

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

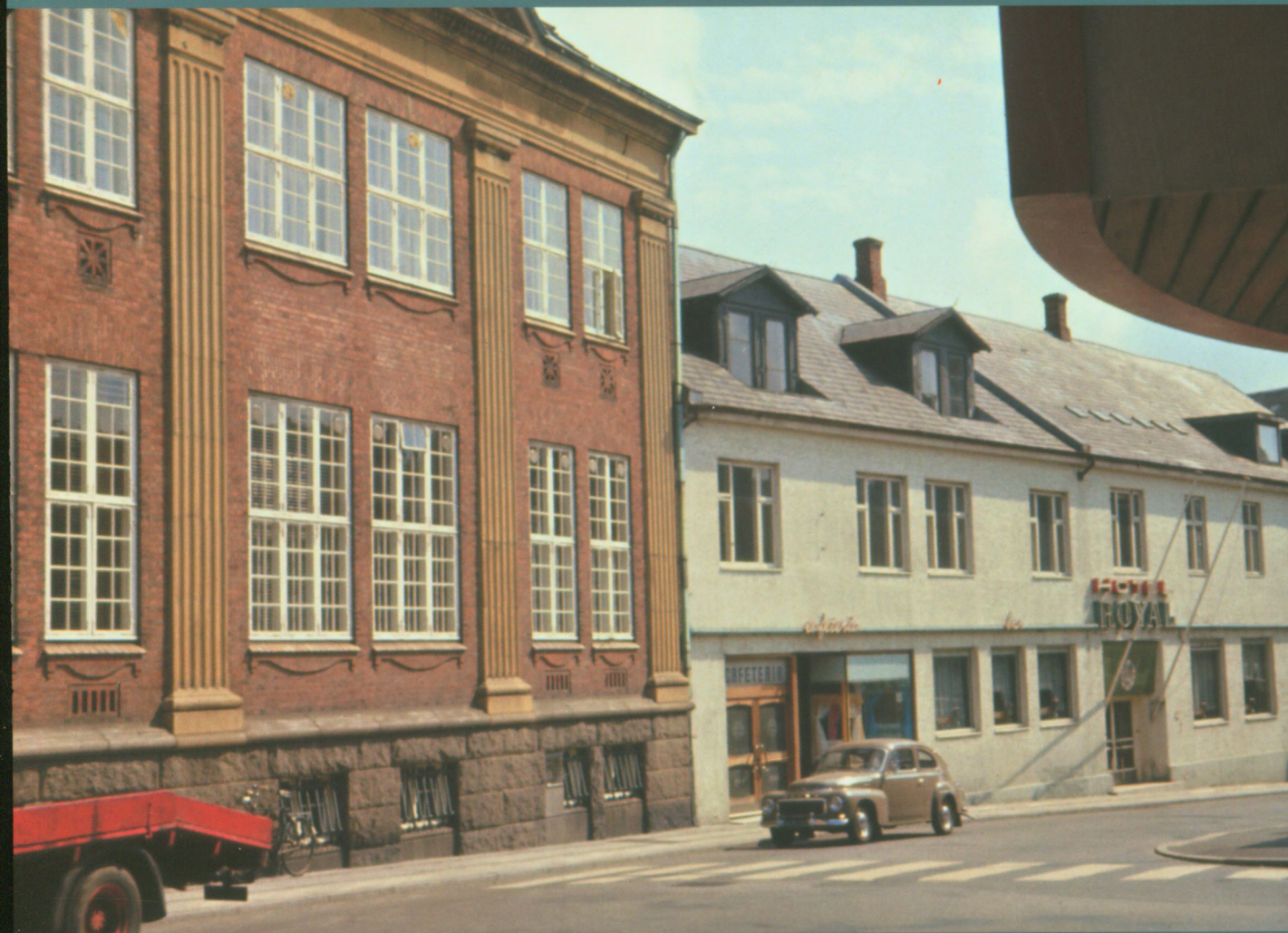
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SKIVEBOGEN 2010

Historisk Årbog for Skive og Omegn
Bind 101

Skivebogen 2010

SKIVEBOGEN

**Historisk Årbog for Skive
og Omegn
101. bind
2010**

SKIVEBOGEN

Udgivet af Historisk Samfund for Skive og Omegn

Redaktører: Rud Kjems og Niels Mortensen

Grafisk produktion: Skive Offset, Oddense

Skrift: Times

DISTRIBUTION

Skive byhistoriske Arkiv Asylgade 5, 7800 Skive. Tlf. 97 52 81 22.

E-mail: Byhistorisk_arkiv@Skive.dk

MEDLEMSKAB

Kontingentet for 2010-11 er 75 kr. (indbefattet Skivebogen) + porto for udsendelse af Skivebogen. Medlemskab kan tegnes ved henvendelse til et bestyrelsesmedlem eller Skive byhistoriske Arkiv.

ÆLDRE ÅRGANGE AF SKIVEBOGEN kan købes ved henvendelse til Skive byhistoriske Arkiv. Pris: 75 kr. + porto, 1999 dog 120 kr. + porto.

Pt. er flg. årgange på lager: 1930-1931, 1933-1934, 1937-1946, 1951, 1954, 1956, 1971-1972, 1974, 1976, 1978-1987, 1991-1997, 1999-2007.

HISTORISK SAMFUNDS BESTYRELSE:

Viceskoleinspektør Poul Tolstrup, Jens Laursensvej 10, 7800 Skive
tlf. 97 52 29 40 (formand)

Statsaut. ejendomsmægler Per Toft Mouritsen, Roslev (kasserer)

Landmand Henning Borup Svendsen, Skive

Sognepræst Henrik Forman, Hjerik

Sekretær Bodil Hansen, Lund

Overlærer Rud Kjems, Balling

Godsejer Birger Schütte, Eskjær

ISBN 978-87-87346-20-7

Forsiden:

Skive Diskontobank og Hotel Royal ca. 1968.

Bagsiden:

Skive Handelsskoles berømte boblehal ved Arvikavej ca. 1970.

Journalist, fotograf og motorcykelbud

Det var vilkårene på en lille avis i Skive i 1950'erne

Af Willy Vestergaard Christensen, Læsø

I begyndelsen af 1950'erne var der stadig fire aviser i Skive. Som i mange andre provinsbyer. Med hver sit politiske tilhørsforhold.

Skive Folkeblad var størst og er jo også den eneste tilbageværende avis. På det radikale blad residerede den navnkundige redaktør Elin Hansen, kendt for sin elegante og til tider skarpe pen. Blandt medarbejderne var Frede Pries Nielsen, som senere blev redaktør på Langeland, og Hans Larsen, som blev politisk reporter på Politiken og en slags rådgiver for daværende statsminister Hilmar Baunsgaard. Han vendte senere tilbage til Skive som redaktør for sin gamle avis. Der var også Max Grelsby, som gjorde sig bemærket ved at køre rundt om Middelhavet på en lille motorcykel magen til den, jeg købte: en 250 ccm Panther fra 1951.

I Torvegade lå Skive Social-Demokrat med redaktør Jens Eriksen og en medarbejder, Bent A. Elm-Larsen. Og i Frederiksgade den konservative Skive Avis med redaktør H. P. Kristensen. Begge disse aviser blev trykt i andre byer, i henholdsvis Silkeborg og først Viborg og senere Herning.

Og endelig i Nørregade lå Skive Venstreblad, hvor jeg trådte mine journalistiske barnesko fra 1952.

Men egentlig begyndte det hele på Skive Avis, hvor jeg var avisbud, mens jeg gik i mellem- og realskolen på Skive Søndre Skole, den der nu hedder Aakjærskolen. Jeg var med til at bringe den hensygnende konservative avis ud til nogle få trofaste abonnenter, som holdt ved, nok mere fordi avisen havde brug for dem end de for

den. Med færre end 30 aviser i tasken cyklede jeg 10 kilometer om dagen for 26 kroner om måneden.

Redaktør H. P. Kristensen var en sværmerisk type med flagrende grå digtermanke. Han skrev da også digte og havde engang begået et skuespil i Hakon Jarl-stil, som ingen gad læse. »Antikrist« hed det, og restoplaget lå i store stabler hjemme på redaktørens loft.

Han var en original, men et hjerteligt menneske. Og myreflittig. Ene mand skrev han avisen. Reportager og ikke mindst kommentarer om politiske og kulturelle emner. Han hørte vel egentlig hjemme i fjerpenne's tidsalder, men han havde en skrivemaskine, som han betjente med stort besvær. Han lærte aldrig at bruge mere end én finger. Der var altid lys på hans kontor til ud på de små timer.

Denne mand bærer det tunge ansvar for, at jeg begyndte at skrive i aviser.

Den første artikel

Da jeg fortalte ham, at jeg skulle på en biltur til Sønderjylland sammen med mine forældre, sagde han: »Tag en blok og en blyant med«. Det resulterede i en artikel »Sønderjylland vestenom«, som han til min forbløffelse satte i avisen, og da jeg nogen tid efter afleverede endnu en artikel – en jagt- og naturskildring, som oven i købet indledtes af et par vers – og den også blev trykt, var min fremtid afstukket. Jeg ville være journalist og ikke noget som helst andet.

Jeg henvendte mig til redaktør Elin Hansen på Skive

Jagteventyr paa Heden

Flygt bort fra den travle By.
Tag ud paa den jydskede Hede
i tidligste Morgengry,
at jage eller mede.

Se der de vilde Dyr.
Se Agerhøns i Flok.
Haren, der raskt over Lyngen flyr
for Maar, Ræv og Brok.

Det var en Søndag Morgen midt i
Oktober Maaned. Paa et Stykke Hede,
en lille Rest af den engang saa vidt-
udstrakte jydskede Alhede, kom to Jæ-
gere gaende gennem det endnu mor-
genvåde Lyng. Solen var saa smaat
ved at trænge igennem den disede
Morgenluft, og en Lærke slog sine
Triller højt over de to Morgenvandres
Hoveder. De var taget herud, bort
fra den graa Hverdag, maaske lige
saa meget for at nyde Naturen, som
for at jage; men de holdt dog begge
Skyderen klar til Skud, saafremt et
Stykke Vildt skulde vise sig.

De to Mænd gik Side om Side med
nogen Afstand imellem sig, og et
Stykke foran dem løb Jagthunden
»Diana«. Den strejfedes omkring, stod
stille et Øjeblik, lyttede og lo'r saa
videre. De kom til en lille Høj, et af
de gamle ærverdige Minder om Dan-
marks Fortid, og gik til hver sin Side
af den. Da de naaede til en Bakke-
kam, stod »Diana« ganske stille med
halvt løftede Ører. Forsigtigt nærme-
de de to Jægersmænd sig til Hunden.
Og hvad saa de? — Fra en Se, som
laa lige foran dem, lettede fem store
Fiskehejrer. Hvor pragtfulde de tog
sig ud disse store, langhalsede Fugle
svævende der over den lille Sø, der laa
blank som et Spejl, medens Morgen-
solen blinkede i det stille Vand. — Og

se nu der, en Flok Krikander lettede
og fløj i modsat Retning som Hejrer-
ne. Med lidt ærgerlige Miner saa de
efter dem og talte om, at man maaske
med lidt mere Forsigtighed kunde
have listet udenom Bakkekammen og
kommet Ænderne paa Skudhold Naa,
men Vildtet skal jo ogsaa have en
Chance engang imellem, saa de gik
roligt videre gennem nogle Nyplant-
ninger op mod et Plantage.

De var naaet omtrent til Enden af
de smaa, nye Grantræer, som stod i
deres smaa, firkanterede Huller, da der
pludselig lod en Busken i mange Vin-
ger, og en Flok Agerhøns lettede,
nogle faa Meter foran Jægerne. To
Skud, som smeltede sammen til eet,
tæt efterfulgt af endnu et Skud, og to
Hens styrtede til Jorden. »Apport,
»Diana!«

Og det varede ikke mange Øjeblikke,
før den veldresserede Jagthund var
tilbage med Buttet.

Hver med sin Høne dinglende i Gal-
gen fortsatte de forbi en Dyngge spredte
Fjer og Bevæster, der vidnede om
Rævens natlige Rov, op mod Plantagen.
Der laa de to Brandbæltter, og gik
saa hver paa sit, medens de lod
»Diana« løbs mellem Træerne. Men de
naaede imidlertid til den anden Ende
af Plantagen uden at se et Glimt af
Vildt. Der stod de nu og talte sam-
men, mens Hunden strejfedes omkring
inde mellem Træerne. Og pludselig,
som et Lyn fra en klar Himmel, kom
en Hare farende ud og vilde smutte
over Brandbæltet, men ak, Morten
naaede ikke saa langt. To velrettede
Skud lod omtrent samtidigt, og den
siøng en Saltamortale og blev liggende.
Nogle faa Krampetrækninger gik gen-
nem dens Krop, og den var død.

Glade og veltfrosede med Dagens
Udbytte satte de to nu Kursen hjem-
ad. Hjem til Mutter og Gryden, for-
nøjede over denne dejlige Tur ud i
Vestjyllands skønne og frie Natur.

W.

Skive Avis.

Sønderjylland vestenom.

Sønderjyllands Vestkyst og Vesterhavsoerne.

De fleste Turister, der vil til Søn-
derjylland, plejer at køre ned langs
Jyllands Østkyst, men skal De syd-
paa, saa prøv for en Gangs kyld at
køre langs Vestkysten, og De vil op-
dagge, at Vestkystens barske Egne og-
saa kan være skønne.

Fiskernes By.

Pesøger De Esbjerg, den store nye
og moderne By, kommer De sikkert
ned til Havnen. Naar De har set Eng-
landsbådene og de mange Frøgtbå-
de, gaa saa en Tur om i Fiskerihav-
nen. De skuer ud over Havnen og ser
en Skov af Master fra de store Es-
bjergkuttere, og gaar De hen langs
Kajen, vil De uvilkårligt lægge

Baggrund for en ældre Kone i Fan-
sdragt, der sidder i Haven og strikker.
Fra Nordby gaar Vejen tværs over
Øen til Vesterhavsbadet. Det er en
meget fin Badestrand, hvor man rig-
tigt kan nyde en Tur i Nordstens sal-
te Bølger, Bag Stranden, oppe i Klit-
terne, ligger flere fine og dyre Strand-
hoteller, men vil De bo billigere, er
der en udmærket Camperingsplads
mellem Nordby og Vesterhavsbadet,
Heldigvis er Styrstedelen af de tyske
Bunkers ved at være groet til med
Marehalm, men enkelte Steder skin-
ner Betonen dog igennem og minder
Turister om Krigens mørke Tid, men
kun for en kort Tid, thi straks duk-
ker der noget nyt op, som skal ses, og

ca. 50 m høj, og f
man en fin Udsigt
Bys røde Tage, ove
Fandø og Mandø. A
der i Ribe er Slots
sin brede Grav og
fire svære Hjørnet
get af det bergmte
stian den Tredies
St. Catharina
Danmarks skønn
pleks. Det er opfø
ca. 1200 og ca. 14
fuldt restaureret.

I Klostergade lig
Hus, hvis Stue n
gammeldags Køkk
værd.

Rømø, hvor In import

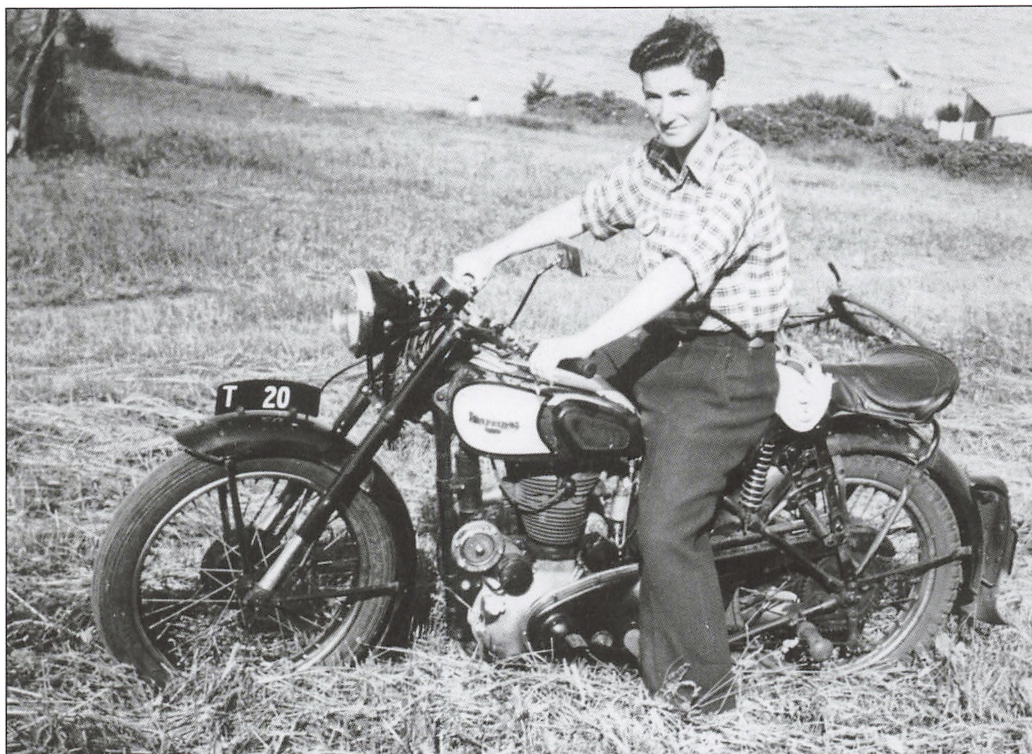
Naar alt dette er
Rømø over den nye
Dæmning. Rømø
mest storslåede In
faar at se paa dem
naarbyrdt i 1922

Mine første artikler i Skive Avis, skrevet mens jeg var skoleelev og avisbud.

sproglige svagheder og anbefalede mig at gå i manufak-
turlære. Så kunne jeg altid se, når jeg havde været lidt
ude i livet, om jeg stadig havde lyst til at blive journal-
list. Han havde ganske givet ret, men det var jeg ikke til
sinds at lytte til dengang. I parentes bemærket havde jeg
den tilfredsstillelse nogle år senere at modtage et tilbud
fra ham om ansættelse på Skive Folkeblad. Men da var
jeg ikke så interesseret.

Men der var en anden redaktør, som måske var knap så
kritisk. I hvert fald ansatte han mig på stedet. Det var
Peder Jepsen på Skive Venstreblad. En djærv sallingbo,
som efter handelsuddannelse var kommet ind i journali-
stik »ad bagdøren«. I sin lille avis kæmpede han hård-
nakket for Venstres sag, ofte i bidende skarpe dueller
med den radikale modstander på Skive Folkeblad, hvis
elegante pen var kendt landet over. Det var i nogen grad
en ulige kamp, men Peder Jepsen var en mand med beg-
ge ben på jorden, som sagde tingene ligeud, af og til så

Folkeblad med mine to arbejdsprøver, som han læste grundigt igennem, hvorefter han forklarede mig de

Journalisteleven og hans motorcykel. Billedet er taget ved Resen Strand af min gode ven og kollega Bent A. Elm-Larsen fra den socialdemokratiske avis.

de stod fast uden at kunne rokkes af aldrig så mange spidsfindigheder.

På min første dag på redaktionen – jeg var 17 år - blev jeg sendt til købmanden efter øl og fik følgende bemærkning med fra redaktøren: »Ja Willy, får du ikke lært andet her, så får du i hvert fald lært at drikke baje-re«! Det fik jeg så lært sammen med en hel masse andet.

Formiddagsmøde med øl

Vi var tre kolleger fra tre aviser, som hver formiddag mødte hos ordens- og kriminalpolitiet for at hente døgnets nyheder. Vi fandt hurtigt ud af at dele opgaven imellem os. En gik omkring politistationen, de to andre direkte til Hotel »Jylland« for at bestille tre øl. Der blev aflagt rapport, mens vi slukkede vores tørst, og redak-

tøren på Skive Avis, som ikke havde tid til den slags udskejelser, blev ringet op og fik politinyhederne. Ikke særligt journalistisk, men det var nu også en enestående - og uofficiel – ordning. På andre områder var konkurrencen hård nok. Der gik ikke en dag, uden at vi brændte hinanden for nyheder. Mest var det vel os, der blev brændt af den store avis, men så meget desto større var fornøjelsen, når man var først med en nyhed. Der blev ikke givet ved dørene. Vi konkurrerede også på mødereferater. Retsmøde-referater blev renskrevet i hånden, hentet af et bud og sendt til sætning, så de kunne komme med i samme dags avis. Det samme gjaldt referater fra hesteavlsgeneralforsamlinger og lignende, som indledtes kl. 13 eller 13.30. Vi havde først deadline ved 15-tiden.

Skive Venstreblads samlede personale med familie på sommerudflugt. Vi kunne være i én bus. Siddende i forgrunden til højre redaktør Peder Jepsen, ved siden af ham undertegnede og ved siden af mig Jørn Olsson, en gammel skolekammerat, som var blevet trykkerlærling.

Der var i det hele taget god tid. Med en times middags-pause kunne vi nå hjem til kærnemælkssuppen og frikadellerne - og en lille en på øjet.

Det kunne man godt trænge til, for det var et natterode-ri at være journalist dengang. Mødereferater blev be-tragtet som vigtigt stof; der blev holdt et utal af aften-møder, og vi var ikke så mange til at dække dem. Refe-raterne skulle være udførlige og lange, og de skulle lig-ge klar klokken 7. Jeg har mange gange fundet mig selv sovende over skrivemaskinen ved to-tre-tiden om natten med et halvfærdigt referat. En særlig prøvelse var væl-

germøderne. Så godt som hver aften i 14 dage før et valg fulgte jeg Venstres kandidater fra forsamlingshus til forsamlingshus – på motorcykel.

»Klaprefryd«

Redaktionen bestod af redaktøren, to uddannede journa-lister, Hardy Fisker og Inger Moes, og så altså eleven. Jeg startede dagen med at gå på posthuset efter post og aviser, som jeg havde med, når jeg mødte klokken 7. Det var utænkeligt at komme for sent, for præcis klok-ken 7 skulle jeg sidde klar ved et gammelt hakkebræt af

Udflugten gik til Legind Bjerge på Mors, hvor man hyggede sig i det grønne. Der var nogen, der kunne underholde selskabet.

en skrivemaskine for at modtage Ritzaus nyheder pr. radio. Fjernskriveren var ganske vist opfundet, men ikke på vores avis. 20 gange om dagen måtte vi slippe det arbejde, vi sad med, og sætte os ind i en boks, kaldet »Lysthus Klaprefryd«, for at modtage radio-nyhederne fra Ritzaus Bureau, Venstres Pressebureau og Associated Press.

Ind imellem modtog vi pr. telefon stof fra lokale meddelere.

Skildpaddens endeligt

Til stofmodtagning havde vi en såkaldt diktafon, et fortidigt apparat med voksvalse; det må have været modellen lige efter Edison. Vi brugte den aldrig, men jeg

husker den af én ganske bestemt grund. En redaktionskat kan være lidt uhåndterlig, så vi havde i stedet en skildpade, kaldet Bulder. Den listede rundt i krogene, men en dag var den sporløst forsvundet, og vi fandt den ikke, før vi kunne lugte os frem til den. Den havde kilet sig fast under Edison-apparatet.

Korrekturlæsning hørte også med til vore opgaver, og til det job fik vi af og til assistance af kontorpigerne, som holdt til lige ved siden af redaktionen under ledelse af Ane Jepsen, redaktørens søster.

Og så havde vi selvfølgelig vores gang i den tekniske afdeling, som lå bagest i gården, som avisen delte med Svane-Apoteket. Der var tre sættemaskiner, som var i arbejde uafbrudt. Avisen var på otte sider, som blev fær-

Redaktør Peder Jepsen i godt selskab med en af kontorpigerne, Aase Andersen, også en gammel skolekammerat.

digombrudt (blyet placeret på siderne) af en bestemt mand, Per Engeborg, som jeg senere kom til at arbejde sammen med på Aarhus Stiftstidende.

Avisen blev trykt på en fladpresse. Der var ingen papiruller, men store ark, som blev trykt først på den ene side, så på den anden og derefter falset og skåret. En besværlig teknik, som kun kunne praktiseres, fordi oplaget var så begrænset.

Mens jeg var der, anskaffede avisen en ny trykpresse, en såkaldt Duplex, en halvrotation. Den havde ganske vist en papirrulle, men ulempen var, at papiret blev trukket frem i ryk, hvilket forårsagede så mange papirsprængninger, at det var ved at sætte trykkeren, Aksel Hansen, grå hår i hovedet.

Byens pressefolk skulle spille en fodboldkamp mod medlemmerne af byrådet, og vi kørte udklædt gennem byen i en brandbil. Det er mig øverst oppe klædt ud som jæger. Hvem der vandt kampen husker jeg ikke.

Som oplaget var også personalet begrænset. Vi var ikke flere, end at vi kunne være i en lille rutebil med koner og kærestes, når bladet holdt sin årlige sommerudflugt. Men det var vores avis, og vi var parate til at yde lidt ud over det sædvanlige for at få den på gaden.

Da herregården Eskjær i Salling brændte engang i 1950'erne, deltog jeg først i arbejdet som skrivende og fotograferende reporter, hvorefter jeg på motorcykel kørte de 80 kilometer til Holstebro og tilbage igen for at få billederne lavet til klicheer på Holstebro Dagblad. En hård tøm, men det var en flot avis den dag.

Pantherens come back

Historien om en motorcykel der dukkede op igen

Som det fremgår, kørte jeg på motorcykel, da jeg var 18 år, og jeg har den endnu! Men det kræver en særlig forklaring. Det skyldes en blanding af et ejendommeligt tilfælde og teknisk snilde.

Jeg købte vidunderet af min kollega og læremester på avisen, Hardy Fisker, som skiftede til bil. Motorcyklen var næsten ny, og det var ikke almindeligt dengang. De fleste biler og motorcykler, der kørte på de danske landeveje på det tidspunkt, var førkrigsmodeller. Panther-navnet var heller ikke så kendt, heller ikke i dag. Der findes faktisk i Danmark en eksklusiv klub for Panther-ejere.

Hardy Fisker som fisker. Naturligvis. Med styrthjelm redaktør H. P. Kristensen fra Skive Avis.

Min storebror Søren fandt og restaurerede Pantheren.

Der var kun to af slagsen i Skive, så det var en stolt dag, da jeg med mit ny erhvervede kørekort i lommen mødte op for at afhente dyret.

I de nærmest følgende år var min motorcykel og jeg uadskillelige. Vi kørte det danske landevejsnet tyndt med afstikkere til den tyske Autobahn og de norske fjelde. Og i det daglige arbejde var den et herligt transportmiddel, i det mindste i sommerhalvåret.

En skønne dag skiltes vore veje. Pantheren blev ofret til fordel for en nyere og kraftigere tysk motorcykel. Der var ingen sarte følelser i den anledning. Ingen fornemmelse for, at disse gamle englændere med årene ville komme til ære og værdighed igen som samleobjekt og blive betalt i dyre domme.

En drøm

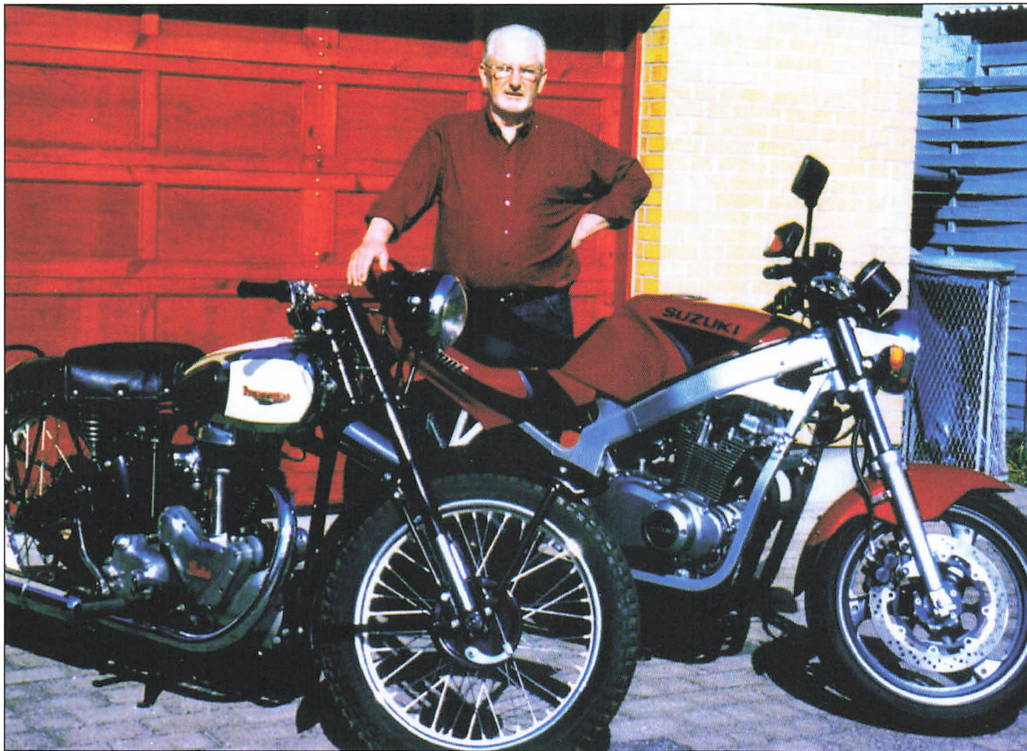
I de mellemliggende år har jeg ofte drømt om min gamle motorcykel. Engang vågnede jeg og var i flere minutter dødsikker på, at Pantheren stod ude i garagen som i gamle dage.

Så skete der noget ejendommeligt, et sælsomt tilfælde. Min broder, Søren Vestergaard Christensen, samlede på og restaurerede gamle motorcykler, specielt engelske førkrigsmodeller. I sin søgen efter sådanne gamle maskiner og reservedele til dem fandt han i et lille værksted i en lille landsby en motorcykel halvt skilt ad og under opbygning. En Panther 250 ccm årgang 1951.

»Min bror havde sådan en engang«, bemærkede han.

»Hvad hed han?«

Ejeren fik navnet at vide.

Jeg købte Pantheren som 18-årig, og jeg har den endnu, 58 år efter.

»Det er *den*«, kom det prompte.

Et hurtigt tjek af papirerne kunne dokumentere det, og det endte med en rask handel. Den gamle Panther var på en måde kommet hjem igen, og nu fulgte en lang og tålmodig genopbygning af rustbunken. En formastelig person havde endog tilladt sig at male tanken rød med en pensel. Den skal være gul!

Men det mishandlede dyr kom langsomt til hæfterne på storebrors værksted. At give de gamle motorcykler nyt liv er en altopslugende hobby, som ikke tælles i timer, men i år. Det er en proces med demontering helt ned til den mindste møtrik, genopbygning af motoren, rensning og slibning, forkromning og sprøjtemaling og til sidst samling af stumperne til en fartmaskine meget tæt på den, der i sin tid rullede ud fra samlebåndet. Det

er også noget med at opsøge reservedele hos skrothandlere og noget med at lave manglende dele selv.

BSA'er kunne han »udenad«, sagde min bror. Pantheren er lidt anderledes, men så fægter man sig frem efter gamle fotografier – tegninger findes sjældent.

Efter tre år stod Pantheren færdig.

Og så forærede han mig den!

Denne artikel er skrevet på opfordring, og forhåbentlig vil den interessere nogen. Artiklens forfatter arbejdede efter uddannelsen på Skive Venstreblad på flere aviser, det længste åremål på Aarhus Stiftstidende, nogle år på Jyllands-Posten og syv år før pensionen på Næstved Tidende. Han er født i Skive som søn af smedemester og maskinfabrikant Sigurd Christensen.

Skive Handelsskoles historie og udvikling 1884-2010

*af forh. handelsskoledirektør, cand.merc. Finn Christiansen, R.
Ansæt ved skolen fra 1971 - 2007, som direktør fra 1986 - 2007*

Skive Handelsskole kunne i 2009 fejre sit 125 års jubilæum. Der blev i de første mange år af skolens levetid ikke skrevet ret meget om den. Derfor har jeg fundet anledning til at give et lidt grundigere rids af skolens udvikling gennem de mange år, hvor utallige unge handelstalenter blev undervist under de omskiftelige vilkår, som handelsskolerne har måttet eksistere under.

Fra laug til lov

Allerede i middelalderen blev handel og håndværk organiseret i *laug*, som bl.a. havde til opgave at regulere arbejdsforholdene i fagene, bestemme tilgangen af lærlinge, sætte rammerne for deres uddannelse og eventuelt anerkende dem som mestre i faget. Laugene fik særlige købstadsrettigheder allerede i 1681 under enevælden. Det betød, at laugene fik eneret på varefremstilling og handel samt reelt også på lærlingeuddannelsen.

Så vandt liberalismen indpas i verden, herunder kravet om folkestyre, der i Danmark blev udmøntet i den nye grundlov af 1849. Loven indeholdt en løfteparagraf om næringsfrihed, og den første *næringslov* blev underskrevet 29/12 1857 af Frederik den Syvende. Laugene mistede derved deres rettigheder, og lærlingeuddannelsessystemet lå herefter i ruiner frem til 1862, hvor næringslovens fader, Otto Frederik Müller, fremlagde et epokegørende lovforslag til en ny lærlingeuddannelse, hvor redelighed, orden, nøjsomhed og mådehold var nøgleord, som man i mange år fremover fandt anvendt i elevernes skudsmålsbøger og anbefalinger.

Handelsskolen opstår

Den fri næringsret og begyndende industrialisering stillede større kvalifikationskrav på både gamle og nye fagområder. Dansk, regning, korrespondance og regnskab var eksempler herpå. Allerede i 1878 blev der i Skive tilbudt privatundervisning af handelens »disciple«, som det hed dengang. Således tilbød lærer P. C. Pedersen et »*Aftencursus i Handelsregning, Allegations-Cours-Disconto-Arbitrage- og Kjæderegning, Conto-Curanter og Calculationer*«.

I begyndelsen af 1880'erne blev handelsundervisningen sat i system, og i løbet af få år stiftede handelens folk handelsforeninger (senere *handelsstandsforeninger*) i de fleste byer. Et af de første emner, som disse foreninger tog op, var etableringen af handelsskoler i byerne. I de følgende år opstod omkring 260 handelsskoler.

Medvirkende til, at der blev tænkt nye handelsskole-tanker i Skive, var måske dette hjertesuk indrykket under mærket »En Kommis« i lokalpressen i 1881. Efter at have gjort opmærksom på, at der i Hobro var tanker om at oprette en handelsskole, fortsatte indsenderen:

»En saadan Skole ville utvivlsomt stifte megen Nytte blandt den unge Handelsstand, af hvilke vist mange med mig føler Savnet af en mere theoretisk, navnlig sproglig Uddannelse, hvad der i mange Tilfælde er en nødvendig Betingelse for at kunne faa Ansættelse i større Forretninger. Kan en saadan Skole finde tilstrækkelig Støtte i Hobro, maa det antages, at det i fuldt saa høj Grad vil være Tilfældet i Skive. Med lidt Imødekommenhed fra Dher. Principalers side vil den Tid, der fordres, 2 Timer

4 Gange ugentligt, nok ofres, og da Honoraret er meget lavt, vil dette ingen Vanskeligheder være. Hvis disse Linjer maatte tjene til at henlede Opmærksomheden paa denne Sag, da er min Hensigt opnaet«.

Om dette indlæg satte skoletanker i gang i Skive vides ikke, men der gik et par år, inden der skete noget. Skive Handelsforening blev stiftet mandag den 12. april 1883 på »Gluds Hotel«, hvor 6 ud af 20 fremmødte meldte sig ind. Den vigtigste opgave var at sikre handelen gode vilkår, hvorfor tanken om at give handelsungdommen en god uddannelse hurtigt opstod.

I Skive Handelsforening tog man den 10. marts 1884 et konkret initiativ til handling. I referatet fra mødet kunne man læse, at der »...i Anledning af fremkomne Forslag om Oprettelse af en Skole for Handelslærlinge overdrages Bestyrelsen at foretage de fornødne Forarbejder og derefter fremkomme med Forslag i denne Henseende«. Efter forhandling med realskolebestyrer Hasselriis om sagen fremlagde bestyrelsen senere på året et forslag om undervisning af handelslærlinge i Skive i fagene dansk, regning og tysk 3 aftener ugentligt i 2 timer mod en betaling af kr. 1,25 i timen foruden lys og varme. Allerede ved skolens start i efteråret 1884 kunne man fornemme fremsynetheden i Skive, idet undervisning i fremmedsprog dengang var et særsyn på de nyetablerede handelsskoler rundt omkring. Undervisningen blev varetaget af lærere fra kommunens skoler.

Skolepengene, som skulle udredes af principalerne, blev i starten sat til 20 kr. pr. elev, men det var alligevel for slemt for flere. Kort tid efter blev gebyret sat ned til 10 kr. Pengene gik til handelsforeningen, som var økonomisk ansvarlig for skolens drift. Det var den faktisk helt frem til 1965, hvor staten overtog størstedelen af finansieringen. Senere blev der også oprettet handelsskoler i de lidt større stationsbyer, bl.a. i Roslev og Vinderup.

Skive Handelsforening skiftede navn i 1919 til Skive Handelsstandsforening, for at navnet kunne registreres i Handelsregistret.

De første elever på Skive Handelsskole i 1884

Skive Handelsskole begyndte undervisningen i efteråret 1884. Den 5. november 1884 meddelte handelsforeningens formand, sparekassedirektør P.G. Holm, at Skive Handelsskole var startet med 15 elever. Lærer Hasselriis underviste i dansk og tysk og P. C. Pedersen i regning. Lønnen blev aftalt til kr. 1,50 i timen.

Startvanskeligheder

Ikke alle principaler var imidlertid indstillet på at afgive lærlingene til undervisning, selv om den foregik om aftenen. Elevtallet faldt hurtigt. I 1885 var der tilmeldt 11 og i 1886 kun 8. Handelsforeningen var derfor lige ved at opgive skolen, fordi den ikke kunne løbe rundt. Man afventede dog tidens udvikling.

Skolen lukker i 1888

I 1888 konstaterede handelsforeningens bestyrelse, at »da skolen er ved at blive en forholdsvis betydelig byrde for foreningens kasse, skal der rundsendes en liste til påtegning blandt medlemmerne, og hvis der på denne liste ikke tegnes mindst 15 elever, vil sagen (skolen) være at indstille indtil videre.« Der blev ikke tilmeldt 15 elever, så Skive Handelsskole blev lukket efter blot 4 års levetid.

En ny lærlingelov af 30. marts 1889 pustede imidlertid liv i sagen igen, idet loven pålagde principaler at sørge for lærlinges teoretiske uddannelse. Foranlediget af fabrikant R. Færch, Holstebro, blev der på et møde for jyske handelsforeninger nedsat et skoleudvalg, der skulle fastlægge rammerne for en ny handelsuddannelse. Målet var, at der skulle etableres en 3-klasses handelsaf-

tenskole med 150 timers undervisning fordelt på 30 uger i alle købstæder. Fagene var det 1. år dansk, regning og handelsgeografi, i 2. kl. dansk, handelsregning, kalkulation, handelsbogholderi samt et frit fag og i 3. kl. handelsregning, korrespondance, dobbelt bogholderi, vekselret, handelsret og et frit fag, f.eks. sprog. 3. klasse afsluttedes med eksamen. Dermed var handelsskolens fagområder for første gang defineret for alle skolerne.

Skolen åbnes igen 1891

Så var der ingen vej uden om. Det var utænkeligt, at byens handelsvirksomheder ikke skulle have lærlinge, så handelsforeningen måtte bide i det sure æble og genåbne Skive Handelsskole, så den teoretiske undervisning kunne gennemføres. Det skete på et bestyrelsesmøde den 3. september 1891, og allerede den 1. oktober var skolen i gang med undervisningen, hvilket den har været uafbrudt lige siden. Lærerne var Hasselriis, kantor Joh. Hansen, G. Knudsen og O. Christensen, der var skolens forstander indtil 1905. Han blev efterfulgt af P.J. Pedersen, der startede som lærer ved skolen i 1901.

Skoletiden var fra kl. 20-22, senere dog ændret til 19.30-21.30 mandag, onsdag og torsdag. Man fulgte normalplanen, men fastholdt, at det valgfrie fag i 2. kl. skulle være tysk med 2 timer ugentligt.

Elevtallet dykkede igen så meget i 1895, at der ikke oprettedes en ny 1. klasse. Der var kun tilmeldt 2 elever. Det blev bedre året efter, og frem til århundredskiftet var der i gennemsnit omkring 20 elever på skolen.

Skolens driftsvilkår

Skive Handelsforening drev skolen for egen regning helt frem til 1965, hvor skolen blev omdannet til en selvejende institution. I 1893 fik skolen kr. 150 i statstilskud og opvarmede lokaler med lys stillet til rådighed af kommunen efter årlig ansøgning. Da et flertal af byrådet

var medlemmer af handelsforeningen, var lokaleandraget formentlig en formalitet. Nedenfor ses uddrag af byrådsmødet i september 1891, hvor handelsforeningens årlige ansøgning om lokaler blev behandlet:

Udenfor Dagsordenen:

4. Skrivelse fra Handelsforeningen om Tilladelse til at benytte et Lokale i Realskolen til Aften-skole for Handelslærlinge fra 1. Oktober 1891 til 1. Maj 1892.

Det vedtoges at tillade Afbenyttelsen af de fornødne Lokaler med Varne og Lys samt Materiel og Undervisningsrekvisiter, dog at Udgiften til Belysningen refunderes efter Regning fra Skoleudvalget og at Handelsforeningens Bestyrelse efter nærmere Aftale med Bedellen betaler denne for det forøgede Arbejde.

Vedtægter og Forhandlinger vedrørende Skive Købstads kommunale Styrelse, 1891

Grebet strammes

Den 11. september 1899 meddelte foreningens formand (1890-1900), isenkræmmer C. Olesen, »at der af Ministeriet var udnævnt en Dr. phil. Møller til Inspektør ved Landets Handelsskoler, og at der som Følge heraf ville være nødvendigt at afholde Eksamen her som Afslutning paa Undervisningen«. Det var med en vis skepsis og bekymring, at man imødeså denne »københavnske Doktors Inspektion af Skolen«. Det viste sig dog senere, at han i modsætning til mange efterfølgende skræmmeeksempler på slige tilsynsinspektører op igennem 1970-80'erne var et tilforladeligt og venligt menneske. I april 1900 blev den første eksamen afholdt, og fem indstillede elever bestod med 1. karakter. Samtidig nedsatte handelsforeningen et skoleudvalg med fem medlemmer, der fremover skulle føre tilsyn med skolen.

Tiderne skifter

I de første år i 1900-tallet voksede skolen pænt i takt med handelens vækst. I 1902 var der 25 elever fordelt

på tre klasser, og i 1908 var elevtallet vokset til 50. Handelsforeningens formand (1901-13), grosserer og manufakturhandler J. Buemann, var meget optaget af skolens udvikling. Den samme interesse kunne man ikke finde hos mange andre. »Det blev fortalt, at Buemann på en generalforsamling havde givet medlemmer en skideballe for ikke at interessere sig nok for skolen og for at lærerlingene ikke mødte til undervisning. Man gik så vidt som at vedtage at offentliggøre de forsømmende elevers navne på generalforsamlingen«. Dermed blev de pågældendes principaler også hængt ud for deres manglende interesse i at sørge for elevernes fremmøde til aftenundervisningen. Om det havde nogen effekt vides ikke.

Som et kuriosum kan nævnes, at to lokale handelsfolk også selv havde taget en videregående handelsuddannelse ved Jyllands Handelsakademi i Århus. Det var Albert Dige og Michael Nielsen. De var de eneste lokale han-

delsfolk, der før 1. verdenskrig havde gennemført en højere teoretisk handelsuddannelse. Af samme grund var de meget optaget af handelsuddannelsens udvikling i Skive.

Under 1. verdenskrig (1914-18) kneb det meget med at gennemføre undervisningen. Der måtte ikke tændes lys om aftenen, så eleverne fik et stearinlys (skænket af købmand Andr. Andersen) monteret på pulten i klodser forsynet med blikkrammer (foræret af isenkræmmer J.P. Mikkelsen). Så der var da nogle principaler, der interesserede sig for undervisningens gennemførelse! Varme kneb det også gevaldigt med. I en periode blev faget tysk suspenderet fra skemaet.

Handelsskolen fejrer 25 års jubilæum i 1916

Den daværende bestyrelse valgte 1916 som året, hvor handelsskolen havde 25 års jubilæum.

Udgangspunktet må således have været skolens anden start i 1891, men det står til troende, at skolen startede i 1884, og at skolen i 1984 fejrede sit 100 års jubilæum og nu 25 år senere sit 125. år.

Efter krigen voksede elevtallet igen meget. I 1921 var der 117 lærlinge på skolen, men så gik det galt sidst i 1920-erne og frem til den store depression i 1930-erne. Lærlingetallet blev halveret. I 1940 var skolen igen vokset til 115 lærlinge, men på grund af 2. verdenskrig (1939-45) oplevede man de samme problemer med lys og varme som under den tidligere krig. Det blev lidt spøgefuldt fortalt, at eleverne under 2. verdenskrig altid startede undervisningen med sætningen: »Nej desværre, det kan vi ikke klare i dag, men måske får vi mere af denne vare i løbet af nogen tid . . .«

Lærerne strejker

Den 22. oktober 1923 udeblev lærerne fra aftenundervisningen, så eleverne mødte forgæves. Undervisningen

25 Mars Jubilæum.

Skive Handelsskole kan i Mar fejre
25-Marsdagen for dens Oprettelse.

I den Anledning afholder Handels-
foreningen en Festsfighed forstkommende
Tirsdag paa „Nohal“.

Aftenen indledes med et Foredrag
om „Huset Rothschild“ af fhv. Folke-
tingsmand, Dr. phil. M o l l e r.

Derefter finder en Souper Sted.

Indbudt er bl. a. de Lærere, som
gennem Aarene har været knyttet til
Skolen.

Skive Avis 16. november 1916.

blev varetaget af lærere med hovedbeskæftigelse i den kommunale skole. Skive Venstreblad skrev dagen efter bl.a. følgende: »Bag denne Arbejdsnedlæggelse, der synes at grænse stærkt til det barnagtige, ligger der en enstemmig Beslutning fra Handelsskolelærernes Side. Som følge af de sidste Dages Angreb på Sprogundervisningen og Straffemetoden i Skive Kommuneskole nedlagde de Arbejdet indtil videre!!!« Under overskriften »Fornuften sejrede!« kunne samme avis senere meddele, at der efter et møde med kommunen og ledelsen var opnået enighed om at genoptage arbejdet. Uoverensstemmelserne viste sig at være misforståelser, som blev fjernet.

50 års jubilæum i krigens skygge i 1941

Skive Avis omtalte den 3. oktober 1941 handelsskolens 50 års jubilæum bl.a. således:

»I Stilhed har Skive Handelsskole fejret 50 Aars Jubilæum. Tiderne opfordrer jo ikke til Festligheder i særlig Grad. Hvad Skive Handelsskole har betydet for Byens Forretningsstand lader sig ikke udmaale. Maaske kan Handelsstandens Ungdom jo nok enkelte Gange finde, at Aftenskolegangen kan være streng nok efter en Dag tilbragt i Forretningen, men med Aarene lærer de at skønne paa det Gode, som den udmærkede Undervisning i Skolens Aftentimer gav dem. Skive har nemlig en yderst velledet Handelsskole, hvor en Del af Byens bedste Lærerkrafter virker, og Bestyrelsen følger Skolens Arbejde med et vaagent Initiativ og levende Interesse.«

Lokaleproblemerne dukker op igen

Efter krigen steg lærlingetallet igen, og det gav straks nye lokaleproblemer. Fra starten i 1884 lånte skolen lokaler på Skive Skole, Østergade 6 (det nuværende

Handelsskolens første lokaler var i bygningen Østergade 6.

Ved Handelsskolens genstart fik skolen lokaler i Skive Realskole, Frederiksgade 21 (bygningen til venstre).

Elektroniklager). Da skolen startede igen i 1891, fik den lokaler i realskolen i Frederiksgade 21, og i 1907 blev undervisningen flyttet til den nyopførte kommunale skole i Asylgade (nu Åkjærsskolen).

I 1948 kunne man i Skive Venstreblad læse en artikel om nye lokaleønsker.

Kæft, trit og retning - ungdomskulturen skifter

På Handelsstandsforeningens generalforsamling i 1948 gav forstanderen i sin beretning udtryk for lærlingenes dårlige opførsel. Det gav anledning til følgende presseomtale: *»Forstanderen beklagede sig i øvrigt over, at Eleverne ikke er saa høflige og velopdragne som i gamle Dage. Det er maaske Tiden, der er Aarsagen. For de unges Skyld maa saavel Skolen som Principalen søge at ændre dette. Forstanderen henstillede i samme Forbindelsen, at Principalerne tog sig noget mere af de unge og drøftede med dem, hvad der skete paa Skolen. Skole-*

aaret havde omfattet 1842 Undervisningstimer. 32 Elever, der var indstillet til Eksamen, bestod.«

Tiderne skiftede igen. Det gjorde lærlingenes adfærd på skolen også. Da jeg startede som underviser i Viborg i 1965, rejste de velklædte elever sig (naturligvis) op, når læreren kom ind i klassen - og alle var mødt til tiden! Få år senere begyndte 68-generationen, dvs. dem, der var født i 40'erne, at gøre oprør mod de stive former, først mod professorvældet på universiteterne, senere også på ungdomsuddannelserne. »De-tiltaleformen« blev afløst af »Du«, og slipset blev erstattet med T-shirt. Det var første bølge af ny adfærd. I løbet af mine 42 år i handelsskolen har jeg oplevet flere »adfærdsbølger« spændende fra det næsten destruktive i laset tøj til velklædte unge, for hvem flid og konstruktiv indsats var en selvfølge. Det var næsten som konjunkturerne, der skiftede mellem 7 gode år og 7 med »gode« udfordringer.

Skive Handelsskole maa søge bedre Lokaleforhold

Den større og større Tilgang gør Forholdene paa Asylgades Skole utilfredsstillende. - Forstander Wiinberg fejrer 25 Aars Jubilæum

Overskrift fra Skive Venstreblad 1948.

Den store skolemassakre i 1965

Med to nye handelsskolelove fra 1964 og 1965 blev handelsskolerne omdannet fra foreningseje til selvejende institutioner med statstilskud. Undervisningen blev ændret til dagundervisning, og kun skoler af en vis størrelse kunne bære fuldtidsledelse, fastansatte lærere og egen bygningsdrift. Dermed blev der reelt udraderet omkring 200 handelsskoler i løbet af en meget kort periode. Under lovenes forberedelse kunne man læse, at et enkelt folketingsmedlem, P. E. Eriksen, senere amtsborgmester i Viborg amt, talte varmt for bevarelsen af det gamle system, idet *»det havde givet ham selv et vældigt godt grundlag«*. Ingen, heller ikke undervisningsminister K. B. Andersen, var i tvivl om, at Eriksen naturligvis havde sin hjemby, Bjerringbro, i tankerne. Lovene blev dog vedtaget, og Eriksens hjemby, Bjerringbro, mistede sin handelsskole.

Når alle de øvrige købstadshandelsskoler havde travlt med at omdanne sig til selvejende institutioner, hang det især sammen med tilskudsvilkårene, der var 65% fra staten, 30% fra kommuner og resten fra deltagerbetaling. Hvis ikke handelsstandsforeningerne makkede ret og lavede skolerne om, fik de kun 84% støtte og måtte

sandsynligvis lukke skolen. Det var incitament nok til den store forandring, og handelsstandsforeningerne slap endelig af med den store økonomiske byrde. Samtidig med fuldtidsundervisningen om dagen til de unge fik skolen nu også mulighed for at tilbyde statskontrollerede kurser, der oftest blev gennemført om aftenen. Det blev en stor succes og var starten på den omfattende kursusvirksomhed, der for alvor fik frie rammer fra 1991.

Fra aften- til dagundervisning giver voldsom debat

Skive Venstreblad bragte forstander O. Nissens indlæg på handelsstandsforeningens generalforsamling den 7. april 1964 under overskriften:

***»Skive Handelsskole maa lukke om 2 aar - !
Pessimistiske betragtninger af handelsskoleforstander Nissen, der savner både lokaler og lærerkræfter.***

Skive Handelsstandsforenings medlemmer fik et ordentligt skud for boven, da forstanderen for handelsskolen, viceinspektør O. Nissen, ved generalforsamlingen i aftes paa Hotel Royal meddelte, at handelsskolen sandsynligvis må lukke, hvis der ikke skabes bedre lokalefor-

Glade handelsskoleelever ved skolestarten 1959 på Søndre Skole i Asylgade (Aakjærskolen).

hold. Forstander Nissens indlæg, hvis alvor man ikke havde grund til at tvivle paa, affødte ingen bemærkninger fra de tilstedeværende!»

Men reaktionen kom dagen efter i samme avis. Direktør Michael Brask Nielsen tog bladet fra munden i et avisindlæg og kaldte oplysningerne om lukning »lige overraskende for bestyrelsen som for de øvrige medlemmer. Det var vel et spørgsmål, om ikke forstanderen forinden burde have meddelt sit skoleudvalg, at sagerne stod så dårligt. Det ville også have givet formanden for udvalget, boghandler Poul Friis, og handelsstandsfore-

ningens formand mulighed for at fortælle om de planer, som der blev arbejdet med«.

Kendsgerningen var, at handelsskolen i forbindelse med overgangen til dagundervisning i 1965 skulle bruge egne lokaler, der var til rådighed i både dag- og aften-timerne.

Foreningen forhandlede derfor om overtagelse af Teknisk Skoles bygning på Nordbanevej 6. Vurderingen lød på kr. 900.000,- hvoraf foreningen selv skulle skaffe 1/6 eller kr. 150.000,- som egenkapital for at kunne overtage bygningen som selvejende institution. Dertil skulle

Sømandshjemmet ved Skive Havn. Den oprindelige bygning ligger ud mod Krabbesholms Allé, og bag den ses en moderne tilbygning fra 1960'erne. Foran ses BP-depotet.

der bruges et par hundrede tusinde til ombygning og inventar. Der blev dog ikke truffet nogen beslutning om køb i første omgang.

Debatten fortsatte også i 1965, hvor der på et møde den 19. februar blev forsøgt gydet olie på vandene. »Vi er blevet hidset ned af forstander Nissens mesterlige udlægning«, udtalte direktør Tage Sønder. Forud for dette ekstraordinære møde i handelsstandsforeningen var der mange medlemmer, der var meget utilfredse med den nye ordning med dagundervisning, men de fleste lod sig overbevise af forstanderens argumenter for en ny dagskole. Nogle mente, at man burde udskyde overgangen til dagundervisning ind til lokaleproblemet var løst, men forstanderen var imod at sende elever til Holstebro og Herning. Overgangsløsningen blev, at en del af undervisningen blev gennemført på Sømandshjemmet på havnen fra januar 1965.

Forstanderen udskiftes

Bestyrelsen skulle foruden lokaler til dagundervisningen

også ansætte en fuldtidsforstander. Til stillingen var der indkommet fire ansøgere, alle ansatte ved handelsskoler. Den 29. marts 1967 besluttede bestyrelsen at indkalde handelsskoleinspektør Niels Aage Bjerre, Randers, til et møde. Allerede lørdag den 1. april 1967 vedtog bestyrelsen at ansætte Bjerre, der dermed afløste Nissen. Samme år flyttede skolen ind i den tidligere tekniske skole på Nordbanevej. Nissen takkede af efter 13 år som leder på Handelsstandsforeningens generalforsamling den 3. april 1967. Han sagde i sin afskedstale bl.a., at »handelsskolen nu var så udbygget, at der ikke i de næste mange år ville være behov for yderligere udbygning. Elevtallet havde toppet med 467 i skoleåret 1964-65«. Vurderingen viste sig dog snart at være helt forkert.

Den ny forstander overtog efter det oplyste et ryddet kontor, hvor stort set intet var efterladt - heller ikke skolens arkiver. Derfor bygger meget af denne handelsskolefortælling på avisartikler og jubilæumsskrifter.

På grund af en fortsat stor vækst i elevtallet blev lokalerne på Sømandshjemmet bevaret til begyndelsen af

Skive tekniske Skole flyttede i 1967 til den nuværende skolebygning ved Egerisvej, og Handelsskolen overtog bygningerne på Nordbanevej 6.

1970-erne, hvor planerne om et større nybyggeri begyndte at tage form.

Lærerlisten var i 1967 ret overskuelig. Den bestod foruden Niels Aage Bjerre og hans hustru Inger Bjerre af Inger og Hans Viggo Støvning, Jens Chr. Andersen, Gunnar Hansen og timelærer Hans Metzson (retsassessor).

Handelsgymnasiet til Skive

- Lokaleproblemer endnu engang

Aktiviteterne steg jævnt frem til 1971, hvor nok skolens største udviklingsperiode startede. Reglerne om højere handelseksamen (Hhx) blev ændret, så mange flere sko-

ler kunne gennemføre den. I 1945 var der kun tre steder i landet, der kunne tilbyde Hhx. I 1971 var der 18, herunder Skive, der som den første by i regionen fik lov til at starte. De store nabobyer måtte vente til midt i 70'erne, før de kom med.

Skive Dagblad bragte den 17. februar 1971 den glædelige nyhed, at Skive Handelsskole kunne starte et handelsgymnasium med højere handelseksamen pr. 15. august 1971. Det var en meget stor begivenhed for skolen, som dermed skulle i gang med at ansætte flere lærere med en videregående uddannelse. Det var godt for skolen og for byen, idet flere højtuddannede herefter flyttede til Skive.

For Skive Handelsskole betød det en voldsom vækst, og skolen blev en mere markant del af uddannelsesbilledet i Skive. Den nye uddannelse var populær, og tilstrømningen af elever stor i de efterfølgende år.

I takt med tilgangen af de mange nye elever genopstod lokaleproblemerne. En overgang blev der undervist på tre adresser: hovedbygningen på Nordbanevej 6, der tidligere havde huset Skive Seminarium om dagen og Skive tekniske Skole om aftenen, hjørnebygningerne ved Ågade, hvor der nu bl.a. er værtshus (det tidligere »Kilden«) og på Sømmandshjemmet ved havnen. Det var uacceptable forhold, så noget måtte der ske.

Forstander Bjerre nedsatte sammen med kollegaer fra Holstebro (P. G. Jensen) og Thisted (S. Colding) og arkitektbroderen Poul Bjerre en arbejdsgruppe, der skulle udvikle en handelsskolebygning, der var moderne til efter årtusindskiftet. Det var vanskeligt at overbevise de »kloge og traditionsbundne« arkitekter i Undervisningsministeriet om, at lange gange var overflødige og i stedet langt bedre kunne anvendes til store fællesrum, hvor eleverne kunne udvikle deres sociale kompetencer. For at overbevise »modstanderne« blev der i 1972 oppustet en 1.600 kvm. stor boble på grunden på Arvikavej 2,

*Handelsskolens forsøgsboble
1972-1974.*

som Bjerre havde fået fingre i via et mageskifte med Toldvæsenet, der i stedet fik jorden overfor på hjørnet af Bilstrupvej. Toldvæsenet fik dog aldrig bygget på grunden, der senere blev solgt til en VVS-engroshandel. Det blev et sælsomt syn, ikke mindst da man som oftest på mandage kunne møde frem til en »punkteret« boble, som havde mistet pusten i løbet af weekenden.

Indenfor i boblen blev nye former for lokaleformer og bordopstillinger afprøvet, bl.a. det berømte hesteskobord, hvor lærer og elever nu pludselig kunne komme i tæt dialog med hinanden ansigt til ansigt mod tidligere traditionelle opstillinger med ansigt mod nakken foran.

Boblens indeklima var så godt, at der kunne dyrkes bananpalmer. Til gengæld var det let at få sved på panden - selv med beskeden arbejdsindsats - med temperaturer på mellem 30 og 40 grader.

Forsøget blev godkendt og den nye skole på Arvikavej tegnet færdig.

En fantastisk skolebygning med stor fleksibilitet

Det blev til en såkaldt »Kompaktskole« på omkring 5.000 kvm, der opførtes i henholdsvis Skive, Holstebro og Thisted i nævnte rækkefølge. Byggeriet i Skive blev taget i brug ved årsskiftet 1973/74 og officielt indviet i maj 1974. Opførelsen forløb planmæssigt, bortset fra at et næsten fuldt opført auditorium under decemberstormen i 1972 blev fuldstændig jævnet med jorden. Mange husbyggere fik ved den lejlighed lov til at afhente omkring 100.000 håndstrøgne mursten til egen anvendelse. Skolen blev alligevel færdig til tiden ved årsskiftet 1973/74.

Med et stigende antal uddannelsesreformer viste bygningen sig hver gang som en genial konstruktion. Storrum, auditorium, grupperum og klasselokaler med hesteskoborde gav altid lærerne optimale vilkår og hurtige omstillingsmuligheder. Bygningen kunne rumme det hele.

Også da IT vandt indpas fra midten af 1980-erne var

*Undervisning blandt bananpalmer i boblen.
Foto: Bent Tilsted/Tilsted Com.*

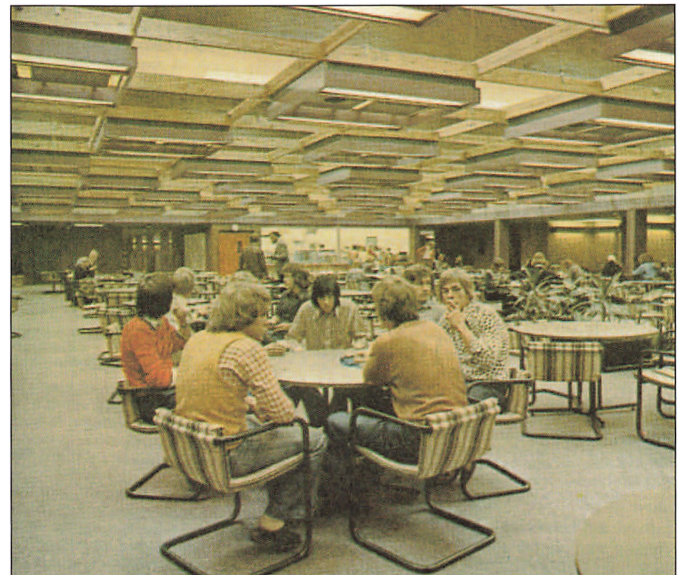
skolen (utilsigtet) klar til det. Lange og store ingeniørgange under hele skolen gjorde det let at lave de mange installationer til formålet.

100 års jubilæum - skolen fejrer stor succes

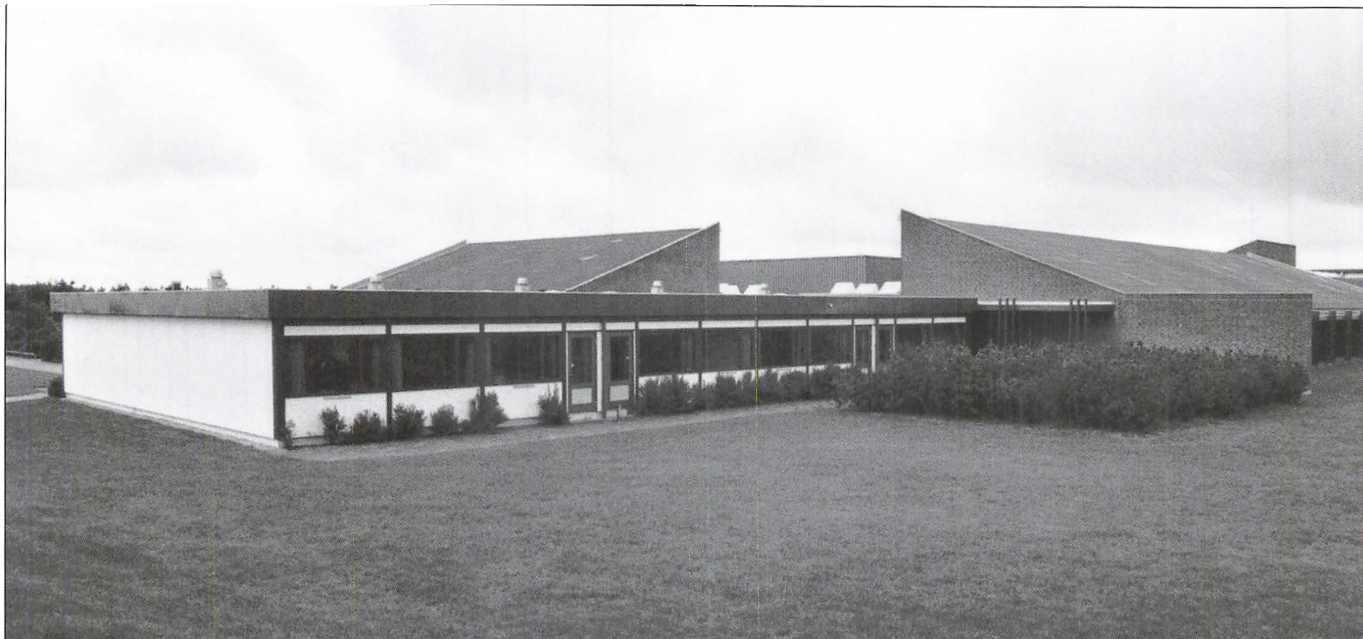
I jubilæumsåret havde skolen mellem 1400 og 1500 elever fordelt på mange dag- og aftenhold. Samtidig var skolen blevet udbygget med moderne EDB- og sprogteknologi. Som en af de første handelsskoler havde skolen anskaffet EDB-anlæg med 30 arbejdspladser og et moderne sproglaboratorium, som bl.a. blev anvendt af de korrespondentstuderende, som skolen også uddannede på det tidspunkt og frem til 1994, hvor de videregående sproguddannelser blev samlet i Herning.

Forstanderskifte i 1986 - en ny edb-epoke begynder

Efter forstanderskiftet i 1986, hvor undertegnede afløste

Handelsskolens store kantine, som kunne bruges til moderne undervisningsmetoder. Foto 1975.

Skive Handelsskole ved 100 års jubilæet i 1984.

Niels Aage Bjerre, blev der sat mere fokus på edb-området. Skolen havde i flere år i forvejen været foregangs-skole på edb-området. Skolen fungerede bl.a. som edb-central for flere nabohandelsskoler, der via langsomme telefonforbindelser kunne opkoble sig til Skive Handelsskoles computer, som der af snørklede omveje var blevet skaffet penge til.

EDB-skolen opføres 1987

Dette fortrin kunne senere udnyttes, da en ny EDB-assistentuddannelse skulle spredes ud til 10 byer. Skive blev en af dem, der fik uddannelsen, og som en af de første større opgaver blev EDB-skolen opført på en nabogrund på Arvikavej i 1987. Det betød, at edb- og senere IT-uddannelserne kunne blive en væsentlig del af skolens

udvikling. Dette fundament var også anledningen til, at skolen fik lov til at udbyde den korte videregående datamatikeruddannelse af 2 1/4 års varighed. Mange af regionens IT-folk er udgået fra IT-Akademiet, som afdelingen skiftede navn til.

Selvstyrereformen i 1991

- nok den hidtil største forandring

Undervisningsminister Bertel Haarder fik efter engelsk inspiration med virkning fra 1. januar 1991 gennemført sin plan om selvstyre og selvforvaltning til erhvervsskolerne, samtidig med at et elevtalsafhængigt taxametersystem blev indført. Skolen fik dermed i princippet helt frie rammer til at tilrettelægge sin drift og investering i bygninger og udstyr. Økonomien var nu udelukkende

Undervisning i sproglaboratoriet 1984.

afhængig af elevtallet, så en snigende konkurrence mellem skolerne begyndte for at skaffe flere elever.

På den ene side var skolerne glade for den nye ret til fri forvaltning af midlerne, men på den anden side også bekymrede for den kannibalisering, som de frie kræfters spil ville få som konsekvens for små- og mellemstore skoler på sigt. Skolerne kunne herefter frit angribe markedet for at skaffe sig så mange elever (penge) som muligt. Det betød bl.a., at skolens markedsføringsbudget voksede meget. Det samme gjorde skolens ledelse og administration.

Det nye selvstyre og retten til reel selvforvaltning begejstrede så meget, at stenhugger og daværende kantinebestyrer, Kurt Jensen, fik til opgave at skabe »Frihedsstøtten«, som præger skolens facade og indgangsparti. Den helt store frihed varede imidlertid ikke længe. Den blev i de følgende år mere og mere begrænset af ministeriet gennem flere opstramninger og incitaments-

betingede tilskudsordninger, så de »løsslupne« skoler igen blev nødt til at »danse efter ministerens pibe«.

Handelsskolen etablerer Sports College 1994

I takt med at sportsudøverne brugte stadig mere tid på træning og kampe, forpassede flere og flere talenter deres mulighed for en egentlig teoretisk uddannelse. For at afbøde dette problem blev der etableret nogle få Sport Colleges i Danmark. Skive Handelsskole etablerede sit i 1994. Den 7. april 1994 blev Skive Sports College (SSC) stiftet som en selvejende institution med Skive Handelsskole som stifter og samarbejdspartner. Valget faldt på håndbold, idet det var en holdsport, som matchede godt med holddannelsen på handelsskolen. Eleverne startede i august 1994 og flyttede ind i den nedlagte idrætshøjskoles ret nye lokaler tæt ved Skive-Hallerne, der stillede sportslokaler til rådighed, mens handelsundervisningen fandt sted i lokaler på det nye colle-

Nogle af de første edb-assistenter januar 1988.

ge. Det blev en stor succes, og der kom elever fra hele landet. Desværre eksisterede SSC kun i to år, idet uenighed om huslejen førte til, at lokalerne blev udlejet til andet formål i 1996. Lukningen gav anledning til mange frustrationer i såvel handelsskolekredsen som blandt idrætsfolk i byen, men lukningen lod sig ikke ændre. Bygningen blev overtaget af kommunen og indrettet til børnehave.

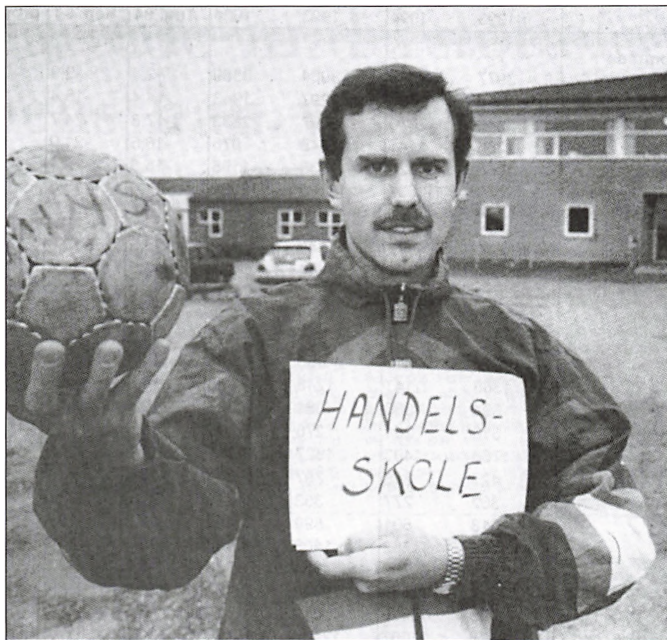
Uddannelserne deles op

På uddannelsessiden skete der også store forandringer i løbet af 1990-erne. Efter mange år med et uddannelsesforløb bestående af en et-årig grunduddannelse med

Her fejrer elever, lærere, ledelse, byrådsmedlemmer og bestyrelsen forvaltningsfriheden den 1. januar 1991 med afsløringen af Kurt Jensens »Frihedsstøtten«. Foto: Casper Jacobsen.

mulighed for en overbygning til højere handelseksamen på yderligere to år, blev hele den gymnasiale uddannelse i Danmark samlet under samme hovedlovgivning i 1995. Det betød, at uddannelsen til hhx ligesom de øvrige gymnasiale uddannelser til stx (almen gymnasium) og htx (teknisk gymnasium) blev et samlet tre-årigt forløb med studieforberedende sigte. Grunduddannelsen blev tilsvarende mere praktisk målrettet, hvilket havde været besværliggjort tidligere på grund af dobbeltsigtet mod både videreuddannelse (hhx) og praktisk oplæring i en virksomhed. Skolen blev derved opdelt på to ung-

Ryan Zinglensen var leder og træner på SSC fra 1994. Her ses han foran SCC's nye bygning på Skyttevej.

domsuddannelser, der hver for sig fik styrket deres profil og sigte.

Internationaliseringen tager fart

Efter overgangen til selvstyre i 1991 begyndte handelsskolerne at profilere sig mere individuelt. Et af de nye områder, som Skive Handelsskole kastede sig over, var internationalisering. Det skete bl.a. ved, at de tidligere studierejser i stigende omfang blev erstattet med egentlig elevudveksling med skoler i England (Bridgwater), Tyskland (Ibbenbüren) og Rusland (Vladimir). Hovedsigtet med udveksling af klasser var at give en dybere indsigt i de pågældende landes erhvervsliv, kultur og levevis. Skolerne i England og Tyskland opsøgte vi selv, medens kontakten til Vladimir var lidt af en tilfældighed. Forud for Sovjetunionens sammenbrud i 1992 hav-

de der været et samarbejde mellem Skive Seminarium og et tilsvarende i Vladimir, ca. 200 km øst for Moskva. Efter systemsammenbruddet kom en erhvervsdelegation til Skive og fik øje på handelsskolen og dens mange markedsøkonomiske fagområder, som man skulle til at indføre i det nye Rusland. Vi aftalte derfor, at skolen ville hjælpe med at skaffe møbler, tavler, PC'er, undervisningsmaterialer mv., hvilket alt sammen i to busser blev fragtet den lange vej til Vladimir med Skive-sponsoreres store støtte. Det blev starten på en handelsskole i Rusland og et varigt og tæt skolesamarbejde, som mange Skive-elever har fået store udfordrende oplevelser ud af.

Kursushuset bygges 1997

Skolens kursusaktiviteter for voksne steg støt gennem 80-erne og 90-erne. Der blev tilbudt kurser inden for bl.a. edb, økonomi, markedsføring, kommunikation, fremmedsprog og ledelse på mange niveauer. I takt med udviklingen på arbejdsmarkedet, hvor efteruddannelse efterhånden blev en integreret ret i arbejdstiden, skiftede behovet karakter fra at være udpræget aftenbaseret til i betydeligt omfang at skulle finde sted i arbejdstiden i dagtimerne. Lokaleproblemet blev derfor uoverskueligt, og skolen besluttede derfor at opføre en helt ny kursusbygning ved siden af hovedbygningen. Den blev taget i brug i 1997 og finansieret af skolens egne midler. Med det selvstyre, som blev indført i 1991, kunne skolen frit selv beslutte bygningsinvesteringer til eget formål. Bygningen har siden været rammen om utallige videre- og efteruddannelsesaktiviteter på alle niveauer. Mest kendt er nok merkonom- og HD-uddannelsen.

Ledelsen i selvstyretiden

Ved overgangen fra foreningseje til selveje i 1965 var viceinspektør O. Nissen leder på deltid. Han blev efter 13 år på posten afløst af Niels Aage Bjerre 1967-1986,

Tre generationer: Niels Aage Bjerre, Finn Christiansen og Niels Yde. Foto: Ann Balleby december 2008.

undertegnede fra 1986-2007 og Niels Yde fra 2007. Her ses de tre sidstnævnte ved en sammenkomst på skolen i 2008. Niels Aage Bjerre døde i foråret 2009.

I tiden efter 1991, hvor decentraliseringen betød virksomhedslignende tilstande på skolen, voksede den daglige ledelse med administrationschef, IT-chef, uddannelseschef m.fl., i takt med at ressourcestyring og -optimering blev en stadig vigtigere del af hverdagen. Niels Yde har i 2010 gennemført en stor renovering og modernisering af skolen.

Afslutning

I bogen »Årtusindet ud - Handelsskolernes udvikling fra 1965 - 2000« s. 282 skrev jeg ved udgivelsen i år 2000: *»Handelsskolen eksisterer ikke længere som begreb. Betyder det, at skoleformen opstod, udviklede sig og afviklede sig som begreb sammen med industrisamfundet? De første år i det nye årtusind vil give svaret.«*

Efterfølgende kan jeg konstatere, at min profeti er gået i opfyldelse i alle vore nabobyer Viborg, Holstebro, Herning og Thisted. Skive Handelsskole har altid været anderledes og er stadig sin egen.

Kilder og inspiration:

Skive Avis 1883-1962
 Skive Dagblad 1967-1976
 Skive Venstreblad 1919-1966
 Skive Folkeblad 1881 -

P. Schou: *Handelen i Skive gennem tiderne. Skive Handelsstandsforening i 50 år*, 12. april 1933

Skive Handelsstandsforening i 75 år, Skive Venstreblad 1958

Karen Strøm Hansen: *100 års handel i Skive. Skive Handelsstandsforening*, 1984

Finn Christiansen (red): *Skive - Fra Udmark til Uddannelsescenter, Skive Uddannelses Råd*, 2001

Fra Laug til Lov - Handelsskolernes opståen, Danmarks Handelsskoleforening, 1995

I lovens tid - Handelsskolernes udvikling 1920-1965, Danmarks Handelsskoleforening, 1998

Årtusindet ud, Handelsskolernes udvikling 1965-2000, Danmarks Handelsskoleforening, 2000

Byarkivar Niels Mortensen, Byhistorisk Arkiv, Skive, med fotos, arkivopslag og gode råd

Cand.mag. Ellen Møller Andersen med gode råd og korrektur

Fotos velvilligt stillet til rådighed af Bent Tilsted, Casper Jacobsen og Ann Balleby.

Estvad by

Træk af landsbyens historie gennem 400 år

Af Svend Laustsen, Rønbjerg

Præsten sad på sit kontor, bøjet over sin nyerhvervede protokol, en såkaldt kirkebog, som nylig afdøde kong Christian havde dekretet indført i alle sogne. Erik Nielsen, hed præsten, med tilnavn Brun eller det latiniserede Brunov. Han havde i dag måttet begrave en af mændene i Estvad by og skrev nu i bogen:

»Anno 1650, den 26. september blev Søren Pedersen Munk begravet i Estvad kirkegaard.«

Det var dårlige tider for landbruget. »Den lille istid« har man siden kaldt den periode for nogle hundrede år siden, da det var noget koldere end i dag. De koldeste somre indtraf netop midt i 1600-tallet, og da var misvækst for markens afgrøder ikke sjældne, heller ikke i Estvad.

To år tidligere var præsten rejst til hovedstaden for at klage sin nød over de dårlige forhold. I en skrivelse til kongen beklagede han, at almuen på grund af års misvækst ikke var i stand til både at forsyne sig selv med føde og at levere det, de skulle, til andre. Den sidste bemærkning var naturligvis møntet på ham selv, da præsters aflønning hovedsagelig bestod af bønderns tien-deydelser.

Præsten fik sit brev tilbage. Bagpå havde Kancelliet på Københavns Slot skrevet, at hvis pastoren kunne foreslå en form for hjælp, som ikke kostede kronen noget, så ville man gerne, nådelig hjælpe ham. Det svar blev næppe pastor Brun til megen nytte.

Hvem var mon denne Søren Pedersen Munk?

Nu var Søren altså død og begravet. Påfaldende er det,

at han både kaldtes ved efternavn Pedersen, som betyder, at hans far hed Peder, og tilnavn Munk. Det rejser den mistanke, at han kunne være en såkaldt uægte søn af rigsadmiral Peder Munk, som 1570-1614 var herremand på Estvadgård. Han blev enkemand 1601 efter sin første hustru, Karen Albertsdatter Skeel. Tre år senere, i en alder af 70 år, giftede han sig med den langt yngre jomfru, Sofie Brahe.

Det skal her indskydes, at Peder Munks farfar, Mogens Munk til Palsgård, der var lovformelig gift med Karen Ludvigsdatter Rosenkrantz, havde en frille, den borgerlige Maren Jensdatter, med hvem han fik to døtre, Karen og Ide. Når bedstefar kunne have en frille, så kunne Peder Munk det vel også, og måske ikke mindst i den tid, han var uden kone i huset.

Sørens rette navn har uden tvivl været Søren Pedersen, men hvis faderen var den gamle herremand, og alle vidste det, så har Munk-navnet næppe været til at ryste af.

Søren Pedersen Munks kone hed Karen Pedersdatter, og året efter mandens død giftede hun sig med Peder Mortensen, hvis første kone var død et par år tidligere. Karen døde i maj 1688, og i kirkebogen kaldte pastor Bruns efterfølger i embedet, Jakob Rasmussen Juel, hende for Karen Pedersdatter Munk. Munk-navnet er sikkert hæftet på hende efter hendes første mand, ligesom det blev hæftet på Peder Mortensen og Karen Pedersdatters søn, Søren, som således også kom til at hedde Søren Pedersen Munk.

Søren Pedersen Munk den yngre blev fæster på præstegårdens nære nabogård, som lå på østsiden af kirke-

gårdsdiget. Gården fik navnet Munkgård, antagelig efter disse første Munk'er, og gården, eller rettere det der er tilbage af ejendommen, ligger stadig på samme plads.

Senere beboere af Munkgård har efter gården overtaget navnet Munk, som derfor har været et ret udbredt navn på egnen. Men det er ikke påvist, og det er heller ikke sandsynligt, at nogle af vore dages borgere i Estvad sogn af navnet Munk skulle nedstamme fra rigsadmiralen.

Estvad by i 1600-tallet

Peder Munk til Estvadgård solgte 1614 herregården med underliggende bøndergods til »*Velbyrdige Mand Jacob Løcke til Tanderup*«, og handelens skøde, smukt skrevet på pergament med 70 cm lange linjer, er bevaret. Hele Estvad by, med undtagelse af præstegården naturligvis, hørte allerede da under Estvadgård, og i skødet nævnes fæsternes navne og den landgilde, enhver skulle svare.

Fra 1651 foreligger en ny fortegnelse, pastor Bruns såkaldte designation, af gårde og bol i Estvad by, og derfra og frem til 1710 foreligger fortegnelser over fæstere af gårde og bol så tæt, at man med god sikkerhed kan følge rækken af fæstere på hver enkelt ejendom. Imidlertid kompliceres forholdene af, at antallet af gårde og bol samt huse med jord ikke er konstant over tid. Ejendomme lægges sammen eller deles, nedlægges eller oprettes, og ofte var der to fæstere på samme gård. Antallet af ejendomme i perioden 1614-1710 fremgår af nedenstående tabel. Desuden er vedføjdet antallet af gårde, eller rettere halvgårde, samt bol og huse ved udskiftningen i 1799. Gadehuse har der sikkert altid været, men de er ikke medtaget i alle lister, eksempelvis var de mindre interessante for præsteembedet, da de ikke ydede nogen tiende.

Antal gårde, bol og huse i Estvad by 1614 - 1710

År	Gårde	Bol	Huse med Jord	Gadehuse
1614	4	2	2	
1651	4	3		
1660	3	3		
1664	3	3		2
1688	4	3		
1710	4	3	2	4
1799	8	1	1	7

Kilder:

Peder Munks skøde til Jacob Lykke 1614, Pastor Bruns fortegnelse over gårde og bol 1651, Kommissionsmatriklen af 1660, Amtstuematriklen af 1664, Landmålingsmatriklen af 1688, Frederik Chr. Rantzaus skøde til Anders Brønsondorff 1710, Udskiftning fra fællesskabet 1799.

Som tidligere omtalt var især midten af 1600-tallet en svær tid for landbruget, hvilket også fremgår af nedenstående liste fra 1660 over gårde og bol i Estvad og Rønbjerg sognes landsbyer. I tre af de fire landsbyer var halvdelen af landbrugets ejendomme forarmede eller, med moderne sprogbrug, gået konkurs. Estvad by udgør en undtagelse. Her var ikke en eneste ejendom noteret som forarmet. Forklaring mangler, men den skal muligvis søges i Estvad bys nære tilknytning til Estvadgård.

Forarmede gårde og bol i områdets landsbyer 1660

By	Antal gårde og bol	Heraf forarmede gårde og bol
Estvad by	6	0
Kisum by	13	6
Bærs by	6	3
Rønbjerg by	6	3

Orgelmesterens gård

Som sagt, ingen gård blev meldt forarmet i Estvad i 1660, men der manglede en. I såvel 1660 som 1664 nævnes kun tre gårde mod normalt fire. Måske har den været forarmet så længe, at den helt er blevet nedlagt. Men så opstod den igen, med en fæster ved navn Niels Nielsen. Han nævnes i januar 1668 som Niels Nielsen

Jorleignelse Paa Helle gaarde
 halve gaarde och Boele I Estvad
 Sogen

Estvad Sogen

Estvad Bye er fire gaarde och tre Boele
 Jens Nielsøn en gaard tiener til Estvadgaard
 Jens Jensen en gaard tiener til Estvadgaard
 Jens Holgersenen gaard tiener til Estvadgaard
 Peder Nielsen och Anne Sørensdatter
 en gaard tiener til Estvadgaard
 Peder Mortensen en Boel tiener til Estvadgaard
 Jens Iffuersen En Boel tiener til Estvadgaard
 Karen Bodilsdatter En Boel tiener til Estvadgaard

Fortegnelse Paa Helle gaarde
 halve gaarde och Boele I Estvad

Sogen

Estvad Sogen

Estvad Bye er fire gaarde och tre Boele

Jens Nielsøn en gaard tiener til Estvadgaard

Jens Jensen en gaard tiener til Estvadgaard

Jens Holgersenen gaard tiener til Estvadgaard

Peder Nielsen och Anne Sørensdatter

en gaard tiener til Estvadgaard

Peder Mortensen en Boel tiener til Estvadgaard

Jens Iffuersen En Boel tiener til Estvadgaard

Karen Bodilsdatter En Boel tiener til Estvadgaard

Organist, da hans datter Banned blev båret til dåben i Estvad kirke af pastor Bruns datter, Susanne Eriksdatter, som året før, i en alder af kun 16 år, var blevet gift med efterfølgeren i embedet, pastor Jakob Rasmussen Juel.

Niels Nielsen Organist, også kaldet Orgelmesteren, havde således fået en gård i Estvad by, men nogen almindelig bonde var han ikke. Studier af kirkebogen afslører, at hans omgangskreds hovedsagelig var præstefamilien og andre gejstlige samt det overordnede tjenerskab på Estvadgård. Hans døtre blev da heller ikke gift med byens almindelige bønderkarle. Banned blev gift med monseur Anders Poulsen, der var bror til forpagter Christen Poul-

sen på Estvadgård. En søster Ellen blev gift med »mandhaftig Johan Adolph Wentzel, Trompeter ved velb. Ritmester von Munichusens compagni«. De fik bopæl i Sevel, hvor hun i øvrigt fik en svær tid som soldaterkone. En søster Bodil blev gift med Daniel Knudsen Hopp, der var ridefoged på Astrup i Salling og søn af herredsfoged Knud Danielsen Hopp.

Det er bemærkelsesværdigt, at Estvad kirke så tidligt som 1668 var forsynet med et orgel, og sognet med en organist. Det forekommer udelukket, at en mand med så specielle egenskaber og med så gode forbindelser skulle være blevet sat til at bringe en ødegård på fode. Forkla-

ringen kan være den, at Frantz Rantzau på Estvadgård, ved hjælp af sine hovbønder, har sat gården i fineste stand, før Niels Nielsen er flyttet ind. Niels Nielsen døde 1704, og dermed synes det, for de næste par hundrede år, at have været slut med orgelspil i Estvad kirke. Ved et kirkesyn i 1791 omtaler pastor Schjørring »et gl. orgelværk, som er ubrugeligt«.

Jens Jensens gård

Her er tale om byens nordligst beliggende gård, som senere fik navnet Nørgård. Fæster indtil sin død 1657 var Jens Jensen og derpå hans enke Maren Christensdatter, indtil sønnen Jørgen Jensen i 1672 kunne overtage fæstet. Hans datter Dorete blev gift i 1708, da hun var 30 år gammel, og alt tyder på, at der var tale om et arrangeret ægteskab.

Ejer af Estvadgård var endnu Frederik Christian Rantzau, der var gift med Øllegaard Rodsten fra hovedgården Rodstenseje ved Odder. Fruen opholdt sig helst på sin hjemlige, østjyske herregård, og det gjorde gemalen så også, og når han havde brug for gode folk til Estvadgård og underliggende bøndergårde, hentede han dem gerne i det østjyske. Fra landsbyen Dyngby øst for Odder hentede han således en ny Jens Jensen, som i Estvad fik navnet Jens Jensen Dyngby. Han blev gift med Dorete Jørgensdatter og overtog fæstet efter sin svigerfar Jørgen Jensen.

Jens og Dorete fik en del børn, men ellers gik det ikke for godt. I 1719 blev fæstet af det halve af gården overdraget til en Laurids Jensen med følgende bemærkning i fæstebrevet: »- den halve gaard, som Jens Dynbye sidst beboede og frarømte -«.

Dyngby eller Dyndbo navnet er af en særlig årsag endnu kendt på egnen. Det drejer sig om Jens og Dorettes datter Anne Jensdatter Dyngby, som blev båret til dåben i Estvad kirke af præstekonen Susanne Eriksdatter den

4. november 1713. Men som P. K. Hofmansen har skrevet, har ingen ved den lejlighed kunnet forestille sig hvilken frygtelig skæbne, der ventede den lille Anne. Fra Skivebogen 1972 citeres efter Hofmansen:

»Som halvgammel pige kom Anne til at bo i et lille hus i Bleverskjær i Hvidbjerg sogn. Her vogtede hun om sommeren Hvidbjerg Holmgårds kreaturer, medens hun om vinteren gik rundt og bad om lidt i Guds navn. Natten mellem den 7. og 8. juli 1743 stak hun i sindsforvildelse ild på Peder Jacobsens gård i Hvidbjerg by for at hævne sig på gårdmanden. Han havde usandfærdigt beskyldt hende for ved nattetide at malke hans køer i stalden, hvilken usandhed han senere måtte vedgå, og tillige havde han samme nat mishandlet hende med en tøjrkølle i hendes eget hus ude i køret. Ilden i hans gård blev slukket, inden der skete større skade, men for dette forsøg på mordbrand blev »An Dyndbo« den 21. august 1743 på Viborg Landsting dømt til »at have forjort sin hals, hovedet fra kroppen med en økse at fraskilles kroppen og brændt.« En tidlig fredag morgen den 14. februar 1744 faldt hendes hoved da for bøddeløksen på Bostrup Tinghøj i Lyby sogn.«

Jeppé Aakjær har allerede 1917 gransket »An Dyndbos« hårde skæbne og skrevet artikler i Skive Folkeblad om de tragiske hændelser. Han nævner, at amtmanden lod en skrivelse gå til kongen om at formilde dommen. Det gjorde kongen så på den måde at »hendes krop må være befriet for efter henrettelsen at brændes«. »Yderligere kan den kongelige nåde ikke strække sig«, tilføjede Aakjær med sin spidse pen.

Aakjær ledte forgæves efter en lokalitet i Salling, som navnet Dyndbo kunne relateres til, men han fik åbenbart ikke den tanke, at Dyndbo, eller rettere Dyngby, kunne være en landsby på Odderkanten med relationer til Estvadgård. Aakjær var ellers godt kendt med Estvadgårds historie, og han kendte Estvad by fra sine unge dage,

blandt andet fra sin korte tid som lærervikar på Estvad Søndre skole.

Fra helgårde til halvgårde

I 1700-tallet bedrede tiderne sig, og folketallet voksede. Behovet for at skaffe plads til flere bønder på gårdene faldt sammen med herremandens behov for flere hovbønder. I Frederik Christian Rantzaus skøde til Anders Brønsdorff fra 1710 ser man, at der på flere gårde var to fæstebønder. Men en mere effektiv løsning ville naturligvis være at dele en helgård i to halvgårde. Det skete så i stor udstrækning i de første årtier af 1700-tallet, og hen imod 1750 var der i Estvad by 8 halvgårde, 2 huse med jord og 6 gadehuse. Som eksempler nævnes her delingen af Jens Jensens gård og af Munkgård.

Ved Jens Dyngbys rømning fra Nørgård fik Anders Brønsdorff en god lejlighed til at dele gården, som var på 5 tønder 3 fjerdingkar 2 album hartkorn. De to halvgårde fik hver 2 tønder 4 skæpper 1 fjerdingkar 2 1/2 album, altså præcis halvdelen til hver, idet vi erindrer, at 1 tønne udgør 8 skæpper, 1 skæppe udgør 4 fjerdingkar og 1 fjerdingkar udgør 3 album.

Den halvgård, som senere fik matrikel nr. 6, blev bortfæstet til Jens Davidsen Skrædder, mens den anden, som senere fik matrikel nr. 5 og den dag i dag bærer navnet Nørgård, blev bortfæstet til hans søn Laurids Jensen.

På Munkgård sad endnu ved århundredskiftet Søren Pedersen Munk den yngre sammen med sin medfæster Morten Jensen Kisum, som imidlertid døde 1701. Det gav anledning til deling af gården i to, den ene halvgård, den der senere fik matrikel nr. 3 og endnu hedder Munkgård, fortsat med Søren Pedersen Munk og dennes søn Friderich Sørensen som fæstere, og en ny halvgård, der fik Morten Jensen Kisums svigersøn Jens Stiesen som fæster, og som senere fik matrikel nr. 8.

Degnefamilien på Munkgård 1721 – 1798

Estvad og Rønbjerg menigheder fik 1696 en ny sogne-degn, den unge Henrich Lydersen Schröder. Han var søn af Lyder Henrichsen Schröder, der stammede fra Mölln i hertugdømmet Sachsen-Lauenburg, men havde været rytter i den danske konges tjeneste i 43 år. Han levede sine sidste år som »*afdanket rytter*« hos sønnen i Estvad og blev i 1710, 81 år gammel, begravet på Estvad kirkegård.

Hvor familien først boede, vides ikke, men i 1721 overtog degnen fæstet af Munkgård. Efter 31 år som sognedegn døde Henrich Lydersen Schröder i 1729, 61 år gammel. Gården overgik derpå til sønnen Jacob, der blev kaldt Jacob Degn og sad på Munkgård som fæster i næsten 40 år. I 1768 overtog så hans søn, Jens Jacobsen Degn, fæstet, som ifølge fæstebrevet »*faderen formedelst alderdom og skrøbelighed afstået haver*«. Jens og hans enke Maren Diderichsdatter sad på gården i 30 år, indtil 1798, da efterfølgeren fik fæstebrev på gården: »*halve Monkgaard kaldet, som forrige fæster Jens Jacobsen Degn fradøde og hans enke godvillig afstanden haver*«. Tre generationer af familien Degn havde da sidet som fæstere på Munkgård i tilsammen 77 år.

Ingen af Henrichs efterkommere blev sognedegn, heller ikke Jacobs bror Morten Degn, som i 1717 blev fæster efter Jens Stiesen på den halvgård, som i 1844 fik matrikel nr. 8. Morten var dog en tid omløbende skoleholder i Rønbjerg, og senere virkede han jævnlige som stedfortræder for sognedegnen i begge kirker. I den forbindelse blev han indblandet i den bitre strid, som i 1760-erne opstod mellem pastor Jens Morsing og degnen Gudmann Kroeg, en strid, som blev beskrevet i Skivebogen 1997 under titlen: »*En pind fra Estvad til Brorsons ligkiste*«.

Vider og vedtægter for Estvad by 1747

Vider eller landsbyvedtægter var samlinger af regler for

landsbyfællesskabet og for opretholdelse af god orden og godt samarbejde. Vider kendes tilbage fra 1500-tallet, dog ikke for Estvad by, hvorfra der kun kendes det ene videbrev, der blev vedtaget i Estvad i 1747.

I indledningen anføres, hvorfor det var nødvendigt at indføre de mere formaliserede regler, nemlig at nogle opførte sig uagtsomme til skade for andre af byens beboere. Nedenfor gengives, lettere forkortet, indledningen tillige med det afsnit, som omhandler valg af oldermand:

»Kendes vi undertegnede Jens Christensen med søn Christen Jensen, Jens Kisum, Morten Hendricksen, Jacob Hendricksen, Lars Jensen, Peder Lund, Christen Christensen og Jacob Christensen, Estvad byes indvånere, og hermed vitterliggør, at som nogle af de derudi boende hidindtil har været meget uagtsomme med at holde hegnet, som det sig burde, hvorved deres bymænd er tilføjet ikke liden fortræd, skade og ulempe, så på det sådant kan blive afskaffet og god skik på korn og eng samt vide og vedtægt vorde nøje iagttaget til samtlige beboeres nytte og fordel, har vi med hverandre indgået følgende punkter, som vi i alle måder lover at holde os aldeles efterrettelige.«

»Skal den udvælges til oldermand, som der kan have håb om, der er duelig og omhyggelig for at søge byens gavn og bedste, hvortil for nærværende tid findes ingen omhyggeligere end Jens Christensen, men som han i henseende til hans alderdom ikke er så bekvem, som ønskes, bliver hans søn Christen Jensen samme embede tillige med faderen pålagt for det første.«

Jens Christensen havde været fæster på den gård, der senere fik matrikel nr. 7, men havde i juni året før afstået fæstet til sønnen Christen Jensen Boel. Han havde fået Boel navnet efter moderen, der blev kaldt Grethe Boel.

Videbrevet omfatter 20 punkter, som især handler om landbrugsmæssige forhold såsom græsning på ager og overdrev, vedligeholdelse af gærder og hegn og regler for dyrehold. Den fulde ordlyd af videbrevet gengives i et tillæg til artiklen.

Regulering af hoveriet

Jeppe Aakjær skrev 1928 i Skive Folkeblad:

»I min barndom, da jeg vogtede kvæg på Fly hede, kunne man endnu under lyngen se den uendelighed af vejspor, der tog sigte ad Estvadgård på den anden side af åen.

Her havde mine forfædre blandt hovbønderne vringlet sig frem i deres usselige pladevogne og med deres skindmagre øg i al slags vejr for at komme tidsnok til hovmarken, der strakte sig i vest og nord omkring den vidtløftige Estvadgård.

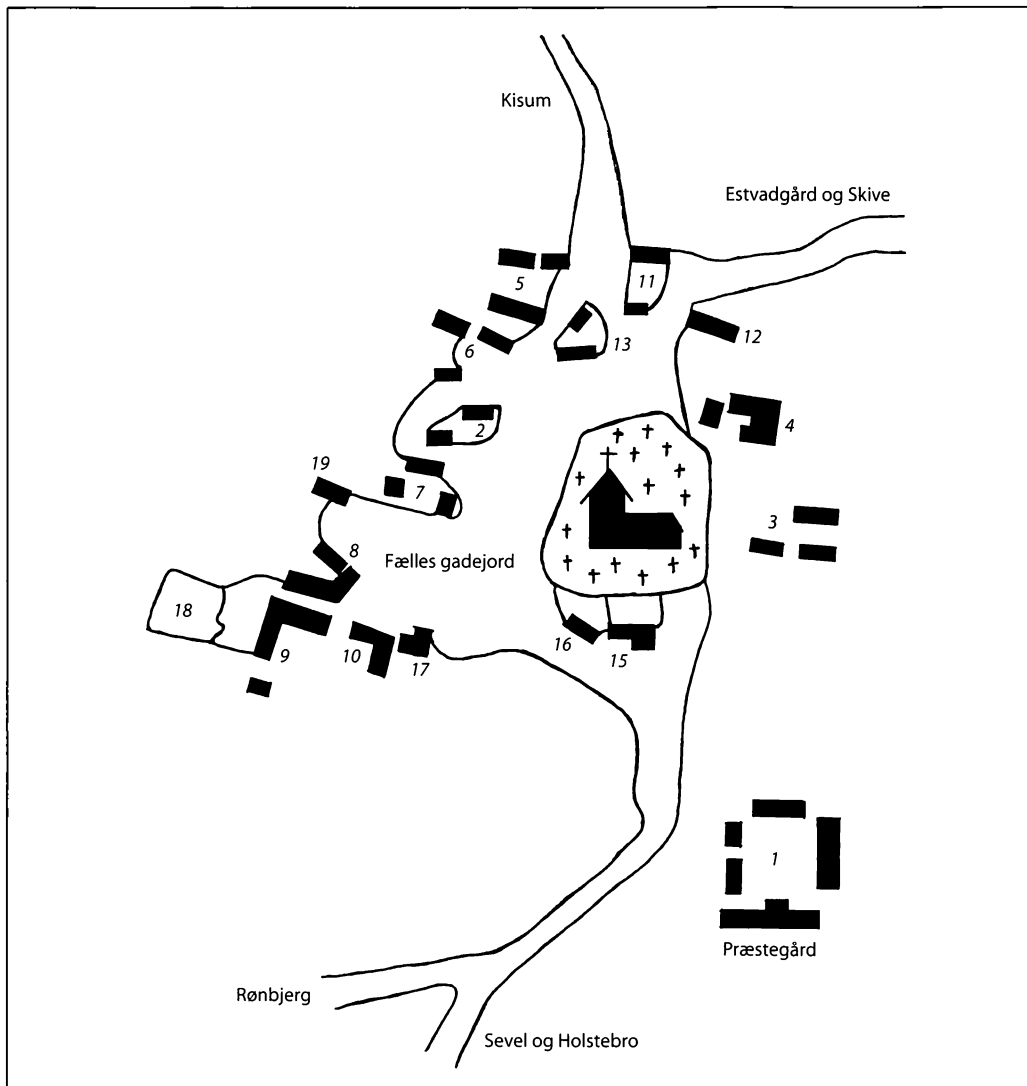
Man vil forstå, hvad det vil sige en gang daglig, eller i hvert fald flere gange om ugen, at indfinde sig på Estvadgård med heste og folk til strengt arbejde.

Åkjærbønderne havde 1 1/2 mil ad den tids forfærdelige veje gennem sand, kær og moradser, og den samme vej tilbage, når arbejdet var endt ud på natten.

Hvilket grusomt misbrug af den menneskelige arbejdskraft.«

Aakjærs kritik af systemet var berettiget, men hans udtalelse findes en kende overdrevet. Så langt tilbage i historien, som vi kan komme, har kun en af hans forfædre ydet hoveri på Estvadgård og kun i en begrænset periode. Estvads bønder har derimod gjort hoveri på gården fra arilds tid og frem til begyndelsen af 1800-tallet, men de havde trods alt den fordel, at de boede i nærheden af både herregård og hovmarker.

Højt op i tiden var herremanden frit stillet med hensyn til at kræve så meget hoveri, som han mente, bønderne kunne tåle, og lidt til, men i anden halvdel af 1700-tallet

Skitse over Estvad by tegnet af Annelise Kristiansen på grundlag af udskifningskort 1799. Opmålt 1799 og udskiftet 1800 af Schuchardt. De påførte matrikelnumre hidrører fra matriklen 1844.

viste statsmagten forøget interesse for sagen. Med et »General Hoveri Reglement« blev mængden af hoveri i det mindste registreret, men nogen reduktion af byrden for de Estvad bønder har ikke kunnet konstateres.

I 1770 var der i Estvad by 8 nøjagtig lige store halvgårde, foruden præstegården, som der jo ikke hvilede

nogen hoveri på. Alle havde samme hartkorn, nemlig 3 tønder, 1 skæppe, 1 fjerdingkar. Alle svarede samme landgilde, nemlig 8 skæpper rug og 4 skæpper byg. Alle ydede samme hoveri svarende til en såkaldt halv plov hoveri i henhold til det omfattende reglement.

Tiden var imidlertid moden til forandring. Initiativet

Matrikel nr. 7, nu Flyndersøvej 8, foto ca. 1910. Personer fra venstre: Ibmine Thomsen og hendes mand Ib Frederiksen, Mette Frederiksen, Mette Johanne Pedersen og Kirstine Frederiksen g. Trærup. Pigen foran med familiens sorte og hvide får er Johanne Katrine Frederiksen. Gårdens vestre længe opført 1863. Bemærk aftægtsindgangen i stuehusets gavl.

kom ikke lokalt »fra græsrodderne«, men fra statsmagten. Faktisk blev forandringen trukket ned over hovedet på bønderne, men at den var nødvendig, vil ingen i dag betvivle. Den foregik i 3 trin, som i korthed omtales i de næste 3 afsnit.

Udskiftning i Estvad by 1799

Første trin bestod i at ophæve landsbyens ældgamle dyrkningsfællesskab, altså at udskifte jorden, så hver gård fik sine bestemte jordlodder. I Estvad gik det arbejde i gang 1799.

Opgaven blev overdraget til den tidligere ritmester ved Slesvigske Rytteriregiment, Johan Conrad von Schuchardt, der i Skive havde fået bestalling som landmåler og senere blev udnævnt til landinspektør. Han løb straks ind i problemer, idet det viste sig, at jorder under Estvad og Kisum byer var blandet sammen. Det måtte først udredes, så Estvad kunne få sit bestemte jordareal til deling blandt byens bøndergårde.

Herefter blev jorden delt, således at hver gård fik tildelt 2-4 agerlodder, 1-3 græsningslodder og 1-2 englodder

foruden fortsat andel i fælles hede og mosearealer, indtil disse, på et senere tidspunkt, også blev udskiftet. På den måde fik hver gård sine agre og enge fordelt på mindst 5 og helt op til 9 forskellige steder, hvilket hurtigt skulle vise sig ret upraktisk. I hvert fald gav en udskiftning af den art ikke umiddelbart anledning til udflytning af en eneste gård fra fællesskabet i byen.

Museumsdirektør Gudrun Gormsen, Hjerl Hedes Fri-landsmuseum, har påpeget, at grunden til, at hver gård fik sin jord fordelt på adskillige lodder, må være den meget forskellige bonitet på agerjorden omkring Estvad by, fra skarp sandjord til ret god muldjord. Hver gård måtte have sin andel af både god og dårlig jord.

Salg af bøndergårde til selveje

Næste trin fulgte hurtigt efter. I 1807 solgte Estvadgård Stiftelse de første seks gårde i byen til deres fæstere med et gælds-brev til Stiftelsen som betaling. Priserne lå mellem 750 og 950 rigsdaler, selv om det af bønderne blev betragtet som en alt for høj pris. Men derpå kunne de trods alt pryde sig med titel af selvejergårdmænd.

Køber af Munkgård var Niels Christian Christensen med tilnavnet Karmand. Han stammede fra Hjerm, men flyttede i året 1800 fra Borbjerg til Estvad. Tilnavnet Karmand forklares med, at manden eller en af hans forfædre havde været pottemager eller pottehandler, og at denne sandsynligvis har kørt rundt med sin kærre med keramikvarer. Karmand købte Munkgård for en pris af 750 rigsdaler. Efter gården fik han navnet Munk, og hans efterkommere har båret Munk-navnet videre, generation efter generation, helt frem til vor tid.

Fæster på en af gårdene, den senere matrikel nr. 10, kunne ikke klare købet, så gården blev udbudt til salg på auktion, mens manden, Jacob Jensen Bech, måtte ud og bjerge føden som tjenestekarl, blandt andet på Nørkær i Rønbjerg sogn.

På den sidste gård, den senere matrikel nr. 5, gik det mindre godt. Fæster Jens Nielsen Nørgaard døde 1804. Hans kone Dorthé blev derover så tungsindig, at hun året efter kastede sig i Karup å og druknede. Hendes ældste søn Niels var endnu »mindreårig«, kun 22 år gammel, men han blev alligevel pålagt at klare gårdens fortsatte drift inklusive at forrette hoveri på hovedgården på forsvarlig og upåklagelig vis, og tilmed skulle han forsørge sine 5 mindre søskende, hvoraf den mindste var den 7-årige Christen.

Folkene bag Stiftelsen Estvadgård Kloster var ham ikke til megen hjælp. Et fæstebrev ville man ikke udstede, og efter et par år satte man så gården til salg ved offentlig auktion. Niels Jensen bød på den og fik den for en pris af 900 rigsdaler, og han har uden tvivl betalt med et gældsbevis af samme størrelse til Stiftelsen. Han gik svære tider i møde, men klarede dog gården som selvejer i 20 år. Så gik den ikke længere, men hans svigerfar i Kisum købte gården, åbenbart med den hensigt, at lade datter og svigersøn fortsat blive boende og holde gården i drift.

Udflytning og nedlægning af ejendomme

Som nævnt ovenfor gav udskiftningen ikke anledning til udflytning af nogen gård fra Estvad by. Det blev derimod dekretet, at fire huse skulle flyttes ud. Det var husmændene ikke tilfredse med, så udflytningen trak ud. Endelig i 1806 påtog forvalter Hornstrup på Estvadgård at få det overstået. Men hvem skulle så betale, Stiftelsen eller beboerne?

Hornstrup spurgte det kongelige Rentekammer og fik det besynderlige svar tilbage, at man først kunne sælge husene til beboerne, og så måtte de selv bestemme, om de ville flytte husene ud eller lade dem blive i byen. Naturligvis blev alle så boende, og der blev ingen udflytning af hverken gårde eller huse fra Estvad by på den tid. Landsbyen bevarede sin oprindelige struktur og har stort set bevaret den til den dag i dag.

Naturligvis er der sket forandringer, og visse udflytninger er det senere blevet til. En enkelt gård, Bækgård eller Søndergård, flyttede en gang før 1881 et par hundrede meter yderligere mod syd, over på den anden side af Præstevejen, hvor der siden er sket flere udstykninger fra gården, således at der her på sydsiden af Præstevejen er opstået en ny bydel, dog af beskeden størrelse.

Enkelte mindre ejendomme er flyttet ud, blandt andet matrikel nr. 17, som midt i 1800-tallet flyttede helt ned til sine udskiftede jorder ved den nu udtørrede Nørresø. I forbindelse med den seneste regulering af Karup å, efter afslutningen af anden verdenskrig, blev der tæt forbi ejendommen gravet en kanal, som efter den lille ø Koholm i Nørresø fik navnet Koholm å. Efter øen, eller nok snarere efter åen, har ejendommen fået navnet Koholmhus.

Estvad præstegård

Præstegården i Estvad har virket som præstegård så langt tilbage i tiden, som vi kan gå, lige bortset fra en

Huset ved Nørresø, matrikel nr. 17a, nu Herningvej 47, ofte kaldet Dora Deins hus. I båden ses fra venstre Niels Elkjær Kristensen med sønnerne Niels, Kristen og »Lillebror«. Skive byhistoriske Arkiv.

kort periode fra 1591 og antagelig til lidt ind i 1600-tallet, da præsten fik bolig i Vejlgård i Rønbjerg sogn.

Om bygningerne har vi imidlertid ingen information, før pastor Jens Schiørring kort efter sin ankomst til embedet begærede dem brandforsikret. Den 7. december 1796 ankom den konstituerede herredsskriver Jørgen Tranberg fra Holstebro så til Estvad præstegård for sammen med to taksationsmænd at beskrive og taksere præstegårdens bygninger for brandkassen. Deres beskrivelse findes ret interessant:

Salshuset (stuehuset), sønden i gården, i øster og vester med enderne, samt en kvist midt på. 1 etage, 31

fag langt, 10 alen dyb, opført af fyr og ege tømmer, tavlmuret og forsynet med loft, fjælgulve, vinduer og døre og 4 skorsten.

6 fag hønsehus og svinesti, 8 alen dyb, vesten i gården, i sønder og nær med enderne, opført af ege og fyr tømmer, lervægge og stråtag.

Skolehuset med port vesten i gården, i sønder og nær med enderne, 10 fag lang og 9 alen dyb, opført af fyr og ege tømmer, ler vægge og stråtag. Heri er skolestue, stue og kammer.

Vognport og tørvehus vesten i gården, i sønder og nær med enderne, 10 fag lang og 9 alen dyb, opført af ege og fyr tømmer, ler vægge og stråtag.

Foto fra ca. 1905 af den gamle præstebolig, som efter 1877 blev brugt dels som bolig for forpagteren og dels som udhus. Struer Lokalhistoriske Arkiv.

Ladehuset norden i gården, i øster og vester med enderne, 16 fag lang og 11 alen dyb, opført af ege og fyr tømmer, lervægge og stråtag med døre og luger.

Stald, ko og fårehus østen i gården, i sønder og nør med enderne, 26 fag lang og 8 1/4 alen dyb, opført af ege og fyr tømmer, lervægge og stråtag.

Den samlede vurdering til brandforsikringen blev 1900 rigsdaler, hvoraf stuehuset tegnede sig for lige ved halvdelen. Dette gamle stuehus var i brug som præstebolig i endnu 80 år, da det blev erstattet af pastor Olriks mere moderne bolig, og det gamle stuehus blev udnyttet dels til forpagterbolig og dels til udhus. Det blev i faldefærdig stand fotograferet omkring 1905, endnu med kvisten i behold, men kun med en enkelt skorsten tilbage.

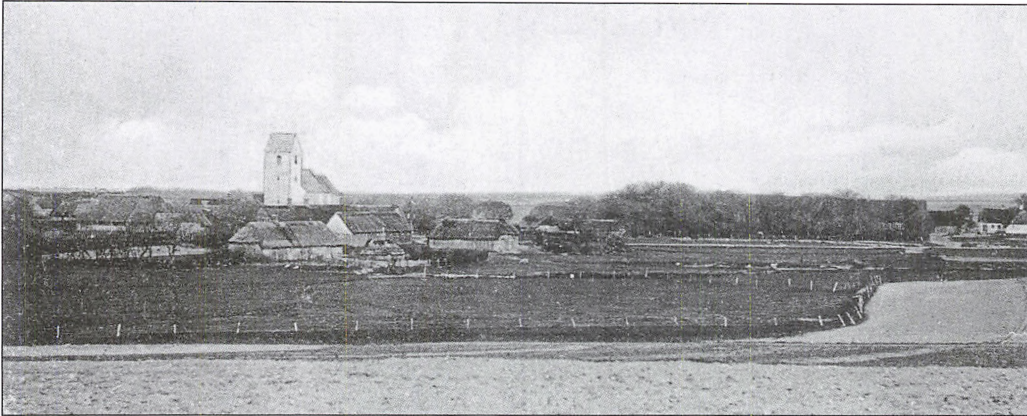
Da pastor Olrik i 1877 blev kaldet som sognepræst, blev han forfærdet over, at præsteboligen var aldeles forfalden og i hans øjne uegnet til beboelse. Præstegården var firlænget med præstens bolig i den sydlige længe, der som ovenfor nævnt, havde en kort udbygning midtpå ind imod gårdspladsen.

I den sydlige del af vestfløjen, der også var slemt forfalden, var der gæstestald, og præsten havde her plads til sin vogn med mere. Avlsbygningerne og landbrugsjorden var forpagtet ud til Niels Frandsen på matrikel nr. 5 nordlig i byen. Olriks forgænger, pastor Jungersen, havde fra maj 1875 fornyet Niels Frandsens kontrakt for hans anden 9-årige periode.

Sammen med en arkitekt Poulsen udarbejdede Olrik en plan om at nedrive den faldefærdige vestfløj for der at gøre plads til en ny præstebolig. Derefter ville han lade den gamle bolig ombygge til udhus til erstatning for vestfløjen. Sagen gik sin gang gennem provst, biskop og ministerium, og Olriks plan blev godkendt. I august 1877 gik muremester Jørgensen fra Skive i gang med byggeriet, og huset stod færdigt til november.

Imidlertid var der indtruffet en højst uheldig udvikling i Olriks forhold til forpagter Niels Frandsen. Den 23. august 1877 skrev han til provst Bõtcher:

»Desværre volder min forpagter mig store vanskeligheder, han fremkommer med et krav på 500 kroner som erstatning for savnet af det lille vognskur i vinter og for

Estvad by ca. 1910. Præstegården ses yderst til højre.
Skive byhistoriske Arkiv.

det lille stykke jord, som den nye bygning vil tage fra gården. Forpagter Wilhelm på Estvadgård yder mig med største beredvillighed sin hjælp til bilæggelsen af den mig højst pinlige strid, som herved er fremkommet, men hidtil har al mægling vist sig forgæves, og den voldgift, som efter kontrakten er forsøgt, har intet udrettet. Det er pengeforlegenhed, som driver forpagteren frem, og hans egne hidsige og uoverlagte ord, som han finder det en skam at fravige. Forholdene er således her vanskelige, men med Guds hjælp bliver her vel ro igen.»

Om de to nogensinde blev forligt, er tvivlsomt. Sagen om »det lille vognskur« kom for herredsretten i Holstebro, hvor bygningen imidlertid var »vokset« til en lade. Dommen blev afsagt i juni 1878 og lød på en afkortning i forpagtningsafgiften på 100.- kr., fordi forpagteren under byggeriet havde måttet undvære sin såkaldte lade.

Et andet problem var, at provstesyndet havde pålagt forpagteren at forny tækningen over 5 fag af østlængen, et arbejde som han vægrede sig ved at udføre. Olrik klagede til provsten, og hans klage gik videre til biskop Balslev i Ribe, som skrev tilbage blandt andet:

»- at det ommeldte tækkearbejde bliver uden ophold at foranstalte af sognepræsten under regres til forpagteren i overensstemmelse med forpagtningskontrakten,

idet jeg skal bemærke, at det er sognepræsten og ikke forpagteren, som det offentlige har at holde sig til angående præstegårdens synsforsvarlige vedligeholdelse, og som i henhold til loven bliver at mulkttere eller sagsøge, såfremt manglen ikke afhjælpes.»

Det var rene ord for pengene, og mon ikke Olrik har fået dem som en spand koldt vand i hovedet. Hvordan den strid blev løst, vides ikke, men det fremgår, at Niels Frandsens forpagtningskontrakt blev hævet i utide.

Gårdens landbrugsdrift har fra gammel tid været præstens privilegium eller ansvar, om man vil, og sådan synes det at have været i Estvad frem til 1840-erne, da sognepræsten Theodor Nonus Gad, kaldet »Lille Gad«, med sin tiltagende sindssyge ikke længere magtede opgaven.

Estvad Skole

Estvad degneboligs oprindelse kendes ikke. En første omtale af boligen findes i provst Høegs indberetning fra maj 1739 vedrørende planlægningen af skolehold. Han skrev:

»Udi Estvad by, hvor degnen bor, vil skolehuset være, og kan samme hus, som han nu bebor, med mådelig bekostning indrettes til et skolehus.»

*Estvad gamle skole.
Skive byhistoriske Arkiv.*

Det opfattes på den måde, at der skulle bygges en skolestue til den eksisterende degnebolig. Skolefundatsen fra 1740 taler i endnu mere uklare vendinger, men det synes dog, at skolestuen må være bygget til degneboligen en gang i perioden maj 1739 til oktober 1740. Det fremgår, at sekretær Benzon på Estvadgård og provst Høeg i 1740 fandt den »bekvem« til både degnebolig og skole, men det bekvemme blev der ikke talt mere om, da Benzon året efter var gået i graven. Der lød nemlig helt andre toner fra provst Høeg, da han i 1744 på embeds vegne synede bygningen.

Huset bestod af 10 fag og et »udskud«, hvilket var betegnelsen for en lille, lav udbygning til et bindingsværkshus, hvis tag imellem et par vinduer blev forlænget næsten ned til jorden. De fire fag i husets østende var indrettet til skolestue, mens de tre fag i midten, med husets fælles skorsten, var indrettet til degnefamiliens køkken og dagligstue. De tre fag mod vest, der var uden opvarmning, var indrettet til forstue, bryggers, bageovn og spisekammer. Udskudet kunne bruges til husly for en ko og nogle får, men der var ingen plads til foder, som i

øvrigt måtte købes, da der hverken hørte agerjord eller eng til skolen.

Foruden mindre mangler hist og her i boligen fandt provsten, at tag og loft trængte alvorligt til at sættes i stand. Huset var tækket med lyng, som var aldeles utæt, og degnen havde selv rigget et elendigt loft til af rafter, der blot var belagt med »hængetørv«. Disse var græstørv skåret i lange strimler, således som man brugte at dække toppen af høstakke med.

I degnen Laurbergs tid omkring år 1800 var det omtalte udskud forsvundet, og helt uden udhus måtte han lade sine kreaturer og foderet til dem sætte ind hos naboen eller andre i byen, som havde plads til overs. Ved udskiftningen i 1799 var der nemlig sket det, at degneboligen endelig havde fået tildelt lidt jord. Norden for byen fik den nogle hedebrinker og et stykke agerjord, hvor der blev omkring fem tønder land sædejord, og sønden for byen, langt ude på den holm, der fra gammel tid blev kaldt Koholm, fik den tillagt en tønde land eng. Ved matriklen af 1844 fik skolejorden matrikel nr. 2.

Degnen Visti Sørensen har fra maj 1857 efterladt os en

Lars Larsen, hvis morfar Anders Hansen blev født 1877 i Estvad Fattighus. Foto: Jysk.

udførlig beskrivelse. Huset var 31 alen langt og 9 alen bredt, eller med et samlet grundareal på 110 kvadratmeter. Det rummede en forstue til skolen på 3 og skolestue på 22 kvadratmeter efter indvendige mål. Forstuen havde hverken knager eller hylder. Skolestuens gulv var på et lille stykke belagt med mursten, ellers med ler. Den havde 6 fag vinduer og var forsynet med en god bilæggerkakkellovn.

I degneboligen var der en dagligstue på 8 kvadratmeter, et sovekammer på 11, et spisekammer på 1, et pigekammer på 3, et andet kammer på 6, køkken på 4 og bryggers, hvor der tillige var plads til ildebrændsel, på 33 kvadratmeter. I dagligstuen var der bræddegulv, i sovekammer og det andet kammer murstensgulv, i pigekammer og køkken var der lergulv, mens spisekammer og bryggersgulv var belagt med kampesten.

Med etableringen af Estvad Nordre skole 1881 og Estvad Søndre skole 1882 blev den gamle skole i Estvad by nedlagt. Kommunen havde planlagt at indrette huset med et par lejligheder til udlejning til delvis erstatning af Estvad fattighus, som netop var blevet revet ned og

erstattet af Kisum Fattiggård. Imidlertid blev huset i 1883 solgt til Laust Andersen Strøm. I perioden 1894-1926 blev huset ejet og beboet af den tidligere lærer i Rønbjerg skole Mads Thomsen Halberg og dennes enke Ane Kathrine Thomsen.

Estvad Fattighus

I 1820-erne blev det klart for Estvad-Rønbjerg fattigkommission, at der måtte skaffes et hus, hvor man kunne sørge for tag over hovedet til fattige og hjemløse, som ikke selv kunne skaffe sig en bolig. Det kom man i første omgang billigt om ved, idet der blev truffet aftale med fattiglemmet Peder Frederiksen om, at fattigkassen efter hans død skulle overtage hans lille beskedne hus. Snart måtte der dog bygges til, og i 1860 måtte man opgive det gamle hus og bygge nyt på grunden.

Antal beboere i fattighuset svingede meget, men kom 1870 helt op på 28, hvoraf de 18 var børn og unge under 20 år. Skal et enkelt navn nævnes, må det næsten blive Anders Hansen, der blev født i Estvad Fattighus den 13. september 1877 som søn af rakker af Abrahams slægt Hans Peter Andersen og hans kone Ane Kirstine. Imidlertid blev familien i 1880 flyttet til den nyindrettede Kisum Fattiggård, som skulle erstatte Estvad Fattighus. Her fortsatte Anders Hansen sin opvækst, mens han som voksen bosatte sig i Århus.

Når Anders Hansen nævnes her, skyldes det den omstændighed, at han blev morfar til en velkendt dansker, nemlig Lars Larsen, i vore dage bedre kendt som Dyne Larsen. Lars Larsen blev født den 6. august 1948 på Nygård i Arnborg sogn som søn af Signe Vera Kirstine Hansen, der var datter af Anders Hansen. Hendes mand, gårdejer Lars Christinus Larsen, var død på Herning Sygehus 5 måneder tidligere fra tre små børn og altså endnu et i vente. Den lille dreng fik efter sin afdøde fader navnet Lars Kristinus Larsen. Han voksede op i

meget fattige kår, men har som bekendt siden klaret sig godt.

Husmand, daglejer, høker og gæstgiver

Skomagersonnen Emanuel Sørensen fra Skive begyndte i det små, men blev en stor mand i Estvad. Stor af statur og stor af betydning. Som kirkeværge, blandt andet, var han i 1864 en af hovedmændene i bestræbelserne for at befri sognet fra den umulige pastor Gjølbjerg. Men nu tilbage til hans ungdom og et af de huse, som fik stor betydning for Estvad by.

Som 20-årig blev Emanuel tjenestekarl på Estvadgård. To år senere flyttede han ind hos to Maren'er i huset matrikel nr. 19, nu Flyndersøvej 10. Han blev nemlig gift med 19-årige Maren Christensdatter, som var datter af enken Maren Villadsdatter. Svigermor døde snart, men til gengæld kom der en flok børn til huse.

Ved folketællingen 1845 blev han, 27 år gammel, benævnt husmand og daglejer, først noget senere blev han kaldt høker. I 1866 købte han tillige det nærliggende hus på matrikel nr. 17c, og muligvis var det her, han åbnede sin første høkerbutik. Det hus solgte han nemlig videre i 1870 til skolelærer Stokholm, hvis datter drev høkerbutik i huset nogle år, og det har sikkert passet Emanuel fint i de år, da han selv drev gæstgiveri.

Kortvarig overbefolkning

I Skive Avis kunne man i oktober 1871 læse følgende annonce:

Dæmnings- og Canalarbeide.

I Løbet af denne Maaned antages til Jordarbeide ved Flyndersø fra 100 til 150 Arbeidere deels paa Dagløn, deels paa Accord.

W. Mohr.

Forsøget på udtørring af Flyndersø tog sin begyndelse. Folk strømmede til, mange havde netop afsluttet et arbejde af lignende art ved Tastum sø, og der var både tyske og svenske arbejdere iblandt. Mange søgte til Estvad for at finde et billigt natlogi. Byen blev overbefolket, og de Estvad bønder har sikkert låst både høns og døtre inde, før det blev fyraften for de mange arbejdsmænd.

Høker i Estvad, Emanuel Sørensen, så nye muligheder. Han søgte og fik kongelig bevilling og næringsbevis som værtshusholder i Estvad by fra februar 1872, dog således at bevillingen kunne inddrages af justitsministeren, når man anså arbejdet som fuldført.

Brændevin fremmer aggressioner, og slagsmål blev dagligdags begivenheder. Så slemt blev det, at herredsfoged Becher i Holstebro så sig nødsaget til at indstille til amtmanden at foranstalte »*Ekstraordinært polititilsyn med de ved inddæmningsarbejderne ved Flyndersø i Estvad beskæftigede arbejdere*«. Amtmanden fandt, at betjenten i Struer midlertidigt kunne undværes og udstationerede ham i Estvad, for at han kunne dæmpe gemytterne.

Det hele varede et par år. I oktober 1873 kunne man i Jyllandsposten læse: »*Projektet angående Flyndersøens udtørring er, ifølge en meddelelse til os, opgivet*«. Emanuel fik sin bevilling inddraget, betjenten trak sig tilbage til Struer, og med tiden kom Estvad igen til at ligne en ganske almindelig, fredelig landsby.

Energisk mand kom til byen – og rejste igen

På gården matrikel nr. 7, Flyndersøvej 8, sad siden 1849 en driftig landmand ved navn Frederik Pedersen, som i 1880 tillige erhvervede nabogården matrikel nr. 8, Flyndersøvej 12, og han drev begge gårde til sin død 1887. Enken Mette Johanne Pedersdatter, der forsøgte at drive gårdene videre, var så heldig, at datteren Mette Kirstine

året efter giftede sig med en søn af gårdejer og formand for sogneforstanderskabet i Haasum, Mads Christensen Trærup. Sønnens navn opgives, i denne navneforvirringens tid, snart som Christen Christensen og snart som Christen Madsen, undertiden med tilnavn Trærup. Det unge par overtog gården matrikel nr. 8 i april 1888.

En driftig mand på gården, men nok mere handelsmand end landmand. 1896 købte han desuden husmandsstedet matrikel nr. 19, Flyndersøvej 10, med bygninger og mur og sømfaste appertinéntia (dvs. tilbehør) derunder 1 kakkellovn, 1 komfur, 1 grubegyde og hele besætningen bestående af 2 køer og 4 høns, samt yderligere et jordløst hus.

Det jordløse hus var beliggende på Estvad bys fælles jord og havde to lejligheder med fælles indgang. Til den nordre lejlighed fik »sælgerinden«, Ane Margrethe Sørensen, tilstået uindskrænket og vederlagsfri brug, så længe hun levede, og hvis hun ikke selv boede i lejligheden, måtte hun leje den ud til andre og hæve lejeind-

tægten. Værdien af lejligheden blev i skødet ansat til 30 kr. om året. Altså en månedlig husleje på 2,50 kr.

I øvrigt var der i købekontrakten en interessant påssus: »Det er ikke køberen eller fremtidige ejere tilladt at sælge det på fælles grund opførte hus til nogen, der ikke er forsørgelsesberettigede i Estvad-Rønbjerg kommune«. Dette for at undgå at få flere fattiglemmer til kommunen.

Snart lod han matrikel nr. 19 udstykke og solgte jorden fra, og år 1900 solgte han huset til Anders Nielsen Bach. Da havde han allerede solgt gården og var flyttet fra sognet.

Christen Madsen Trærup havde nemlig i Sevel købt en mindre landejendom med tilhørende Sevel kro. Også her blev jorden solgt fra. Han blev kromand og drev Sevel kro lige til sin død 1924. Han udvidede kroen med en veranda, som siden er blevet lukket med glas og nu udgør en meget populær udestue.

Efter mandens død drev Mette Kirstine kroen videre,

Christen Madsen Trærup og hustru Mette Kirstine Trærup med deres 7 børn og hund fotograferet på Sevel kro. Vinderup Egshistoriske Arkiv.

indtil hun i 1927 solgte den til den bekendte Mads »Kromand« Hansen.

Fra land til by og over Atlanten

En stor flok børn var det almindelige i landbofamilier i det 19. århundrede, ja faktisk langt op i det 20. århundrede. Sundhedstilstanden blev forbedret, og de fleste overlevede barneårene og blev voksne. Landbruget kunne ikke opsuge al den arbejdskraft, men det kunne i vid udstrækning byernes voksende industri. Vandringer fra land til by var en realitet især fra midten af 1800-tallet.

Samtidig tog emigrationen fart. I 1876 rejste tre af Emanuel Sørensens børn, nemlig Christiane, Søren og Juliane Margrethe Emanuelsen, til Amerika med Chicago, Illinois, som første bestemmelsessted. De blev alle gift derovre. Af Kirstine og Kresten Munks 11 børn udvandrede flere fra Munkgård til Argentina. Tre sønner Peder, Frits og Frands bosatte sig fast derovre. Det fortæller, at Peder og Frands under et besøg hjemme i Estvad arrangerede stor fest i byen med helstegt okseret på argentinsk maner. Også Astrid og Kristian var en tid i Argentina, men de flyttede hjem igen og levede mange år sammen på Kisum Kjærgård.

Her har Låsby Svendsen også været

Ja, hvor har han ikke været, Jens Peter Svendsen fra Låsby? Det drejer sig dog kun om en enkelt ejendom, nemlig Munkgård, og kun om et kortere ejerskab. Ejendommen gik på tvangsauktion 1966 og blev overtaget af tidligere ejer og pantehaver Leif Wiemann, som derpå transportererede skødet videre til Låsby Svendsen. Han lod den udstykke og frasolgte to parceller til Valdemar Sørensen i matrikel nr. 5, og da det var gennemført, afhændede han de resterende 2.4 ha. med bygninger og formentlig med en vis fortjeneste.

Fra ni gårde i drift til nul

Efter delingen i begyndelsen af 1700-tallet af Estvad bys fire helgårde, var der i omkring 200 år otte såkaldte halvgårde, foruden præstegården. Den første blev nedlagt som landbrug 1928, den næste i 1967, og derefter gik det stærkt med at nedlægge gårde som selvstændige landbrug, således som det fremgår af følgende skema:

Matr. nr.	Nedlagt år	Kommentar
1	2001	Præstegårdens bortforpagtning som selvstændigt landbrug ophørt.
3	1967	Hovedparten af jorden udstykket og solgt fra af Låsby Svendsen.
4	1989	Nedlagt som landbrug efter Sigurd Thomsens død i oktober 1989.
5	2005	Hovedparten af jorden blev lejet ud.
6	1928	Nedlagt som landbrug efter brand den 21. juni 1928.
7	1991	Nedlagt efter Mette Kathrine Pedersens død i september 1991.
8	1973	Nedlagt som landbrug af Direktoratet for Statsskovbrug.
9	1969	Udflyttet fra byen før 1881. Jorden fra 1969 bortforpagtet af Asmund Jakobsen.
10	ca. 1980	Ejeren Ejner Jensen døde 1975, hvorefter enken, Kathrine, drev den videre nogle år.

Altså blev et enkelt landbrug på grund af brand nedlagt så tidligt som 1928, mens de resterende 8 blev nedlagt som selvstændige brug i løbet af omkring 40 år, fra midt i 1960-erne til 2005, hvorefter der ikke findes selvstændige landbrug i drift i Estvad by.

Cilius og Tau

Historien om Estvad kan dårligt slutte uden at nævne det 20. århundredes markante personlighed Cilius Bach, som sammen med cockerspaniel-hunden Tau i deres sidste leveår travede fra Estvad ned til Flyndersø 2-3 gange hver dag.

Cilius, der var født år 1900, overtog 1933 huset på

Cilius Bachs fødehjem, som blev revet ned efter hans køb af huset 1933.

Flyndersøvej 10 efter sin far, Anders Nielsen Bach. Det gamle hus blev revet ned, og et nyt blev bygget til hans og hustruen Ingeborgs familie. Huset kostede ham 2.500 kr., men så måtte han også selv passe mureren op.

Ellers arbejdede han først rundt på egnens gårde, og siden slog han sig ned som handelsmand med mere. Som fiskehandler »sled« han, efter eget udsagn, to fiskebiler op på vejene i Salling og Fjends. Noget af fisken købte han i Struer, og en del fangede han selv i Flyndersø. Han havde eget røgeri i baghaven, og hans røgede ål og helt var værdsat som den fineste delikatesse.

67 år gammel, og efter et uheld med bilen, stoppede Cilius som fiskehandler. Imidlertid havde han længe også handlet med andet end fisk. I hans udhus var der en kombination af cykelforretning og træskomageri samt salg af barbergrej og meget andet. Efter nogle år blev også det nedlagt, men fiskeriet i søen og jagt en gang imellem fortsatte, og den venlige mand huskes fra sine utallige traveture sammen med den trofaste Tau.

Estvad kulturmiljøprojekt

Viborg Amt tog i 2001 initiativ til et projekt vedrørende kulturmiljøet i Estvad- og Estvadgård-området, med

særlig henblik på Estvad by. Formålet var at berede vejen for Skive Kommunes arbejde for en lokalplan for den bevaringsværdige landsby Estvad og at give amt og kommune bedre mulighed for at beskytte bevaringsværdige kulturelementer i området.

Der blev for projektet nedsat en arbejdsgruppe under ledelse af Mogens Elberling fra Viborg Amts afdeling for miljø og teknik (Mogens Elberling er i 2008 afgået ved døden). Desuden deltog arkitekt Jens Eskildsen og landinspektør Kristian Hjort fra Skive kommunes tekniske forvaltning og museumsinspektør Gudrun Gormsen, Skive Museum, og fra lokalområdet deltog Henrik Henriksen, Inge Marie Pedersen, Ole Kristensen, Boye Bruhn, Poul Graugaard Pedersen og Svend Laustsen.

Forud for gruppens arbejde blev baggrunden for projektet nøjere udarbejdet af Mogens Elberling i en projektbeskrivelse, hvis indledning lød:

»Landsbyen Estvad med omgivelser er udpeget som et særligt beskyttelsesværdigt kulturmiljø i amtets Regionplan 2000.

Estvad er en lille landsby med det oprindelige afgrænsede landsbypræg bevaret. Det særlige ved den er, at den har som en af de få landsbyer i Viborg Amt bevaret sin oprindelige struktur fra landsbyfællesskabets tid, ved at gårdene ikke blev udflyttet ved landboreformen sidst i 1700-tallet. Omkring den middelalderlige kirke og forten – den udvidede gade foran kirken – ligger gårdene og præstegården stadig i en samlet kreds i en struktur, som stammer fra 900 - 1100-tallet.«

Arbejdsgruppen holdt en række møder og udførte på godt et år et stort arbejde, som resulterede i et omfattende materiale for kommunens videre arbejde for en lokalplan. Derpå gik alt i stå. Kommunen omprioriterede arbejdet i den tekniske forvaltning. Dette blev fulgt af forvaltningens to flytninger og af kommunalreformens store omvæltninger. Den med interesse imødesete lokal-

Lufffoto af Estvad by taget af Niels Irgens-Møller ca. 1997. Præstegården er uden for billedet til venstre.

plan for Estvad-området lader stadig vente på sig, og i ventetiden er der sket store bygningsmæssige forandringer i Estvad by. Der er dog stadig håb om, at det i 2001 påbegyndte arbejde må bringes til en passende afslutning.

Kilder:

Estvad og Rønbjerg sogne, af Svend Laustsen, Skive Museum 2000.
 Mappen Estvad by, 400 års historie om gårde, bol og huse i Estvad bys ejerlav, af Gudrun Gormsen, Ellen Ruth Jensen og Svend Laustsen, Lokalhistoriegruppen Rønbjerg 2009. (Interesserede kan, så længe lager haves, erhverve mappen for materialeprisen hos forfatteren).

Poul Bjerge og Thyge J. Söegaard: Danske Vider og Vedtægter eller Gamle Landsbylove og Byskråer. Bind II, side 504. København 1908-10.

Kendt mand af Abrahams slægt, af Svend Laustsen, Rønbjerg Xpressen, november 2001.

Mads – kromand i Sevel, af Knud Dynnes Hansen, Vestjydsk Forlag 1993.

Cilius – en fisker på heden, Skive Folkeblad den 18. oktober 1986.

Tillæg: Vider og vedtægter for Estvad by 1747

Vider eller landsbyvedtægter var samlinger af regler for landsbyfællesskabet og for opretholdelse af god orden og godt samarbejde. Vider kendes tilbage fra 1500-tallet, dog ikke for Estvad by, hvorfra der kun kendes det ene videbrev, som blev vedtaget i Estvad i 1747.

Originalen findes under Ribe bispearkiv på Landsarkivet i Viborg, og teksten gengives i værket »Danske

Vider og Vedtægter«, hvor det nævnes, at mens videbrevet er skrevet med tydelig og flydende hånd, så er samtlige underskrifter skrevet med en og samme ubehjælpssomme hånd.

I den følgende lidt forkortede gengivelse af videbrevet er stavemåden lettere moderniseret, eksempelvis skrives å i stedet for det oprindelige aa, mens den gamle stil og visse jyske ord, eksempelvis tyre i stedet for tøjr, er bevaret. Bemærk at ordstilling og sætningskonstruktion kunne være forskellig fra den, der bruges i dag, eksempelvis indledes flere afsnit med et verbum, selv om der ikke er tale om et spørgsmål.

Videbrevet omfatter 20 punkter, som især drejer sig om rent landbrugsmæssige forhold såsom græsning på ager og overdrev, vedligeholdelse af gærder og hegn og regler for dyrehold. Der gjaldt mange regler, og hvis bymændene brød reglerne, var der bestemmelser om bøder og trusler om udpantning. Bøderegnskabet blev ført i oldermændens videbog, men desuden havde hver bymand eller grande sin egen talje eller grandestok, en firkantet stok, hvorpå der blev skåret mærker til regnskab med bøder og andre ting.

Grandestævne, også kaldt bystævne eller gadestævne, fandt sted på Estvad forte eller gadeforte, som var det åbne fællesareal midt i byen, og det er værd at bemærke, at Estvad by har bevaret denne oprindelige struktur med byens gamle forte ubebygget, hvoraf en del nu er parkeringsplads for kirken.

En særstilling blev indtaget af sognepræsten, der jo også var gårdbruger i byen, men ikke uden videre kunne underlægges videbrevets bestemmelser. I brevets punkt 20 gik man forsigtigt til værks om dette kildne emne med en forventning om, at også præsten nok kunne indse det fornuftige i at samarbejde.

»Videbog for Estvad by's beboere, indrættet efter samtliges vedtægt og samtykke, år 1747.

Kendes vi undertegnede Jens Christensen med søn Christen Jensen, Jens Kisum, Morten Hendricksen, Jacob Hendricksen, Lars Jensen, Peder Lund, Christen Christensen og Jacob Christensen, Estvad byes indvånere, og hermed vitterliggør, at som nogle af de der udi boende hidindtil har været meget uagtsomme med at holde hegnet, som det sig burde, hvorved deres bymænd er tilføjjet ikke liden fortræd, skade og ulempe, så på det sådant kan blive afskaffet og god skik på korn og eng samt vide og vedtægt blive nøje iagttaget til samtlige beboeres nytte og fordel, har vi med hverandre indgået følgende punkter, som vi i alle måder lover at holde os aldeles efterrettelige, nemlig:

1. Skal menige grander og bymænd herefter årligen 14 dage før Voldermisse forsamles med hverandre for at aftale, på hvad måde korn og eng udi lovlig tid med lukkelse, hvor fornøden gøres, kan vorde hegnet, og en og anden ting, byens beboere til bedste, kan vorde foranstaltet. Og hvilken mand, som da ikke selv efter advarsel af eller fra oldermændene møder, om han er frisk og tilstede, eller i forfald sender sit visse bud, skal give til byen 1 mark 4 skilling danske. Og skal da samtlige tilstedeværende grander have magt til at gå ud i samme mands gård, som udebliver og ingen udi hans forfald sender, og pante ham for samme penge uden dermed at begå enten vold, hærværk eller andet, efter lovens 3. bogs 13. kapitels 31. artikel. Og skulle nogen findes modvillig og ej vil gå med de andre at pante, da skal han af de øvrige straks pantes for 10 skilling.

2. Skal og ovenmeldte tid den udvælges til oldermænd, som der kan have håb om, der er duelig og omhyggelig for at søge byens gavn og bedste, hvortil for nærværende tid findes ingen omhyggeligere end Jens Christensen,

men som han i henseende til hans alderdom ikke er så bekvem, som ønskes, bliver hans søn Christen Jensen samme embede tillige med faderen pålagt for det første. Skulle i længden den, som dertil agtes bekvem, sligt ville nægte uden gyldig årsag, skal han til byen betale 4 mark eller og pantens derfor.

3. Oldermannen skal menige mænd udi byen være hørige og lydige i de ting, han taler og pålægger til byens gavn og bedste. Befindes nogen ham uskikkelig at møde eller med skælden, banden eller spotten på stævne at antaste og overfuse, da skal samme derfor straks bøde til ham og pantens 2 mark danske, for hver gang det sker, og til byen 8 skilling. Og er sligt oldermannens ære angående, da skal han foruden ovenstående straf have sin tiltale til ham efter loven. Hvo som ellers modvillig sværger og bander på stævne, bør bøde til de fattige udi sognet 4 skilling, og sker det af uagtsomhed, da bøder han 2 skilling til samme brug. Og i fald samme bøde ikke straks svares, da skal den skyldige derfor pantens.

4. Må ingen dølgge med dem, som sværger falsk og ved ed fragår, at deres kreaturer har gjort skade. Hvo sligt gør og ej sagen vil oplyse, når han om samme er vidende, bør bøde 8 skilling til de fattige i sognet. Og den som sværger falsk, bør lide efter loven som en meneder. Og de bøder, som i slig tilfælde bør svares, skal af oldermannen indkræves og udpantes og siden af sognepræsten med 2 af bymændene deres råd og samtrykke uddeles. Og befindes det, at oldermannen imod forhåbning skulle se igennem fingre med nogen deres forseelse eller vise sig modvillig i at forrette, hvad ham med rette tilkommer, bør han bøde, for hver gang det sker, 2 mark.

5. Skal enhver, hvor fornøden gøres, lukke for sit korn forsvarlig i det seneste 8 dage efter Voldermisse. Sker det ikke, betaler den skyldige, for hver dag det siden står ulukket, 2 skilling. Og desforuden erstatter den skade, som ved slig ophold sker, og desuden bør enhver

holde sin andel af lukkelser i hegnets tid vedlige under samme forommeldte straf, om det forsømmes.

6. Skal enhver have sin talje foruden den, som oldermannen bør have, og møde med samme til grandestævne om søndag eftermiddag klokken 2 slet fra søndagen efter Voldermisse at regne til den søndag, efter at alt kornet er indhøstet, og i hans lovlige forfald, bør han sende sit visse bud, og der lade sig antegne for, hvis hans kreaturer på hegnet mark og eng kan i afvigte uge have gjort skade, og bør da på taljen anføres, så meget for hver kreatur, være sig med hvad navn det nævnes kan, på hegnet mark eller eng kan i afvigte uge have gjort skade, og bør da på taljen anføres så meget for hver kreatur, som har gjort skade, at svare som forordningen af 14. april 1694 befaler, nemlig af en ko, bæst eller andet stort kreatur 8 skilling, af et ungnød eller svin 4 skilling, og af hvert får eller gris 1 skilling foruden at erstatte den gjorte skade. Og hvo som ikke til den ende bringer sin talje med sig, bør bøde yderligere 4 skilling danske.

7. Efter 1. maj skal enhver have stærk indseende med sine hestekreaturer, at de ikke kommer til skade, enten udi eng eller korn, med mindre de vil betale af hvert kreatur efter forordningen af 14. april 1694 og desuden gøre vederlag for skaden, som sket er. Dog er det ikke nogen forment at tyre sine bæster på sin egen eng eller ager på den måde, at de ej kan nå deres naboers tilhørende jordsmål, men dog må derhos agtes, at de ej næste ager ved nogen mands korn tyrer deres følhopper, hvorved føllene er des nærmere ved at gøre skade på kornet. Sker det, bør der gives til vide 2 skilling. Ej heller må nogen understå sig om nattetide at lade sine bæster gå, som en del hidindtil har gjort, enten uden tyre eller og at slæbe tyrene efter sig, under det skin, at de enten ikke går til skade, eller at de selv er gået løse og har oprykket hælene. Befindes dette, og den, som ejer

bæsterne, ikke kan bevise, at de var vel hælefæstede og med forsvarlige tyrer forsynede, ja at de imod hans vilje er kommet løse, bør han, foruden skaden, at betale af hvert kreatur efter næst forommeldte forordning. Ej heller må nogen i sær forandre, endsige sig udi kornvænge, agerrenderne eller kornraderne, der sine kreaturer at græsse, førend både korn og rivning af den er hjemført. Og hvad der da på agrene findes, skal blive til fælles for alle, når indhøstet er. Det samme er og at forstå om engene, at ingen må drive sine kreaturer, være sig heste eller fækreaturer, eller tyre dem på anden mands eng, før enhver har ført sit høg ganske af engene. Skulle nogen her imod forse sig, straffes han derfor efter forordningen, som 2 gange før udi denne artikel er omtalt.

8. Ingen her udi Estvad by må udlade sine får, førend de driver på én tid overalt, og så snart hyrden kommer udi byen med dem, skal enhver straks lukke sine fårekreaturer i hus, at de ikke skal gå, som sædvanlig sket er af nogle deres får, til skade udi folks korn. Sker det, skal de, som fårene ejer, af hver får, foruden skaden at erstatte, betale til viden 1 skilling eller derfor pant.

9. Ingen af Estvad bys beboere må have svin, med mindre de holder dem vel ringende og, fra 1. maj til kornet er inde, med gode tyrer forsynede, ja på deres egne ejendomme og, hvor fælled det kan tåle, græssende.

10. Siden erfaring noksom viser og lærer, der altid er langt større skade og nakdel end gavn og fordel ved at tillægge gæs og ænder udi Estvad by, så skal de skaden, den ubodelige skade de gør dels på korn, dels på græsset kreaturerne skulle have, langt overgå deres værdi, aldeles udi Estvad by være afskaffede, og må aldeles ingen, siden kornet endog desforuden ligger så nær ved byen, under gæssenes og gæslingernes samt ændernes og ællingernes forbrydelse til de fattige, dem tillægge, men alene være tilladt at købe så mange udi efteråret, som de hen på vinteren agter at slagte.

11. Hvad oldermænd med to mænd af byen bliver enige om og finder for godt og tjenlig at være til byens nytte udi en eller anden ting, såsom enggrøfterne at opkaste, for åen betimelig at dæmme, korn og eng på alle optænelige måder at hegne med mere, som kan være beboerne udi byen til nytte og fordel, skal de andre lade dem befale og holde efterrettelig, og i manglende fald, for hver gang de nægter sligt, pantes for 8 skilling, ja desforuden efter uvildige mænds sigelse betale de andre udi byen så meget, som billigt kan være for at se det forrettet og efterkommet tillige med deres eget, som de er blevet tilsagt om at forrette og har vist sig modvillige i at efterkomme. Sker slig modvillighed anden gang tillaes de med retten, og om de da lader gå dom over sig, må se sig efter lovens 3. bogs 13. kapitels 39. artikel foruden skaden og omkostningen tildømt at betale til sagsøgeren 3 lod sølv og til herskabet 3 lod sølv.

12. For al brøde må agtes, at der tages næsten dobbelt pant, og skulle nogen ikke inden Allehelgens dag løse sin pant, skal det i anledning af lovens 3. bogs 13. kapitel 33. vers være forbrudt.

13. Dersom oldermænd ikke kan læse og skrive, skal han altid have en hos sig af byen på stævne, som kan optegne den brøde, som de skyldige findes pligtige til at svare.

14. Oldermænd skal altid have en kopi af vor videbog med sig på stævne, med mindre han vil give, hver gang den behøves til eftersyn, og han ej har den 2 skilling til vide.

15. Dersom nogen, når han pantes for brøde og forseelse, gør modværge mod dem, som ham panter, og enten med hug, slag, trussel eller skældsord overfalder dem, som hos ham for hans forseelse udpanter og ikke i mindelighed vil lade sig pante, skal han give i straf til næste hospital i stiftet 2 rigsdaler, og efter forseelsens beskaffenhed tillaes efter loven, da det er største billighed, at

slige genstridige tilstrækkelig, andre til eksempel, bliver afstraffet.

16. Ingen, være sig mands eller kvindes person, enten af gård- eller husfolk, inderster eller tjenestefolk, hvem det være kan, må gøre nogen markgerning eller arbejde før eller under prædiken om søn- eller hellige dage. Hvem derimod handler, skal bøde til skolekassen efter forordningen af 23. januar 1739, hver gang det sker, 1 mark eller mere, alt som dens formue kan være til. Og hvem som ellers, uden udi højfornødenheds tilfælde, når gudstjenesten er til ende, med modvillig arbejde forser sig, skal pantes for 8 skilling første gang. Sker det oftere, betaler de dobbelt, og omsider, om de viser sig fremturende der udi, bør de svare til skolekassen, som ovenmeldt er, fuld helligbrøde.

17. Hvem af gårdfolkene, som graver udi fælleden til skade eller over det, som fælleden kan tåle, af heng- eller digetørv, betaler til vide for hver læs 8 skilling, og hvad husfolkene er betræffende, bør de tage samtlige bymændene, som skatter og skylder, deres minde, før de slige tørv må lade grave, og have deres tilladelse, på hvad sted og hvor mange læs de i høj fornødenheds tilfælde må lade grave.

18. Ingen må have mere kvæg eller bæster på fælled, end som han har jords vurdering, og har han ej selv så mange kreaturer, så må han tage udi græs for andre, såvidt jordsmålet kan tåle, men dog ej for fremmede og udenbys boende, når husfolk eller de, der ej selv har nogen jordsmål eller andre, som bor udi byen og har flere kreaturer, end de kan holde, det forlanger, hvilke sligt først skal tilbydes, alt efter lovens 3. bogs 13. kapitels 28., 29. og 30. artikel.

19. De penge, som ellers en og anden, der ej vil holde hegnet, må svare og efter forskrevne artikler indpantes, skal oldermanden indkræve. Og fra marken bliver lagt i hegn, som er fra 1. maj at regne, og til al kornet er ind-

høstet, rigtig optegnet, og samme da efter forfattede fortegnelse til forvalteren for Estvad klosters gods levere, som da indhenter herskabets ordre, hvortil de penge, byen til fordel, kan anvendes, som dels overstiger skaden, der på ager og eng er sket, som de fornærmede bør have vederlag for, dels ikke forud er meldt om, hvortil de skal være forfaldne.

20. Skulle noget blive på stævne pålagt, som kan være byen til bedste, være sig udi mark eller eng, da skal to af bymændene straks give sognepræsten samme pålæg til kende, i håb han sikkerlig tillige med os ser alt, hvad som kan være byen gavnlige og til hegnet at holde tjenligt, fordret og fremmet, thi selv at møde med os på gadestævne ved vi vel, han ikke gør, da lovens 2. bogs 11 kapitels 6. artikel sligt forbyder, og han desforuden ventelig ej altid har en karl til stede, der på hans vegne kan indfinde sig.

Disse er da de poster, som vi for denne sinde finder fornøden at erindre, og til des mere forsikring, at samme forskrevne poster af os ubrødelig skal holdes, har vi dem ej allene selv underskrevet, men endog ydmygst beder højædle og velbårne hr. etatsråd Christian Teilmann, som amtmand og efor for Estvad kloster, samme af os forfattede poster, som sigter til at holde korn og eng udi hegnet, gunstigst ved påtegning vil approbere.

Estvad den 17. maj anno 1747.

Jens Christensen

Christen Jensen

Jens Kisum

Morten Hendrichsen

Jacob Hendrichsen

Lars Jensen

Peder Lund

Christen Christensen

Jacob Christensen«

Direktør i Skive Bank, Frederik Petersens breve til teglværksejer, fru K. Sørensen, Højslev Teglværk 1928-1933

Udgivet af fhv. lektor Else Theill Sørensen, Skive

Mandag den 1. oktober 1928 var døren til den 71 år gamle Skive Bank låst, da de første kunder mødte frem for at foretage deres bankforretninger. Banken var dagen før af Banktilsynet blevet tvunget til at lukke.

Skive Bank blev ledet af den 61-årige administrerende bankdirektør Frederik Petersen, der ikke alene mistede sin stilling ved lukningen, men også kom til at stå i forreste skudlinie, da først kritikken af bankens ageren i årene forud for lukningen satte ind, og senere, da »Skive Banks mænd« kom for Vestre landsret og Højesteret.

Hvordan Fr. Petersen oplevede opgøret om Skive Bank udtrykte han i en lang række breve til teglværksejer Louise Kathrine Sørensen, Højslev Teglværk.

De to var begge født i Nexø på Bornholm, men om de har kendt hinanden allerede på dette tidspunkt (der var ni års aldersforskel) – eller hinandens familier, vides ikke. Under alle omstændigheder fik de nærmere kontakt med hinanden fra 1908, hvor Fr. Petersen begyndte at beskæftige sig professionelt med Højslev Teglværk, som på dette tidspunkt var ejet af Louise Kathrine Sørensens mand, teglfabrikant Chr. Sørensen. Da teglværket i 1910 blev omdannet til et aktieselskab, kom Fr. Petersen i bestyrelsen, hvor han hurtigt blev formand.

I 1928 havde de to kendt hinanden i mindst tyve år, og de arbejdede - især efter 1925, hvor Chr. Sørensen døde - tæt sammen om driften af Højslev og Lundgård teglværker - han som bestyrelsesformand og hun som daglig

leder (bogholder), direktør og hovedaktionær i A/S Højslev Teglværker.

A/S Højslev Teglværker måtte lukke som følge af banksammenbruddet, og i de første breve er spørgsmålet om afviklingen af aktieselskabet og sikringen af fru Sørensens interesser i teglværkerne langt det vigtigste, men efter fru Sørensens køb af teglværkerne i foråret 1929 handler brevene især om Fr. Petersens oplevelse af det langtrukne retsopgør om ansvaret for Skive Banks sammenbrud.

Bankdirektør Frederik Petersen, Skive Bank

Bankdirektør Frederik Constantin Petersen blev født den 14. november 1866. Han gik i en almindelig borgerskole og blev efter endt skolegang uddannet på kontor. Han var i ca. to år kontorist på byfogedkontoret i Nexø, og arbejdede derefter i nogle år på et sagførerkontor i Rønne.

I 1885 kom han til Skive, hvor han blev ansat hos sagfører S. Munksgaard (der også var formand for Skive Banks bankråd (bestyrelse)).

I 1889 skiftede han branche, idet han blev ansat som bogholder i Skive Bank. Den 1. januar 1905 avancerede han til direktør i banken, hvor han indgik i direktionen sammen med bankens administrerende direktør, Viggo Müller. Den 1. oktober 1927 gik Müller på pension, og Frederik Petersen overtog stillingen som administreren-

Bankdirektør Frederik Petersen (1866-1942). Foto ca. 1925.

de direktør, samtidig med, at bankens kontorchef, Marinus Mortensen, forfremmedes til vicedirektør.

Müller, der havde været Skive Banks administrerende direktør fra 1888 til 1927, afgik ved døden i 27. januar 1928, og dermed kom Frederik Petersen til at stå alene i skudlinien, da Skive Bank måtte lukke.

Frederik Petersen havde kun få hverv udover posten som bankdirektør. Fra 1913 til 1921 var han medlem af Skive Byråd, valgt af Højre/Det konservative Folkeparti. I efteråret 1928 blev han medlem af bestyrelsen for A/S Diges Trælastehandel – og derudover havde han

kun to andre bestyrelsesposter, nemlig posterne som formand for bestyrelserne for A/S Højslev Teglværk og A/S Lundgård Teglværk. (Anklagemyndigheden mod Frederik Constantin Petersen m.fl. Hovedekstrakt, s. 89)

Det var disse poster, der bragte ham i tæt samarbejde med Louise Katrine Sørensen, enke efter teglfabrikant Chr. Sørensen, Højslev Teglværk

Frederik Petersen var gift med Axeline Johanne Petersen. Sammen havde de børnene Bjarne Tullinius P. (født 1897), Aase Tullinius P. (født 1899) og Kaare Tullinius P. (født 1900)

Frederik Petersen døde i 1942.

Teglværksfamilien Sørensen, Højslev og Lundgård Teglværker

Familien Sørensen har i mere end 125 år drevet teglværker. Dels i personligt regi og dels i selskabsform.

Det hele startede, da Christen Sørensen (1853-1925) i 1875 forpagter Baadsgaard Teglværk sammen med N. Chr. Pedersen. Efter få år var han ejer af såvel proprietærgården Baadsgaard med Teglværk, som det nærliggende Skovgaard Teglværk. De to teglværker var i den næste snes år en blomstrende virksomhed med rigtig mange beskæftigede.

Gennem hele sit liv handlede Chr. Sørensen meget både med teglværker og med jord og ejendomme.

Før eventyret i Baadsgaard Vig sluttede var et andet begyndt. I 1880 opførte Chr. Sørensen sammen med Peder Odgaard et helt nyt teglværk i Højslev (syd for banen) og omkring århundredskiftet kom endnu et nybygget teglværk til på den nuværende placering. I 1898 byggede Chr. Sørensen en herskabelig villa til bolig for sig selv og sin første kone Karen.

Denne første kone Karen var tilsyneladende meget involveret i teglværksdriften. Hun optræder i hvert fald i adskillige handler og kontrakter.

Fru K. Sørensen på Højslev Teglværks kontor, sommeren 1946. Det vides ikke, hvornår hun begyndte at arbejde teglværkets kontor, men hun nåede at arbejde der i over 60 år.

Imidlertid kom en anden kvinde ind i Christen Sørensen's liv og i teglværkernes drift.

Louise Kathrine Hansen (f. 1875 i Nexø) var i 1896 kommet til Højslev (Sogn). Om hun straks blev ansat på teglværket er uklart, men ved folketællingen i 1901 bor hun på teglværket og er opført som bogholderske.

Den 3. oktober 1905 - mens Chr. Sørensen stadig var gift med Karen - føder Louise Kathrine i Haderslev sin og Chr. Sørensen's datter Kirsten, og den 27. oktober 1906 bliver Louise Kathrine og Chr. Sørensen gift. I løbet af de følgende år får de endnu fire børn: Theill (f. 12. september 1907), Grethe (f. 31. juli 1909), Søren Otto, kaldet Bror (f. 30. december 1911) og Inger (f. 21. juli 1914).

I 1910 kommer Louise Kathrines bror civilingeniør

Aage Frederik Hansen (f. 24. oktober 1879) til Skive som Skive Kommunes første stadsingeniør, og han dukker ofte op i teglværkernes historie.

Indtil 1910 var teglværket så vidt vides drevet i personligt eje. I 1910 oprettedes det første A/S Højslev Teglværker med en aktiekapital på 126.000 kr. Af aktiefortegnelsen fremgår, at der var 47 store og små aktionærer. De største var Gårdejer Clemen Christensen, Vinkel (26.300 kr.), Louise Kathrine Sørensen (14.600 kr.) og Skive Kulkompagni (13.100 kr.). Øvrige aktionærer havde aktier for under 10.000 kr. Chr. Sørensen selv havde ingen aktier, men i løbet af de følgende år købte han sammen med sin kone og svogeren stadsingeniør Aage Hansen de fleste af aktierne, og efter Chr. Sørensen's død i nov. 1925, ejede Louise Kathrine Sørensen,

hendes fem børn og hendes bror Aage Hansen stort set alle aktierne.

I 1923 købte Højslev Teglværker A/S Nørgaard (i Nr. Søby), da der i denne ejendom fandtes betydelige mængder ler, og i 1925 overtog aktieselskabet Lundgaard Teglværk v. Stoholm, som var startet i 1917 som et interessentskab. bestående af Chr. Sørensen og Aage Hansen. Ved denne overtagelse udvides aktiekapitalen i Højslev Teglværker A/S til 150.000 kr. I 1927 stiftedes et aktieselskab, som overtog Lundgaard Teglværk med tilhørende landejendom.

Efter Chr. Sørensens død stod hans enke - senere altid kaldet Fru K. Sørensen - i spidsen for teglværkerne. De første år blev særdeles vanskelige, og helt galt gik det, da Skive Bank krakkede i 1928 og tog Højslev og Lundgaard Teglværker (aktieselskaberne) med i faldet. Imidlertid købte fru K. Sørensen i 1929 begge teglværker af A/S Skive Bank i likvidation. Hun drev dem som personligt ejede indtil 1941, hvor hun gjorde teglværkerne til et familieejet aktieselskab med en aktiekapital på 200.000 kr..

Da sønnen Theill den 16. maj 1933 blev gift med Karen Vogelius (datter af skrædder Vogelius i Stoholm), flyttede det nygifte par ind på Lundgaard, som Theill overtog ledelsen af. På Lundgaard blev parrets to ældste børn Erik (4. oktober 1935) og Kirsten (30. december 1938) født, inden familien i 1941 flyttede til Højslev og flyttede ind i den store villa ved teglværket. Her blev den yngste søn Svend født den 14. maj 1952.

Theill Sørensen overtog fra 1941 driften af Højslev Teglværk, og var direktør i Aktieselskabet Højslev Teglværker A/S frem til sin død den 2. juli 1967, i de sidste 6-7 år sammen med sønnen Erik, der kom hjem i firmaet i januar 1960.

Theill Sørensens yngre bror Søren Otto overtog driften af Lundgaard Teglværk og flyttede derhen i 1941. Han

blev i 1946 gift med Inger Springborg Pedersen. De fik børnene Birthe, Christen (Kræn), Else og Claus. Kræn overtog ledelsen af Lundgaard Teglværk efter sin far, og i dag ledes det af Kræns søn Søren.

Døtrene Kirsten, Grethe og Inger blev alle gift »lokalt«. Kirsten blev i 1929 gift med Aage Kirk (brugsuddeler i »Alfa«, Højslev St.), Grethe blev i 1935 gift med brøndborer Poul Christiansen, og Inger blev i 1935 gift med herreekviperingshandler Schönning Rosenvinge. Ægteparret Rosenvinge flyttede til Hobro, mens den øvrige familie levede hele livet i Højslev og på Lundgård.

Skive Bank lukker den 1. oktober 1928

Da de første kunder steg op ad den imponerende trappe til Skive Bank på hjørnet af Nørregade og Østergade om formiddagen mandag den 1. oktober 1928, opdagede de til deres store overraskelse, at banken var lukket!

Som så mange andre danske banker havde Skive Bank i de foregående år været i økonomiske problemer. Under Første Verdenskrig var der stor pengerigelighed, og banken lånte store beløb ud til en række store erhvervs-kunder på Skiveegn, bl.a. til spekulation i aktier. Efter krigsafslutningen viste det sig, at en række af dem ikke kunne klare deres forpligtelser overfor banken.

Skive Bank blev spændt ret hårdt for, og i 1925 kom den i Banktilsynets søgelys. Banktilsynet gennemtvang, at der blev gennemført store afskrivninger på de største nødlidende engagementer. I de følgende år fulgte Banktilsynet udviklingen i Skive Bank tæt, og tilsynet forlangte flere gange nye afskrivninger på nødlidende engagementer.

I sommeren 1928 dukkede Banktilsynet op igen for at gennemgå Skive Banks udlån, og på ny forlangte tilsynet nye, store afskrivninger. Tilsynet vurderede, at der skulle afskrives omkring en halv million, og derved vil-

*Skive Bank på hjørnet af Adelgade og Østergade, fotograferet ca. 1920.
Bygningen, der er tegnet af den store Skive-arkitekt Erik V. Lind, blev bygget i 1912-1913.*

le en del af bankens aktiekapital være tabt. Bankens bestyrelse – bankrådet – vurderede efter en gennemgang, at der kun skulle afskrives godt 600.000 kr., men det var alt for lidt, mente banktilsynet.

Den 3. september 1928 mødte bankspektøren op i Skive for at diskutere situationen med bankledelsen i Skive. Efter besøget vurderede bankledelsen på ny situationen og nåede fredag den 28. september 1928 frem

til, at der måtte afskrives godt to millioner kr., hvorefter der kun ville være 400.000 kr. tilbage af aktiekapitalen. Bankrådet besluttede på et møde den følgende dag at søge at rekonstruere banken ved at tegne ny aktiekapital på 800.000 kr.

Men det var for sent! Samme dag måtte Privatbanken i København, der var Skive Banks hovedbankforbindelse, standse sine betalinger. Dermed mistede Skive Bank

sine kreditmuligheder, og bankens overlevelse afhæng nu af Nationalbanken og de andre københavnske hovedbanker. På et møde i København den 30. september om formiddagen forlangte Banktilsynet yderligere afskrivninger på godt 300.000 kr. for at godkende en rekonstruktion, og umiddelbart efter blev Skive Banks skæbne beseglet. Nationalbanken, Landmandsbanken og Handelsbanken afviste at deltage i en rekonstruktion, og bankdirektøren forlangte derefter Skive Bank lukket - og så måtte bankledelsen sætte »lukket«-skiltet i døren den 1. oktober 1928. Den 3. oktober måtte bankens største debitor, grosserer Michael Nielsen, ligeledes standse sine betalinger.

Skive Banks ekstraordinære generalforsamling den 17. oktober 1928

Lukningen af Skive Bank ramte bankens kunder hårdt. Indskyderne kunne ikke hæve deres penge, og alle lån blev opsagt. Det vakte frygt over hele egnen, for indskyderne vidste end ikke, hvor stor en del af deres indskud, der senere ville komme til udbetaling. Det var baggrunden for det hårde opgør, der i de følgende måneder fandt sted med »Skive Banks mænd« – og her stod bankens ledelse og den største debitor, Michael Nielsen, i skudlinien.

Opgøret begyndte på Skive Banks ekstraordinære generalforsamling den 17. oktober 1928, der skulle tage stilling til, om banken skulle forsøges rekonstrueret, eller om den skulle likvideres. På generalforsamlingen redegjorde formanden for bankrådet, sagfører Chr. Bøttern, og bankdirektør Frederik Petersen for, hvorfor det efter deres vurdering var gået galt for banken.

Derefter rykkede kritikerne frem, anført af det konservative byrådsmedlem, branddirektør Eriksen-Noer. Han indledte med en hård kritik af bankens favorisering af »storspekulanterne« og rettede derefter et hårdt person-

ligt angreb på sin tidligere byrådskollega og partifælle, Michael Nielsen (som han havde fældet som borgmester i 1927).

Skive Banks generalforsamling vedtog med alle stemmer at likvidere banken, og der valgtes et likvidationsudvalg på tre mand til at forestå likvideringen: Sagfører Rosenthal, gårdejer og amtsrådsmedlem Jens Dalsgaard og købmand Aage Selchau. Til at bistå likvidationsudvalget valgtes et rådgivende 7-mandsudvalg blandt indskyderne i banken. Blandt de valgte til 7-mandsudvalget var tre af bankledelsens skarpe kritikere: borgmester og redaktør af Skive Folkeblad Carl Hansen, fhv. branddirektør og byrådsmedlem Eriksen-Noer og auktionsholder Ingvor Bruun.

Men valget af likvidationsudvalget vakte utilfredshed, for det var foretaget af aktionærerne, og blandt aktionærerne sad medlemmerne af bankrådet og de største debitorer med størstedelen af de – ganske vist værdiløse aktier – så de kunne indsætte »deres mænd« som likvidatorer. Blandt indskyderne var der frygt for, at likvidatorerne ville tage for meget hensyn til »Skive Banks mænd«, og det blev indledningen til en månedlang kamp for at få likvidationsudvalget erstattet med folk, der repræsenterede indskyderne. Og stemningen blandt de kritiske indskydere blev ikke bedre, da likvidationskomiteen ansatte Skive Banks hidtidige direktører, Frederik Petersen og Marinus Mortensen, til at forestå afviklingen af banken!

Opgøret om Skive Bank

Den 26. oktober holdt en række aktionærer og indskydere med Eriksen-Noer i spidsen et møde for at undersøge interessen for at få gennemført en retslig undersøgelse af Skive Bank og om mulighederne for at rejse et erstatningsansvar overfor bankrådet. På mødet vedtog man at rette henvendelse til justitsministeriet om spørgsmålet.

Eriksen-Noer drog til København og mødtes med justitsminister Svenning Rytter og handelsminister Stensballe samt Banktilsynet. Resultatet af møderne blev, at ministrene konfererede med Banktilsynet og statsadvokaten om sagen, og i midten af november anmodede handelsministeren justitsministeriet om at iværksætte en undersøgelse af, om Skive Banks direktion, bankråd og revision havde overtrådt bank- eller aktieselskabslovgivningen. Midt i november 1928 fik politimester P. Volkersen, Skive, overdraget sagen, og allerede den 30. november blev Frederik Petersen som den første af »Skive Banks Mænd« aflyst af statspolitiet. (Anklagemyndigheden mod Frederik Constantin Petersen m.fl. Hovedekstrakt, s. 89-91).

Den 6. december blev der på ny afholdt en ekstraordinær generalforsamling i Skive Bank for at afgøre spørgsmålet om, hvilken rolle syvmandsudvalget skulle spille i likvidationen. Likvidatorerne fik vedtaget et forslag om, at syvmandsudvalget kun skulle have en begrænset rådgivende rolle i likvidationen. Det fik dagen efter fhv. branddirektør Eriksen-Noer til at begære banken konkurs! Konkursbegæringen blev den 10. december udsat af skifteretten i 14 dage, og dagen efter indkaldte likvidatorerne til et nyt indskydermøde, hvor de foreslog, at der skulle vælges et repræsentantskab for indskyderne, som skulle samarbejde med likvidatorerne om bankens likvidation. Forslaget blev accepteret af indskyderne, men det fik ikke Eriksen-Noer til at trække konkursbegæringen mod banken tilbage.

*Borups Allé 233 A.st., d. 15/12 1928
København Brh.*

Kære Fru Sørensen!

Jeg modtog i Dag Deres brev med Maanedsbalancen. Jeg gaar ud fra, at der ikke er passeret noget særligt hos Dem vedrørende Teglværkerne, da De ikke skriver

noget om saadant, og at alt gaar sin sædvanlige Gang. Jeg kommer til Højslev en Dag enten lige før Jul eller mellem Jul og Nytaar, og saa skulde vi jo have et Bestyrelsesmøde en Dag, hvorom vi kan tale nærmere naar jeg kommer til Højslev.

Det er jo en skrækkelig Staahej, som D'Herrer Spektakelmagere med Carl Hansen, Eriksen Noer og Bruun i Spidsen har lavet. Det er en komplet Skandale, at saadanne Personer skal have lov til paa en saa lav og ondskabsfuld Maade at ødelægge, hvad der kunde reddes og gøres frugtbringende for Bankens Indskydere. Men det gaar jo altid saadan, at naar en Vogn hælder, er der altid nogle, der skyder til den, og de, der skulde hjælpes, holder sig passive. Gud véd, hvor mange Ulykker der endnu skal laves, inden Bøllerne falder til Ro eller de finder nye Sager at læske deres Ondskab og Hævntørst paa.

Jeg haaber, at De og Familie ellers har det godt, og at Theills Helbredelse gaar godt fremad, samt at der ikke er mødt Deres personlige Sager nogen Vanskelighed fra Bankens Side.

Venlig Hilsen fra min Hustru og mig selv.

*Deres Hengivne
Fr. Petersen*

Note:

Theill: Theill Sørensen, søn af Chr. og Louise Kathrine Sørensen.

København d. 18/12 1928.

*Fru K. Sørensen
Højslev.*

Jeg har modtaget Deres Brev af 17 dennes og ser deraf, at De er blevet urolig over den Besked, som Deres Broder fik i Banken angaaende Lundgaard Teglværk. Jeg kan ikke selv forstaa, at en saadan Forpligtelse vil blive gjort gældende overfor Dem, men jeg kan ikke i Øjeblikket erindre, hvorledes Sagen blev ordnet. Jeg kommer til

Skive Banks imponerende ekspeditionslokale ca. 1915. Bankbygningens arkitekt, Erik V. Lind (med tegnerullen), står ved skranken og taler med bankdirektør Frederik Petersen. Skive Banks mangeårige administrerende direktør, Viggo Müller, står til højre.

Skive en dag enten før Jul eller mellem Jul og Nytaar og skal da hos Hr. Rosenthal faa undersøgt Sammenhængen. Jeg kan ikke tænke mig, at der skulde kunne opstaa Vanskeligheder for Dem af saa vidtrækkende Betydning som De antyder, men jeg skal nok faa det undersøgt.

De sidste Aar har, kan jeg mærke, slidt saaledes paa min Hukommelse, at jeg ikke mere tør stole helt ud paa den, og de sidste Maaneders sindsoprivende Begivenheder har ganske ødelagt mine Nerver.

Det synes jo, som om jeg skal gøres til Syndebuk for alle de Tab, som D'Hr Forfølgere og Likvidatorerne mener der er!

Men det maa jo gaa sin Gang. Jeg har jo intet at betale noget Erstatningskrav med, selv om det skulde lykkes dem at gennemføre et saadant, hvad jeg dog ikke kan tro.

Med venlig Hilsen fra min Hustru og mig selv

Deres hengivne

Fr. Petersen

Note:

Deres broder: Stadsingeniør Aage Hansen, Skive.
Hr. Rosenthal: Sagfører Fr. Rosenthal, Skive, formand for Skive Banks likvidationsudvalg.

Den 17. december 1928 mødtes indskyderrepræsentanterne for bl.a. at vælge formand – det blev borgmester Carl Hansen. På mødet valgtes også et tremandsudvalg, bestående af Carl Hansen, Ingvor Bruun og gårdejer Gert Johnsen, Grove, som fik til opgave at rejse til København for at forhandle med regeringen om Skive Banks skæbne. Allerede en halv time efter mødets afslutning fik de tre besked om at møde næste morgen med handelsministeren. Han tilbød et lovindgreb, der skulle forhindre konkursen ved at udskyde konkursbegæringen og skabe mulighed for vælge et nyt likvidationsudvalg, bestående af tre likvidatorer, udpeget af regeringen, og to, valgt blandt indskyderne. Lovforslaget blev førstebehandlet i Folketinget den 19. december kl. 13, og endelig vedtaget af Landstinget kl. 13.52. Få dage efter udpegede ministeren regeringens tre likvidatorer, og efter en hård valgkamp valgtes de to skarpe Skive Bank-kritikere, Eriksen-Noer og Ingvor Bruun, som indskydernes repræsentanter i likvidationsudvalget.

p.t. Kbh., 10/2 1929

*Kære Fru Sørensen,
Højslev St.*

Jeg modtog i Lørdags Aftes Deres Brev af 6. dennes. Posten er jo i disse Dage stærkt forsinket. Nu synes der jo at være noget nær Stansning i al Trafik. Forhaabentlig maa der vel snart komme Omslag i Vejret. Jeg har modtaget Brevet fra Handelsbanken, hvorfor takkes.

Det glæder os at høre, at Theill har det saa forholdsvis godt, at han allerede 1. Marts venter at kunne overtage sin Stilling igen. Vi vil ønske, at det ogsaa bliver saaledes, for saa er han jo fuldstændig restitueret efter sit slemme Uheld. Det bedste er jo, at han ikke faar noget fremtidigt Mên af det. Alt tyder jo derpaa!

Jeg har overvejet Indholdet af Deres Brev vedr. Teglværket og skal i Morgen skrive til Dem derom. Sagen

bliver jo nok vanskelig at ordne, men man skulde jo synes, at en for begge Parter fordelagtig Ordning maatte kunne lykkes, naar der vises nogen Forstaaelse fra Likvidationskomitéens Side. Jeg tvivler ikke om, at der fra de tre Herrers Side ogsaa vil være nogen Forstaaelse tilstede, men de to andres Vilje til Forstaaelse af Nødvendigheden af en vis [Lemfældighed] nærer jeg foreløbig nogen Mistro til. Jeg er ked af, at jeg ikke personlig kan være med til en Forhandling, men jeg anser det vedblivende for at være heldigst for Teglværkerne, at jeg holdes udenfor. Jeg er jo de to Herrer som en Torn i

Redaktør Carl Hansen, Skive Folkeblad, var en af de skarpeste kritikere af »Skive Banks mænd«, men var samtidig – som borgmester i Skive 1927-1929 – en af hovedmændene bag oprettelsen af Skive Diskontobank, der blev rejst på ruinerne af den lukkede Skive Bank.

Skive, d.12. Febr. 1929

Kødet, og for Sagens Skyld er det ikke værd at irritere dem mere endnu. Jeg ser af Skive Avis, at Bogholder Thorsen er valgt til Likvidator. Det kan godt gavne noget, selv om jeg ikke tror, at han vil komme til at have nogen væsentlig Indflydelse i Sagen.

Det var min Hustru og mig en Glæde at se Dem her; det var godt, at De kom hjem med Theill i saa god Tid, at der endnu ikke var de Trafikvanskeligheder, som der er nu.

Modtag de venligste Hilsner fra os begge

*Deres hengivne
Fr. Petersen*

Jeg betragter dette Brev som ganske privat!

Note:

Bogholder Thorsen: Bankbogholder C.O. Thorsen blev ansat til at være daglig leder af A/S Skive Bank i likvidation.

Skive d. 12/2 29

Kære Fru Sørensen!

Hermed følger et Brev, som jeg nok har betegnet som fortroligt, men som De bedes behandle i Forening med D'Hr: Bestyrelsesmedlemmer og Dmf. Sønnerholm. Andre end De og disse tre Herrer maa ikke læse Brevet.

De fik vel mit Telegram. Jeg glemte at skrive derom i mit forrige Brev!

Jeg skriver selv til Greens Danske Fonds og Aktier.

Venlig Hilsen fra min Hustru og mig selv.

*Deres Hengivne
Fr. Petersen*

Note:

Dommerfuldmægtig Sønnerholm: Dommerfuldmægtig Sønnerholm, dommerfuldmægtig ved Fjends-Nørlyng Herreders Ret og likvidator for A/S Højslev Teglværker.

Fortroligt.

Fru K. Sørensen

Højslev St.

Jeg har modtaget Deres ærede Skrivelse af 6 dennes angaaende en eventuel Ordning af Teglværkernes Forhold til Skive Bank og skal jeg i den Anledning tillade mig at bemærke følgende.

En Ordning med Skive Banks Likvidationskomité er selvfølgelig ganske nødvendig, dersom Virksomhederne skal holdes i fuld og normal Gang. Det Spørgsmaal, der straks melder sig, er det, om Komitéen regner med en hurtig Afvikling af Bankens Engagementer og en hurtig Afslutning af Likvidationen, eller om den regner med en Afvikling, der vil strække sig over 5 á 10 Aar. Det vil efter min Mening være klogt at regne med det sidste. Dette vilde lette en Ordning med hensyn til Højslev Teglværkers Forhold betydeligt, og det er jo givet, at en langsom Afvikling er langt den fordelagtigste for Banken og ligeledes fordelagtig for Teglværkerne, for hvilke en eventuel Stansning af Driften og Afvisning af dens store og godt indarbejdede Kundekreds vilde være ødelæggende ikke alene for denne Sæson, men ogsaa et godt stykke ud i Fremtiden.

En fuldstændig, normal Afvikling af Bankens Tilgodehavende vil selv i løbet af de ovennævnte 10 Aar naturligvis være umulig nu. Saa Banken bliver i alt Fald nødt til at afskrive et betydeligt beløb som Tab ved Højslev og Lundgaard Teglværker. Og det er, saavidt jeg har erfaret, ogsaa taget med i Beregningerne af den Dividende, der menes at kunne blive til Indskyderne, nemlig i Likvidations-Statusen.

Jeg ved ikke, om det forholder sig rigtigt, hvad der er blevet sagt, at Likvidationen på begge Værker har regnet med et Tab på c. 400.000 Kr. men dette maa jo endda være under Forudsætning af, at Værkerne ved en

Realisation udbringes til noget nær den Pris, som Dir. Willemoes vurderede den til, nemlig:

Højslev Teglværker

250.000 Kr. Varelager 110.000 Kr. 360.000 Kr.

Nørgaard

35.000 Kr.

Lundgaard Teglværk

80.000 Kr. Varelager 45.000 Kr. 125.000 Kr.

Banken har jo for Tiden til gode:

Højslev Teglværker:

Prioritetslaan 180.000 Kr.

Kassekredit ca. 176.000 Kr.

Nørgaard 47.500 Kr.

Lundgaard Teglværker:

Prioritetslaan 160.000 Kr.

Kassekredit ca. 209.500 Kr.

I alt ca. 773.000 Kr.

Og da den jo kun har Pant i de faste Ejendomme, men ikke i Varelager og udestående Fordringer, der skal fordeles ogsaa til de øvrige Kreditorer, udgør Sikkerheden kun: 330.000 Kr. plus Andel i Varelager og udestaaende Fordringer, og det ovenfor nævnte Kalkulerede Tab synes saaledes nogenlunde at kunne passe.

Selv om man nu kunde faa Likvidationskomitéen til at kvittere en Del af sit Tilgodehavende, om ikke de 400.000 Kr. saa dog Størstedelen af denne Sum, vilde det dog næppe kunne opnaas paa anden Betingelse end at Restgælden udbetaltes kontant, og under de nuværende vanskelige Forhold paa Pengemarkedet og under Hensyn til, at Højslev Teglværker paa Grund af det forefaldne pekuniært set er kommet i Miskredit hos de, af hvem en Støtte eventuelt skulde kunne ventes, anser jeg

det for at være udelukket at kunne fremskaffe tilstrækkelig Kapital til at kunne komme ud af Forholdet til Banken straks. Thi selv om det forsøges at laane i Industriel Kreditforening, vilde der neppe kunne skaffes et Laan af nogen Betydning; maaske vilde den overhovedet intet Laan give. Der siges jo fra alle Sider, at Højslev Teglværk ikke har noget Ler. Lejeret paa Lertagning kan vel skaffes, men Kreditforeningen forlanger jo, at Teglværket skal eje Lerjord, og det har det jo ikke.

Jeg anser en Ordning paa dette Grundlag for at være umulig at gennemføre, i alt Fald for Tiden.

Der er da ingen anden Udvej end den tidligere omtalte og ogsaa i Deres Brev berørte, at søge at faa Teglværkerne drevet som en Forpagtning, indtil Forholdene kunne blive saa afklarede, at man kan tænke sig en anden endelig Ordning. Og den Tanke, at De skulde forpagte Teglværket foreløbig for ét Aar, er jo ogsaa meget tiltalende, eftersom ingen saa godt som De og Deres Medarbejdere kender Forholdene dér, og sikkert ingen kan bringe de Fordele ud af Driften, som De vil kunne.

Og saa ejer De jo ogsaa selv Ler til flere Aar, hvad en anden Ejer eller Forpagter jo ikke har. De anslaaer Forpagtningsafgiften til 10.000 Kr. for Aaret til 1. April 1930. Det vilde De jo sikker godt kunne staa Dem ved, og jeg synes ogsaa, at naar Banken har beregnet at skulle lide et Tab paa Højslev Teglværk på mellem 150 og 200.000 Kr., maa den kunne være tilfreds med at faa ca. 200.000 Kr. af Restgælden forrentet med 5% p.a., som den af Dem tænkte Forpagtningsafgift vil udgøre.

Det siger jo ogsaa noget, naar Sagen skal overvejes, at De og Bække og Thormann i Tilfælde af fuldstændig Stansning kan anmelde et Lønkrav som privilegeret. Jeg er dog ikke sikker paa, at De paa Grund af manglende rettidig Opsigelse kan gøre Krav paa Løn til 1. April 1930. I Konkurstilfælde følger, har jeg hørt, den Regel,

at Personale kan opsiges med 3 Maaneders Varsel. Den Regel fulgte i Alt Fald Likvidatorerne i Skive Bank med Hensyn til Personalet dér.

Med hensyn til Udgifterne ved Vedligeholdelse af Bygninger og Inventar har De vel tænkt Dem, at det skal gaa som hidtil, at Udgifterne afholdes af Aarets Drift, altsaa afholdes af Dem.

Det er jo ikke godt at vide, hvordan et eventuelt Forslag som det af Dem tænkte vil blive modtaget af Likvidationskomitéen. Hovedspørgsmaalet: Om Teglværkerne skal likvidere eller ikke maa der jo tages Stilling til, ogsaa af Hensyn til de andre Kreditorer. Skive Bank er jo ikke Ene-Kreditor. Dersom Likvidationen ikke vil gaa med til, at disse andre Kreditorer – bl.a. Vekselkreditorerne – dækkes efterhaanden som Gælden forfalder, kan der ikke fortsættes. Banken kan ikke af Varelager og udestaaende Fordringer tage Dækning for sit Tilgodehavende (den har jo kun Sikkerhed i den faste Ejendom med Tilbehør) uden at de øvrige Kreditorer bliver dækkede. Ellers kommer man i Konflikt med Konkursloven. Ganske vist anser man jo ikke Aktieselskabet Højslev Teglværk for at være insolvent for Tiden, men i det Øjeblik Banken forlanger Gælden indfriet melder Spørgsmaalet om Selskabets Insolvens sig. Og saa maa den ene Kreditor eller enkelte Kreditorer ikke dækkes på de øvriges Bekostning.

Det er en vanskelig Sag at afgøre: Er Højslev Teglværk i øjeblikket solvent eller insolvent? Jeg mener, at det er solvent, men hvad mener Herr Dommerfuldmægtig Sønderholm?

Det er ganske rigtig, at det vilde være uheldigt, dersom udestaaende Fordringer skulde incasseres af andre. Højslev Teglværk maa jo helst selv incassere dem, ogsaa under hensyn til det ovenfor anførte om, at ingen af Kreditorerne maa forfordeles. Tillader Likvidationen, at de øvrige Kreditorer efterhaanden dækkes fuldt ud, saa

tager jo Banken, hvad der bliver tilovers, dersom der da bliver noget, naar De og Lundgaard Teglværk har faaet deres og de usolide Fordringer er bortfaldne.

Der er for resten en Uklarhed ved hele Sagen, som jeg ikke rigtig kan komme paa det rene med. De skriver, at paa Grund af, at der engang er falden en Udtalelse om, at Aktieselskabet ikke kan forpagte Teglværket til sig selv, er De villig til at optræde som Forpagter. Hermed mener De vel, at De saa betragter Sagen som en Privat-Forretning, og at De, naar Banken har faaet de 10.000 Kr. i Forpagtningsafgift, selv tager Resten, og at dersom der bliver et mindre Overskud end 10.000 Kr. (hvad der næppe er nogen Fare for) De selv skal tilskyde Resten? Saadan har jeg forstaaet det indtil nu, men enkelte Vendinger i Deres Brev har bragt mig i Tvivl om, hvorvidt De mener at skulle være personligt interesseret eller ikke. For er dette ikke saaledes, er det jo ligegyldigt, om Afgiften sættes til 10.000 Kr. eller 20.000 Kr. da Kreditorerne i dette Tilfælde særligt Banken skal have Overskuddet, enten det saa bliver lidt eller meget.

Under Hensyn til at H. T. i en Aarrække har forrentet hele sin Gæld baade faste Laan og Kassekreditten med 6 og 8 % omkring 25.000 Kr. og endda givet noget til Tab paa Debitorer og Afskrivninger, kan jeg ikke skønne bedre, end at den angivne Forpagtningsafgift af 10.000 Kr. er meget fordelagtig.

Men jeg tror ikke, at De skal tilbyde at betale Forpagtningsafgiften forud. De skulde helst se at faa den at betale bagud – i ethvert Fald ikke mere end et Fjerdingaar forud. Skal De nemlig overtage Varelageret (hvorved der jo ogsaa vil kunne indvindes en betydelig Fordel!) og betale dette i Løbet af samme Aar, kan det – naar Teglværket samtidig skal holdes i Drift – komme til at knibe for Dem med Driftskapital.

Jeg ser af Bladene, at Bogholder Thorsen er antagen som Likvidator. Han er ikke Højslev Teglværker uvilligt

stemt, om end han skal se at faa mest muligt ud af Teglværkerne. De to Interesser kan ogsaa meget vel forenes, naar der gaas forsigtigt og klogt frem, og det vil vel ogsaa alle forstandige Mennesker kunne indse!

Jeg vil af Hensyn til den vanskelige Trafik gerne have dette Brev af sted i Dag: derfor slutter jeg her og skriver lidt mere i Morgen.

Deres ærbødigst hengivne

Note:

Dir.Willemoes: Laurits L. Willemoes, ejer af Skærum Mølle Teglværk, og Magnus Willemoes, Lemvig Teglværk, vurderede begge teglværker den 10. november 1928.

Nørgaard: Gården Nørgård i Nr. Søby, købt af A/S Højslev Teglværker i 1923.

Bække: Inspektør ved Højslev Teglværk, Søren Bække.

Thormann: Forvalter ved Højslev Teglværk, Jens Thormann.

Skive, den 13. Febr. 1929

Fru K. Sørensen

Højslev.

I fortsættelse af mit Gaarsbrev tillader jeg mig endnu at gøre følgende Bemærkninger:

Det vil være meget uheldigt, dersom de allerede nu indløbne Forespørgsler om Levering af Sten til Foraaret og Sommeren ikke kan besvares bekræftende. Jeg kan ikke tænke mig, at Likvidationen ikke skulde kunne indse, hvor skadeligt det vil blive ogsaa for Kreditorerne, dersom hele Virksomheden skal standses. Men det kan ikke gøres saaledes, at Priserne paa de forskellige Sorter opgives Forespørgerne, der jo ikke, fordi de spørger, behøver at være Købere. Og de rigtige Købere svares, at man ikke kan paatage sig bindende Aftaler lige for Øjeblikket, men at de, saasnart Forholdet med Skive Bank er ordnet, skal faa endelig Besked. Der er jo ikke andet at svare nu, synes jeg; og i Løbet af en Maanedstid maa Spørgsmaalet vel kunne ventes afgjort.

Der er naturligvis den Mulighed, at Likvidationen vil

søge en anden Forpagter, der vil give mere. Men i saa fald maa Teglværket jo tages til Brugspant eller stilles til Bortsalg ved Tvangsauktion, og jeg gad se den, der tør købe Teglværket til en Pris, der betyder noget. Det kan sælges til Nedbrydning ganske vist, men dette vilde dog være for meningsløst.

Lundgaard Teglværk er der næppe noget at gøre ved for Højslev Teglværk. Bliver det saaledes, at Likvidationen fastholder Deres og Stadsingeniørens Kautionsforpligtelse, kan De vel neppe blive fri for den, men saa maa De sikkert kunne faa den indskrænket til kun at gælde de 80.000 Kr. Går det til Tvangsauktion maa De være berettiget til at forlange Dækning i Pantet og overtage den for de 80.000 Kr. – og det skulde man jo ikke mene der var nogen Fare ved. Det meste af denne Sum maatte kunne laanes og Resten kunde der vel skaffes Udvej for. Det kunde jo blive en Fremtidschance for Theill! Overkomme at forpagte begge Teglværkerne kan De vel ikke? Det var jo foreløbig at hugge den gordiske Knude over! Blot der var nogen Tid til Forhandlinger, men Sæsonen presser jo paa – og snart vel ogsaa Banken!

Som De ved venter jeg paa at blive kaldt over til Skive i Anledning af den løbende Undersøgelse. Men naar det bliver, ved jeg jo ikke. Maaske bliver det paa en Tid, som kunde passe saaledes, at jeg kunde tale med Dem om forskellige Sager, men netop i denne Tid, da Trafikforholdene er saa daarlige, vilde jeg helst være fri for at rejse til Jylland. Det glæder mig imidlertid, at De har en saa dygtig Raadgiver og Hjælper i Herr Dommerfuldmægtig Sønderholm. Hans Assistance vil sikkert vise sig at være af stor Værdi for saavel Teglværkerne som for Dem.

Jeg erindrer ikke nu, om jeg besvarede Deres Forespørgsel angaaende de i Banken beroende udækkede Veksler. Det kan ikke lade sig gøre at indfri dem så læn-

Branddirektør og byrådsmedlem Laust Eriksen Noer førte an i kampen mod »Skive Banks mænd« og var med sin konkursbegæring mod banken med til at gennemvinge et regeringsindgreb, der bl.a. indsatte et nyt likvidationsudvalg. Eriksen Noer og en anden skarp kritiker af banken, auktionsholder Ingvor Bruun, blev valgt til indskydernes repræsentanter i likvidationsudvalget, som fik ansvaret for afviklingen af banken.

ge man ikke ved, om Højslev Teglværker vedbliver at være solvent. Det er jo at dække én Kreditor, Banken, forud for de øvrige Kreditorer. Det maa Likvidator Thorsen – eller eventuelt Komiteen, nok give Medhold i. De Veksler maa altsaa høre ind under den samlede Ordning med Banken.

Vil det ikke være rigtigst, at De raadfører Dem med Dommerfuldmægtig Sønderholm om, hvorvidt De under nuværende Forhold bør eller tør dække ældre Gæld f.e. indfri løbende Kreditorveksler. Man skal jo være forsigtig og ikke risikere at faa noget lavet, som strider imod Loven. Jeg har altid søgt at holde mig Loven efterrettelig, men man ser dog, at jeg trods dette ikke kan undgaa at komme under Behandling af Myndighederne.

Med venlig Hilsen til Dem og de tre Herrer Forhandlere forbliver jeg

*Deres ærbødigt hengivne
Fr. Petersen*

Note:

Stadsingeniøren: Louise Kathrine Sørensens bror, stadsingeniør Aage Hansen, Skive.

Brønshøj, den 20/2 1929

Kære Fru Sørensen.

Jeg er kommen i Tanker om, at jeg ikke har faaet skrevet til Herr Hastrup angaaende hans Anmodning om at faa Tidspunktet for hans Fratræden udskudt til – saavidt jeg husker – 1. Juli. Jeg har derfor skrevet vedlagte Brev og beder Dem om, dersom De synes Brevet er rigtigt – at sende det til ham. Skulde der være noget at forandre, beder jeg Dem om at omskrive det, forsyne det med Deres Underskrift paa Bestyrelsens vegne og sende ham det.

Jeg har modtaget Raabalancen pr. 31. Januar, til hvilken der jo ikke er noget særligt at bemærke. Dog vilde jeg ønske, at Arbejderne, alle de, der har ladet noget af deres Løn blive staaende paa Konto, kunde udbetales helt, men det er der vel ikke Penge til endnu? Ikke fordi jeg tror, at der i den Henseende skal blive Vanskeligheder, men Forholdene vilde ligge klarere, synes jeg, og hvorledes det saa ellers gaar, saa bør alle de paagældende have deres Tilgodehavender. Maaske er der siden

31. Januar allerede gaaet en Del af disse Penge ud, da der vel har været Brug for dem i denne strænge Vinter-tid, men ogsaa de, der endnu staar tilbage, vilde jeg være glad ved at vide udbetalte. Hvad mener De herom? Skal der flere Penge dertil, end De har at disponere over? Man gaar jo og tænker over mangt og meget, og dette er noget, som ofte dukker op i mine Tanker.

Har De endnu ikke været tilsagt til Afhøring? Naar denne er sket, vær da saa venlig at meddele mig, hvorledes det faldt ud og hvad om de forskellige Sager der bliver spurgt om. Jeg synes ikke, der kan være noget særligt at faa oplyst, men der kan jo spørges om saa meget, som man ikke tænker kan have nogen Interesse.

Ved at gennemgaa Raabalancen støder jeg paa følgende poster:

A.W. Milling 2.145,16. Mon ikke der snart skulde komme et Resultat dér.

Steenstrup, Hadsund 6.359,09 - ligeledes

A.C. Trærup. Hvorledes mon det gaar der. Han søger vel Akkord?

Wilh. Boas. Der er vel ikke senere hørt noget ufordelagtigt om ham?

Smed Pedersen. Er han løben fra det hele?

De øvrige Konti gaar vel som sædvanlig op og ned, eller bliver rykkede mindre eller mere skarpt. En Del af dem kunde vel nok trænge til en skarpere Behandling end netop et almindeligt Rykkerbrev, men det ordner De nok på bedste Maade.

Har De hørt noget om Klager over Tagsten, der ligger paa Tage, at de er gaaet i Stykker under den stærke og vedvarende Frost? Det er maaske ikke slemt netop nu, men naar Tøvejret kommer, bliver der muligvis Vrøvl! Lad os haabe, at det ikke bliver noget videre, men man maa jo være forberedt derpaa.

Jeg afventer med Spænding Meddelelse om, naar der passerer noget med hensyn til Forhandlingerne med

Likvidationskomitéen. Jeg har jo i Sinde at komme derover, naar der foreligger et Grundlag at arbejde paa. Det er der selvfølgelig ikke endnu, kan jeg tænke, men jeg er heller ikke opsat på at rejse i denne Tid, hvor man kan risikere at sidde fast i en halv snes Dage for saa at blive returneret til Udgangspunktet. At flyve indlader jeg mig ikke paa, medmindre det gælder Meget. Det Befordringsmiddel er jeg bange for! Jeg kan ikke taale at komme højt op – en 4' Sals Lejlighed f. Ex. gør mig syg! Det er tosset, det ved jeg godt, men saadan er det nu!

Venlig Hilsen

Deres ærb. hengivne

Fr. Petersen

Note:

Hr. Hastrup: Hastrup, ansat på kontoret på Højslev Teglværker. Arbejderne, alle de, der har ladet noget af deres løn stå på konto: I 1921 blev der indgået en aftale mellem Højslev Teglværk og Teglværksarbejdernes fagforening, hvorefter teglværket tilbageholdt en del af arbejdernes løn i den periode, hvor teglværket var i drift (marts/april-november) og først udbetalte den i vintermånederne, hvor teglværket lå stille og de fleste teglværksarbejdere var arbejdsløse.

Borups Alle 233 A. 26/2 29

Kære Fru Sørensen!

Jeg har nu modtaget Deres stærkt af Trafikvanskelighederne forsinkede Brev af 22 dennes. Det undrede mig ikke, at Deres Forslag til Likvidationskomiteen fik en krank Skæbne, men mere undrede det mig, at D'Herrer ikke ser sig i Stand til at fremkomme med et Tilbud. Det maatte de da kunne, naar de saa absolut afviser Forslaget. Der er saa ikke noget at gøre af den Vej, med mindre de alligevel skulde være villige til Forhandling saafremt, der fremkomme et Forslag om en forhøjet Forpagtningssum. Men jeg tror nu, at de foreløbig ser ganske forkert paa Sagen og tror, at det er forholdsvis let at finde Købere til Teglværkerne. At de tager Fejl heri, skal

nok til sin Tid vise sig. Der er jo saa ikke andet at gøre, end at se Tiden an lidt og afvente, hvad de vil gøre. Saa-længe Vinteren varer sker der forsaavidt ikke saa megen Skade, undtagen det, at det er vanskeligt at træffe Overenskomster med Kunderne om Leveringer til Foraaret. Det synes jo dog ogsaa at være Komiteens mening, at Teglværket skal holdes i Gang (hvorfor B. protesterer imod dette er ikke let at forstaa – han vil maaske selv købe det til en billig Penge!); men lad os nu se. Jeg synes, at der nu maa fremkomme en Aktion fra Likvidationens side; ellers bliver det jo ikke til andet end Vrøvl. At Bestyrelsen skulde komme med et Forslag synes jeg egentlig er noget bagvendt, men der har jo de Sager vedr. Banken alle været til Skam for Urostifterne; men Bestyrelsens Forslag kan selvfølgelig ikke gaa ud paa andet, end som De skriver, at forrente Gælden med højst 5 % og afdrage det mulige Overskud paa Gælden, men i saa Tilfælde vil Komiteen nok udnævne sin kloge Mand Eriksen Noer til Overdirektør, og hvad der saa kan ske, og hvad der da vil ske, ja, det behøver man ikke være Spaamand for at kunne forudsige. Med hensyn til Regnskab o.s.v. kan der jo svares, at Regnskabsaaret udløber den 31. Marts, og dersom Bestyrelsen faar Fred til at arbejde saa længe, vil der paa sædvanlig Maade blive aflagt det aarlige Regnskab, og det vil da blive tilstillet Likvidationen. Man kan da ikke give sig til at afslutte Regnskab nu, saalænge intet som helst er passeret eller foretaget fra Likvidationens Side, og tilmed paa Trods af Lovens Bestemmelser. At tilstille Likv. en Afskrift af Maanedsbalancen vilde neppe gøre dem klogere paa Teglværkets Forhold, men er det kun det, der ønskes, kan de jo sagtens faa saadan en Afskrift. Der er jo, som De ogsaa skriver ingen Grund til at aflevere noget, før det bliver forlangt.

Det ærgrer mig meget, at jeg er saa bunden i mit Forhold til Teglværket og Banken; men arbejder jeg for den

ene Part, bliver det jo at arbejde imod den anden, og det kan jeg jo ikke godt. Trods den lumpne Behandling jeg har været Genstand for, ønsker jeg naturligvis, at Bankens Afvikling maa finde sted paa en for den fordelagtig Maade, saa at Indskyderne taber saa lidt som muligt. Det vilde være en Oprejsning om Indskyderne en Gang faar fuld Dækning (hvad de med tilstrækkelig Forstand og Forstaaelse fra Likv. side bør kunne faa!), men ogsaa Forholdene ved Højslev Teglværk og en fornuftig og varende Ordning dér ligger mig ogsaa stærkt paa Sinde. Det vilde være skammeligt, dersom det hele ved Uforstand og Mangel paa god Vilje skulde slaas i Stykker nu netop, da Forholdene efter de mange Aars ihærdige Arbejde synes at tyde paa, at det nu var ved at komme i den rigtige Gænge. For det mener jeg nu de var! Saalænge Banklikvidatorerne ikke har stillet bestemte Krav anser jeg det for givet, at De har lov til at udbetale Lønnen til Arbejderne. Det er jo dels et privilegeret Krav, og desuden har Arb. jo Bankens skriftlige Erklæring for, at deres Tilgodehavende gaar forud for Bankens.

Ligeledes er det en given Sag, at hvad De foretager af Indkøb maa betales kontant. Derfor gaar det ikke an at aflevere de nødvendige Driftsmidler. Jeg gad for resten vide, om der stilles lignende Fordringer til de andre industrielle Foretagener, f. Ex. Skive Jernstøberi; det ville være at slaa den paagældende Industri i Stykker, - og saa uhyre dumt!

Saa snart Vejrforholdene bedrer sig og Trafikvanskelighederne er forbi, kunde jeg jo godt komme til Højslev, selv om jeg ikke skal møde i Skive. Maaske der saa kunde foreligge et Forhandlingsgrundlag. Kunde De i saa Tilfælde give mig Husly i nogle Dage? De har været saa venlig at tilbyde mig det, og jeg spørger derfor mere ugenert derom. Der kan jo ogsaa være mangt og meget at tale om, meget, som man ikke har saa let ved at kor-

respondere om, baade om Teglværkernes og Deres egne Forhold. Jeg vilde gerne, dersom jeg kunde, raade Dem paa bedste Maade; muligvis vilde De kunne have Fordel deraf, at jeg paa en passende Maade kunde komme i direkte Forbindelse med Likvidator Thorsen. Han er vel neppe den, der bestemmer noget paa egen Haand, men noget Hensyn maa der dog nok blive taget til hans Mening.

Jeg hører til min forbavselse, at det navnkundige 28 Mands Udvalg bestaar endnu. Jeg troede, at det for længst var afgaaet ved en rolig og naturlig Død! Jeg kan ikke forstaa, at de 27 Mand, eller dog de af dem, der ikke ser nogen stor Mand i Carl Hansen, men kun en Rumlepotte, ikke lige saa stille melder sig ud, og lader ham sidde ene tilbage som Formand for et ikke eksisterende Udvalg! For den ringeste Gavn gør Udvalget da ikke!

Hvorledes har Deres Kartoffler det? Her siges, at alle Kartoffler er frosne, men det er vel noget overdrevet. Kan vi eventuelt faa nogle, naar Trafikforholdene atter er i Lave?

De venligste Hilsener til Dem og Deres Børn fra min Hustru og mig

Deres ærb. hengivne
Fr. Petersen

Note:

B.: Medlem af Skive Banks likvidationsudvalg, auktionsholder Ingvor Bruun.

Det navnkundige 28 mands udvalg: Indskyderrepræsentanterne, der blev valgt efter beslutning på Skive Banks ekstraordinære generalforsamling den 6. december 1928. Repræsentanterne valgte borgmester og redaktør af Skive Folkeblad, Carl Hansen, til formand.

Brønshøj d. 9/3 1929

Kære Fru Sørensen!

Lige nu Kl. 4 i Eftm. modtog jeg Brev fra Likvidationskomiteen med Genpart af et Brev, der skal tilstilles

Bestyrelsen under Deres Adresse. I dette Brev til Bestyrelsen opfordres den til inden den 11 ds, altsaa inden Mandag, d.v.s. senest i Morgen, at meddele Komiteen Fuldmagt til at overtage og drive eller sælge Højslev og Lundgaard Teglværker. Det er saa hæsblæsende Hastværk, at man staar uforstaaende overfor Brevet. Forlangenet lader sig simpelt hen ikke opfylde. Men imidlertid kan Bestyrelsen selvfølgelig overhovedet ikke tage en saadan Beslutning uden Generalforsamlingens Samtykke! Bestyrelsen er – selv om den i Lovene har en formel Bemyndigelse til at sælge eller pantsætte Selskabets faste Ejendomme – ikke berettiget til at sælge dem for Halvdelen af deres Bogførings- eller Taxationsværdi. At en Pantekreditor gør udlæg deri er noget andet: Det kan Bestyrelsen ikke hindre, og heller ikke, saafremt vedk. Kreditor stiller Ejendommen til Tvangsauktion. Det lader altsaa til, at de yderliggaaende Elementer indenfor Likvidationskomiteen vil have Sagen sat paa Spidsen: Pengene eller Livet! Jeg skriver nu til Likv. at det fremsatte Forlangende ikke kan opfyldes, og at der maa indkaldes til en extraordinær Generalforsamling til at tage Beslutning i Sagen. Denne skal ifølge Lovene indkaldes med 8 Dages Varsel. Vil Banken ikke gaa med hertil, er der ikke andet at gøre end at lade den tage Dom over Selskabet, gøre Udlæg og stille Ejendommene til Tvangsauktion eller overtage dem som Brugspant. Men alt det tager jo ogsaa Tid og Penge, og jeg gad vide, om ikke de dog vælger at lade Bestyrelsen faa den fornødne tid til at forhandle dels indbyrdes og dels med Generalforsamlingen.

Jeg ser tydeligt Eriksen Noers Intriger bag ved dette. Det er ham, der har faaet det sat igennem – og saa skal han vel drive Teglværkerne som Direktør for Fremtiden!

Men mon der ikke kommer til at vise sig en Fejlregning fra vedk. Side! Lad os nu se!

Kommer det saavidt, at Teglværkerne bliver overtagne

af Banken ved Tvangsauktion, saa maa Aktieselskabet træde i Likvidation – eller erklæres konkurs. Alle Kreditorerne maa nyde samme Ret – Retten til Dækning i de udestaaende Fordringer og Materialet, men hvilke Kreditorer er der tilbage foruden Banken? og Dem?

Det maa ogsaa paases, at Deres og Stadsingeniørens Rettigheder som Pantekautiøner i Lundgaard Teglværker ikke beskæres, samt at – saafremt Generalforsamlingen vedtager, at Overdragelsen af Lundgaard Teglværk skal finde sted – Overdragelsen kun finder Sted paa Betingelse af, at Deres og Stadsing. Kautionsforpligtelse for Lundgaard slettes.

Jeg havde for Resten ikke ventet dette, for jeg troede ikke, at Forhandlingerne var afbrudte. Men det maa de jo saa være. Naar der nu foreligger et Resultat fra Likvidationen om Henstand eller ikke, kommer jeg til Højslev for at deltage i Forhandlingerne.

Vi De ikke nu faa Forhandlingsprotokollerne for Højslev og Lundgaard tilbage, for nu skal de jo tages i Brug.

Venlig Hilsen
Deres hengivne Fr. P.

Note:
Stadsingeniøren: Fru Sørensens broder, stadsingeniør Aage Hansen, Skive.

Højslev, den 9. Marts 1929

Til
Likvidationskomiteen for Skive Bank, Aktieselskab i Likvidation.

Undertegnede Bestyrelse for Aktieselskabet Højslev Teglværker og Lundgaard Teglværk har modtaget den ærede Komitees Skrivelse af 8 dennes, hvori man anmoder Bestyrelsen om senest d. 11 dennes at tilstille Komiteen i underskreven Stand Fuldmagter til straks at overtage Driften af begge Teglværker og til at bortskøde dis-

se paa de Vilkaar, som Bankens Likvidator maatte bestemme.

Man tillader sig at gøre opmærksom paa, at der er sat Bestyrelsen en uforklarlig kort Frist til at tage Bestemmelse om denne Sag. Fristen er allerede udløben forinden Bestyrelsens Formand, der for Tiden opholder sig i København, har kunnet faa Underretning om Komiteens forlangende, og der er saaledes ikke levnet Formanden saa megen Tid som én eneste Dag til at drøfte Sagen med sine Kolleger i Bestyrelsen. Man skulde dog mene, at Sagen for Teglværkernes Bestyrelse og for Aktieselskabernes Aktionærer har saa stor Betydning, at den ikke kan afgøres i slig Hast.

Med hensyn til selve Sagen tillader man sig at bemærke, at man ikke anser det for at være ganske givet, at Bestyrelsen har Ret til at foretage den forlangte Overdragelse. Det maatte fra Aktionærernes Side med nogen Ret kunne hævdes, at Bestyrelsen ikke er berettiget til frivilligt at overdrage Aktiver til en Kreditor under den Værdi, hvortil de i sin Tid af dertil valgte Mand, nemlig D'Hrr Borgmester A. F. Olsen i Aalborg, Direktør, Ingeniør Lund, Medlem af den Industrielle Kreditforenings Kontrolkomite og fhv. Branddirektør Eriksen Noer er vurderede. Det kunde muligvis forlanges, at Aktionærerne skulde have Lejlighed til ved en ekstraordinær Generalforsamling at drøfte Spørgsmaalet og træffe Afgørelsen.

Man tillader sig derfor at henstille til den ærede Likvidationskomite, at der indrømmes Bestyrelsen den fornødne Frist til at indkalde til en saadan Generalforsamling. Dette kan ske med 8 Dages Varsel, og i løbet af ca. 10 Dage efter Modtagelsen af Komiteens Svar vil Sagen da kunne være afgjort.

Med Højagtelse
Fr. Petersen

Note:

Borgmester A.F. Olsen, Ålborg, ingeniør Lund og Eriksen Noer: A.F. Olsen og Eriksen Noer vurderede Lundgård Teglværk i 1920, og ingeniør E. Lund og Eriksen Noer vurderede Højslev Teglværk i 1925.

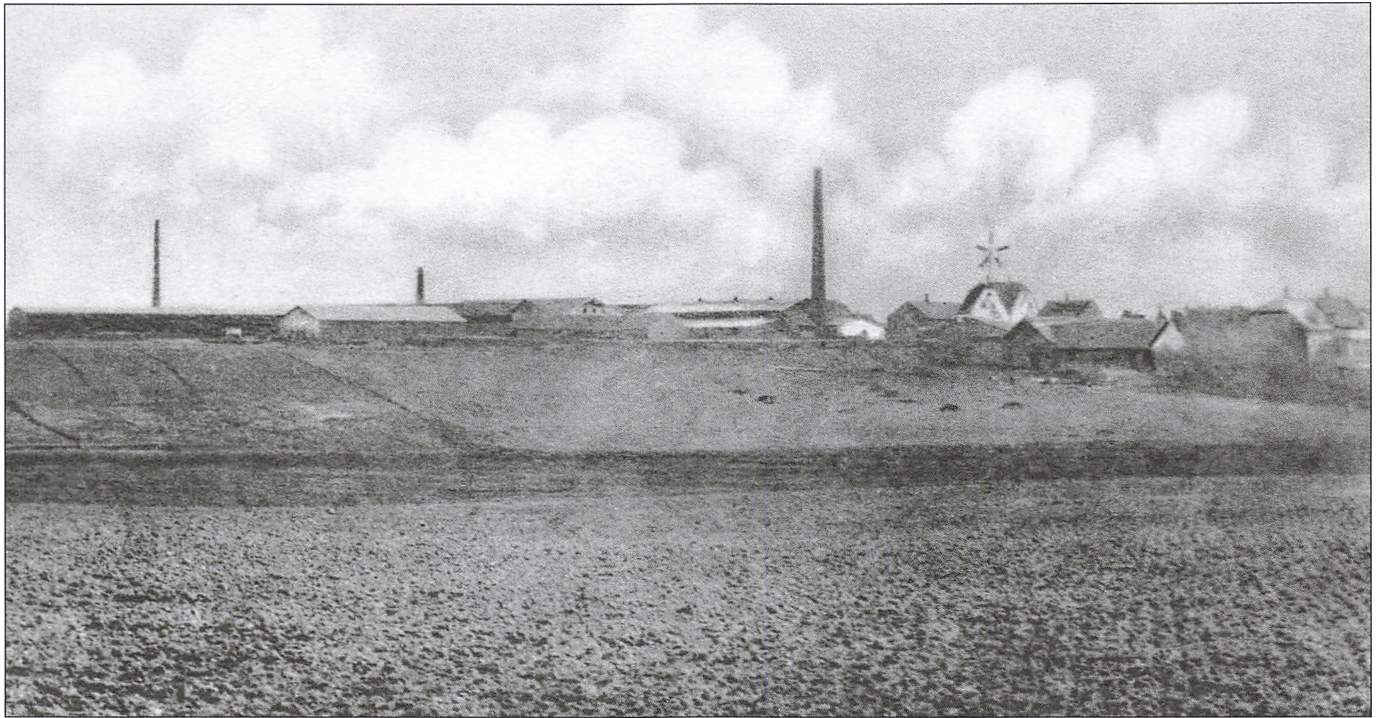
København d. 10/3 29

Kære Fru Sørensen.

Jeg har lige nu modtaget Deres Brev af i Gaar, der har krydset det Brev, jeg sendte Dem i Gaar. Jeg ser, at De og D' Hr. Bestyrelsesmedlemmer samt Hr. Dommerfuldmægtig Sønnerholm ser noget anderledes paa Sagen end jeg. Uagtet jeg naturligvis er ganske klar over, at Likvidationskomiteen kan gennemtvinge sine Forlangender og derved gøre enhver Aktion fra Bestyrelsens Side til Intet, finder jeg dog, at den Maade, hvorpaa Likv. fremsætter sine Krav, er i høj Grad hensynsløs, og at det for mig personligt er noget af en Ydmygelse at maatte acceptere det Eriksen-Noerske Krav, for det er ham og Bruun, der staar bagved det. Jeg havde affattet medfølgende Skrivelse, som jeg havde tænkt mig, at Bestyrelsen skulde sende Likv. men da jeg nu som sagt ser, at Fuldmagten er forsynet med de to af Bestyrelsens Underskrifter, at De som den største Aktionær paa egne og Børns vegne gerne ser denne Ordning gennemført, samt at Dommerfuldmægtigen ligeledes slutter sig til Flertallets Mening, vil jeg naturligvis ikke sætte mig derimod. Jeg overlader altså ganske til Dem og Bestyrelsen og Hr. Sønnerholm at benytte Fuldmagterne, som De har tænkt Dem, og jeg har derfor ogsaa føjet min Underskrift til, men jeg lader Skrivelsen medfølge, for at De alle kan se, hvad jeg mener, der skulde have været svaret Likv.- Nu kommer jo saa Spørgsmaalet om Aktieselskabernes Likvidation – eller Konkurs, hvad Eriksen-Noer vel vil forlange; det er jo hans Kæphest at faa alt erklæret Konkurs! Det maa vi have en Generalforsamling om, og saa snart jeg faar Brev fra Dem om, at

sagen med Værkernes Overdragelse er fuldbyrdet, har jeg i Sinde at indkalde til extraordinær Generalforsamling og faa Likv. vedtaget – hvis Banken ikke blander sig deri. Jeg tænker mig at man vælger Hr. Sønnerholm til Likvidator – dersom han vil paatage sig dette Hverv. – Men nu et andet Spørgsmaal, som vi jo allerførst maa have klaret – inden Overdragelsen -: Faar alle løse Kreditorer fuld Dækning af Banken? Faar Arbejderne deres, faar alle, der har leveret Varer deres, og faar Vekselkreditorerne deres? Der maa da ikke foræres bort af Teglværkets Værdier, saalænge nogen anden Kreditor er udækket. Jeg ser nemlig, at der staar i Fuldmagten, at Overdragelsen gælder ikke alene de faste Ejendomme, men ogsaa Lager af Rør, Tagsten og Mursten. Disse Ting har Banken jo da ikke Pant i, og skal den have det udleveret til Afdrag paa sin Gæld, maa alle de andre Kreditorer selvfølgelig være dækkede!

Jeg synes det er rigtigst, at De – forinden noget sker – taler med Bestyrelsen og navnlig med Hr. Sønnerholm, der som Jurist ved Besked med alt dette og maa hjælpe os med ikke at komme i Forlegenhed bagefter paa grund af angribelige Dispositioner, om alle disse efter min Mening vigtige Ting. Jeg vil ikke udsætte mig for ondskabsfulde Overfald bagefter – saaledes som i Banksagen, og det vil mine Herrer Kolleger i Bestyrelsen naturligvis lige så lidt. Dette Brev – ligesom det i Gaar – er altsaa ikke mere privat, end at alle D' Hr. maa læse det! Naar Dommerfuldmægtigen siger god for Ordningen, som den forlanges af Likv. er jeg tilfreds. Men en Ting maa jeg bede Dem om at holde strengt paa og ikke lade Dem overtale til: ikke at udlevere noget som helst af Aktieselskabernes Papirer eller Protokoller af nogen Art til Banken eller dens Repræsentant eller den nye Direktør, som jeg forudser, hvem der bliver. Intet. De maa begynde paa bar Bund med nye Bøger o.s.v. For nu maa der sættes en tyk Streg mellem Aktieselskabernes

Højslev Teglværk, set fra nordvest ca. 1925. Direktørboligen, hvor familien Sørensen boede, ses til højre. Den hvide villa ved vindmotoren tilhørte inspektør på teglværket, Søren Bække.

Sager og den nye Drift. Vi skal jo nemlig til at staa Aktionærerne til Regnskab bagefter! De udestaaende Forordringer tales der ikke om. Skal A/S incassere dem eller hvorledes? Nu har det jo heller ikke nogen Interesse, da Højslev Teglværk efter min mening nu bliver ødelagt! Og passer De og Stadsingeniøren nu godt paa, at der ikke sker Dem nogen Skade med hensyn til Deres Kautionsforpligtelse for Lundgaard Teglværk? Det var for resten min tanke, at Overdragelsen af Lundgaard Teglværk til Banken skulde være betinget af, at Banken samtidig slettede Deres og Stadsingeniørens Kautionsforpligtelse. Har De og Stadsing. og Hr. Sønderholm overvejet det? Det kan jo tilføjes nedenunder Fuldmagten eller Forbeholdet kan tages i et Brev.

Da jeg skriver dette Brev Søndag Eftermiddag, og lader det gaa af sted i Dag, telegraferer jeg ikke. Det ser ud til, at Brevene nu gaar nogenlunde regelmæssigt. Naa, saa hæsblæsende er Thorsen vel heller ikke, at han jo nok kan vente paa Svaret til Tirsdag. Man skulde tro, at Liv og Død var afhængigt af dette, og der er alligevel ikke rørt ved Sagen i de næsten 6 Maaneder, der er forløbne siden Stansningen.

Jeg ved ikke, om der er noget jeg har glemt. Saa maa De, kære Frue, og Hr. Sønderholm hjælpe mig med at huske. Teglværkernes Forhandlingsprotokoller maa vi jo have tilbage – hvad Pokker har Madsen Østerbye med dem at gøre! Der blev sagt her af en Skibonit, som kom for at se til os, at Eriksen N. skulde have regnet ud,

at der var forsvundet 1/2 Million Kroner fra Lundgaard Teglværk. Enten maa Manden jo være gal, eller Folk maa gøre Nar ad ham. Jeg har ingen halv Million set paa Lundgaard – har De? Det er for resten flot gjort af Skive Byes Borgere at sætte to Mænd, som har skadet Byen og Indskyderne meget ved deres frække Færd, ind i Byraadet! Og saa er de jo endda som Hund og Kat, siges der. Ja, ja, Folk har jo de Tyranner, som de har fortjent!

Jeg ved saa ikke mere i Øjeblikket, men jeg faar jo Udfaldet eller Resultatet at vide.

Venlig Hilsen til Dem selv, til D'Hrr. Kolleger i Bestyrelsen, der jo nu synger på det sidste Vers lader det til, samt til Hr. Dommerfuldmægtigen.

Deres hengivne
Fr. Petersen

Jeg har foretaget en Tilføjelse til Fuldmagten, da jeg ikke er i Besiddelse af Materiale til at kontrollere Rigtigheden af de opførte Matr. Numre.

Ønsker De, eller mener De, at det er nødvendigt, at jeg kommer derover i disse Dage, kan jeg jo godt det, men efter hvad jeg kan skønne, behøves det vel ikke nu. Mener De det desuagtet, bedes det mig meddelt.

Note:

Stadsingeniøren: Fru Sørensen broder, stadsingeniør Aage Hansen, Skive.

Thorsen: Bogholder C.O. Thorsen, daglig leder af A/S Skive Bank i likvidation.

Madsen Østerbye: Overbetjent i Statspolitiet, P.M. Madsen Østerbye, Skive, foretog de første afhøringer af »Skive Banks mænd«.

De to mænd, som har skadet byen og indskyderne meget ved deres frække færd, blev valgt ind i byrådet: De to indskyderrepræsentanter i Skive Banks likvidationsudvalg, fhv. branddirektør Eriksen Noer og auktionsholder Ingvor Bruun, blev indvalgt i Skive Byråd ved byrådsvalget i marts 1929, henholdsvis for Eriksen Noer-listen og Det radikale Venstre.

Brønshøj d. 14/3 1929

Kære Fru Sørensen!

Jeg har nu modtaget deres Brev af 11. dennes. Jeg godkender selvfølgelig ganske de Skridt, som De sammen med de tre Herrer har foretaget Dem til en Ordning med Banken. Jeg er glad ved, at De personligt som den mest interesserede baade som Aktionær og som Kreditor, er tilfreds med Ordningen, for nu har jeg, mellem os sagt, mere Interesse for, at De faar Deres Sager ordnede paa tilfredsstillende Maade, end for Banken. Nu vil jeg haabe, at De saa snarest muligt kommer ud af det med Likv. og saa for øvrigt ikke lader nogen af dem blande sig i Aktieselskabets Forhold, men lader dem holde sig til deres Omraade – Driften af Teglværkerne og Salget -. Jeg vil saa snart som muligt faa indkaldt til en Generalforsamling, men da jeg i nogen Tid ikke har været rask og paa Grund af dette (noget med Nyrene) ikke tør rejse i disse Dage, bliver jeg nødt til at lade Generalfors. bero lidt endnu.- Der laa i en af Bøgerne en Fortegnelse over Aktionærerne, mon De har den? Saavidt jeg erindrer, er der ikke andre noterede Aktionærer end De og Deres Børn, Stadsingeniøren, Herrerne Christensen, Sønderholm, Jensen Dalsgaard og Erhards Efterfølgere, Dir. V. Müller og jeg. Af disse behøver der vel ikke sendes skriftlig Underretning om Generalforsamlingen til andre end til de tre med Streg under -, men saa snart jeg mærker, at mine Vanskeligheder begynder at bedres, skriver jeg nærmere til Dem om dette. Med Hensyn til Spørgsmålet Likvidation kan vi jo drøfte dette nærmere, naar jeg kommer – Det bliver forhaabentlig i alt Fald straks efter Paaske – og Tak for den tilbudte Gæstfrihed. Jeg kan vel nok være der uden at komme i Berøring med det mig saa modbydelige Menneske Eriksen Noer? Skal han have Kontoret?

Tak fordi De sender os nogle Kartoffler. Vi tog ogsaa de sidste i Dag. Det er ganske fortrinlige Kartoffler De har.

Nu ankom Deres Brev af 13. Marts. Jeg synes det vil være praktisk at saldere de personlige Konti op pr. 11. Marts og lave Balance paa denne Dag.

Ja, lad nu saa Banken tumle med de to Teglværker, som de bedst kan. Det forekommer mig, at den ikke kan undvære Deres Assistance, men skal de yde noget saadan, maa De jo da have noget for det! Om Deres og Bækkes og ev. fleres Stilling med hensyn til Aktieselskabet maa vi jo tales ved, naar vi kommer sammen. Der foretages vel ingen Aktion af Banken overfor Selskabet inden Paaske, haaber jeg. Det var jo saa heldigt, at vi fik Haustrup opsagt i rette Tid, saa man kan lade ham og de nye Magthavere ordne Forholdene paa Lundgaard paa bedste Maade.

Med hensyn til et evt. køb af Højslev Teglværk maa jeg mene, at det vil være uklogt af Dem allerede nu at indlede Forhandlinger om Køb. Jeg kan godt indse, at Teglværket som Forretningsobjekt lider under en Stansning af Driften, men er det da ikke Meningen at Banken vil drive det foreløbig? Saadan havde jeg forstået det. Men selv om det ogsaa skal ligge stille en Tid, tror jeg ikke at der kan ødelægges mere, end at det i Deres Haand (dersom De paa et senere Tidspunkt kan købe det eller Forpagte det billigere end nu) ret hurtigt kan oprettes igen. Skal De købe det nu, forinden Likv. har opdaget Vanskelighederne ved at drive Teglværk uden Ler og uden det intime Kendskab til Forholdene, som De i saa høj Grad i Aarenes Løb har erhvervet Dem, kommer De til at give meget mere for Værket end dersom De venter og lader dem løbe Linen ud. Hvad siger De til det? Tror De ikke, der er noget om den Betragtning? – Jeg tror, at Teglværket om et Aars Tid kan købes meget billigt, og at De – men kun De! – i Løbet af 1/2 eller 1/1 Aar vil kunne faa de fleste af de gode Kunder igen! Og til den Tid vil De ogsaa kunne have en udmærket Støtte i Deres Søn Theill! Om alt dette tales vi ved, om alt ellers gaar vel,

straks efter Paaske! Dersom jeg kommer over de foranvænte sygelige Forhold vil jeg se at komme over allerede i Paaskeugen; jeg er bange for at det uden tilbørlig Forsigtighed kan blive værre.

Modtag nu de venligste Hilsener til Dem selv og Deres Børn fra min Hustru og mig! Vær saa god at lade mig vide, dersom der sker noget af Interesse. Mener De det er nødvendigt for mig at komme straks, saa kommer jeg saasntart jeg faar Besked derom.

Deres hengivne
Fr. Petersen

Note:

Stadsingeniøren, herrerne Christensen, Sønderholm, Jensen Dalsgaard og Erhards Efterfølgere, dir. V. Müller: Stadsingniør Aage Hansen, Skive, direktør M. Christensen, Søvang, dommerfuldmægtig og likvidator af A/S Højslev Teglværk, Sønderholm, gårdejer Jensen Dalsgaard, V. Dalsgaard i Dommerby og Erhards Efterfølgere samt afdøde bankdirektør Viggo Müller, Skive Bank.
Bække: Inspektør Søren Bække, Højslev Teglværk.
Haustrup: Haustrup, tidligere ansat på Højslev Teglværks kontor.

Brønshøj 22/3 1929

Kære Fru Sørensen!

Jeg har modtaget Deres Brev. Jeg maa dog opsætte at svare rigtigt paa det nogle Dage, idet vi i Dag og i Morgen flytter til

Vesselsgade No 22, St. tv.

København N.

som fra Lørdag bliver min Adresse.

Saasntart vi er kommet lidt i Orden der, skriver jeg nærmere.

Vil De gøre mig den Tjeneste at ringe til Hr. Madsen Østerbye og meddele ham Forandringen af min adresse.

Venligste Hilsener fra os her

Deres hengivne

Fr. Petersen

Note:

Madsen Østerbye: Overbetjent ved Statspolitiet P.M. Madsen Østerbye, Skive.

Vesselsgade 22, St. tv. København N. d. 26/3 1929

Kære Fru Sørensen!

Efter nu at være kommet nogenlunde i Orden efter Flytningen, kan jeg faa Lejlighed til at besvare Deres venlige Brev af 17. dennes. Jeg har det endnu ikke saa godt, og jeg antager ogsaa, at den paatænkte Generalforsamling maa kunne vente lidt endnu. Jeg holder mig i Ro og haaber, at det ret snart maa blive saa meget bedre med mit Helbred, at jeg tør begive mig paa Rejsen. Nu er Forholdene jo meget bedre med Hensyn til Trafiken, saa en Rejse om Dagen maa jeg jo nok kunne forsvare at foretage.

Jeg tænkte nok, at Prisen paa Teglværket til at begynde med ligger meget højt, og der bliver altsaa ikke Tale om nogen Handel for Deres Vedkommende nu. Men lad os nu se, om ikke der skulde blive bedre Køb. Naar først D'Herrer lærer Forholdene bedre at kende, vil de nok indse, at det ikke er nogen let Sag at faa Teglværket solgt til nogen stor Pris. Og hvor er der for resten en Køber, der vil betale ret mange Penge for et Teglværk, der ikke har andet Ler, end det, der skal købes af Dem og andre i nogenlunde Nærhed. De er jo ikke mere pligtig at levere gratis Ler (det har jo Hr. Sønderholm undersøgt!) og ej heller til at give gratis Kontor til fremtidige fremmede Ejere. Højslev Teglværk som Aktieselskab har det, men det er efter min Mening berettiget til at kvittere sin Ret og faa Servituten paa Deres Ejendom udsløttet af Pantebogen. Der er jo heller ikke nogen Grund for Dem til at gøre noget Arbejde for Salg, naar Likv. har bemærget sig Teglværket og det henstående færdige Fabrikat, og da De jo endnu ikke ved noget om, hvorvidt Teglværket skal sættes i Drift eller ikke. Det er slemt for alle de mange Arbejdere, dersom det ikke kommer i Gang, og hvad siger Sogneraadet. Den sag maa jo have en stor Betydning for Kommunen.

At De faar Deres Ejendom frigjort for Kontorservitut-

ten anser jeg for at være givet. Under de foreliggende Forhold er den jo uden nogen Betydning for Aktieselskabet. Vi maa have den sag ordnet, saasnt vi mødes. Hvorledes blev det med Forhandlingsprotokollen: Har De faaet den tilbageleveret? Vi skal jo have den til Generalforsamlingen i alt Fald!

Det glæder mig at høre, at Theill nu er saa restitueret efter sit Uheld, at han atter har overtaget sin Plads. Han er et prægtigt ungt Menneske, og han vil sikkert være i Stand til at bane sig god Vej gennem alle de mange Vanskeligheder, som vore Dage og de økonomiske Forhold medfører i rigeligt Maal. Kunde det nu blot gaa saaledes, at vi Ældre kunde opnaa at blive Vidner til lettere Kaar for de Unge, saa vilde det være en stor trøst i vore Genvordigheder.

Vi har nu faaet en rar lille Lejlighed, passende for to enlige og ensomme gamle Mennesker. Kunde jeg saa faa en Ordning med Hensyn til den Pension, som jeg søger, og som er stillet i Udsigt, naar Politisagen er afsluttet og man ikke der finder noget at hænge sin Hat paa, som man siger, og hvad jeg ikke kan tænke mig bliver Tilfældet, saa kan min Hustru og jeg maaske faa endnu nogle bedre Aar at leve i end de sidste næsten to (eller 10?), der har været Aarsag til vor og saa mange andres Ulykke.

Naar De atter en Gang kommer til København, vilde det glæde os meget at faa et lille Besøg. Vesselsgade er jo ikke saa langt borte fra Byen som Borups Alle. Det var en ubehagelig og for min Hustru meget vanskelig Lejlighed at passe, særligt Køkkenet var umuligt. Vi sender Dem nu de venligste Hilsener.

Deres hengivne

Fr. Petersen

Kartoflerne er endnu ikke ankomne!

Vesselsgade 22, St. N. 27/3 1929

Kære Fru Sørensen!

Jeg kom efter Afsendelsen af mit Gaarsbrev i Tanker om, at jeg ikke havde berørt Spørgsmålet angaaende den aarlige Regnskabsaflæggelse pr. 31. Marts, som jo i Henhold til Selskabets Love skal iagttages. Det bliver jo en noget vanskelig Historie denne Gang, for jeg maa tilstaa, at jeg ikke ganske er klar over, hvorledes vi skal bære os ad med Hensyn til de faste Ejendomme og Varelageret, som jo reelt er overdraget Banken: om disse Poster skal medtages i Status eller ikke. Hvad mener De? Jeg hælder til den Mening, at vi skal have dem med, da Banken jo endnu ikke har faaet Skøde paa Ejendommene m.m., de er kun saa at sige overtaget til Brugspant. Saa skal der jo optages en Optælling af Varelageret m.m. som sædvanlig, men saa er det atter Spørgsmaalet: Til hvilke Priser? Produktionspris eller Udsalgspris eller som vi har gjort tidligere midt imellem! Jeg synes, at vi skal nu under Hensyn til de foreliggende Forhold tage Udsalgsprisen. Havde vi selv beholdt Varelageret til Realisation, vilde vi jo kunne have opnaaet Dagsprisen. Saa det maa være Maalestocken for os nu, og jeg ved ikke af at der staar skrevet noget Sted, at vi maa ikke gøre det. Og saa behandler vi alle de øvrige Konti, som vi plejer ved hver Regnskabsafslutning, uden Hensyn til Indgrebet fra Bankens Side. Hvad mener De herom?

Jeg har gennemgaaet Aktieselskabsloven, hvorunder H. Tglv. og Ldg. Tglv. sorterer, og der findes intet i denne Lov om, at man har særlige Pligter, saafremt man taber saa meget, at Aktiekapitalen er værdiløs. Derfor raader vi jo ogsaa selv for, naar vi skal afholde Generalforsamling. Teglværkernes Love indeholder ej heller noget i saa Henseende.

Naar de forskellige Konti er afsluttede pr. 1 April, vil De saa ikke give mig dem paa et Stykke Papir, for at jeg

paa Forhaand kan overveje, hvorledes de forskellige Poster skulle stilles op i Regnskabet, samt eventuelt en Lageropgørelse med Udregning af Priserne. Endvidere de udestaaende Fordringer med Bemærkning om, hvilke af dem maa anses for at være uerholdelige, f. Ex. [Visborggaard]. Jeg kan da forberede mig saaledes, at vi naar jeg kommer derover i løbet af faa Dage vil kunne gøre Regnskabet i Orden, og faa Gevinst- og Tabs Konto og Balance Konto afsluttede.

Jeg fik i Dag Meddelelse fra Nørrebro Godsexpedition, at der henlaa en Sæk Kartofler til Afhentning senest 27/3. Jeg vidste ikke, at de var ankomne, og troede, at de her som i Jylland bragte Fragtgods til Adressaten. Nej, her skal man selv hente det, og man skal vide, naar det ankommer, ellers vanker der en Bøde. Ret aparte Forretningsgang, synes jeg, særlig i denne Tid, da man ikke ved, om Forsendelsen tager 8 eller 14 Dage eller som Tilfældet var med en Kurv [Vadsk], vi sendte min Datter, halvanden Maaned!

Tak for Forsendelsen. Jeg ordner det saa, naar jeg kommer til Højslev.

Venlig Hilsen fra min Hustru og fra

Deres hengivne
Fr. Petersen

Note:

Visborggård: Herregård ved Hadsund.

København N. Vesselsgade 22,
d. 4/4 1929

Kære Fru Sørensen.

Jeg har modtaget Deres Brev af 30 f.M. d. 2. dennes og takker for det og for de medsendte Opgørelser. Jeg kommer ved Gennemgangen deraf til det samme Resultat som De, dog har jeg fundet nogle Differencer i Udregningerne af Varebeholdningen, men jeg ved ikke, om

Fejlen ligger i Udregningen eller i Antallet af Sten, men det kan vi jo altid ordne, naar vi sammen gaar det hele igennem.

Jeg talte med Likvidator Thorsen Skærtorsdag. Han var hos sine Svigerforældre i Gentofte paa Besøg, og af ham erfarede jeg, at De havde gjort et Bud paa Højslev Teglværk, hvilket nogle Dage efter blev bekræftet af Deres Brev. Vor Samtale med hinanden var naturligtvis fuldstændig fortrolig, men jeg lagde jo ikke Skjul paa, at Deres Bud forekom mig at være højt, og højere end jeg havde ventet. Jeg var selvfølgelig nødt til overfor Th. at lade som om jeg ikke tog Parti for nogen af Parterne – det modsatte (at tage officielt Parti for Dem) forekom mig at være uklogt – men jeg sagde ham dog, at jeg ansaa det for udelukket, at der under Hensyn til de vanskelige Lerforhold, og ogsaa til Vanskeligheden ved at fremskaffe de nødvendige Pengemidler, fra anden Side kunde fremkomme et tilnærmelsesvis saa godt Bud som Deres. Jeg vidste jo ikke den Dag, at netop han havde været den haardeste med Hensyn til at forlange en større Afstaaelse. Jeg kan godt tænke mig, at han har været under Behandling af de to Røvere. Men jeg tror nu nok, at han vil komme til at se noget anderledes paa Sagen.

De spørger mig, om jeg tror at det kan gaa for Dem, saafremt De skulde kunne faa Teglværket tillige med Nørgaard, Husene, Lageret, og de udestaaende Fordringer til 300.000 Kr. Ja, jeg tror det, men dog kun under Forudsætning af, at De er helt vis paa følgende:

1. at der er Ler nok for en Aarrække, dels i de Arealer, som De selv ejer, og dels ved Hjælp af Ler andre Steder fra og 2. at De kan faa Pengesagerne ordnede paa en saadan Maade, at De er vis paa ikke en skønne Dag at komme i Forlegenhed for disponibel Driftskapital. De maa jo gøre Regning paa, at de Penge, der staar i Varelager og udestaaende Fordringer, selv om de saa kan

løsgøres, vil gro fast i de samme Former, naar De skal drive Teglværket ved bibeholdelse af et tilsvarende Varelager og Ydelse af den sædvanlige Salgskredit. De har som Driftskapital det Beløb, som kan udkomme af Varelagerets Merværdi. Det bliver jo til ikke saa lidt, saafremt De kan realisere Varelageret til noget nær den Sum, det er opgjort til, medmindre der skulde komme et Prisfald. Kan De nøjes med et mindre Lager end det, der nu er, vilde det betyde meget, men saa paa den anden Side: Kan De holde Deres udestaaende Fordringer nede paa ca. 20.000 Kr! De kan jo her have stor Hjælp deri, at De har Tilsagn om at faa Deres gode Veksler diskonteret i Handelsbanken, men der bliver jo altid en del Kunder, der ikke vil give Veksler og samtidig er langsomme Betalere. Kan De, som sagt, være vis paa, at disse to Ting ikke vil volde Dem Vanskeligheder, saa forekommer det mig, at De maa kunne gennemføre Forretningen, uagtet jeg meget gerne vilde unde Dem Teglværket til en lavere Pris.

Teglværket har jo kunnet, endog i det sidste Aar, forrente hele sin gæld til Banken, 425.000, til Kreditforeningen m.m.. Kassekreditten endog til en særlig høj Rente, i alt vel ca. 25.000 Kr. og endda give et Overskud. Deres Renter til Banken bliver vel ikke mere end 5% af lad os sige 300.000 Kr. = 15.000 Kr. Det skulde jo da kunne give Dem et Plus paa ca. 10.000 Kr. foruden Overskuddet. Jeg regner jo med, at praktisk bliver hele Købesummen, ogsaa for Varelager og udest. Fordringer at forrente med Undtagelse af Varelagerets Merværdi, som eventuelt vil kunne udbringes i Kontanter.

Med hensyn til Afviklingen af Gælden maa De jo se at faa saa lang Tid at betale i, som muligt, mindst 6 Aar, maaske 7 – før tror jeg for min Del ikke, at denne store Likvidation kan være tilendebragt, dersom de da ikke vil sælge ud til den første den bedste Pris.

Saa fremt Teglværket med Tilhørende staar Dem i
 300.000 Kr.
 hvoraf De betaler de 80.000 Kr. straks 80.000 Kr.
 Igen 220.000 Kr.
 og De kunde opnaa et Kreditforeningslaan paa ???
 netto ca. 70.000 Kr.
 saa bliver der tilbage at afdrage i 6 Aar
 (+ afdragene paa Kreditf.) 150.000 Kr.
 med ca. 25.000 Kr. aarlig. Det er jo omtrent den Sum
 Teglværket, trods Forrentningen af den store Kapital,
 har givet eller skulde kunne give.

Det kommer jo meget an paa, hvorledes Tiderne bliver. Der er vel ingen Grund til at se saa lyst paa dem eller Samfundsforholdene og deres fremtidige Udvikling, men Menneskeantallet forøges jo dog og Huse til at bo i skal de jo have, saa en efter Forholdene afpasset Produktion maa jo altid kunne finde et Marked. Men det er ikke let at spaa. Her i Københavns Yderkanter bygges den ene vældige Kaserne efter den anden og dog taler man om Boligmangel. Hvorledes alle de Mennesker kan betale de store Huslejer begriber man ikke. Og saadan bygges der vel for Tiden over det ganske Land. – Men hvis nu det hele ender i et stort Krak! Det er der nogle Sortseere her, der mener. Ak ja, jeg er ogsaa blevet Sortseer, saa jeg trykker mig ved at raade til eller fra i denne vigtige Sag! Staar vi paa Solid Grund heri Landet eller på en [?ul]! Jeg troede indtil i Fjor, at Skive Bank stod paa en solid Grund, og saa brast det hele under os alligevel! Saa de forstaar nok, kære Fru Sørensen, at jeg nærer Betænelighed ved at stole paa min Dømmekraft, og at jeg er bange for at give Dem daarligere Raad. Imidlertid er De jo klogere paa Teglværkets praktiske Drift end jeg, og De vil sikkert bedst kunne se, hvor Fordelen ligger, og hvor Faren ligger. Min ovenfor fremsatte Beregning af Forrentning og Amortisation synes jeg saa

nogenlunde maa kunne passe, i hvert Fald i Hovedtrækene.- Jeg har ganske vist ikke omtalt Arbejdsfolkernes Ratebetaling, men den har jo kun Betydning i Forhold til Driftskapitalen.

Men hvorom alting er: Jeg mener, at De i alle Tilfælde ikke skal lade Dem presse højere op. Jeg ser selvfølgelig godt, at De ogsaa har for Øje, at saa mange Mennesker, der før havde deres daglige Brød ved Teglværket skal gaa ledige. Men det kan jo ikke nytte noget at sætte Deres egen Existens paa Spil af den Grund. Og naturligvis lider Forretningen under at være standset en Sommer, men det, tror jeg, vilde De kunne oparbejde igen, naar De eventuelt senere skulde blive Ejer af Teglværket og maaske til en lavere Pris end nu.

Jeg ved ikke, om De kan have nogen Gavn af disse mine Bemærkninger, men, som jeg har sagt Dem før, vilde jeg gerne, at De skulde gøre Forretningen uden at risikere at sætte til, hvad De og Deres afdøde Mand gennem mange Aars Dygtighed og Paapassenhed har oparbejdet. Vi har kendt hinanden og arbejdet sammen og været Venner i saa mange Aar, at jeg lægger mere Vægt paa Deres Velgaaende og Fordel end – under de indtraadte Forhold – paa Bankens! – Og at De skulde risikere noget for Bankens Skyld og for Arbejdernes vilde jo være meningsløst.

Jeg har det ikke godt i disse Dage. Jeg maa holde mig inde, for den atter indtrufne Kulde virker uheldigt på min omtalte Blære- og Nyrelidelse. Saasnart jeg synes, at det kan gaa an at rejse, kommer jeg til Højslev.

Jeg har ikke faaet at vide, om De har faaet Forhandlingsprotokollerne tilbage fra Politikontoret.

Jeg har nok alligevel taget Fejl med hensyn til Forsendelsen af Kartofflerne. De har været med Sækken ude i Borups Alle, man saa var vi flyttet, og saa tog Fragtmanden dem med tilbage. Først Brevkortet fra Statsbanerne fandt min rigtige Adresse.

Personalet på Højslev Teglværk, fotograferet i 1928, lige før teglværket måtte lukke som følge af Skive Banks krak. Teglværket havde på dette tidspunkt 75 ansatte, som alle boede i Højslev Stationsby og nærmeste omegn.

Teglværkets to formænd ses i hvide kitler. Arbejdsleder Jens Thormann sidder som nummer 5 fra højre i forreste række, og inspektør Søren Bække står til højre i bagerste række.

*Min Hustru og jeg sender Dem og Deres Børn vore
venligste Hilsener!*

*Deres hengivne
Fr. Petersen*

Note:

De to røvere: Medlemmerne af Skive Banks likvidationsudvalg, fhv. branddirektør Eriksen Noer og auktionsholder Ingvor Bruun. Nørgaard: Gården Nørgård i Nr. Søby.

*Vesselsgade 22 St. 11/4 29
København N.*

Kære Fru Sørensen!

*Jeg har modtaget Deres Brev af 9. ds, hvori De medde-
ler mig, at De nu har købt Højslev Teglværk for 315.000
Kr. Jeg og min Hustru vil da ønske Dem til Lykke med*

*Købet og vi vil inderligt haabe, at De maa blive tilfreds
med Handelen, og at De maa faa megen Glæde og et
godt pekuniært Udbytte af Teglværket. Ganske vist synes
jeg, at det er en ret stor Pris De har betalt, men natur-
ligvis spiller en Snes Tusinde Kroner ikke nogen særlig
stor Rolle, hvor sagen drejer sig om saa stor en Købe-
sum, og jeg er ogsaa overbevist om, at De omhyggeligt
har overvejet Sagen og først har taget Deres Beslutning,
naar De var vis i Deres Beregninger. Jeg havde tænkt
mig, at De skulde kunne nøjes med 5 % Rente, og at De
ville have kunnet opnaa en længere Afviklingsfrist, men
jeg haaber som sagt, at alt maa gaa godt for Dem, naar
De nu skal drive Teglværket for egen Regning.*

*Der er naturligvis intet i Vejen for, at De kan bruge
Aktieselskabets Bøger, naar de er ført á jour til den 7/4,*

Overtagelsesdagen. Saa skal Aktieselskabet jo krediteres paa Kontoen for Skive Banks Kassekredit og Laan for de 315.000 Kroner, og derefter maa vi jo have Aktieselskabets øvrige Forhold ordnede gennem en Likvidation og Opløsning.

Det er ret uheldigt, at Politikontoret ikke vil udlevere Forhandlingsprotokollerne. Vi kan jo ikke lave nogen Generalforsamling uden dem, men vi er vel heller ikke pligtige til at holde Generalforsamling før i Maj Maa-ned. Dog er det bedst at faa Sagen fra Haanden saasnart ske kan.

Efter hvad jeg kan forstaa bliver der saa pr. 7/4 kun følgende Aktiver tilbage i Selskabets Regnskab:

Løviggaards Mark	Kr. 10.364,30
Inventar, for saa vidt dette ikke er indbefattet i Handelen	Kr. 10.525,70
Kassebeholdning	Kr. 1.204,78
Jeg gaar ud fra, at Nørgaard og de to Ejendomme 3dx og 3do er indbefattet under Købet.	

og af Passiver:

Lundgaard Teglværk	Kr. 21.033,29
Skive Bank	176.391,73
	227.500,00
	403.891,73
./. 315.000,00	Kr. 88.891,73
Løviggaards Mark	Kr. 10.364,30
Accepterede veksler	?

(Summerne er tagne efter den mig sendte sidste Balance. Andre Aktiver eller Passiver kan der vel ikke være?)

Og Posterne Aktiekapital Akt. 50.000 Kr. og Pass. 150.000 Kr. kan man jo nu se bort fra.

Hvorledes mon Banken stiller sig med Hensyn til sit Resttilgodehavende. Har dette været paa Tale, eller er man villig til at afvente Resultatet af Likvidation?

Har der været Tale om, at Banken forlangte Kassebeholdningen indbetalt? (Hvor stor er den for Resten pr. 7/4? Der skulde jo gerne være en vis Sum i Behold til kommende Likvidationsudgifter og til eventuelle privilegerede Krav. Er der det?)

Når De er færdig med at føre Selskabets Bøger á jour bedes De sende mig en Raabalance pr. 7/4. Den skal jo danne Basis for den kommende Ordning eller Afvikling af Selskabernes Forhold.

Endnu en Gang: Hjertelig til Lykke med Foretagendet og venlig Hilsen

Deres hengivne
Fr. Petersen

Note:

Løviggaards Mark: Løviggaard ved Haderup.

Nørgaard: Nørgård i Nr. Søby.

De to ejendomme 3dx og 3 do: Grunde i Højslev Stationsby.

Vesselsgade 22 St. Kbh. N
den 22/4 1929

Kære Fru Sørensen!

Tak for Deres venlige Brev af 15. dennes. Jeg er nu nogenlunde kommet over et ubehageligt Sygdomsanfald, som gjorde mig uskikket til at skrive. Jeg vil haabe, at jeg i Løbet af de kommende Dage bliver saa rask, som jeg under de forhaandenværende Forhold kan blive. Nerverne har ikke kunnet holde til det, de skulde, og andre sygelige Vanskeligheder har gjort deres.

Jeg har nu helt ud faaet Rede paa Overdragelsesbetin-gelserne, og saa skal vi nu tænke paa snarest muligt at faa Aktieselskabernes Forhold endelig ordnede eller af-sluttede.

Nu er De jo altsaa kommet saa vidt, at De kan tage fat

for egen Regning, saa jeg kan tænke mig, at De er i fuld Aktivitet.

Jeg mener, at den ordinære Generalforsamling skal behandle Regnskabet for 1928/29 og tillige Spørgsmaalet om Selskabernes Likvidation. Mener De og Bestyrelsen og Hr. Sønderholm ikke det samme? Der er jo ikke noget for Selskaberne at bestille, naar alle Aktiverne er overdragne. Der skal indkaldes til Generalforsamling med mindst 8 dages Varsel. Naar ..

25/4 Jeg maatte afbryde mit Skriveri her paa Grund af et Ildebefindende, som jeg blev overfaldet af og som først i Dag er helt overvundet – tror jeg da! Jeg kan forstaa, at jeg ikke mere er i Vigeur.

Jeg vilde have spurgt Dem, om vi skulde tage Generalforsamlingen den 11. Maj. Jeg kunde saa komme den 10de om Morgenen og paa to Dage kunde vi vel faa Regnskabet og hvad dertil hører i Orden. Hvad mener De om det. Saa kunde de Par Meddelelser til de faa noterede Aktionærer sendes i Begyndelsen af Maj. Vær saa god at meddele mig, om de billiger dette!

Venlig Hilsen fra os begge

Deres hengivne

Fr. Petersen

Vesselsgade 22. N. d. 1/5 29

Kære Fru Sørensen!

Tak for Deres venlige Brev af 28. d. M. som jeg dog fik i Gaar saa sent, at jeg ikke kunde naa at svare derpaa omgaaende. Saa indkalder vi da Generalforsamlingen til Lørdag den 11. Maj Kl. 1 f. Ex. dersom det kan passe Dem. Vil De være saa venlig at udsende de faa Tilsigelser, der bliver vel ikke andre end Erhards Efterfølgere og – ja nu husker jeg ikke flere, for de andre, Bestyrelsen, Hr. Sønderholm, Jensen Dalsgaard og Søren Majgaard som værge for Deres Børn kan der jo telefo-

neres til. Det er jo kun de noterede Aktionærer, der skal sendes Tilsigelse.

Dagsordenen bliver da: 1. Beretning om Selskabets Virksomhed. 2. Fremlæggelse af det reviderede Regnskab. 3. Forslag om Selskabets Opløsning. 4. Valg af Likvidator og Revisor, og denne Dagsorden skal saa indføres i Meddelelsen jf. §3.

Men saa er der Revisionen. Fhv. Direktør Mortensen er jo Revisor og han skulde jo have Regnskabet revideret inden den 11'. Men dersom Afslutningen af Regnskabet skal vente indtil jeg kommer, skal han jo revidere det Fredag Aften. Mon han er villig til det eller kan det? Vil De tale med ham derom pr. Telefon, for det er lettere at tale direkte med ham end for mig at skrive og først faa Svar flere Dage senere. Kan han ikke revidere Fredag Aften er der jo ikke andet at gøre, end at udfærdige Regnskabet forinden min Ankomst, altsaa med det samme. Det kan De jo for saa vidt godt, ikke sandt? Jeg har efter Balancen 11/3 lavet medfølgende Udkast til Regnskab, og der er vel ikke sket nogen Forandring deri. Overdragelsen til Skive Bank skete jo først i det nye Regnskabsaar – efter den 11. April. De Bemærkninger eller Tal, der findes anført nedenunder Balancen – Sammentællingerne skal naturligvis ikke med, men derimod bliver det nødvendigt at forandre Summen af Varelageret, i hvis Udregning der var nogen Difference. Denne saa jeg nemlig først, da jeg havde optaget Prøveregnskabet. Skive Bank skal selvfølgelig ikke have nogen Meddelelse om Generalforsamlingen, for den er jo ikke Aktionær – (ikke noteret i alt Fald); den er næppe blevet det efter min Bortrejse! Jeg havde oprindeligt – inden der blev Tale om, at De var Køber af Teglværket m. Varelager m.m. – tænkt mig, at Varelageret kunde have været opført til højere Priser, saa at Underskuddet kunde være blevet bragt ned, men da De nu har købt Varelageret, er det jo ingen Nytte til – det er jo ikke værd at

faa Vrøvl med nogen nu om den Sag. Det er jo de usalige Afskrivninger paa Debitorer, der er Aarsag til Underskuddet, men det Underskud kunde jo let være indtjent og mere til i 1929, dersom Teglværket havde faaet Lov at fortsætte. Dette Argument maa jo Politiet bøje sig for, dersom det kommer ind paa den Betragtning, at Regnskabet 28/29 viser, at Teglværket arbejdede med Underskud og at Bankdir. derfor havde været ufor-sigtig ved at yde saa stor Kredit.

Skulde der imod Forventning komme Vanskeligheder fra Dir. Mortensens Side ang. Revisionen, saa vær saa god at lade mig det omgaaende vide, for saa maa der jo træffes andre Forholdsregler. Jeg kan ikke tro, det vil ske, men man maa jo i denne Verden være forberedt paa alle mulige Vanskeligheder, lader det til. Jeg er Pessimist nu, mærker De nok!

Naar jeg skrev, at jeg vilde komme til Højslev Fredag Morgen, var det fordi jeg tænkte, at rejse herfra Onsdag Morgen og fortsætte til Nykøbing og saa Fredag Morgen med første Tog tage derfra 4.40 til Højslev. Det er jo ganske vist meget tidligt, saa maaske det var klogere enten at tage fra Nykøbing Torsdag Aften eller at standse i Højslev Onsdag Aften og tage til Nykøbing Lørdag Aften. Jeg ville gerne se til dem derovre en Dag, da jeg er saa nær, ogsaa fordi den lille Dreng er syg og har ligget paa Sygehuset – eller rettere sagt ligger der endnu – efter en Operation for en Ørebetændelse. Men det kan vi tage nærmere Bestemmelse om. Tak fordi De var saa venlig at tilbyde mig Deres Gæsteværelse! Modtag nu de venligste Hilsener fra min Kone og mig selv.

*Deres hengivne
Fr. Petersen*

Bjarnes Hustru ligger desværre ogsaa paa Hospital, for Difteritis. Vi er kede af det, saa meget mere, som de venter Barn om ca. 4 Maaneder!

Note:

Jensen Dalsgaard og Søren Majgaard: gårdejerne Jensen Dalsgaard, V. Dalsgaard, og Søren Majgaard, Dommerby.

Fhv. direktør Mortensen: vicedirektør Marinus Mortensen, Skive Bank.

Den lille dreng: FP's barnebarn Jørgen, søn af Aase Tullinius Petersen.

Bjarnes hustru: FP's svigerdatter, g.m. Bjarne Tullinius Petersen.

Vesselsgade 22, St. N. 3/5 1929

Kære Fru Sørensen!

Jeg har modtaget Deres Gaarsbrev og dermed sendte Papirer. Hermed følger saa et af mig affattet Regnskab. Som De vil se har jeg saa, da De intet har derimod, forhøjet Værdien af Varelageret saa meget, at der i Regnskabet intet Underskud bliver, hvad der jo faktisk heller ikke er, naar man ser paa Udsalgspriserne og betænker, at saafremt Teglværket havde faaet Lov at fortsætte, vilde der – trods Tabet paa udestaaende Fordringer – have været Overskud! Vil De være saa god at gaa Regnskabet igennem og afstemme det med Bøgerne. Skulde De finde Fejl, bedes De rette dem og saa skrive et andet Regnskab med de rigtige Tal. Som De vil se har jeg affattet en ny Lagerfortegnelse, da den De sendte mig, af mig er forsynet med nogle Beregninger til eget Brug. Jeg mener ikke, at Renterne skal med denne Gang i alt Fald kun som en senere Anmærkning til Regnskabet. Der skal jo affattes et nyt efter Generalforsamlingen – Likvidations Status. Og naar Regnskabet er færdigkontrolleret fra Deres Haand bedes De anmode Hr. Mortensen om at revidere det og sende det tilbage i god Tid.

Vil De ikke nok faa en Fuldmagt fra Theill til Dem selv og ligeledes fra Frøken Kirsten, dersom hun ikke selv ønsker at møde.

Skulde De ved nærmere Eftertanke ønske, at Lagerbeholdningen blev som af Dem nu opgivet Kr. 175.213,50, af Hensyn til Banken, altsaa med et regnskabsmæssigt Underskud, bemyndiger jeg Dem til at foretage den der-

til fornødne Forandring i Regnskabet. Jeg vil selvfølgelig ikke paa nogen Maade have, at De nu eller senere skal føle som at være kommet til at staa i et skævt Lys i Banken, eller udsætte Dem for Ubehageligheder fra vedk. Mænds Side. Jeg har overvejet Sagen timevis efter at have afsluttet eller skrevet det, med ved endnu ikke, hvad der er rigtigt. Tag nu selv Bestemmelsen, kære Frue, og hvad De gør, accepterer jeg paa min Side. Jeg er kommet til at tænke paa, om Eriksen Noer og Bruun kan bruge det paa en aller anden Måde. Det maa ikke ske!

Generalforsamlingen bliver altsaa Lørdag d. 22 ds Kl. 1. Jeg skal hen og købe den nye Togplan, der vel er kommen 1 Maj, og saa skal jeg nærmere meddele Dem, naar jeg kommer.

Ved Udfærdigelsen af Lundgaard Teglværks Regnskab støder jeg paa den Vanskelighed, at jeg ikke har faaet nogen Opgørelse over Beholdningen dér den 31/3, og den skal jeg jo bruge! Vil De ikke omgaaende sende mig den Fortegnelse eller Opgørelse. Der bliver jo et stort Underskud.

Skulde vi blive nødt til – af Hensyn til Revisionen – at udsætte Generalforsamlingen en Uge, kunde det vel lade sig gøre ved at telefonere til de paagældende. For jeg kan jo se, at Tiden bliver ret knap! Hvad mener De? Kan jeg have Deres Svar Søndag (Breve udbringes nu om Søndagen, naar der er extra Porto paa og Brevet paategnes »Søndagsbrev« og krydses paa Forsiden fra det ene Hjørne til det andet!). Saa kan De have mit Brev igen Mandag. Tror De, det kan gaa?

Jeg maa skynde mig nu for at faa dette Brev med Posten i Dag!

*Venlig Hilsen
Deres hengivne
Fr. Petersen*

Jeg vil nu nærmere overveje Lagerspørgsmaalet Høj-slev indtil jeg faar Opl. om Lundgaard. De forannævnte Papirer holder jeg saa tilbage.

Note:

Theill og frk. Kirsten: Chr. og Louise Kathrine Sørensens børn.

Vesselsgade 22, St. N 4/5 29

Kære Fru Sørensen!

Jeg besluttede mig til at ringe til Dem i Dag for hurtigst muligt at høre Deres Mening om mit Gaarsbrev, og jeg er glad ved at jeg ringede og fik Deres Besked, for egentlig var jeg ked af at foretage nogen Forandring med Generalforsamlingsdagen, og for resten havde jeg ikke lagt Mærke til, at d. 18' var Pinselørdag og derfor en ubekvem Dag for de fleste. Ligeledes passede det mig godt, at De ikke lægger nogen Vægt paa, at Regnskabet bliver afsluttet med Balance. Det er der nemlig, synes jeg. Og hvad vilde det betyde andet end, at Summen vilde forsvinde i Kaos'et; saa kan man ligesaa godt eliminere den med det samme.

Jeg sender Dem nu hermed, det af mig færdigskrevne Regnskab, der – saafremt De ved at kontrollere dem med Bøgerne ved disses bogholderimæssige Afslutning paa den sædvanlige Maade finder det rigtigst – kan afleveres til Revision.

Endvidere vedlægger jeg Fortegnelsen over Debitorer og Kreditorer samt Lagerlisten som omtalt i gaar.

Selv om Banken fik Fuldmagt til at give Skøde (sælge) Teglværkerne allerede i Marts, skete den egentlige overdragelse ikke før efter 1. April, og derfor maa vi i nærværende Regnskab tage de faktiske Summer pr. 31/3. –

Der kommer jo ikke til at foreligge nogen ny Togplan før den 15. Maj hører jeg, og derfor har jeg besluttet

mig til at rejse herfra førstkommande Onsdag Morgen og staar saa af i Højslev med Onsdag Aften-Toget. Der- som De saa vil bevise mig Gæstfrihed i nogle Dage.

Saasnart jeg har faaet Meddelelse om Lagerets Stør- relse paa Lundgaard gør jeg det Regnskab i Stand og sender det.

*Venlig Hilsen fra min Hustru og fra
Deres hengivne
Fr. Petersen*

Vesselsgade 22. St. 5/5 29.

Kære Fru Sørensen!

Modtaget Deres Brev af G.D.

Jeg har foretaget en Udregning af Priserne paa Lagerli- sten. Som De ser har jeg taget de samme Priser som for Højslev Teglværks Vedkommende men ligeledes med Til- læg af en anslaaet Merværdi.

Tager jeg Udsalgspriserne vilde Beholdningens Værdi andrage i Stedet for 99.750 Kr. et beløb af 107.730 Kr. dersom jeg da ikke har regnet Fejl, men det tror jeg ikke, jeg har.

Jeg har saa udarbejdet et Regnskab, som De bedes gennemgaa og afstemme efter Bøgerne, og ligeledes bedes De efterregne Lagerlisten. Skulde der være nogen Fejl i Udregningen bedes det rettet enten i Posten »An- slaaet Merværdi« eller i selve Regnskabet, som jo da let kan skrives om. Jeg har efterregnet Lagerlisten flere Gange, men jeg har ikke kunnet finde nogen Fejl.

Det hele er jo for øvrigt uden praktisk Betydning, da hele Historien er overgaaet til Banken, men Aktiesel- skabslovens Bestemmelser skal jo følges.

Venlig Hilsen

*Deres hengivne
Fr. Petersen*

Vesselsgade 22. St. 15/5 29

Kære Fru Sørensen!

Jeg er velbeholden ankommen til Kbhvn, og jeg beder Dem nu modtage min hjerteligste Tak for Deres Gæstfri- hed og Venlighed imod mig under mit Ophold i Højslev i Deres hyggelige Hjem! Jeg tænker tilbage paa disse Dage som en Ørkenvandrer tænker paa den venlige Oase!

Min Hustru var glad ved at faa mig hjem igen. Hun har jo aldrig været vant til at være saa længe ene, saa Tiden er vistnok falden hende lang, men hun havde jo hyppige besøg af Bjarne. Det hjalp. Bjarnes Kone ligger stadig paa Sygehuset, men det gaar fremad. Lægerne mener dog, at hun ikke kan udskrives før midt i Juni.

Jeg har tænkt paa at bede Dem om, dersom De skulde faa Anmodning fra nogen Side om at udlevere Papirer eller Afskrifter af saadanne vedr. Teglværkerne, da at henvise til mig, for at jeg kan faa Lejlighed til at skønne over, hvorvidt Anmodningen bør imødekommes eller ikke. De har jo en god Grund til at henvise de paagæl- dende til, at De nu har nok at gøre med Deres egen Virksomhed og derfor ikke kan befatte Dem med andre Ting.

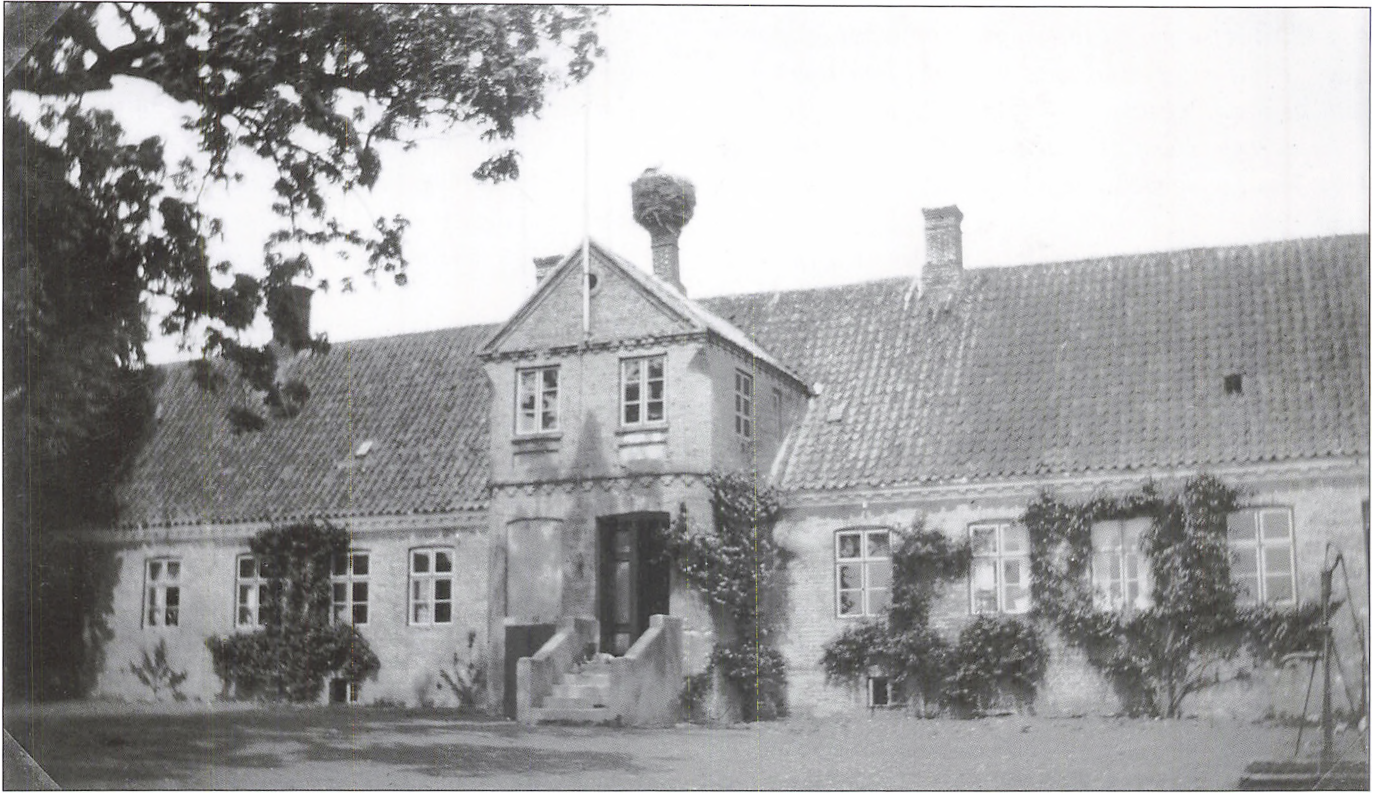
Her er dejligt Sommervej og Træer og Buske er over- alt i Haver og Parker næsten helt udsprungne. Her paa Sjælland tror jeg der bliver fuldt udsprungne Skov til Pinse. Alt er saa smukt nu, og Solen forgylder det hele. Kunde man blot rigtigt nyde Guds herlige Natur!

De venligste Hilsener sendes Dem og Deres Børn fra min Hustru og mig selv.

*Deres hengivne
Fr. Petersen*

Note:

Bjarne og Bjarnes kone: FP's søn og svigerdatter.

I 1917 købte teglfabrikant Chr. Sørensen sammen med sin svoger, stadsingeniør Aage Hansen, den gamle herregård Lundgård med tilhørende teglværk. Foto 1946.

Vesselsgade 22. St. N. 3/6 29

Kære Fru Sørensen!

Tak for Deres venlige Brev af 27. f. M. og for de mig tilsendte Blade ang. Generalforsamlingen i Skive Bank. Carl Hansens Mage til at lave Mudder og forplumre alle Ting finder man vist ikke let, og han har haft det Held at finde to gode Hjælpere i Bruun og Eriksen Noer. Mærkeligt nok for resten, at denne sidste slet ikke lader sin Gaben høre! Gud ved, hvad det betyder, for han holder dog ellers af at lade sig høre baade i Tide og Utide! Jeg gad vide, om ikke Folk efterhaanden skulde faa Øjnene op for, hvilke Skvadronører de tre Personer er!

Hovedsagen synes at være at komme Bankens Ledere til livs, og det lykkes dem vel ogsaa nok paa den ene eller den anden Maade.

Deres Svar på Spørgsmaalet om Lundgaard Teglværks Aktionærer var jo rigtig nok. Hvad der kan laves ud af det, maa jo Tiden vise. Jeg kan ikke se, at der kan laves en Affære ud af det. Bøgerne viser jo for øvrigt det samme. Jeg har haft Udkast til Aktierne liggende i en Tid, men paa Grund af de indtrufne Omstændigheder og det sidste Aars overvældende Travlhed med Skive Banks Affærer har jeg ikke faaet dem trykte. Der staar for resten intet i Aktieselskabsloven om, naar Aktierne skal udste-

des, saa det kan godt naas endnu, og det maa jeg vel helst gøre, selv om de nu ingen Værdi har.

De kan vel ikke i Pakken med Papirer finde Skrivelsen fra Aktieselskabsregisteret om, at Lundgaard Teglværk er indregistreret og dens Nummer; den Skr. vilde jeg gerne have sendt, for det skal anføres i Aktiebrevets Text.

Det glæder mig, at Afsætningen paa Teglværket synes at gaa godt.

Venlig Hilsen fra min Hustru og fra
Deres hengivne
Fr. Petersen

Ved De, om Stadsingeniøren og Inspektør Christensen er blevne afhørte angaaende Højslev og Lundgd Teglværker?

Dersom der imellem Papirerne ligger et Udkast til Anmeldelsen til A/S Registeret for Lundgaard Teglværk bedes De se efter, hvorledes Aktierne er udstedte. Saa vidt jeg husker skal der være 25 Stk. á 1000 Kr. og 50 Stk. á 500 Kr.

Note:

Generalforsamlingen i Skive Bank: Generalforsamlingen blev afholdt den 30. maj 1929.

Stadsingeniøren og inspektør Christensen: De to bestyrelsesmedlemmer i A/S Højslev Teglværker Stadsingeniør Aage Hansen, Skive, og direktør M. Christensen, Søvang.

København N. d. 24/6 29

Kære Fru Sørensen!

Tak for Deres venlige Brev af 10. ds, som jeg paa Grund af forskellige Forhold, der har hindret mig, først kan besvare i Dag. Jeg har altsaa rigtigt modtaget Firmaregister Udskriften og takker Dem for Ulejligheden.

Jeg er ikke rigtigt paa det Rene med, om jeg skal lade Aktiebrevene for Lundgaard trykke eller ikke. Hr. Søn-

derholm, med ham har jeg raadført mig, synes at mene, at det er en indbyrdes Sag mellem Aktionærerne – altsaa Højslev Teglværk – og Bestyrelsen, som ikke vedkommer Tredjemand; men jeg maa jo mene, at naar Politiundersøgelsen forfølger netop dette Spørgsmaal ved Afhøringen om dette Punkt ogsaa hos D’Hr Hansen og Christensen, maa de have en Tanke dermed. Jeg har jo længe haft Udkastet til Aktiebrevene liggende, men Trykningen er blevet udskudt paa Grund af alt det andet, der har taget mine Tanker og min Tid. Det bliver jo ikke meget bekosteligt at lade Aktiebrevene trykke, paa tarveligt Papir og med ganske almindeligt Tryk, som man lader trykke f. Ex. Breve eller Formularer. Det dyreste er jo Stemplet til Aktiebrevene. Jeg vil nu atter skrive til Hr. Sønderholm og spørge ham, om han synes, at der er nogen Grund til at lade dem trykke.

Min Datter og Svigersøn har lejet et hus i Lønstrup, og har inviteret os til at være hos dem i Juli Maaned. Vi trænger begge to til, efter den haarde Tid vi har haft, at faa lidt Hvile og Ro – dersom vi kan faa det noget Steds under de foreliggende pinagtige Forhold – og derfor har vi taget i mod Tilbudet. Vi tænker at rejse herfra Lørdag Morgen, og fra den Dag og indtil videre er min Adresse: Bankdirektør Dragheim, Lønstrup. Den lille Dreng er først for faa Dage siden kommet ud fra Sygehuset. Han har det ret godt, men han er noget medtaget af det lange Sygeleje, hvorpaa Opholdet i Lønstrup skulde hjælpe noget. Min Svigerdatter er ogsaa for nylig udskrevet fra Sygehuset, men paa Grund af en ved Sygdommen paadragen Hjertefejl maa hun holde Sengen i sit Hjem og kun være oppe indtil videre nogle Timer daglig.

Dersom De erfarer noget af Interesse fra Skive om Sagen der eller Noget dermed sammenhængende, vær da saa venlig at meddele mig saadant!

Haabende, at alt staar vel til hos Dem, at Forretnin-

gerne gaar godt og efter Ønske, sender min Hustru og jeg Dem og Deres Børn vore venligste Hilsener!

Naar tænker Deres Datter og hendes Forlovede at holde Bryllup?

*Deres hengivne
Fr. Petersen*

Note:

D'hr. Hansen og Christensen: bestyrelsesmedlemmerne Aage Hansen og M. Christensen, A/S Højslev Teglværker.

Min datter og svigersøn: Aase Tullinius Petersen og hendes mand. Deres datter og hendes forlovede: Kirsten Sørensen og brugsuddeler Aage Kirk, Brugsforeningen »Alfa«, Højslev St.

p.t. Lønstrup 4/8 29

Kære Fru Sørensen!

Førstkommende Onsdag den 7. ds. rejser vi tilbage til København.

Da jeg ikke har hørt noget fra Dem siden mit Brev fra København, haaber jeg, at alt staar vel til hos Dem, og formoder at der ikke har været noget særligt at skrive om. Vi har ikke haft noget særligt godt Vejr her; kun nogle faa helt gode Sommerdage, ellers stærk Blæst og en Del Regn. Men luften er jo stærk og sund heroppe og den lille Jørgen er kommet sig godt efter sin lange Sygdom.

Venlig hilsen fra min Hustru og fra Deres hengivne

Fr. Petersen

Note:

Den lille Jørgen: FP's barnebarn, søn af Aase Tullinius Petersen.

*Vesselsgade 22. St.
København N. d. 7/9 1929.*

Kære Fru Sørensen!

Tak for Deres venlige Brev af 16. f.M. med de deri indeholdte Oplysninger. Jeg har intet hørt fra Skive endnu

angaaende Fortsættelsen af Afhøringerne. Jeg vilde gerne snart have en Ende derpaa, thi det er næsten uudholdeligt at gaa og vente derpaa, og jeg er naturligvis og spændt paa at faa at vide, hvad der fra den Side kan være at hænge sig i for at faa Ram paa os. Det hele er jo meningsløst, men nu er Sagen sat i Gang fra vore Forfølgeres Side, og saa maa man se at væbne sig med Taalmodighed, om end det falder vanskeligt. Det passer – desværre! – ikke, at jeg har faaet en Stilling. Nej, det er meget vanskeligt, og i alt Fald saalænge Undersøgelsen ikke er tilendebragt, umuligt. Jeg maa imidlertid ordne mig, som jeg bedst kan. – D'Herrer i Skive Bank farer haardt frem – hjulpet af Carl Hansen. Fallitterne kommer raskt – Berg, Michael Nielsen, Dige, Friis, Helles Nielsen – der kommer nok efterhaanden mange endnu. Det synes, som om de to Venner (?) E.N. og B. nu ganske behersker det hele.

Det glæder mig at høre, at Forretningen hos Dem gaar godt, saa De er nogenlunde tilfreds. Det var jo godt, at De fik E.N. bremsset med Hensyn til at [undersælge] Dem fra Lundgaard Teglværk. Jeg kan godt tænke mig at De har Ret i, at Hansen, Gammelgaard staar bagved for senere at fiske i rørt Vande. Han er ikke i den Henseende til at stole paa.

Jeg ser af Deres Brev, at De har solgt Skovgaard. Det er sikkert ogsaa hensigtsmæssigt, da alle Deres Kræfter og Interesser nu bliver koncentreret om Højslev Teglværk. Og Prisen er vel ogsaa efter Omstændighederne nogenlunde. Det er jo ikke saa godt med Hagebrogaard og Laurits Nørgaard, men hist og her vil De vel nok faa et Tab, forhaabentlig ikke saa meget, at det kan genere Dem særligt i Deres Dispositioner. En Omvæltning, som den, der er sket, kommer jo langt omkring!

Jeg spurgte Dem en Gang om, naar Deres Datter og Kirk skulde have Bryllup, men har ikke hørt noget derom. Vi vilde gerne sende en Hilsen til den Anledning!

Min hustru og jeg har det ved det sædvanlige – ikke godt. Men Tiden gaar da, og det gælder om at holde Humøret oppe, hvis man kan. Nu nærmer sig Efteraaret og de mørke Dage, da bliver det jo nok noget vanskeliggere.

Det vilde interessere os at vide, om De har faaet Theill Hjem. Forhaabentlig har han det godt og har overvundet Følgerne af sit Uheld.

De venligste Hilsener sendes Dem og Deres Børn fra os begge.

*Deres hengivne
Fr. Petersen*

Note:

Berg, Michael Nielsen, Dige, Friis, Helles Nielsen: Sagfører N.C. Berg, grosserer Michael Nielsen, konsul Albert Dige, maskinhandler H.S. Friis og snedkermester Helles Nielsen.

E.N og B.: Likvidatorerne Eriksen Noer og Bruun.

Hansen, Gammelgård: Teglværksbestyrer Alexander Hansen, Gammelgård Teglværk.

Hagebrogård: Hagebrogård, Vridsted Sogn.

Laurits Nørgaard: Møbelfabrikant Laurits Nørgaard, Højslev Møbelfabrik.

Deres datter og Kirk: Kirsten Sørensen og brugsuddeler Aage Kirk, Højslev St.

Vesselsgade 22. St. d. 9/10 29.

Kære Fru Sørensen!

Jeg formoder, at det er omtrent ved denne Tid, at De tager Deres Kartoffler op, og jeg vilde da spørge, om vi som sædvanlig kan købe en Forsyning hos Dem. Vi skulde jo ikke have mange ad Gangen, f. Ex. 1 Tønde eller Hektoliter (hvorledes det nu beregnes). Jeg erindrer ikke, hvor meget jeg skylder Dem for tidligere modtagne Kartoffler, men dersom De vil lade medfølge en Regning baade paa gammelt og paa nyt samt Deres Udlæg til Fragt, skal jeg sende Dem Pengene pr. Postanvisning. Vi har altid været glade ved Deres udmærkede Kartoffler og vilde gerne have dem fremdeles.

Jeg haaber, at alt staar vel til hos Dem og at Forretningen ikke har skuffet. Der bygges jo meget her i København og formodentlig også i Provinsbyerne, saa det kunde se ud til, at der er god Efterspørgsel efter Teglværksprodukter.

Jeg havde tænkt mig at komme over til Skive til den ventende Afhøring, men endnu har jeg intet hørt, og naar det bliver véd Vorherre! Har De hørt noget om Sagerne siden De skrev til mig den 16. August? Det er mærkeligt, at det kan trække saa længe ud, og jeg sidder her og véd hverken ud eller ind. Det er en drøj Situation at være i og strænge Tider at gennemleve. Man ønsker somme Tider, at man kunde komme væk fra det hele! Det er umuligt at faa noget at bestille, og Nerverne slides op under denne Venten!

Hvorledes gaar det med de løbende Veksler – er der endnu mange tilbage?

De to Aktieselskaber skulde jo en Gang afmeldes – ophæves – men saalænge der løber Veksler kan det jo ikke gøres og maaske heller ikke før Afhøringerne er forbi.

Venlig Hilsen fra min Hustru og mig selv.

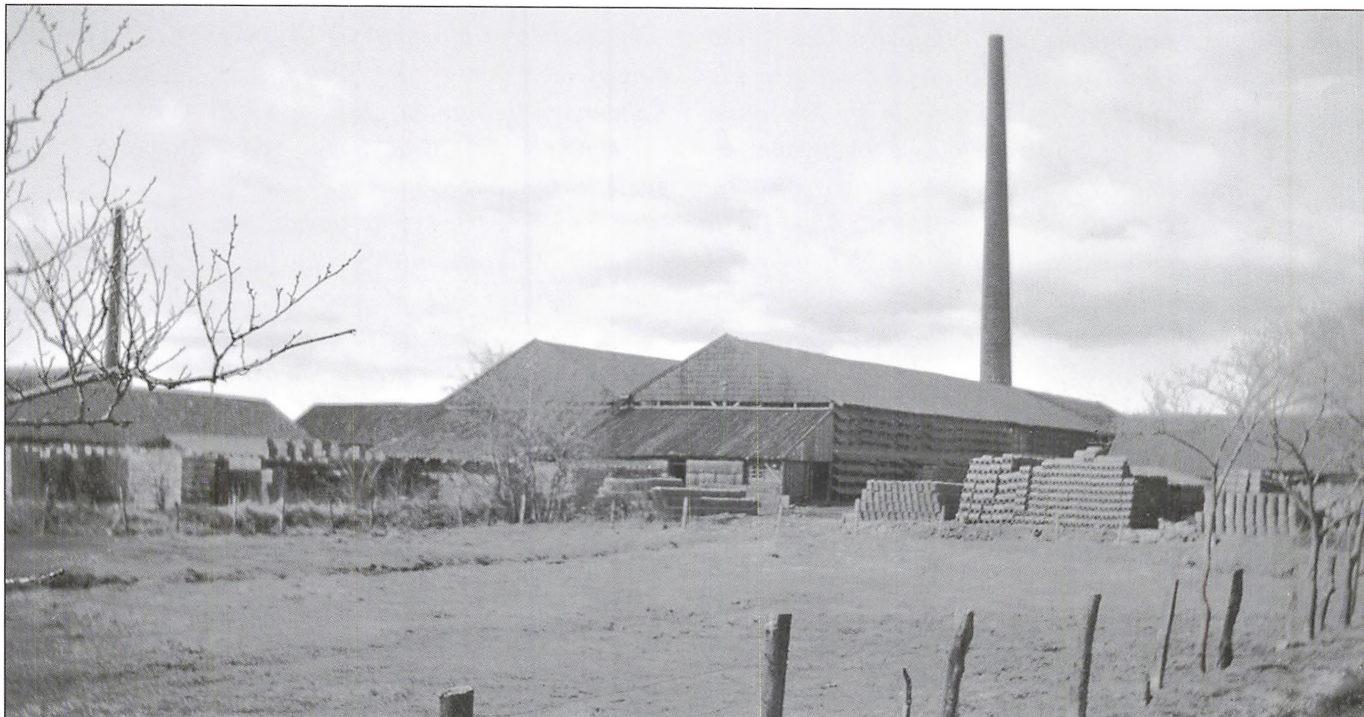
*Deres hengivne
Fr. Petersen*

Kbhvn. d. 11/10 1929

Kære Fru Sørensen!

Tak for Deres venlige Brev af 9. dennes. Vi ønsker Dem hjertelig til Lykke i Anledning af Deres Datters Ægteskab og beder Dem venligst hilse Datter og Svigersøn fra os og bringe dem vor Lykønskning! Vi haaber og ønsker, at det maa gaa dem begge godt i Livet!

Det glæder os at høre, at Forretningen i det forløbne Aar er gaaet tilfredsstillende. Det gaar ogsaa nok fremdeles, men jeg forstaar godt, at det store Arbejde og det Ansvar og de Forpligtelser, som De har paataget Dem,

Lundgård Teglværk ca. 1946. Teglværket blev på dette tidspunkt drevet af Søren Otto Sørensen (Bror), yngste søn af teglfabrikant Chr. Sørensen og Louise Kathrine Sørensen.

kan give Dem nok at tænke paa og meget at spekulere over. Der skal Mod og Standhaftighed til at gennemføre en saa betydelig Opgave som den, De har taget op, men jeg er ogsaa overbevist om, at De nok skal opnaa et tilfredsstillende Resultat, naar blot Deres Kræfter og Deres Helbred holder dertil.

Det lader til, at der skal gøres et større Nummer ud af Lundgaard Teglværk. Jeg kan ikke se, hvad der skulde kunne laves ud af det. Jeg er mig ikke bevidst, at der er foretaget noget urigtigt eller ulovligt dér. Selv om de vil forsøge paa at forvrænge Forholdene og søge at faa Noget frem deraf, som de eventuelt kunde fremstille som en Forseelse imod ét eller andet, kan jeg dog ikke tro, at det vil lykkes dem. De vil formodentlig forsøge paa at

bevise, at Lundgaard Teglværk er drevet med Underskud, og at det derfor har været en Fejl af Direktionen for Banken at lade Teglværket have den Kredit i Banken og tage de aarlige Underskud af Bankens Penge. At Lundgaard Teglværk har haft underskud i de Aar, det har arbejdet, kan naturligvis ikke benægtes, men det har jo altid været Meningen, at Højslev Teglværker skulde ogsaa kunde bære Tabet ved Lundgaard. Jeg selv tvivler den Dag i Dag ikke paa, at det ogsaa kunde lade sig gøre, thi Underskuddet var jo dog nu den 31/3 29 ikke mere end 13000 Kr., og havde Højslev Teglværk ikke netop i det Aar maattet afskrive uforholdsmæssigt store Tab paa udestaaende Fordringer, bl. a. Visborggaard, der maatte betragtes som ganske ekstraordinært, kunde

Højslev Teglværk jo alene i Aar have bragt Lundgaard i Balance og mere til, thi dersom man vilde lægge Beholdningernes Udsalgspriser til Grund (og hvem tør paastaa, at det skulde være urigtigt!) vilde Lundgaard Tegl. Beholdninger kunne have været opførte 10.000 Kr. højere og Højslev Tegl. Beholdninger c. 30.000 Kr. højere. Vi har jo ikke taget Udsalgspriserne hidtil, men jeg mener, at naar der endelig skal tales om Underskud eller Overskud og rejses en Politisag herom, saa har man da ogsaa Ret til at fremkomme med Aktivernes virkelige Handelsværdi!

At forrige Aars Regnskab – saa vidt jeg husker var det det – blev opsalderet med den Beholdning, der skulde være (var det ikke c. 90.000 Kr.)? (det som Noteringen paa Deres Lagerliste angik) kan godt være, men hvad vilde Underskuddet da have været, dersom man ogsaa den Gang havde opført Udsalgspriserne! Imidlertid har det jo netop derved vist sig, at Lundgaard Teglværk sidste Aar ikke har haft Underskud, naar det i 1928/9 har nedbragt det gamle Underskud fra 36599 til 13000 Kr. eventuelt 3000 Kr! Er mit Ræsonnement ikke rigtigt? Jeg har jo intet at støtte mig til af Materiale fra hint Aar 27/28, kun min nu desværre meget medtagen Hukommelse!

Man maa jo ikke glemme, at Lundgaard Teglværk var en Underafdeling – ganske vist arbejdede den med en selvstændig Bestyrer og Regnskab, men alligevel en nødvendig Underafdeling – et Datterselskab af Højslev Teglværk, der ejede Aktierne – og at det blev købt i sin Tid for at sikre Højslev Teglværk godt Ler udi Fremtiden, dersom Højslev Leret skulde slippe op (hvad der jo saa ofte blev sagt) og derfor var det en Nødvendighed for H.T. at have dette (L.T.) i Baghaanden og selvfølgelig lige saa stor en Nødvendighed at overtage dets Forpligtelser overfor dets Kreditorer.

Se her er jeg ved et Punkt, som der muligvis vil blive

pillet ved. Har Lundgaard Teglværks Regnskab med en Lagerbeholdning, som det paastaas ikke var der, vildledt Lundgaard Teglværks Kreditorer? Nej, det har ikke, for Lundgaard Teglværk havde ingen Kreditorer i den Forstand, (jeg regner ikke her med Haandværkere, Købmænd og lign.) – kun én eneste Kreditor – Skive Bank. Men mon man kan sige, at Skive Bank er bleven vildledt af Regnskabet, naar den ene af Direktørerne har været med til at affatte det! Jeg kan ikke tænke mig det.

Naa, men kære Fru Sørensen, De skal ikke gaa og være angstelig for, hvad De kan have sagt; thi jeg ved jo saa godt, at De ikke for nogen Del vil sige noget, der kan skade mig. Det er ikke let at vide paa Forhaand, hvorledes et én i Hast affpresset Svar paa et uventet Spørgsmaal kan blive anvendt, men jeg er ikke bange for at De har sagt noget forkert. Udleverer Papirerne var De jo nødt til.

Jeg tvivler som sagt om, at der kan gøres ret meget ud af den Sag. Nogen Uredelighed af nogen Art er jo ganske udelukket.

At ramme mig her paa dette Punkt vilde ogsaa staa for mig som den skændigste Uretfærdighed. Jeg mener ved mig selv, naar jeg tænker tilbage paa de c. 25 Aar der er forløbne siden jeg fik med Deres Mands og Højslev Teglværkers Sager at gøre, at det Arbejde, der i sin Tid blev nedlagt fra min Side for at redde Højslev Teglværker fra komplet Undergang, var der vel ikke saa mange, der kunde have gjort mig og Deres Mand efter, og at dette Arbejde og det Arbejde jeg siden 1908 har gjort for H.T. – De véd godt, hvor vanskeligt og hvor stort det har været – nu skulde lønnes med Politifølgning, er dog aldrig kommet i mine Tanker!

Men man maa jo vænne sig til noget af hvert i denne Verden.

Jeg kender ikke nogen Bestemmelse om, at et Aktieselskab ikke maa arbejde med Underskud selv i flere Aar.

Ellers vilde jo Halvdelen af Landets Aktieselskaber være nødt til at likvidere. Regnskaberne er godkendt af Generalforsamlingen og Forholdene var dens eneste Aktionær (H.T.) og dens Bestyrelse bekendt – jeg kan ikke se, at der har været noget at sætte Fingeren paa!

Jeg sendte et Brev, der krydsede Deres, derfor gentager jeg ikke her noget af dets Indhold.

Min Hustru og jeg har det ikke godt, men derved er intet at gøre. Tilmed er Helbredet sløjt, ødelagt, og det bliver aldrig bedre!

Modtag de venligste Hilsener fra min Hustru og fra mig selv.

*Deres hengivne
Fr. Petersen*

Note:

Visborggård: Herregård ved Hadsund.

København. 19/10 29

Kære Fru Sørensen!

Jeg har nu modtaget de to Sække Kartoffler og takker derfor. Jeg kunde jo ogsaa afgøre Betalingen og Fragten med Dem, naar jeg atter en Gang kommer til Højslev. Hvorledes var det nu med de løbende Veksler: Hvor mange er der af dem tilbage. Jeg vilde ogsaa gerne vide, hvor meget Tabet ved Visborggaard andrager samt om, hvor meget De mener der kommer ind paa de afskrevne Fordringer paa Steenstrup og Milling.

*Venlig Hilsen
Deres hengivne
Fr. Petersen*

Note:

Visborggård: Herregård ved Hadsund.
Steenstrup og Milling: Debitorer til Højslev Teglværk.

Den 11. november 1929 blev der nedsat en kommissionsdomstol til at undersøge Skive Banks forhold. Der blev tale om en meget omfattende undersøgelse, der i alt kom til at omfatte 42 forhold. Kommissionsdomstolen påbegyndte arbejdet med et enkelt forhør i begyndelsen af december 1929 i København, men rykkede derefter til Skive, hvor forhørene begyndte den 11. december.

I slutningen af februar 1930 begyndte kommissionsdomstolen en ny række forhør, bl.a. blev Frederik Petersen afhørt den 15. marts 1930.

København d. 8/4 30

Kære Fru Sørensen!

Tak for Deres venlige Brev af 1. dennes og for de sendte to Sække Kartoffler, som vi var meget glade ved at modtage.

Naar jeg ikke har skrevet tidligere ligger Grunden dertil i, at jeg vilde vente indtil Kartofflerne var komne. De kom i Forgaars, men da og i Gaar var jeg optaget af en Afhøring her i Sagen.

Jeg er nu tilsagt til at møde til Forhør i Skive paa Fredag d. 11. dennes, og jeg rejser derfor herfra Onsdag Aften, standser i Viborg for at tale med min beskikkede Sagfører, Overretssagfører Ørum, eventuelt med Dommerfuldm. Sønderholm, hvis han er hjemme, og rejser derefter til Skive Torsdag Aften. Tak fordi De saa venligt tilbyder at huse os, dersom vi kommer til Jylland. Jeg tænker dog, at jeg kommer til at bo hos Sagf. Rosenthals. Nu, da jeg kommer derop, vil jeg se at faa en Ende paa Aktieselskabernes Tilværelse ved at paabegynde Likvidationen, men det kan vi jo tales ved om, naar jeg en Dag kommer ud til Dem. Det er naturligvis ikke morsomt at skulle møde til de Forhør, hvor alle de mange ondsindede Mennesker, der er deroppe, kan sidde og rigtig godte sig over alle de, der nu skal fremstilles til offentlig Beskuelse. Men det skal man jo igennem

ligesom saa meget andet man har maattet gennemgaa i de sidste Aar.

Det har glædet mig meget at erfare, at Teglværket er gaaet saa godt for Dem sidste Aar – og til Lykke med Købet af Lundgaard Teglværk. Jeg kan godt tænke mig, at Theill er glad derved, for han har jo altid haft meget tilovers for det. Gid De nu maa have Held med Dem ogsaa med det. Det er jo kedeligt med alle de Arbejdsuroligheder, der gør Forholdene usikre, men forhaabentlig faar Forligsmanden dem forligte i Tide.

Jeg har ikke skrevet til Dem siden Forhørene her i København begyndte, for at jeg ikke skulde kunne beskyldes for Forsøg paa at paavirke Vidner. Dette Brev behandler jo ganske neutrale Emner og kan derfor vel ikke betragtes som en Overtrædelse af Statsadvokatens Forbud. Forhaabentlig kan jeg snart blive fri for den Tvang, jeg i denne Henseende saa længe har levet under.

Min Kone og jeg har det jo ikke godt; ikke paa Grund af Sagen særligt, skøndt det har været en stræng Tid ogsaa med den, men jeg nærer nogen Ængstelse for, at Fremtiden for os to bliver ret vanskelig, for at bruge et mildt Ord, i pekuniær Henseende. Det er gaaet saa smaat hidtil ved Hjælp af Slægt og Venner, men det kan jo ikke blive ved. Intet kan man faa at bestille. Alle Stillingen er blokerede af Hundreder af Søgende. Det er ikke let, og det bliver heller ikke let. Men man maa jo se at holde Modet oppe, og haabe, at der paa en eller anden Maade kommer en Løsning – eller en Lysning! Vort helbred er jo heller ikke godt. Min Kone og jeg sender Dem vore venligste Hilsener

*Deres hengivne
Fr. Petersen*

Note:

Sagfører Rosenthal: Sagfører Fr. Rosenthal, Skive.
Siden forhørene begyndte her i København: Undersøgelseskommissionens forhør i december 1929.

Forhørene resulterede i, at de første sigtelser mod Skive Banks mænd blev rejst den 11. april 1930. Den 15. maj blev der rejst flere sigtelser. Forhørene fortsatte frem til sommerferien. Den 15. august blev forhørene genoptaget. Fire uger senere afsluttede kommissionsdomstolen forhørene, og den 30. september rejste statsadvokaten tiltale mod Skive Banks ledelse. Der blev rejst tiltale mod 27 personer, og sagen skulle afvikles ved Vestre Landsret.

Inden sagen kom for landsretten gennemførte kommissionsdomstolens leder, dommer Mundt, endnu en række forhør i sagen i løbet af de første måneder af 1931. Den 24. marts 1931 afsluttede kommissionsdomstolen sit meget omfattende arbejde med forundersøgelsen i Skive Bank-sagen. Da var der gået næsten to og et halvt år, siden banken lukkede!

København d. 13/8 30

Kære Fru Sørensen!

Jeg har i Dag faaet Meddelelse om, at jeg skal møde til Forhør førstkommende Fredag kl. 1. Benyttende mig af Deres venlige Tilbud kommer jeg saa med Nattoget i Morgen (Torsdag), men da jeg vil tale lidt med Overretssagfører Ørum først, staar jeg af i Viborg og tager med Toget til Skive, der passerer Højslev 11.52. Der vilde jeg saa gerne aflevere min Kuffert til Dem, idet jeg fortsætter med Toget til Skive, hvor jeg jo er kl. 12.01. Fra Skive tager jeg saa, efter Forhørets Afslutning for den Dag ud til Højslev med det af Eftermiddagstogene, som afgaar derefter, enten 6.30 eller 7.48.

Venlig Hilsen fra min Hustru og fra

*Deres hengivne
Fr. Petersen*

Skive Byråd foran Rådhuset, fotografet i anledning af fejringen af Skive Købstads 600 års jubilæum. På billedet ses en række af de personer, der kom til at spille væsentlige roller i Skive Banks krak og oprettelsen af Skive Diskontobank. Nr. 2 fra venstre er direktør Valdemar Johansen, der som medlem byrådets kasse- og regnskabsudvalg var en af initiativtagerne til oprettelsen af Diskontobanken sammen med konsul Andreas Andersen (nr. 7 fra venstre i forreste række) og redaktør Carl Hansen (til højre). Borgmester Michael Nielsen (nr. 8 fra venstre i forreste række), der var Skive Banks største debitor og medlem af bankens bankråd, var sammen med Andreas Andersen, der var revisor i Skive Bank, blandt de anklagede i banksagen. Næsten lige ved siden af dem står de skarpeste kritikere af »Skive Banks mænd« fhv. branddirektør Eriksen Noer (nr. 3 fra højre i forreste række) og redaktør Carl Hansen, der førte an i kritikken af »Skive Banks mænd«).

København d. 14/10 30

Kære Fru Sørensen!

De undrer Dem vist over, at jeg endnu ikke har sendt de omtalte Papirer, men Sagen er den, at jeg paa en eller anden Maade, enten ved Flytningen fra Skive eller ved Flytningen herover fra Borups Allé til Vesselsgade, har faaet dem gemt saa godt, at jeg endnu ikke har kunnet finde dem. Imidlertid kommer de jo for Dagen før eller siden, og jeg skal da straks sende dem.

De har naturligvis set, at Statsadvokatens Anklageskrift nu er fremkommen. Alle mener, at han har skudt langt over Maalet. Jeg selv føler mig og anser mig uskyldig i de mod mig rettede Anklager, men det er jo desværre ikke nok, naar Stadv. mener noget andet. Klagen over Lundgaard Teglværks Anmeldelse til Aktieselskabs Registeret er ganske taabelig, og det er utænkeligt, at han kan faa medhold i den. Lige saa taabelig er Anklagen imod mig for Annonceringen, for paastaet Meddelagtighed i Bjerres og Diges urigtige Statusopgørelser og Suurballes Akkord. Derimod er min Sagfører, Ørum, noget ked af Lundgaard Teglværks Regnskab med den urigtigt (?) opførte Lagerbeholdning, noget, som ingen af os tænkte sig at føre nogen bag Lyset med. Men nu maa vi jo se, hvorledes det vil gaa. Sagen kommer neppe for Landsretten før om et Par Maaneder. Det er længe at vente.

Jeg haaber, at alt staar vel til hos Dem, og at Forretningen stadig gaar strygende. Det er utroligt, som der bygges her i Byen. Den ene store Bygning efter den anden skyder op, store Karreer med Hundreder af Lejligheder i hver. De bliver straks fyldte, uagtet Lejlighederne er meget dyre, og dog er der en stedse varende Mangel paa Lejligheder. Vorherre véd, hvor alle de Mennesker kommer fra. Jeg har indtryk af, at der sker en Flugt fra Provinserne til København, fordi man tror, at alt er billigere her. Det er vistnok en stor Fejltagelse.

Gas og Elektricitet er ret billigt, synes jeg, men Fødevarer ikke og Husleje aldeles ikke! Bankerne her synes ikke at være bange for at finansiere disse vældige Byggeføretagender, for efter sigende ejer Bygherrerne intet. Her er for Eksempel den Ingeniør Henckel, der blev saa bekendt i Kalundborg, hvor han gik i Stykker med Skibsværftet. Han er vel nok den største af alle Bygherrer her i København; han har bygget for mange Millioner og har for Tiden ca. 10 store Bygninger under Arbejde – ikke Smaahuse som Brogaarden eller Deres Postgaarden – men Ejendomme, der strækker sig rundt med Facade til 3 og 4 Gader og med store Blomsteranlæg m.m. i Gaardene.

Sælger De ikke ogsaa en Del her til København? Der maa jo være Behov for en Masse Tagsten og Mursten her. Teglværkerne paa Sjælland maa tjene store Penge, dersom det er dem, der er ene om Leveransen.

Haaber De og Familie befinder Dem vel i alle Maader. Min Kone og jeg sender Dem de venligste Hilsener.

Deres hengivne

Fr. Petersen

Note:

Bjerre: Fabrikant Siliam Bjerre, A/S Skive Jernstøberi.

Dige: Konsul Albert Dige, Skive.

Suurballe: Manufakturhandler J. Suurballe, Magasin du Nord, Skive.

Brogården: Brogården, Østertorv 7, Skive.

Deres Postgården: Postgården, Torvegade 8, Skive, - opført af Chr. Sørensen i 1905.

København d 28/10 30

Kære Fru Sørensen!

De var saa venlig en Gang at tilbyde at sende os nogle Kartoffler. Nu vil vi gerne gøre Brug af Deres Tilbud og beder Dem ved Lejlighed at sende os en sæk af dette Deres udmærkede Produkt. Og saa beder jeg Dem sende os en Nota, for naturligvis skal De have den gængse Pris for Kartofflerne.

Her er ellers alt ved det sædvanlige. Vi lever jo under Forventning og Haab om bedre Tider. Men Skærsilden skal vi i alt fald først igennem; gaar saa vort Haab noglunde i Opfyldelse, maa vi jo endda være tilfredse.

Haabende, at alt staar vel til hos Dem og Deres sender min Kone og jeg Dem vore venligste Hilsener.

Deres Hengivne

Fr. Petersen

Dersom De nu en Gang, da Travlheden vil blive noget mindre, kommer til København paa Efteraarsferie, haaber vi at De besøger ogsaa os!

København d. 7/II 30.

Kære Fru Sørensen!

Jeg modtog i Dag 2 Sække Kartoffler, for hvilke jeg takker. Jeg havde haabet at høre lidt fra Dem dels derom og dels om Forholdene derovre, men jeg kan godt forstaa, at Deres Tid er meget optagen. Dog hører jeg forhaabentlig snart lidt fra Dem; thi mine Tanker dvæler jo meget ved de gamle Forhold, som jeg saa brat blev revet ud af Forbindelse med. Dommerfuldmægtig Sønderholm skrev for en Tid siden til mig om noget Stempelvæsen vedr. det gamle Skøde fra Deres Mand og Stadsingeniøren til Højslev Teglværk og Lundgaard. De har vel ikke hørt noget derom. Jeg forstod ikke rigtig, hvad Meningen var.

Haaber, at alt staar vel til hos Dem sender min Kone og jeg Dem vore venligste Hilsener.

Deres hengivne

Fr. Petersen

Note:

Stadsingeniøren: Stadsingeniør Aage Hansen, Skive.

Den 9. april 1931 kom Skive Bank-sagen for tre dommere i Vestre Landsret. En omtale af sagen i Skive Folkeblad, der ligesom Skives andre aviser havde fulgt sagen tæt, giver et indtryk af sagens omfang. »I morgen kl. 9 1/2 begynder Landsretten i Viborg behandlingen af den kriminelle side af Skive Bank-sagen. Retten sættes i den store nævningesal - den eneste af Landsrettens sale, der har plads til det store antal sigtede, der skal møde i denne sag, der er den største, Vestre Landsret nogensinde har behandlet. Hovedekstrakten i sagen fylder 2000 maskinskrevne sider, og hertil kommer tillægs-ekstrakter, to omfattende revisionsberetninger samt et vognmandslæs af rapporter, så man vil forstå, at det er et overordentligt stort arbejde, der venter på de tre dommere, der skal udmåle det juridiske ansvar for Skive Banks sammenbrud.« Som tidligere nævnt var der 27 sigtede, og de blev forsvaret af 11 advokater.

Retssagen i Vestre Landsret sluttede den 30. april, og den 2. juni 1931 afsagde retten dommene i Skive Bank-sagen. Bankdirektør Frederik Petersen, grosserer Michael Nielsen og sagfører N.C. Berg idømtes korte fængselsstraffe (tre måneder, 60 dage og 60 dage), mens medlemmerne af bankrådets forretningsudvalg idømtes bøder på 3.000 kr.

Få dage efter domsafsigelsen besluttede Michael Nielsen og sagfører N.C. Berg sig for at appellere til Højesteret, og midt i juni stod det klart, at hele sagen ville blive indanket for Højesteret.

Vesselsgade 22. København N.

d. 11. juni 1931.

Kære Fru Sørensen!

Som De véd, blev Udfaldet af Landsrettens Dom for mit Vedkommende Fængsel i 3 Maaneder. Det er en stræng Dom og ganske uretfærdig, mener jeg, og det er der mange, der mener. Jeg har gentagne Gange konfereret

På 50 dage lykkedes det at rejse en ny bank, Skive Diskontobank, på resterne af Skive Bank. Diskontobanken lejede sig først ind hos og købte siden Skive Banks bygning af likvidationsudvalget. Billedet er taget omkring 1930, hvor byens arbejdsløse ofte samledes på »bankens hjørne«.

med min Sagfører her i byen, Overretssagfører Lemming, men han raader mig fra at appellere Dommen, idet han mener, at naar ikke Landsretten har kunnet gennemskue Forholdet og se, at hele Sagen kun er baseret paa Mistænkeliggørelser og ondskabsfulde Sigtelser fra nogle Bankledelsen hadefulde Elementer, saa kan Højesteret endnu mindre. Jeg har nu begyndt at arbejde paa min Pensionssag, og i den Anledning var jeg i Gaar i Holbæk for at tale med Bestyrelsens Formand. Denne stillede sig også velvilligt til Sagen, men jeg kunde forstaa, at han mente, at Sagen ville lettes betydeligt, der-

som jeg kunde opnaa ved en Ansøgning til Justitsministeriet at faa Fængselsstraffen ombyttet med en Bøde, den højeste Bøde efter Aktieselskabslovens § 55. Denne er 4000 Kr. og Paagældende mente, at der var Mulighed for at det kunde lade sig gøre at faa Straffen saaledes konverteret paa Grund af min Alder, 65 Aar, mit Helbred, som for Tiden ikke er godt, samt fordi jeg jo ikke er dømt for noget kriminelt, kun for Overtrædelse af Aktieselskabsloven. Jeg sagde Vedkommende, at jeg ikke vidste, om jeg kunde skaffe de 4000 Kr., men han sagde, at det vilde have stor Betydning, om det kunde lykkes,

for Pensionsbestyrelsen og for mig selv ogsaa. Jeg talte derefter med min Sagfører, og han mente ligeledes, at det burde forsøges. Mine Hjælpkilder er jo faa, thi de af mine gamle Venner, som sikkert i dette Tilfælde vilde have hjulpet mig, er jo alle mere eller mindre haardt ramt af Bankkatastrofen og hvad der fulgte efter den. Jeg har derfor besluttet at spørge Dem, kære Fru Sørensen, om De i Tilfælde af, at Ansøgningen om at faa Fængselsstraffen forandret til en Bøde, kan og vil laane mig de 4000 Kr. De synes maaske, at det er en stor Fordring eller Anmodning at stille til Dem, men det har jo stor Betydning for mig med Hensyn saavel til Pensionen som til den uudholdelige Tanke at skulle sidde indespærret i 3 Maaneder med et nedbrudt Helbred og pint af Fængselstanken. Naar jeg faar min Pension i Orden, venter jeg, at det bliver saa meget, at jeg kan betale et aarligt Beløb paa Gælden, og selvfølgelig kan De, dersom De ønsker det, faa Pant i vort Indbo, andre Værdisager er jeg desværre ikke i Besiddelse af.

Vil De være saa god omgaaende at meddele mig om jeg kan gøre Regning paa Deres Assistance i denne Sag.

Jeg skal Lørdag Formiddag have møde med min Sagfører, hvor Afgørelsen skal træffes om Sagen, og jeg skulde da kunne sige til ham, om jeg kan skaffe Pengene eller ikke.

Derfor beder jeg Dem sende Deres Svar som Ekspresbrev, for at jeg kan have det tidligst muligt Lørdag Formiddag.

Jeg vil gerne bede Dem om at behandle denne Sag ganske fortroligt. Det er paalagt mig af den Mand, der vil tale med Ministeren, at Ingen maa faa noget at vide, for at der ikke skal paa Forhaand rejse sig nogen Opposition fra visse Sider og søge at ødelægge Planerne. Skete det, vilde jeg jo have alle mine Forfølgere paa Halsen for at faa det forhindret.

Jeg undrer mig daglig over, at jeg, som har hjulpet saa

mange, bl. a. hjulpet Hr. Bruun til at blive en meget velstaaende Mand, skal behandles af dem paa en saa lumpen Maade, som Skive Banksagen har vist, men Utak er jo en Gang Verdens Løn!

Med venlig Hilsen fra min Kone og mig selv.

Deres hengivne

Fr. Petersen

Note:

Hr. Bruun: Likvidator i Skive Bank, auktionsholder Ingvor Bruun.

København d. 13/6 1931.

Kære Fru Sørensen!

Vi siger Dem hjertelig Tak for Deres brev af i Gaar og for Deres Venlighed imod os ved at ville gøre os den store Tjeneste! Det lettede os for en stor Byrde, for nu er vi over den Bekymring. Jeg havde haabet, at Sagen skulde være endt med Landsretsdommen, men nu ser det jo ud til, at den bliver appelleret til Højesteret, og saa trækker den jo ud endnu i et halvt eller et helt Aar. Imidlertid bliver der gjort Forsøg paa at faa min afgjort uden Appel, for saa kan jeg søge om Benaadning, saasart Appelfristen er udløben paa Tirsdag. Om det lykkes, véd jeg ikke, men mislykkes det maa jeg jo vente med at søge om Benaadning til Højesteretsdommen er falden og det er i begge Tilfælde en Betryggelse og Trøst at vide, at den fornødne Sum er disponibel, naar Tiden til dens Anvendelse er kommen.

Tak for Deres hjertelige Deltagelse. Ja, De kan tro, at det har været og er strænge Tider. Man skal jo tage imod, hvad der kommer, men vi synes, det er svært og saa meningsløst uretfærdigt!

Vi sender Dem vore venligste Hilsener

Deres hengivne

Fr. Petersen

København d. 17/6 1931.

Kære Fru Sørensen!

Som De vel har set af Bladene er Banksagen nu dels af Bøttern, Siboni m. fl., dels af Statsadvokaten appelleret til Højesteret. Jeg er ked af det, for dels venter jeg mig ikke mere »Retfærdighed« af Højesteret end jeg fik af Landsretten, og saa betyder det ogsaa, at vi skal vente endnu et halvt Aar, maaske et helt Aar, inden der kommer et endeligt Resultat. Der bliver jo nu ikke brug for det Omskrevne foreløbig, men falder Højesteretsdommen nogenlunde ud som Landsrettens Dom, hvad jeg formoder (og derfor appellerede jeg ikke selv) saa vil der jo blive Brug derfor, naar Afslutningen endelig foreligger.

Jeg har været ked af, at DHr. Hansen og Christensen blev dømt til Bøder og Sagsomkostninger, for det er der ikke nogen Mening i, da de jo ikke har gjort sig skyldige i noget strafbart. Jeg synes, at Landsretten kunde have nøjedes med at straffe mig og lade de to uskyldige være fri. Saafremt jeg kommer i saadanne Omstændigheder, at jeg kan godtgøre DHr. i alt fald deres økonomiske Tab, vil jeg gøre det, men det formaar jeg jo ikke for Tiden – desværre!

Med venlig Hilsen er jeg
Deres hengivne
Fr. Petersen

Note:

Bøttern og Siboni: Sagførerne Chr. Bøttern og Harald Siboni, medlemmer af forretningsudvalget for Skive Banks bankråd.

DHr. Hansen og Christensen: Stadsingeniør Aage Hansen, Skive og direktør M. Christensen, Søvang, bestyrelsesmedlemmer i A/S Højslev Teglværker.

Den 11. januar 1932 tog Højesteret fat på sagen. To dage før skrev Skive Folkeblad: »Mandag den 11. januar møder Skive Banks mænd for landets højeste dom-

stol. Appelsagen er en af de største sager, Højesteret har beskæftiget sig med. Det ventes, at sagen vil vare hele ugen og måske et stykke ind i den følgende uge,« men først den 25. januar blev parterne færdig med deres procedurer. Dagen efter begyndte højesteretsdommerne deres votering, og den kom til at tage længere tid end ventet. Dommen faldt den 28. januar 1932.

København, Lollandsvej 29, St. F. d 29/1 32

Kære Fru Sørensen!

Tak for Deres venlige Brev af 20. dennes. Ja, vi kan forstaa, at det var en frygtelig Skræk for Dem med Ulykken ved Bilkørslen. Men Gud ske Lov, at Deres to Drengeslap fra det uden Mén. De var rigtignok i stor Fare, og vi kan forstaa, at Theill og Bror har været oprevne over den ulykkelige Tildragelse. Det var da trist for den stakels Enke med 2 smaa Børn. Man ved sig aldrig sikker for noget. Ulykken kan komme paa de mest uforudsete Maader.

Ja, nu er jo Højesteretsdommen falden, og den bragte jo i og for sig ingen Forandring udover den, at Statsadvokatens Sigtelser imod mig for Bedrageri eller svigagtige Forhold blev slaaet til Jorden. Ligeledes blev jo Sigtelserne for urigtig Anmeldelse til Aktieselskabsregisteret annulleret af Højesteret. Blot nu Stadsingeniøren og Inspektør Christensen havde appelleret, saa var de begge blevne frifundne. Der blev saa alene tilbage Aktieselskabsloven, og der havde jeg ventet at blive fritaget for Fængsel – vi burde, dersom der var Retfærdighed til, have været frifundne alle sammen (Borgmesteren undtagen), men det er der ikke – og at de havde nøjedes med at idømme mig en Bøde ligesom de andre, men Højesteret har vel ment, at jeg var Hovedmanden for det hele og derfor skulde bøde mest muligt. Maaske har ogsaa Statsadvokatens Lundgaard Vrøvl alligevel ind-

virket noget paa Dommen (D'Herrer Dommere forstod jo for øvrigt ikke et Muk af det Hele, saa det var ikke vanskeligt for Statsadvokaten, der er en meget ondskabsfuld Person, der ikke tager det saa nøje med at udslynge vitterligt usandfærdige Paastande), og farvet deres Bedømmelse af mine Forhold. Ingen véd det, men der maa jo være en særlig Grund til, at jeg har faaet Fængsel, der aldrig hidtil er blevet idømt nogen. Det er en stræng Dom, ganske meningsløs, mener jeg, og mange med mig, men det maa man nu se at finde sig i!

Nu kommer jo saa det tidligere omtalte Spørgsmaal, om man kan opnaa Benaadning for Fængselsstraffen imod at betale den Bøde paa 4000 Kr., som § 55 foreskriver. Jeg har prøvet paa at gøre mig fortrolig med den Tanke at sidde indespærret i 3 Maaneder, men det staar for mig og min Hustru som en uudholdelig Tanke, og min Læge her, Dr. med. Geill, siger ogsaa, at mit nedbrudte Nervesystem taaler det ikke. Jeg har konfereret om Sagen med min Forsvarer, Højesteretsagfører Bülow, der som tidligere Justitsminister nok er inde i de Sager, og han mener, at det vil kunne gennemføres, og han vil nu tale med saavel Justitsministeren som Departementschefen. I Tillid til Deres tidligere saa venlige og imødekommende Tilsagn har jeg bedt ham (Bülow) om at foretage de fornødne Skridt til at opnaa en Benaadning imod at betale den i Loven nævnte Bøde. Naar Sagen da gaar i Orden, hvis den gaar i Orden, skal jeg straks meddele Dem resultatet – og haaber jeg at faa det saaledes, at jeg kan tilbagebetale efterhaanden, naar mine Pensionsforhold er ordnede, hvad jeg mener at have gode Udsigter til. Dommen er jo ikke det man kalder »vanærende« – heldigvis. Det er jo meget værre for Michael Nielsen og Berg. Det vilde jo ogsaa have været meningsløst at dømme mig for noget, som aldrig har været i min Tanke.

Tak for Deres Tilbud om at sende nogle Kartoffler, men

vi har endnu til en lille Tid. Jeg maa nok skrive, naar de er ved at slippe op.

Det glæder os at høre, at De er godt tilfreds med det forløbne Forretningsaar. Næste Aar – eller rettere sagt dette Aar tegner jo noget mørkt, men det kan jo maaske rette sig henad Sommeren; man kan da haabe det.

Min Kone og jeg sender de venligste Hilsener til Dem og Deres Børn

*Deres Hengivne
Fr. Petersen*

Note:

Theill og Bror: Chr. og Louise Kathrine Sørensens sønner, Theill og Søren Otto (kaldet Bror) skulle i januar 1932 deltage som observatører for repræsentant Hans Brandt Christensen, Fa. Jens Fogh i Skive, der ville deltage i Monte Carlo løbet i januar 1932. På vej til startstedet i Umeå i Sverige mødte de en modkørende bil. Umiddelbart efter, at de to biler havde passeret hinanden, greb bilens forhjul fast i en snevold, bilen kom på tværs af vejen og væltede helt rundt. Brødrene Sørensen slap uskadede, men chaufføren, Hans Brandt Christensen, døde og efterlod sig enke og to små børn.

Borgmesteren: Fhv. borgmester, grosserer Michael Nielsen.

Michael Nielsen og Berg: Grosserer Michael Nielsen og sagfører N.C. Berg, der begge idømtes fængselsstraffe i Skive Bank-sagen ved Højesteret.

Lollandsvej 29. St. Kbhvn. F. d. 7/3 1932.

Kære Fru Sørensen!

De var saa venlig at skrive en Gang, at dersom vi fik brug for flere Kartoffler, vilde de gerne sende os nogle. Da havde vi endnu en lille Slump tilbage, men nu er det paa det sidste med dem, saa nu kunde vi godt trænge til nogle, dersom De har saa rigeligt, at De kan undvære. Det er ypperlige Kartoffler De har. Jeg synes, det er de bedste af dem, vi har smagt her i København. Dersom De sender et lille Parti, saa er vor nærmeste Jernbestation Frederiksberg.

Vi haaber, at alt staar vel til hos Dem og ligeledes paa Værkerne. Alt har vel nu ligget stille en Tid, og jeg tænker mig, at den foretagne Kreditindskrænkning og de i

det Hele taget vanskelige Erhvervsforhold har kunnet mærkes ogsaa i Deres Virksomhed. Det synes jo nu, som om Nationalbanken er tilbøjelig til at ville slappe lidt paa de snærende Baand, som den har lagt paa alle Pengeinstituter, men det er dog tvivlsomt, om det bliver i et saadant Omfang, at Erhvervenes Kapacitet kan udnyttes i nogenlunde Grad. Her ligger Arbejdet ved mange paa-begyndte store Byggeforetagender ganske stille; kun de, der er saa langt fremme, at de er ret nær ved Fuldendelsen, arbejdes der paa. Men der er jo ogsaa bygget over-ordentlig meget her – og dog bliver alt lejet ud til store Priser. Der maa jo foregaa en betydelig Tilflytning til Byen, naar Lejlighederne kan udlejes allerede naar der begyndes paa at udgrave Byggegrunden. De projekterede nye Skattelove vil nok ogsaa lægge et slemt Pres paa de økonomiske Forhold, men det er næppe sandsynligt, at de bliver gennemførte i den Form, hvori de er forelagt af Regeringen. Noget kommer der jo, for de mangler Penge, og de skal skaffes. Hvordan det hele ender er ikke let at begribe.

Vi har det kun saa som saa. Vi gaar og venter paa en Afgørelse af Benaadnings Spørgsmaalet, og vi er jo meget spændte paa Udfaldet.

Jeg er for Tiden i Underhandlinger med Pensionsfonden. Den har efter megen Snak frem og tilbage tilbudt mig en Pension paa 2400 Kr. aarlig, men det er jeg ikke tilfreds med. Jeg mener, at der tilkommer mig mere, thi dels skal man jo kunne leve, selv om det er meget sparsommeligt, og dels vil jeg have saa meget, at jeg ogsaa kan afdrage paa den Gæld, som den skammelige Rets-sag paafører mig. Jeg har derfor truffet Foranstaltninger til, at faa Pensionsfonden til at forhøje sit Tilbud, hvad flere, som bistaa mig i denne Sag, mener, vil kunne lade sig gøre. Det er jo meningsløst, at jeg skal affærdiges med 2400 Kr., naar den ordinære Pension ifølge min Anciennitet vilde være bleven hen ved 5000 Kr., men det

er jo de meningsløse Domme, der forkludrer Sagen, for de Dommere forstaar jo ikke et suk af det hele, og f. Ex. Lundgaard Sagen, som der blev gjort saa meget Væsen af, uagtet det var et ganske uskyldigt Forhold, der har de stadig ikke kunnet faa i Hovedet, at den var betydningsløs. Og det er ogsaa den, som Pensionsfondens Bestyrelse hænger sig i. Naa, men nu maa vi jo se, hvad det bliver til. Ellers maa jeg jo se at faa en eller anden Beskæftigelse, saa jeg kan tjene noget extra. Saalænge Fængsels Spørgsmaalet imidlertid hænger mig over Hovedet, kan jeg ikke foretage mig noget i saa Henseende. Det er en modbydelig Tilstand at være i.

Min Kone og jeg sender Dem vore venligste Hilsener.
Vil De hilse Deres Børn venligst.

Deres hengivne
Fr. Petersen

Jeg vil gerne bede Dem om ikke for Tiden at omtale Pensionssagen for nogen!

København d. 8/4 1932.

Kære Fru Sørensen!

Tak for Deres venlige Brev. Naar jeg svarer saa sent paa det, er Grunden den, at jeg ikke har været rask. Jeg har et eller andet Sted eller ved en eller anden Lejlighed hentet mig en saa voldsom Forkølelse som jeg ikke har haft i mange Aar, og under saadanne Forhold er det ikke let at samle den smule Tanker, jeg har tilbage, sammen. Nu er det godt paa Retur med Forkølelsen. Jeg var ked af at høre, at de ser saa mørkt paa Forholdene i Deres Branche. Naturligvis, Forholdene er vanskelige, ja rent ud forvirrede. Naar jeg tænker paa, hvad Politikere og Statens Finansmænd kan præstere af Dumheder og forfejlede Dispositioner, hvorved Samfundet føres ud paa Afgrundens Rand, saa tænker jeg ogsaa paa, om det ikke var lige saa naturligt at drage dem til Ansvar, som de gjorde med os, hvor det dog ikke drejede sig om Sam-

fundets Tarv i den Forstand som her. Men som der staar i Eventyret: Hvad Fatter gør er altid det rigtige, men gør Børnene noget lignende, vanker der Klø!

Men imidlertid kan det jo være, at den naturlige Reaktion, som der er i Verdensordningen, bagom alle de kloge Folk, der vil helbrede den med hver sin Medicin, bringer Orden i sine Sager trods Kvaksalvernes Anstrængelser, og jeg kan godt tænke mig, at Krisen i Løbet af ikke saa lang Tid kan vende sig og Forholdene bedres. Det er, synes jeg, en grim Streg Hr. Adamsen har spillet Dem. Men han kommer vel paa bedre Tanker; noget har han jo givet efter.

Vi lever jo endnu i Uvishedens Tegn. Venter og venters! Blot man dog snart kunde faa Besked om enten – eller! Der er jo, hører jeg, fra Skive indsendt en Adresse med 250 Underskrifter til Fordel for mig. Blot det nu sammen med, hvad der er gjort for mig herover, maa hjælpe! – Ja, siden De spørger mig derom maa jeg indrømme, at de sidste Kartofler var frosne saa godt som alle sammen. Vi har maattet kassere mange og har derfor kun en meget lille Beholdning af de mindst angrebne. Det var da ogsaa uheldigt, at det skulde blive Frost netop i de Dage og Nætter Sendingen var undervejs.

Jeg er nu gaaet i Gang med at pille lidt ved Pensionsfondens Tilbud, for jeg og mange med mig – bl. a. mange Bankmænd – synes, at det er meningsløst. Jeg skal nok fortælle Dem, naar der kommer noget frem om Sagen. Foreløbig kan jeg intet bestemt sige. Jeg tænker mig, at D’Hr som afgør Sagen, er bange for, at dersom der under de herskende Vanskeligheder gaar flere Banker i Stykker – og mange staar med svage Fødder – vil Pensionsfondens Midler ikke forslaa til de mange Ansøgere, der saa kunde komme.

De maa ikke tro, at De trætter mig ved at fortælle om Forholdene hos Dem. Det interesserer mig i høj Grad, da det er mit Haab, at al den Sladder og den Misrekom-

mandation, som Højslev og Lundgaard Teglværk i mange Aar fra forskellige Sider er gjort til Genstand for, kunde blive slaaet til Jorden, og skulde nogen nyde godt af Bankens Standsning ønsker jeg, at det først og fremmest maa være Tilfældet for Dem og Deres Værkers vedkommende. Intet vil glæde mig som det! Havde blot ikke den Adamsen spillet Dem det slemme Skarnstykke, at narre Dem til, overføre Gælden fra Skive Bank til Handelsbanken, og saa umiddelbart efter tage Deres Driftskapital til Afdrag. Men Hr. Sønderholm og De i Forening vil vel nok kunne ordne ham. – For øvrigt siger alle, at Handelsbanken ikke er nogen behagelig Bank at arbejde med. – Nationalbanken laver det for resten godt med sin Kreditindskrækning – for det er jo den det kommer fra. Den skulde i sin Tid have ladet være med at tvinge Kronen op i Pari i løbet af nogle faa Maaneder, saa havde meget set anderledes ud.

Vi haaber, at De og Deres Børn alle har det godt, og lad os alle haabe, at der snart kommer Gang i Sagerne igen. Det er dog bedst, at Folk har noget at bestille. Arbejdsløshed og Kreditnægtelse er farlige Instrumenter at lege med!

Min Kone og jeg sender Dem alle vore venligste Hilsener, og vi takker for den lille venlige og beroligende Bemærkning i Slutningen af Deres Brev!

Deres hengivne
Fr. Petersen

Vil De hilse Søren Bække.

Note:

Hr. Adamsen: Adamsen, direktør i Højslev Teglværks bankforbindelse, Handelsbanken i Viborg.

Søren Bække: Inspektør ved Højslev Teglværk Søren Bække

Den 24. oktober 1928 – godt tre uger efter Skive Banks lukning – blev der holdt stiftende generalforsamling i Skive Diskontobank, hvor der bl.a. blev valgt et repræsentantskab for banken.

Generalforsamlingen blev holdt på »Hotel Royal« i Torvegade, og repræsentantskabet blev fotograferet uden for hotellet.

Blandt medlemmerne ses borgmester og redaktør Carl Hansen (nr. 4 fra venstre i forreste række), konsul Andr. Andersen (til højre i anden række), direktør Valdemar Johansen (borgmester i Skive fra 1929) (nr. 5 fra venstre i bagerste række) og fhv. branddirektør Eriksen Noer (nr. 7 fra venstre i bagerste række).

København d. 16/4 1932.

Kære Fru Sørensen!

Vi har modtaget Kartofflerne i god Stand og takker for dem. Det er smukke og gode Kartoffler, og det er en behagelig Tanke at vi nu har nok til lange Tider. Heldigvis er det jo meget mildt og godt Vejr nu og Foraaret er ved at holde sit Indtog, lader det til, dog maa man jo

være forberedt paa kolde Dage og Nætter ogsaa om Foraaret.

Min Kone og jeg har i lange Tider været meget forkølede og kan ikke blive af med den ubehagelige Gæst. Jeg har haft min Forkølelse over en Maaned og der synes at være lange Udsigter endnu indtil det er forbi. Det er vel det, som mange kalder Influenza, men ingen af os har

dog endnu maattet holde Sengen. Der er endnu ikke kommet nogen Afgørelse paa det store Spørgsmaal, som for Tiden er det, der optager vore Tanker mest. Vi vilde gerne have en Ende derpaa snart, for den Ventetid er næsten uudholdelig.

Det var jo en brat Ende Madsen Østerby fik! Jeg havde alt andet end Sympati for den Mand. Han var en rigtig onskabsfuld og ondsindet Person, der har skadet mig, saa godt som han har kunnet. Han fik da ikke lang Tid til at glæde sig over Resultatet. Det synes som om Nemesis dog ikke helt sover!

Jeg gaar stadig og haaber, at det maa lysne for Teglværksindustrien, ja for Industrien i det hele taget. Hvor er det dog trist, at alt skal være saa elendigt ordnet. Hvad er hele Misérens Aarsag? Politik, den forbandede Politik! Og saa Hovedparten af Menneskenes uendelige Dumhed, naturligvis!

Min Kone og jeg sender Dem og Deres Børn, der forhaabentlig alle har det godt vore venligste Hilsener.

*Deres hengivne
Fr. Petersen*

Note:

Madsen Østerby: Overbetjent ved Statspolitiet P.M. Madsen Østerby, Skive, døde 20. marts 1932, knap 50 år gammel.

København d. 20/5 1932.

Kære Fru Sørensen!

De kan vel næppe forstaa, at De ikke har hørt noget fra mig i Anledning af Benaadningssagen, for det er vel bekendt for de fleste dér paa Egnen, at alle tre Ansøgninger ere afslaaede. Det var en stor Skuffelse og min Sagfører, Højesteretssagfører Bülow, var ogsaa meget skuffet. De to Mich. Nielsen og Berg er efter Sigende begyndt Afsoningen – men det er jeg ikke; thi for mig har Sagen taget en ejendommelig Vending. I forrige Maaned blev min Hustru nemlig syg, en pludselig ret

stærk Tarmlødnig, og efter vor Læges Raad blev min Hustru indlagt paa Frederiksberg Hospital. Nogle Dage efter kom Afslaget fra Justitsministeriet, og da jeg i den Anledning gik op og talte med Hr. Bülow, sagde jeg ham, at jeg var ked af at skulle forlade min Kone netop i denne Tid, da hun var syg og jeg paa Lægens bestemte Forbud ikke turde fortælle hende Udfaldet, som vi vidste hun vilde tage sig meget nær. Herr Bülow gik da op i Justitsministeriet og talte med dem igen, og der fik han det Raad at søge Udsættelse indtil min Hustru var bleven rask. Hr. Bülow øjnede heri en Chance for et senere bedre Resultat, og da han i Ministeriet havde mærket en tydelig Velvilje for mig og min Sag, raadede han mig absolut til at indsende en Ansøgning om Udsættelse. Dette gjorde han saa paa mine vegne, og nu er der kommet Meddelelse om, at Ansøgningen er bevilget og Sagen udsat til 1. November. Vi er godt tilfredse med det, for ganske vist var det jo godt at faa Historien overstaaet, men paa den anden Side vilde jeg miste det bedste af Sommeren, og desuden vilde min Hustru, saalænge hun ikke er rask, ikke saa godt kunne være alene. Og skal jeg endelig afsone Bøden, vil jeg hellere være derinde i Vintermaanederne end om Sommeren. Imidlertid nærer Herr Bülow vedblivende Haab om, at det naar de 6 Maaneder er gaaet, skal lykkes ham at opnaa en Benaadning enten med eller uden Bøde (»betinget Benaadning« som det sidste hedder.)

Jeg har nu altsaa Frist til 1. November og er en fri Mand saa længe. Og den Sum, som de var saa venlig at love mig, bliver der altsaa ikke Brug for de første 6 Maaneder. Om jeg naar den Tid kommer saa faar nogen Benaadning, og i saa Fald om denne bliver imod Bøde eller »betinget« altsaa uden Bøde, er ikke godt at sige noget om, men jeg vil altsaa nu bede Dem om velvilligt at ville holde Beløbet in mente, indtil det viser sig, om der bliver brug for det eller ikke.

København d 3/6 32

*Min Hustru er nu kommen Hjem fra Hospitalet efter 3 Ugers Ophold dér. Hun er ikke helt rask, men Blødnin-
gerne er dog ophørt. Hun skal endnu have en 14 Dages
Behandling paa Hospitalet, hver anden Dag, men Læ-
gerne mente ikke, at Hospitalsophold var nødvendigt for
denne Efterbehandling, og da Hospitalet ligger her lige
ved, kun 5 Minutters Gang herfra, gaar hun derop og er
altsaa ellers herhjemme, hvor hun har sin egen Seng,
der passer hende bedst.*

*Alt det om Benaadningsspørgsmaalet vil jeg bede Dem
om at behandle strængt fortroligt. Der maa ikke komme
noget ud derom; thi dersom Bladene, og her tænker jeg
specielt paa Carl Hansen, faar Færten af, at der arbej-
des paa at faa mig helt fri, eller at jeg har faaet de 6
Maaneders Udsættelse, kan man risikere, at Carl H.
laver Ballade ud af det enten ved sine nederdrægtige
Bladartikler eller ved direkte Henvendelse til sin gamle
Ven og Partifælle Zahle, og det vil kunne skade min Sag
meget. Skive Bank-Vrøvlet skal nu helst dø hen. Lad
Folk deroppe bare tro, at jeg »sidder« ligesom de to
andre.*

*Jeg er ligeglad med, hvad Folk tror i saa Henseende.
Jeg véd ved mig selv, at hele denne Banksag med sine
Domme er en stor Uretfærdighed og et Slag i Ansigtet
paa dem, der tror, at Retfærdigheden kan sejre over
Uretfærdigheden, og saa har jeg Fred med min egen
Samvittighed – det er mig nu tilstrækkeligt.*

Altsaa, stræng Tavshed kære Frue!

*Vi haaber, at alt staar vel til hos Dem. Forretningsfor-
holdene er vel ikke gode, kan jeg tænke; der skulde ger-
ne snart komme en Vending til det bedre.*

*Min Hustru og jeg sender Dem vore venligste Hilsener.
Deres hengivne Fr. Petersen*

Note:

Carl Hansens gamle ven og partifælle Zahle: Redaktør Carl Hansen, Skive Folkeblad, og justitsminister C.Th. Zahle var begge medlem af Det radikale Venstre.

Kære Fru Sørensen!

*Tak for Deres venlige Brev af 21 f. M. Det glæder os at
høre, at alt staar vel til hos Dem og Deres Børn, men
derimod er vi ked af, at Forholdene ellers ere saa van-
skelige, og at De ser med saa stor Skepsis paa den nær-
meste Fremtid. Det er saamænd ogsaa ret nedslaaende
at være Vidne til med hvilken Uforstand vi herhjemme
(og vi er jo desværre ikke enestaaende i saa Henseende
– blot vi var!) har behandlet de økonomiske og forret-
ningsmæssige Forhold. Vi har jo ingen Regering; vi har
en Regering, der lader sig regere af en Mængde forskel-
lige Forhold: af Partiinteresser, af Bladene (der vel maa
siges at være den virkelige Regering!) af Politikere, af
Jurister (hvoraf de 3/4 burde interneres!) – af Love om
snart sagt alt, hvad man foretager sig fra man staar op
om Morgenen til man gaar i Seng om Aftenen! Posekig-
geri, Angiveri, Dømmesyge, Dømmetrang, falske Vid-
nesbyrd imod Næsten – alt regerer os – Lemmerne,
Armene, Benene regerer Hovedet, ikke omvendt. Og
derfor bliver Forholdene jo længer jo mere elendige –
og en skøn Dag ender vi i den rene Kommunisme! Hvor
er den Mand, der med en mægtig Autoritet kan staa
frem og raabe Sandheden om vort Samfunds Raadden-
skab ud over alt Folket – vi har ham ikke, og selv om vi
havde ham, og han stod frem og sagde, hvad Enden vil
blive paa dette her, vilde han blive udgrint og spottet af
de 99 af 100 – og formodentlig ved en eller anden Ju-
rists eller Statsadvokats Tjenesteiver og Trang til at faa
en stor Sag ud af det, blive indespærret i et Fængsel
som farlig for den offentlige Sikkerhed. Jeg er efter alt,
hvad jeg har prøvet og erfaret i de senere Aar bleven
saa pessimistisk, og dersom der ikke sker en Forandring
i den Kurs, vi har styret i de senere Aar, kan jeg tænke
mig, at det ender i Kaos. Man taler om en ny Regering,
ja, det bliver jo et Forsøg, men kan det hjælpe noget!*

Mon vi ikke er kommet for langt ned i Uføret. Men som sagt: det vilde dog være et Forsøg værd at faa andre Mænd frem, som kan beherske Forholdene og ikke lade sig beherske – hvis da saadanne findes. Jeg forstaar godt, at De, som sidder i en betydelig Virksomhed, somme Tider kan være ved at tabe Humøret, men det forekommer mig, at trods al den Usikkerhed, der for Tiden hersker, er Deres Virksomhed dog en af dem, der i Længden ikke kan undværes, og der vil nok komme bedre Tider for saadanne Virksomheder, der jo altid vil være nødvendige. En Gang maa de finansielle Forhold vel komme saa vidt i Orden, at de Penge, der har trukket sig ud af Omsætningen, atter tør vove sig ud – forsaavidt det hele ikke ramler. Men hvad skal de ulykkelige Banker gøre: de er jo nødt til at være yderst forsigtige; thi ellers har de det »samfundsnyttige« Banktilsyn paa Nakken. Jeg ser for resten i en Artikel i Berl. Tidende, at den dygtige Nationaløkonom Redaktør Thalbitzer der mere end nogen har kritiseret Banktilsynets haardhændede Fremgangsmaade overfor Bankerne, udtaler at det er vanskeligt at spaa noget om Forholdenes Udvikling, men at der dog synes at være Udsigt til, at Forholdene kommer i Orden igen, om end det vil tage nogle Aar. At de Forretningsdrivende maa lide Tab i en saadan Krisetid, er jo desværre sandt, men dersom Bankerne i en saadan Tid vilde vise lidt Forstaaelse og Imødekommenhed, vilde Krisen være langt mindre følelig.

Det glæder mig derfor at høre, at Handelsbanken i Viborg ikke overfor Dem har stillet særlige Krav udover de af Dem tidligere nævnte. Men i trange Tider gælder det om at væbne sig med al sin Energi – jeg har prøvet noget i den Retning og kan tale med derom – »ovenover Skyerne er Himlen altid blaa« – siger et gammelt Ord, og det maa vist være éns Trøst, selv om det ofte er en fattig Trøst.

Tak for hvad De for øvrigt skriver om Bøden. Jeg haa-

ber jo saa stærkt, at der ikke maa blive Brug for den – kun i Nødsfald. Men nu maa vi jo se Tiden an!

Min Kone har det noget bedre, men det vil nok tage længere Tid inden hun atter er nogenlunde rask. Hun er færdig med Efterbehandlingen paa Hospitalet, men hun fortsætter Kuren herhjemme med skrap Diæt og Draaber og Piller, noget, der ikke smager hende rigtigt, men som skal til for at bringe Maskineriet i Gang igen.

Vi har ganske vist kun et lille Kvantum Kartoffler tilbage, og da det vel varer en Maaned eller halvanden, inden de nye kommer frem til en overkommelig Pris, vil vi gerne have lidt, men dog kun halvt saa mange som sidste Gang. Jeg har liggende nogle Sække, vil De ikke have dem sendt tilbage?

Min Kone og jeg sender Dem og Deres Børn vore venligste Hilsener

*Deres Hengivne
Fr. Petersen*

Efter Højesterets endelige dom begyndte næste akt i banksagen: spørgsmålet om, hvorvidt og hvor meget de dømte i bankledelsen – Frederik Petersen, Mar. Mortensen, Bøttern og Siboni - skulle betale i erstatning til Skive Banks likvidationsbo. I februar 1932 fremsatte likvidationskomiteen et forslag til en mindelig ordning, men det lykkedes ikke at opnå enighed, og i slutningen af januar 1933 kom erstatningssagen for Vestre Landsret. Dommene faldt den 11. februar 1933. De fire Skive bank-ledere blev in solidum dømt til at betale 200.000 kr. i erstatning, idet vicedirektør Mortensen dog kun skulle være med til at betale de 99.000 kr. Der blev senere indgået forlig mellem de dømte og Skive Banks likvidationskomite, hvorved de dømte kom til at betale et væsentlig mindre beløb.

København d 20/6 32

Kære Fru Sørensen!

Tak for de tilsendte Kartoffler! Jeg skulde have skrevet derom allerede for nogle Dage siden, men der har været forskellige Forhindringer, saa jeg ikke har kunnet faa det gjort, hvilket jeg beder Dem undskylde.

Nu har Likvidationskomiteen jo, som De vel har set i de lokale Blade – for de vogter jo som Katte paa Mus paa alt, hvad der foretages til helt at ødelægge de forhadte Bankledere – indledet Erstatningssøgsmål imod Bankens Direktører og Forretningsudvalg til Betaling af 289.000 Kr. Det har ogsaa givet mig noget at beskæftige mig med. Nu skal den hele Sag jo trævles op igen og vore Navne atter i den kommende Tid trækkes igennem Smudset! Men man bliver jo efterhaanden tykhudet. Mig eller os personligt kan den pekuniære Side af Sagen jo være ligegyldig, for selv om der skulde ske det utrolige, at vi skulde blive idømt Erstatning, er der intet at faa hos os, ud over det, at de kan tage vort Indbo eller en Del af det. Hvad de kan faa ud af saadan et 40 Aar gammelt Indbo kan næppe blive mange Hundrede Kroner. Værre er det for Böttern og Siboni. Men lad os nu se, om det gaar saa galt. Jeg tror ganske vist ikke på nogen Retfærdighed mere, men dog kan man ikke helt opgive Haabet om, at Fornuftens Talsmænd skulde blive hørte og forstaaede. Jeg har ansøgt om fri Proces under Sagen, da jeg jo ikke har Raad til at antage nogen Sagfører, og jeg må da formode, at Ansøgningen imødekomes.

Her har vi det for tiden nogenlunde. Min Hustru har lidt svært ved at genvinde sine Kræfter, men vi synes dog, det gaar lidt fremad. Hun skal være meget forsigtig med hvad hun spiser, hvorfor hun nærmest lever paa Diæt.

Vi haaber, at De trods Tidernes Vanskeligheder har det godt. Man spejder efter lysere Udsigter for Erhverv og

Landbrug, men endnu synes der ikke at vise sig saadanne. Foreløbig er jo Skatteskruen drejet en Omgang til, Arbejdsløsheden er lige stor og bliver større endnu og Produktionspriserne bedres ikke nævneværdigt.

Min Kone og jeg sender Dem vore venligste Hilsener

Deres Hengivne

Fr. Petersen

København, Lollandsvej 29, St. Kbhvn. F. d 4/12 32

Kære Fru Sørensen!

Gennem en Mand, der har arbejdet for min den 1. Novbr. indsendte Ansøgning om Fritagelse for den mig idømte Fængselsstraf, har jeg faaet en fortrolig Meddelelse om, at Justitsministeren er villig til at forandre Fængselsstraffen til en Bøde paa 2000 Kr. I henhold til vor tidligere Brevveksling om denne Sag vil jeg nu bede Dem om at gøre mig den Tjeneste at stille disse 2000 kr. til min Disposition. Jeg har dem jo desværre ikke selv, men jeg vil haabe, at jeg kan faa det saaledes, at jeg i Løbet af ikke for lang Tid kan betale dem tilbage eller afdrage paa Laanet efter Lejlighed. Jeg er glad ved, at Sagen faar dette Udfald, for Tanken om en 3 Maaneders Indespærring har været min Kone og mig uudholdelig – og jeg er ogsaa glad ved, at jeg kan slippe med 2000 Kr. i stedet for 4000, som der jo i sin tid var Tale om. Vil De være saa venlig at sende mig en Check, men jeg vil gerne, at den skal udstedes til Ordre Fru A. Dragheim, København – men altsaa sendes til mig – helst i et anbefalet Brev.

Jeg venter i Løbet af nogle Dage at faa officiel Meddelelse om Ordningen, men da jeg har faaet Meddelelsen ganske fortroligt fra en Ven af Justitsministeren, om ikke at omtale Sagen til Nogen – kommer den ikke frem i Bladene (hvad den vel nok gør, da Bladene jo skal have deres Næse i Alting!) skal jeg nok meddele Dem, naar Sagen er officiel.

Det er nu længe siden jeg har hørt fra Dem, men forhaabentlig staar alt vel til. Det vilde interessere mig meget at høre lidt fra Dem igen. Jeg har længe ikke været saa rask hverken på Legeme eller Sjæl, men nu bliver det vel bedre.

Venlig Hilsen fra os begge,

*Deres Hengivne
Fr. Petersen*

København, d 7/12 32

Kære Fru Sørensen!

Jeg har modtaget Deres venlige Brev af 6. ds. med indlagt Check 2000 kr. for hvilken jeg takker Dem og for at De saa venligt har assisteret mig med Hensyn til denne Ordning af den pinagtige Sag. Jeg tænker, at det gaar i Orden i Morgen, men saa snart Sagen er endelig forbi og Resultatet fastslaaet, skal jeg atter skrive til Dem. Det gør os ondt at høre, at De ikke er tilfreds med, som det gaar i Forretningen. Det er da ogsaa elendige Tider det er blevet, men man maa da haabe, at det atter snart maa lysne lidt. Det gælder jo om at holde Humøret oppe selv i Trange Tider – det kan vi tale med om om end paa en noget anden Maade – men det kan være svært! Jeg skriver snart igen, saa jeg vil slutte med endnu en hjertelig Tak og de venligste Hilsener fra min Kone og mig selv.

*Deres Hengivne
Fr. Petersen*

Lollandsvej 29, Kbh, F. d 27/12 32

Kære Fru Sørensen!

Vi takker Dem for den os sendte Sæk Kartoffler, som vi var glade ved at få, da de er meget bedre end de Kartoffler, som man køber her, og det er en rar Følelse at vide, at man har gode Kartoffler at tage af i Vinterens Løb. Vinter har vi jo rigtignok ikke haft noget af endnu, men

efter Nytaar har vi den nok: mærkelig nok, at det er bleven Skik i de senere Aar, at vi skal over Aarets korteste Dag, inden der kommer rigtig Vinter, og at den saa strækker sig et langt stykke ind i Foraaret. Desværre bliver Resten af Vinteren nok streng paa mange Maader, og vanskelig med al den Arbejdsløshed og de elendige økonomiske Forhold, som lammer Forretningssliv og Initiativ saa føleligt. Mærkeligt nok, at ingen kan eller vil se, at de Metoder, der anvendes fra de fleste Magthavende Institutioners Side, fører til det modsatte Resultat af det, man siger at ønske. Jeg tænker særlig her paa Pengemagtens mærkelige Opfattelse af, hvad der tjener til Samfundets Bedste. I samme Åndedræt, som man raaber op om den stigende og for Stat og Kommune kostbare Arbejdsløshed, forlanger man af Erhvervene at de skal nedbringe eller indfri den Kredit, som netop skal bruges til at vedligeholde Arbejde og Beskæftigelse. Nationalbanken tvinger sit Seddelomløb ned langt under det normale Niveau, og de øvrige Banker svømmer i Penge – men Kredit til Erhvervene – nej, det skal de ikke have noget af! Derfor maa saa mange bukke under. De er saa hundeanngst alle sammen for at løbe den mindste Risiko – for, og det er deres Undskyldning – Banktilsynet sidder og passer paa dem, og de vil sikkert ikke have noget Vrøvl med Banktilsynet og risikere Undersøgelser og Politianmeldelser for uforsvarlige Dispositioner – saa kan Erhvervene og Befolkningen gaa pokker i Vold! Det er en god Politik skal jeg love for, og derfor ender det vel ogsaa med Forskrækkelse! Hvad for resten Bankerne vil stille op, naar Befolkningen systematisk forarmes ser jeg ikke. Jeg tror, at Systemet vil give dem et ubehageligt Bagslag.

Ja, man bliver mere og mere Pessimist. Alt hvad man ser og hører er saa trist, og med min bitre Erfaring paa det økonomiske Område ser jeg forhaabentlig mere pessimistisk paa Forholdene end der er Grund til. Jeg vil

haabe det. Jeg kan nok tænke mig, at de ikke er videre tilfreds med Forholdene indenfor Deres Branche, for Byggeri er der vel ikke meget af, da Folk vel ikke har Penge og Konkurrencen er stor. Imidlertid er det mit Haab og min Fortrøstning, at De for Deres vedkommende vil kunne komme nogenlunde over Vanskelighederne i Teglværksindustrien – og at De staar paa en god Fod med Deres Bankforbindelse!! Jeg har indtryk af, at den hidtil har behandlet Dem kulant.

I øvrigt haaber vi, at De og Deres Børn atter befinder Dem vel. Jeg har været meget plaget af Gigt i dette Efteraar og er det også endnu, men dog ikke værre end at jeg har kunnet færdes, om end med noget Besvær. Min Kone har det ikke saa godt, og hun er aldrig kommet sig rigtig efter Sygehusbehandlingen, men hun strammer sig op saa godt hun kan, skønt det somme Tider falder hende svært.

Vi sender Dem vore venligste Hilsener.

Deres Hengivne
Fr. Petersen

København K. Bornholmegade 4 1 5/11 1933

Kære Fru Sørensen!

Det er nu længe siden jeg har hørt noget fra Dem, saa jeg har i nogen Tid tænkt paa at skrive til Dem igen, men det er ikke blevet til noget med dette Forsøg før nu. Jeg har haft en Del Ting, som har adspredt mit Sind og mine Tanker, saa jeg ikke rigtig har kunnet samle mig sammen, og det i de sidst forløbne Aar Passerede har efterladt en Depression, som jeg har skullet have Tid til at komme mig efter. Jeg har i mange Aar staaet noget uforstaaende overfor Ordet »Nerver«, som saa ofte spiller en stor Rolle med Hensyn til Menneskers Helbred, men nu har jeg lært det, at disse Nerver kan blive saa belastede, at man bliver syg deraf. Imidlertid har jeg maattet tvinge mig til at søge at komme ud af det Næt af

Tanker og Erindringer og Harme over den Lumpenhed, der udvistes overfor Banken og dens Ledelse, og om det end ikke endnu er lykkedes ganske, er jeg dog kommen lidt efter lidt til en relativ Ro. Det vilde have glædet mig og opmuntret mig at høre lidt om Forholdene hos Dem, dér, hvor jo ogsaa mine Tanker og Interesser i saa høj Grad have været til Stede; men et gammelt Mundheld siger: Ingen Efterretninger er gode Efterretninger, og jeg haaber og tror altsaa, at Alt staar vel til hos Dem, baade med Hensyn til Familie og Forretning. Jeg saa i et Blad, at Theill havde Bryllup i hvilken Anledning min Kone og jeg sendte et Telegram, som vel er kommet rigtigt frem, og vi vil nu, om end sent, ønske ogsaa Dem tillykke!

Da jeg sidst hørte fra Dem, var De ikke tilfreds og ikke glad ved Udsigterne. Jeg vil haabe, at det har rettet sig saa meget, at De kan imødesee Fremtiden uden Bekymringer for Forretningernes Drift. Det har jo været nederdrægtige Tider, men et Lyspunkt synes det dog at have været, nemlig at Byggeriet har floreret i meget høj Grad; jeg ser jo kun Forholdene her, men er det saadan her, tænker jeg mig, at det i nogen Grad maa være Tilfældet i de øvrige Landsdele. Maaske tager jeg Fejl. Jeg ser eller hører ikke mere ovre fra Jylland, holder ingen Blade derfra.- Jeg havde haabet, at Forholdene for mit Vedkommende havde bedret sig saaledes, bl. a. ved en Forhøjelse – som følge af de dyre Tider, hvor Kronen kun har halv Købekraft – af min knappe Pension, at jeg kunde have sendt Dem et Afdrag – eller i alt Fald Renter – af mit Laan, men desværre er det ikke lykkedes mig at faa noget tilovers endnu, og Arbejde for en Mand paa snart de 70 er jo utænkeligt, da saa mange Tusinde Unge gaar ledige; De maa dog ikke tro, at jeg ikke ofte tænker paa denne Sag. Jeg haaber – det har man jo Lov til! – at en eller anden Tilfældighed vil rette noget paa Forholdene i saa Henseende. Min Kone og

jeg ere nu flyttede ind i en ét Værelses Lejlighed med Kammer (lille Soveværelse) og venter os, at dette skulde være mere økonomisk. Noget maa der jo gøres, naar Skatter og Levnedsmidler bliver dyrere og dyrere. Min Kones Helbred har ikke været godt i de sidste Aar; ogsaa for hende har de Forløbne Aar været strænge, men hun har holdt tappert ud; dog kom Reaktionen ogsaa for hende, da Sagen var afsluttet, saa at det aarelange og pinagtige Pres har efterladt sine kendelige Spor. Ogsaa nogle af vore værste Fjender og Forfølgere har Gengældelsen jo ramt. Den ondskabsfulde Madsen Østerbye, som spillede mig den grimme Streg med Lundgaard Teglværks Statusopgørelser, og som indbragte mig Fængselsdommen, er jo indhentet af Døden, og den ligesaa ondskabsfulde Ingv. Bruun har jo, efter hvad der er mig fortalt, tabt det meste af, hvad han ejede! Mon ikke ogsaa Nemesis skulde finde ham den sorte langskægede Slubbert, som indtil nu har svømmet og fisket i rørt Vande!

Nu kun de venligste Hilsener fra min Kone og mig til Dem og Deres Børn.

*Deres hengivne
Fr. Petersen*

Note:

Theill havde bryllup: Theill S. blev gift med Karen Vogelius den 16. maj 1933.

Madsen Østerbye: Overbetjent i Statspolitiet Madsen Østerbye.

Bruun: Likvidator i Skive Bank, auktionsholder Ingvor Bruun.

Den langskæggede slubbert: Likvidator i Skive Bank, fhv. branddirektør Eriksen Noer.

Bornholmsgade 4. K. d. 17/11 33.

Kære Fru Sørensen!

Jeg takker for Deres brev af 10 dennes, som jeg læste med stor Interesse. At forrige Aar ikke var godt for Dem, havde jeg en Følelse af gennem Deres Brev, derfor

glæder det os, at De nu ser noget lysere paa Forholdene om end der endnu maa tages Forbehold for Optimisme, saalænge Tiderne er som de er. At De har erhvervet Lundholm forstaar jeg ogsaa; det er jo en stor Tryghed at vide sig sikret med et godt Materiale til Forretningens Drift.

Og det glæder mig ogsaa af den Grund, da det viser, at De, trods Besværligheder og Vanskeligheder ikke har tabt Modet! Jeg har altid haft en god Tro til baade Højslev og Lundgaard Teglværker, og den har jeg endnu, trods Domme og Skraaleri – og Bankinspektører!

Tak for de sendte Kartofler, som vi rigtig har modtaget, som vi er glade ved. Kartoflerne her er ikke altid gode – men derimod er de altid dyre! Og det er udmærkede Kartofler De har! Vi har altid synes saa godt om dem.

At Theill har faaet det pænt og godt paa Lundgaard kan jeg tænke mig. Han er en dygtig ung Mand, og det skal nok gaa ham godt. Det er jo vanskelige Tider, men de faar jo ogsaa Ende en Gang.

De kan tro, at mine Tanker ofte dvæler ved Højslev og Lundgaard. Om jeg nogensinde faar disse Steder at se igen véd jeg ikke. Men det vil altid være en Glæde for mig at høre, at alt gaar godt der. Det er ligesom en slags Oprejsning ogsaa!

Byggeriet her i Byen synes ikke at være i Aftagende. Her vokser Hundreder af store Bygningskarreer op, og de udlejes allerede inden Fundamentet er støbt. Det er mest smaa Lejligheder. Det gaar ud over de gamle Ejenomme inde i Byen med de store men umoderne Lejligheder. Folk vil hellere have mindre Lejligheder, blot de faar de nu saa almindelige Bekvemmeligheder, Centralvarme, Badeværelse, varmt Vand o.s.v.-

Vi er godt tilfreds med vor 1-Værelses Lejlighed med Kammer. Det Arbejde med at holde den i Orden kan overkommes uden Hjælp.

Jeg vidste nok, at Suurballe var gaaet i staa, men ikke,

at han og Familie havde forladt Byen. Det er ikke let for ham med Familie, kan jeg tænke!

Mange venlige Hilsener sendes Dem og Deres Børn fra min Kone og mig selv.

*Deres Hengivne
Fr. Petersen*

Note:

Lundholm: Nabogård til Lundgård, fungerede i mange år som lergrav for Lundgård Teglværk.

Suurballe: Manufakturhandler Jørgen Suurballe, Magasin du Nord, Adelgade 3, Skive.

En ny bank – og slutspillet for Skive Bank

Dagen efter Skive Banks lukning den 1. oktober 1928 gik en kreds af Skiveborgere med Skive Byråds kasse- og regnskabsudvalg i spidsen i gang med at stifte en ny bank på ruinerne af Skive Bank.

Det første møde om den nye bank blev holdt den 2. oktober, og allerede tre dage senere – den 5. oktober – stiftedes Skive Diskontobank ved, at initiativtagerne tegnede de første aktier.

Den 24. oktober blev der holdt stiftende generalforsamling, den 6. november ansatte bestyrelsen en direktør, og den 20. november kl. 14 – 50 dage efter Skive Banks lukning – åbnede den nye »Skive Diskontobank« i Skive Banks bygning, som man havde lejet.

Skive Banks likvidationsudvalg begyndte for alvor sit arbejde i begyndelsen af 1929, og i slutningen af maj 1929 kunne udvalget udlodde 77 procent af deres indestående til indskyderne. I 1931, 1932 og 1934 blev der ad flere omgange yderligere udloddet mindre beløb til indskyderne, som endte med at få 90,1 procent af deres sparepenge tilbage.

Det rejser naturligvis spørgsmålet, om Skive Bank ikke kunne have redet stormen af, hvis ikke den var blevet trukket med i faldet af Privatbankens betalingsstands-

ning? Så meget er i hvert fald givet, at nogle af bankens aktiver blev solgt til lavere priser ved likvideringen end de ville have kunnet indbringe ved almindelig fri handel, så banken kunne måske have klaret sig, hvis den ikke var blevet trukket ned af Privatbankens økonomiske problemer.

Den 29. december 1934 – over fem år efter Skive Banks lukning – afholdtes den afsluttende generalforsamling i Skive Bank – og dermed var Skive Bank-sagen endelig afsluttet.

Tak til byarkivar Niels Mortensen for bistand til afsnittene om Skive Bank og Skive Bank-sagen.

Litteraturhenvisninger

Skive Bank og Skive Bank-sagen

Anklagemyndigheden mod Frederik Constantin Petersen m.fl. [Vestre Landsret].

Rigsadvokaten mod Frederik Constantin Petersen m.fl. [Højesteret].

Niels Mortensen: Skive bli'r en rød by. Skivebogen 1995, s. 5-40.

Rud Kjems: Skive 1919-1929. Skive kommunes historie fra 1880-1940, 2002, s. 383-389.

Højslev Teglværk

Niels Mortensen: Højslev-Dommerby-Lundø. Skive kommunes historie fra 1880-1940, s. 88-98.

Menneske og landskab på Fur i middelalderen

Af Camilla Post

Det var nærmest et tilfælde, at jeg fik kendskab til det middelalderlige kildemateriale på Fur. En eksamen på universitetet fik mine øjne op for, hvor forskelligartet og godt repræsenteret det arkæologiske og skriftlige kildemateriale var. Heraf udsprang ideen til mit speciale: forholdet mellem landskab og menneske i middelalderen på Fur. Ved hjælp af det forhåndenværende kildemateriale ville jeg forsøge at rekonstruere, hvordan Furs landskab så ud i perioden mellem ca. 1000 og 1550, og hvordan det kunne belyse forholdet mellem menneske og landskab.¹

En kulturhistorisk rekonstruktion af et landskabs udvikling kaldes i arkæolog-kredse for en landskabsanalyse. En landskabsanalyse sigter mod at forstå de forbindelser, der eksisterede mellem mennesker, de fysiske levn og det omgivende landskab. Det bagvedliggende ræsonnement er, at menneskers handlinger er det stof, som historien skabes af, og at disse handlinger ikke kan forstås uden den historisk bundne kontekst, som landskabet repræsenterer.

Det middelalderlige kildemateriale

Indsamlingen af kildematerialet blev foretaget ud fra ideer, der for nogle år siden blev fremlagt af arkæologerne Charlotte Fabech og Jytte Ringtved. De har arbejdet en del med landskabsanalyser, og deres fremgangsmåde peger mod at tydeliggøre sammenhænge mellem kildematerialet og dets relationer til landskabet igennem tid, dvs. kronologisk. Fabech og Ringtveds fremgangsmåde kan karakteriseres som et vellykket forsøg på at

sammensmelte arkæologi og kulturgeografi, og de mener, at den åbner for den ønskede helhedsforståelse af landskabet.²

Grundlaget for en landskabsanalyse er at indsamle alt det kendte kildemateriale fra den periode og det område, man ønsker at arbejde med, som i dette tilfælde er middelalderen og øen Fur. For Furs og mit vedkommende drejede det sig om følgende kilder: fund fra arkæologiske udgravninger (kun publiceret materiale), genstandsfund, bygninger og andre fysiske levn som for eksempel diger, derudover også stednavne, skriftlige kilder fra perioden og naturvidenskabelige undersøgelser. Men også det fysiske og geologiske landskabs udvikling og udseende er relevant at inddrage i analysen. Meningen er at se på selve betydningen af fundene, derefter sammenhængene mellem kildematerialets enkelte dele, og til sidst relationerne mellem kildematerialet og landskabet, herunder også de kronologiske forhold. Først vil jeg præsentere kildematerialet.

Kildematerialet

Kildematerialet har jeg inddelt i tre kronologiske afsnit: 1000-1200 (fig. 2), 1200-1400 (fig. 5) og 1400-1550 (fig. 9).³ Inddelingen er kunstig og er kun en måde at fremstille kildematerialets tidsmæssige og geografiske fordeling på øen i middelalderen. En landskabsanalyse fokuserer ofte på udvikling over tid, og derfor giver det udmærket mening at inddele materialet kronologisk. I en landskabsanalyse vil det altid være helhedsforståelsen, der er det vigtigste, derfor er kildematerialet og dets

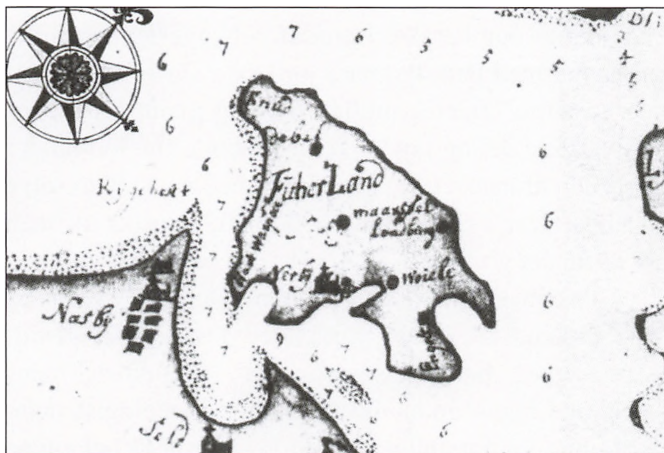

Fig. 1. Til venstre: Jens Sørensens kort over Fur fra 1680'erne med angivelse af vandybder i alen. Lundgård kaldes på kortet for Lundeborg, og ligger i det nordlige bakkeland. Kortmateriale på Statsbiblioteket, Århus.

Til højre: Johannes Mejers kort fra 1650'erne over Fur. Her er Lundgård ikke afsat på kortet. Efter: Mejer 1942, bind 2.

relation til tid og det fysiske landskab en styrende forudsætning for analysen. Under de enkelte tidsafsnit vil jeg præsentere kildematerialet nærmere.

I alt 238 lokaliteter med antikvarisk interesse er registreret på øen med hvert deres sognebeskrivelsesnummer (i denne artikel forkortet til: SB-nummer).⁴ Dertil kommer et par lokaliteter, der henføres til farvandet omkring Fur, de marine SB-numre, der som oftest er skibsvrag eller lignende. På Fur findes indtil videre 30-31 lokaliteter, som er dateret til middelalderen. Hertil følger sig nogle fund, som ikke har SB-numre. Det drejer sig om løsfund, der er fundet med metaldetektor og ikke er blevet erklæret for danefæ. Udover disse fund findes der en del skriftlige kilder, som for eksempel retsdokumenter, tingsvidner, diplomer og stednavne, der omhandler forhold på Fur, furboere mfl. i middelalderen.

Land og fjord

Landskabet på Fur er fra naturens hånd skabt med en blidt bølgende moræneflade på øens sydlige del og et forholdsvist højtliggende bakkeland mod nord. Bakke-

landet er en såkaldt randmoræne og står stejlt mod nord, hvor man kan se de foldede molers-formationer i skrænterne langs øens nordkyst.⁵ Morænefladen er fra naturens hånd frugtbar og derfor velegnet til dyrkning. Rødstenen ligger et stykke inde i bakkelandet tæt ved en hulvej, mens den såkaldte røde sten ligger på og i strandkanten nogle 100 meter længere mod nordøst.⁶ Både Rødstenen og den røde sten er sandsten farvet af brunrødlige jernudfældninger, som har givet navn til stenene.⁷

Øen har siden middelalderen udgjort et sogn, og kirken ligger helt ud mod øens østkyst på toppen af skrænten ned til fjorden. Kirken og øen ses tydeligt fra Salling, som kun ligger en lille kilometer syd for øen. Den sydlige mere flade del af Fur er den mest frugtbare og var i middelalderen den del af øen, hvor landsbyerne og de største og sammenhængende dyrkningsarealer var placeret.

Limfjorden er forholdsvis lavvandet omkring Fur. På Jens Sørensens søkort (fig. 1) fra 1680'erne angives vandybderne omkring Fur til mellem 5 og 9 alen, mest

almindelig var dybder på 6-7 alen (3,7-4,4 m). I hele den middelalderlige periode var kontakten og adgangen til omverdenen derfor bestemt af Limfjordens vande med sejlads som en nødvendig og uomgængelig del af færdslen. Limfjorden var salt i vikingetid og tidlig middelalder (ca. 600-1200) og blev fersk i takt med, at forbindelsen til Vesterhavet i løbet af 1100-tallet sandede til, en proces, der var fuldblyrdet omkring 1200.⁸ Det må have påvirket fiskeriet, fiskeriteknologien og sæsonrytmen, da saltvandsfiskene forsvandt og andre arter kom til. Hvad skiftet fra salt til fersk helt konkret betød for fiskeriet på Fur, er vanskeligt at sige. Det eneste arkæologiske vidnesbyrd om udnyttelse af Limfjordens ressourcer på Fur er nogle muslinger, der blev fundet i et grubehus i Nederby og som er dateret til ca. 840 e. Kr.⁹ Dog skulle husholdningsfiskeriet have været ret almindeligt i middelalderen, idet Bjarne Stoklund har påpeget, at erhvervsfiskeriet først opstod i 1500-tallet.¹⁰ Vandet, der omkranser Fur, fungerede både som en forhindring og som et meget konkret forbindelsesled til de omkringliggende områder i middelalderen. Både var helt uundværlige for færdslen til fastlandet, og landingspladserne må have været vigtige steder på øen.

Perioden fra ca. 1000 til 1200: tidlig middelalder

Kildematerialet fra perioden er domineret af det arkæologiske materiale, men også andre kildetyper er repræsenteret. På figur 2 vises, hvordan kildematerialet geografisk fordeler sig på Fur.¹¹ Det arkæologiske materiale er karakteriseret af brede og relative dateringer, hvori mod de skriftlige kilder har dato og årstal. Fra denne periode koncentrerer de arkæologiske fund og løsfundene sig især til området mellem Nederby og Vojel¹², og det er derfor dette område, der er bedst belyst. Fundene består af bebyggelsesspor i form af grubehuse og huse samt vejforløb. I den tidlige middelalder var den sydlige

flade del af øen karakteriseret af bebyggelse, der lå tæt på vandet med den dyrkbare jord 'bag sig'. Hertil kommer resterne efter et muligt bådehus (naust) på øens nordvestlige del og fundet af en stignøjle fra 900-tallet i nærheden af naustet (fig. 2, stjerne med nr. 1). Om selve bådehuset var i brug ind i 1000-tallet, er usikkert, men der er fundet gruber fra 800-900-tallet tæt ved.

Tre landsbyer fra middelalderen: Debel, Engelst og Vojel er kendt fra en skriftlig kilde.¹³ Fra Vojel er de tidligst påviste bebyggelsesspor fra 1000-tallet, mens Debel og Engelst endnu ikke er blevet arkæologisk dateret. Det er dog forsigtigt blevet foreslået, at Debel kunne være anlagt i 1100-tallet.¹⁴ De andre landsbyer på øen (Nederby, Madsbad og Hvirp) nævnes første gang i 1600-tallet i de skriftlige kilder,¹⁵ men arkæologisk er det påvist, at Nederby er væsentlig ældre og blev anlagt i området ved det nuværende Nederby allerede i 700-tallet.¹⁶ I Madsbad og Hvirp er der endnu ikke fundet sikre daterbare bebyggelsesspor.

Fra 700- til omkring 1000-tallet er hidtil kun fundet grubehuse i området omkring Nederby. Først omkring og efter år 1000 dukker langhusene (de såkaldte trelleborghuse) op i området og fra 1100-tallet de etskibede huse (fig. 2, firkanter med nr. 9-13, 32-33).¹⁷ Ifølge arkæologen Jens Ulriksen giver langhusene bebyggelsen et agrart udtryk. Han mener, at Nederby sandsynligvis var en specialiseret anløbsplads fra det 7./8. til det 11. århundrede netop på grund af grubehusene. I løbet af 900- eller 1000-tallet ændredes bebyggelsens økonomi til en mere landbrugsbaseret.¹⁸ Mod denne opfattelse taler arkæologen John Brinch Bertelsen. Han mener, Nederby blev anlagt på stedet i 700-tallet på grund af fiskeriet og den lette adgang til Limfjorden.¹⁹ Til at understøtte denne hypotese er der dog kun fundet af de førømtalte muslinger i et grubehus i Nederby. John Brinch Bertelsen argumenterer med den tætte placering

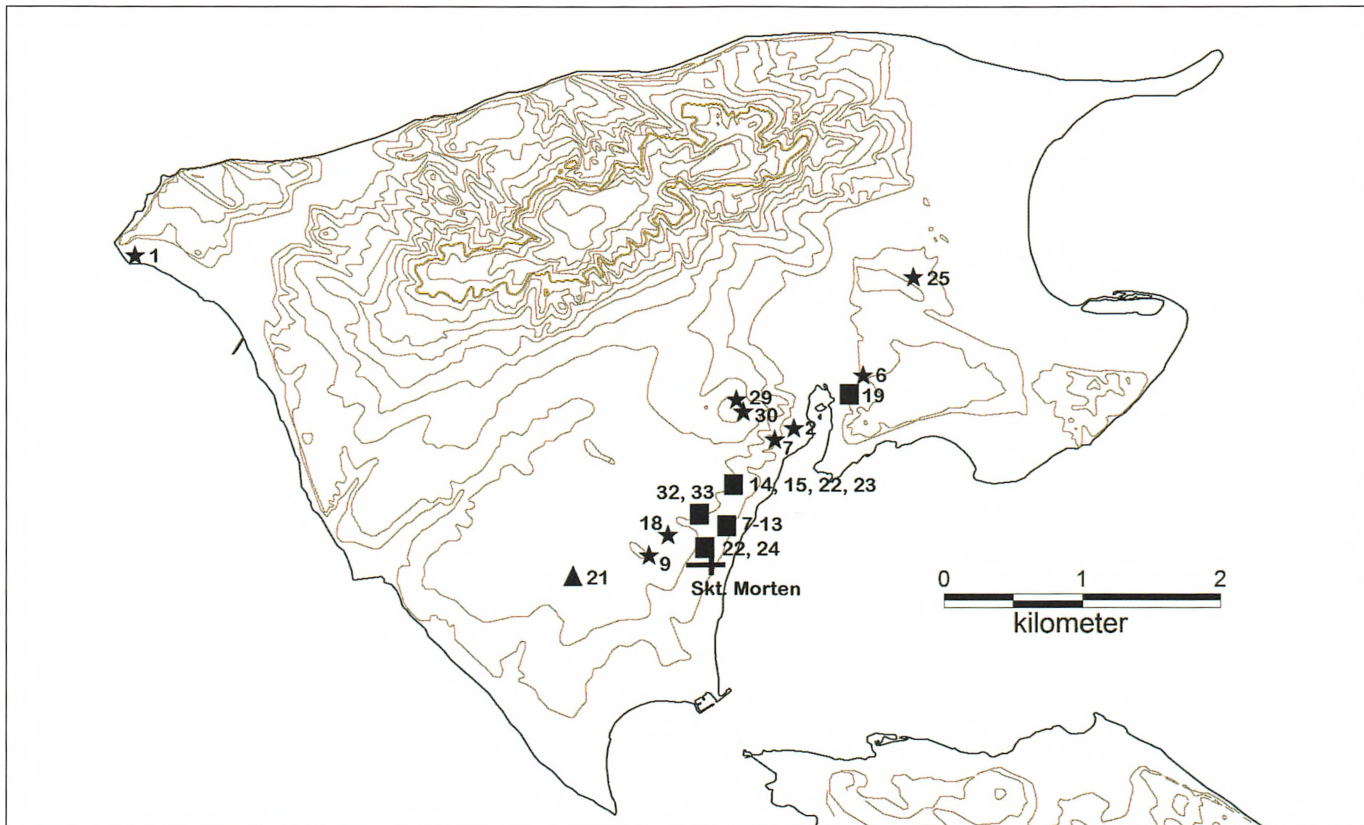

Fig. 2. Kildematerialet på Fur 1000-1200. Numre ved firkanter og trekkanter henviser til numre i tabel 1. Numre ved stjernerne henviser til numre i tabel 2. Baseret på arkæologiske udgravninger, detektorfund og stednavne. De skriftlige kilder er ikke markeret på kortet. Tegnet af forfatteren.

ved vandet, skriftlige kilder fra nyere tid og forhold i 1800- og 1900-tallet. Desuden mener han, at man ikke vil finde spor af fiskeri i bebyggelsen, fordi denne foregik fra landingspladser på øens kyster, som man kender det fra 1800- og 1900-tallet på Fur.²⁰ Naustet fra Knudshoved og de kulturlag, der er fundet i dette område (stigbøjlen fra 900-tallet, blødtbrændt keramik og gruber), tyder ifølge Bertelsen på tilstedeværelsen af en landingsplads fra vikingetiden på dette sted. Hvilket er med til at sandsynliggøre hans argument med hensyn til

Nederby.²¹ De arkæologiske fund fra perioden mellem 700 og 1000 er stadig relativt få og små, og det gør det vanskeligt at udtale sig med stor sikkerhed om bebyggelsens udvikling.

I perioden mellem 1986 og 1989 blev der nord for kirken fundet og udgravet bebyggelsesspor fra vikingetid til 1100-tallet. Fundene bestod af etskibede langhuse og spor efter smedning i form af jernslagter (fig. 2, firkanter med nr. 10-11).²² I 1995 fandt Fur Museum et grubehus og stolpehuller omkring kirken, som kunne dateres

til vikingetid (fig. 2, firkant med nr. 24).²³ Mulige bebyggelsesspor blev også påvist i nærheden af det udgravede areal fra 1986-1989 på Fur Kirkevej.²⁴ I 1999 og 2000 gravede museet på Smedeager, en mark umiddelbart nordvest for kirken, og fandt flere grubehuse, langhuse, skelgrøfter og vejforløb i det 2000 m² store område. Bebyggelsessporene blev dateret til perioden germansk jernalder og indtil 1200 (fig. 2, firkanter med nr. 32-33).²⁵ Da stenkirken blev bygget i løbet af 1100-tallet, lå der stadig bebyggelse rundt om den. Men i løbet af 1200-tallet kom kirken til at ligge alene i området, der nu blev inddraget til dyrkning. Det betød også, at kirken fik en endnu mere markant placering i landskabet. Udenfor Nederby-området er det kun ved Vojel, der er fundet bebyggelsesspor fra perioden. I alt 1000 m² blev undersøgt for bebyggelsesspor, gruber og vej (fig. 2, firkant med nr. 19).²⁶ Det er vanskeligt at få et fuldstændigt billede af bebyggelsens udvikling og udseende både for perioden før 1000 og efter år 1000.

De arkæologiske undersøgelser afspejler byggeaktivitet og andet anlægsarbejde på øen. Udgravningerne giver kun små glimt af udviklingen, men hvor den kan følges, var bebyggelsen dynamisk og foranderlig i den tidlige middelalder. Således blev bebyggelsen omkring kirken nedlagt eller forladt til fordel for dyrket mark engang i 1200-tallet. De gårde, der blev nedlagt, kunne være flyttet et andet sted hen, måske nord på? Stednavnet Nederby dateres normalt til vikingetid (800-1000), hvad der kunne passe på den grubehusbebyggelse, der er fundet. Spørgsmålet er, hvor bebyggelsen efter 1200 gemmer sig? Måske under den nuværende Nederby?

Dyrkning på øen er der også adskillige vidnesbyrd om. Fra Hvirp kommer en overdel af en drejkeværn, der er dateret til vikingetid (fig. 2, stjerne med nr. 2).²⁷ I det mindste har der været korn på øen, men om det er dyrket på Fur, er lidt mere usikkert, men absolut muligt.

Ved Smede Ager er påvist spor efter dyrkning af jorden i form af ardspor, som er dateret til 1000-1100-tallet (fig. 2, firkanter med nr. 32-33).²⁸ Et par steder på Fur er der fundet spor af agerrener (de lave furer mellem de højryggede agre) og agerskel (skel mellem marker), disse spor kan kun være dannet af muldfjælspløve (fig. 9, trekanten med nr. 18, 21, 37).²⁹ Agerrener og agerskel er vanskelige at datere, men de kan være skabt i perioden. De to plovtyper (arden og muldfjælsploven) kan sagtens være brugt på samme tid.

Dyreholdet på øen kendes der også lidt til. Svineknogler er påvist i udgravningerne i Nederby, hvad der altså vidner om dette dyrs tilstedeværelse på øen. Hesten er der en del spor efter, for eksempel er der fundet en stigbøjle fra 900-tallet ude ved Knudshoved og et par sele-tøjsbeslag fra tidlig middelalder i markområder (fig. 2, stjerner med nr. 1, 18, 24).³⁰ De fundne genstande vidner om, at hesten på dette tidspunkt blev brugt som ridedyr. Hesten havde desuden en funktion som trækdyr i landbruget, men det er nu mere hesten som ridedyr, fundene vidner om. I et grubehus er der fundet knogler af hest, som dateres til perioden 975-1035 e. Kr.³¹ Desuden er også fundet et par af de såkaldte 'manperler' på øen, men betegnelsen og bestemmelsen er omstridt. Manperler kan også dække over en anden genstandsgruppe, nemlig tenvægte. Det er derfor usikkert, om det vitterligt er manperler eller tenvægte, der er blevet fundet (fig. 9, stjerner med nr. 12, 21, 22).³² Fundene begrænser sig til den sydlige og frugtbare moræneflade på øen.

En del af kildematerialet peger på, at andre dele af øen blev brugt. I det arkæologiske materiale findes et par vejforløb, som kan have været i brug i perioden mellem 1000 og 1200. Et af disse ligger ved Vojel (fig. 2, firkant med nr. 19),³³ og en vej fra Nederby til vestkysten af øen blev formentlig taget ud af brug i senmiddelalderen (fig. 2, 5, 9, trekant med nr. 21).³⁴ Denne vej er muligvis også

arkæologisk erkendt et andet sted i området: nr. 28 hører sandsynligvis til det samme vejforløb, mens nummer 27, 32 og 33 er dele af hvert sit vejforløb (se tabel 1, fig. 2, firkant med nr. 32-33, fig. 9, trekant med nr. 27). Vejforløbene består af hjulspor. Brugen af vogne og dermed trækraft i form af heste, okser eller måske bare mennesker har været udbredt på øen i denne periode.

Brugen af tørv som byggemateriale blev påvist i 1999 ved fundet af et tørvedige, der i 1100-tallet blev bygget ovenpå en ældre grøft; dige og grøft fungerede antageligt som markering af en toftegrænse (fig. 2, firkant med nr. 32-33).³⁵ De lave volde efter bådehuset ved Knudshoved blev også opført i tørv. Tørven blev højst sandsynligt gravet på Fur, men det er usikkert, hvor på øen det foregik. Der er flere muligheder: Vojel kær eller nogle af de fugtige strøg i bakkelandet. Fra 1600-tallet er der mere sikre vidnesbyrd om, at tørv blev gravet i Vojel Kær, hvor hver gård på øen havde en stribe jord. Langhusene fra perioden var bygget af træ, som man måske også havde adgang til på øen. Fra senere kilder

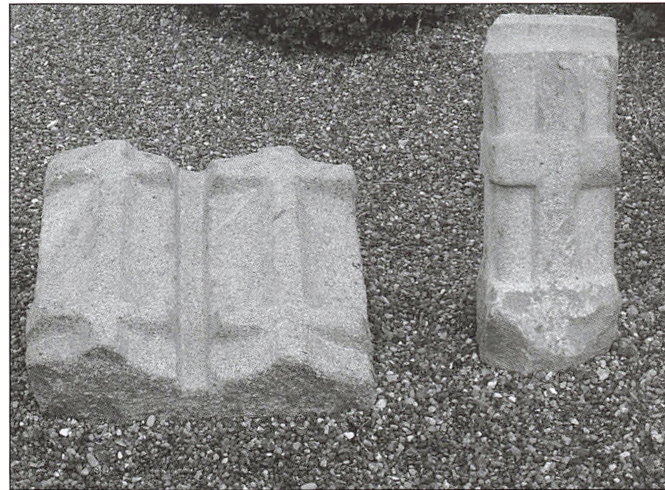

Fig. 3. De to romanske gravsten, der i dag ligger på kirkegården nord for våbenhuset. Foto taget af forfatteren.

omtales skov på øens norddel (se nedenfor), og i den tidlige middelalder har der højst sandsynligt også vokset skov i dette område, som befolkningen har kunnet gøre brug af.

Et andet byggemateriale, der var i brug i den tidlige middelalder, var den røde sandsten. Den skulle være nem at bryde, selvom stenen har tendens til at smuldre. Sandstenen blev fragtet til sydkysten og indgik som tilhuggede kvadre i kirkens apsis, kor og delvis i skibets nordlige mur. Resten af skibet blev bygget færdig af granitkvadre op mod år 1200. Kirkens præcise alder er ukendt, men den kan sagtens være påbegyndt omkring midten af 1100-tallet. Fra 1100-tallet stammer nok også de to gravsten, der blev fundet indmuret i tårnmuren, da kirken blev restaureret i 1967. De er helt unikke i en dansk kontekst og utroligt smukt udformede (fig. 3). Fur Museum har efterhånden udtaget en del prøver fra kirkens tagværk til dendrokronologisk datering, men ingen af disse prøver har endnu givet en datering før 1400-tallet.³⁶

På Fur Museum findes i dag tre søjledele, som sikkert har indgået i en nu forsvundet portal på kirken. Det drejer sig om en base, en kapitæl og et søjlestykke, som er fundet tæt på kirken. Den terningformede kapitæl blev fundet i 1950 i det sydlige stendige omkring kirkegården, og de to andre søjlestykker fremkom ved gravning af grave på kirkegården: henholdsvis et 55 cm langt søjlestykke og det der må være en base.³⁷ I våbenhusets ydermure sidder indmuret to profilsten (baser?), som også kan have indgået i en portal. Om stykkerne har siddet i en eller måske to portaler vides ikke, for sporene efter de oprindelige døre er ikke godt bevaret på kirken. Hele kirkens sydmur blev sat om i 1892, og en spidsbuet dør fra senmiddelalderen blev fjernet (se afsnittet om 1400-1550). Over norddøren sidder stadig et halvrundt tympanon fra da kirken blev bygget i 1100-tallet, men der er intet, der entydigt kan pege på, hvorhenne søjlestykkerne har siddet. For selvom norddøren virker ret uforandret, er det mest oplagte bud nok, at portalen var placeret ud for syddøren. Syddøren blev bygget om i senmiddelalderen og fik en spidsbuet døråbning sat i munkesten, og efterfølgende kunne to af profilstenene genbruges i våbenhuset, der blev bygget omkring 1500. Ud fra antallet af sten, der indtil nu er fundet, kunne portalen godt have haft både et eller to søjlepar. En helt tredje mulighed er, at portalen sad i skibets vestmur og måske indgik i et såkaldt muligt vestværk. Der er mange muligheder, men kirken har i hvert fald haft en portal eller måske to.

Røde sandsten i form af tildannede kvadre og formsten er fundet i en udgravning tæt øst for Viborg domkirke.³⁸ Hvordan fik domkirkens bygherre adgang til sandstenen på Fur? Undersøgelser i Skåne har påvist en sandsynlig tæt sammenhæng mellem bygherre og byggemateriale, og hvilken slags adgang domkirkens bygherre havde til at bryde sten på Fur, kan vi kun gisne om i dag.³⁹ Måske

skulle bygherren købe stenene, eller kan man forestille sig, at bispemåske ejede retten til at bryde de røde sten? Viborgbispemåske ejede Fur Kirke fra 1130'erne, og han kunne sagtens have været involveret i opførelsen af den nuværende stenkirke på øen og ad den vej være blevet opmærksom på sandstenen.

I to breve fra 1166 omtales kirken på Fur for første gang. I det ene brev overdrog de tre stiftere, Gutchi, Agi og Atti, kirken til bispemåske i Viborg. De tre mænd havde i fællesskab med præsten på øen 40 år tidligere overdraget kirken til bispemåske i Viborg, Eskil, der døde i 1133. De tre mænd var måske mere end almindelige bønder. I det andet brev fra 1166 overdrog bispemåske kirken på Fur til domkapitlet i Viborg.⁴⁰ Ifølge brevene ejede Viborgbispemåske kirken på Fur fra 1120'erne og indtil 1166, hvor han overdrog den til domkapitlet. Man kan undre sig over, hvorfor der først 40 år senere blev udfærdiget et dokument på overdragelsen.

Arkæologen Jes Wienberg har ved en gennemgang af det skriftlige danske kildemateriale fra middelalderen kun fundet tre eksempler Danmark på, at kirkestifterne/stifteren overdrog kirken til en gejstlig institution med et brev: Fur, Karise og Falsterbo. Blandt de tre er Fur det ældste og eneste eksempel på, at en kirke blev stiftet af mere end en mand.⁴¹ Overdragelsesbreve var overordentligt sjældne i middelalderens Danmark. Det var forholdsvis almindeligt, at kirker blev overdraget, men det var ualmindeligt, at ordningen blev stadfæstet med brev. Fur kirke er det eneste eksempel på, at Viborg domkapitel udstedte brev på overdragelse af en kirke, for i et paveligt brev fra 1216 stadfæstedes domkapitlets besiddelser af kirkerne i Lime, på Fur, i Helstrup, Fredbjerg, Nørholm, Storvorde og Sejlflod.⁴² Domkapitlet havde altså flere kirker, men kun for Fur Kirkes vedkommende blev der udstedt dokumenter på overdragelsen.

Jes Wienberg har foreslået, at overdragelse af en kirke måske ikke altid var problemfri for efterkommerne.⁴³ Dette kunne hænge sammen med tabet af de rettigheder, der fulgte efter en overdragelse. Den donerede jord og måske endda også patronatsretten (latin: jus patronatus = retten til at bestemme og ansætte kirkens præst) blev givet væk. De tre stiftere skulle tilsammen lægge mindst et bol jord til kirken for at sikre præstens underhold, ellers kunne bispem ikke indvi kirken.⁴⁴ Domkapitlet må også have forpligtet sig til at holde kirken med en præst. Om denne var bosat på Fur, er imidlertid uvist, det er nemlig først i 1536, der omtales en præst på øen.⁴⁵ Men hvorfor overdrog de tre mænd kirken? Var det for at sikre kirkens fremtidige betjening med en præst?⁴⁶ En from sjælegave? Eller hvad ønskede man at opnå med en sådan overdragelse? Man kan også spekulere på, hvorfor det var nødvendigt for de gejstlige ejere at få stadfæstet deres ejendom til kirken på Fur. Blev deres ejendomsret draget i tvivl af efterkommerne? Wienberg peger også på det forhold, at ved inkorporation af kirker blev sognets sociale mønster brudt, fordi der kom en fremmed institution ind i samfundet.⁴⁷ Måske var det en tabt patronatsret, der var stridspunktet? Eller var det selve overdragelsen af kirken fra bispem til domkapitlet, der havde gjort det nødvendigt at dokumentere ejerskabet, og dermed få ordnede forhold?

De løsfundne genstande fra øen er også interessante: Et par nøgler fra 1000-1100-tallet vidner om kvindernes domæne: husholdningen (fig. 2, stjerner med nr. 7, 25). Et skrinbeslag i urnestil vidner om tilstedeværelsen af skrin, der var den tids almindelige opbevaringsmåde (fig. 2, stjerne med nr. 6). Et urnespænde (fig. 2, stjerne med nr. 29) og et korslamsspænde fra 1000-tallet (fig. 2, stjerne med nr. 30) kan være tabt ved markarbejde eller er måske havnet på marken ved udkørsel af gødning. Under alle omstændigheder blev disse dragtspænder

ofte båret synligt på dragten og var religiøst ladede på et tidspunkt, da kristendommen endnu var et relativt nyt fænomen i Danmark.⁴⁸

I 1998 blev der fundet en mønt nordvest for kirken i et område, som var dyrket i denne periode. Det er en såkaldt Otto Adelheid-penning, som blev slået i Sachsen, Tyskland, mellem 940-1040 (fig. 2, stjerne med nr. 9).⁴⁹ Måske kom mønten til øen gennem handel og blev siden hen tabt? Ligesom de mange andre af denne type mønter, der er fundet i Danmark, må også denne mønt være udtryk for handel mellem det tyske ottonske område og det danske.⁵⁰

Sammenhænge i kildematerialet

Med baggrund i kildematerialet har jeg kortlagt forskellige landskabsrum på Fur (fig. 4), hvormed man også kan få en ide om sammenhængene i kildematerialet. Landskabsrum betyder i denne sammenhæng bare et område i landskabet.

Perioden fra 1000 til 1200 er domineret af de arkæologiske kilder og detektorfundene. Derfor bliver også forståelsen af perioden præget af, hvilken udsagnskraft disse fund har. De få skriftlige kilder fra perioden giver derimod et indblik i forhold, som har med de fysiske levn at gøre. Her tænker jeg helt specifikt på kirken. Uden dokumenterne fra 1166 ville vi ikke vide noget om ejerforholdene og tilknytningen til domkapitlet i Viborg på dette tidlige tidspunkt.

Som man kan se på fig. 4, var der tilsyneladende en tæt sammenhæng mellem bebyggelse og dyrkning på øen i perioden. Måske indtrådte der en ændring omkring år 1000, da bebyggelsen på øen fremtræder tydeligere i form af langhuse, i modsætning til tidligere hvor grubehuse sandsynligvis prægede bebyggelsen. Langhusene peger måske mod et agrart baseret samfund, idet der var plads til at lagre afgrøder og plads til husdyr. Men som

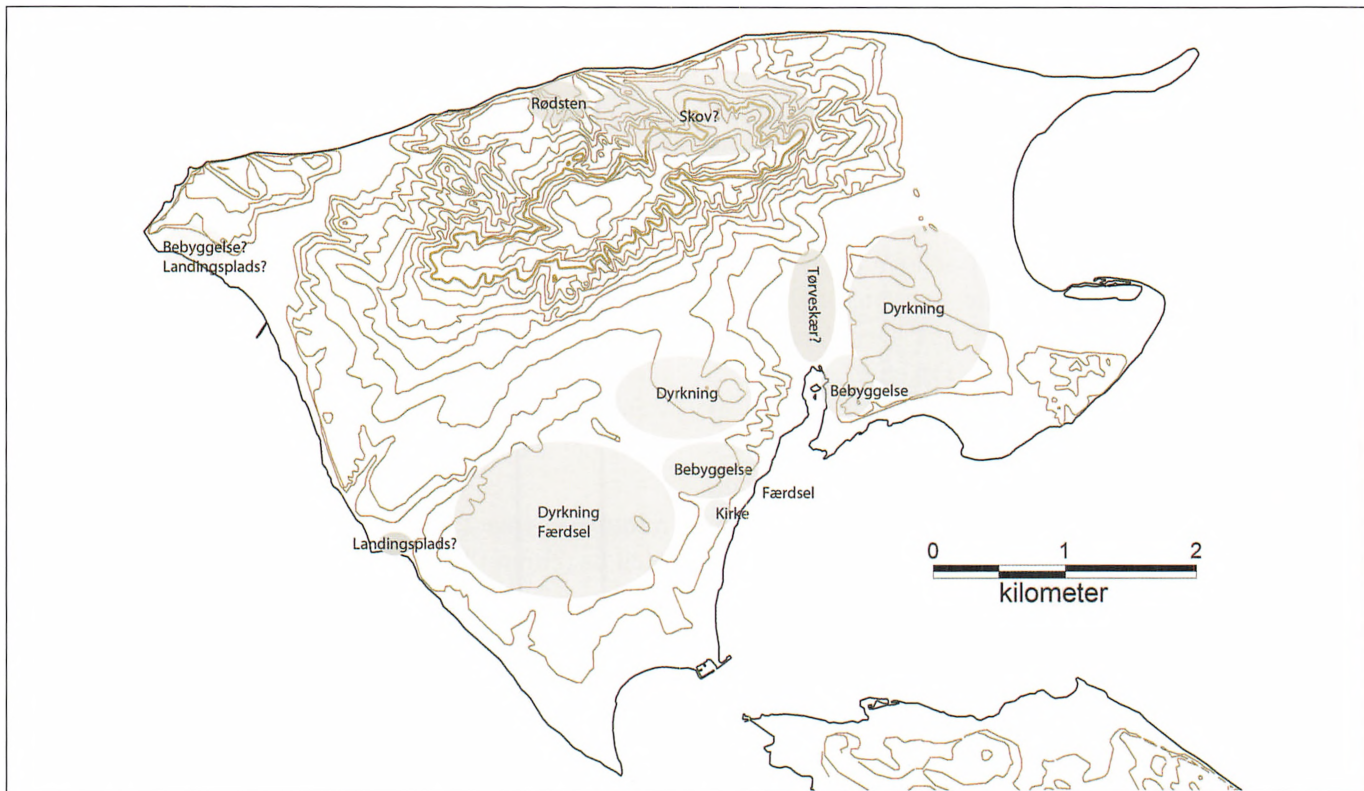

Fig. 4. Landskabsrum på Fur fra omkring 1000 til 1200. Se fig. 2 for kildematerialets præcise fordeling. Tegnet af forfatteren.

sagt er kildematerialet ikke særligt omfattende og derfor behæftet med nogen usikkerhed. Hvorvidt der vitterligt skete et skifte til et mere dyrkningsbaseret samfund i løbet af 1000-årene, er altså i høj grad hypotetisk. Husdyrholdet på øen i form af svin og heste har sikkert været kombineret med dyrkning af jorden, men de konkrete spor efter dyrkning udebliver.

Bebyggelsens placering ud mod Limfjorden kan nemlig også ses som en erhvervsstrategi i retning mod fiskeri, men igen er der bare ingen kilder til at understøtte dette. Man kunne måske overveje, om Limfjordens

gradvist mere ferske vand i løbet af 1100-tallet havde indvirkning på furboernes eventuelle fiskeri. Kunne den (mere) intensiverede opdyrkning, som vi ser i senmiddelalderen, være et udtryk for, at befolkningen gik over til at dyrke jorden i løbet af den tidlige middelalder i stedet for at fiske? Derfor er naustet på Knudshoved (også) rigtig interessant, for hvad skete der helt præcist derude på Knudshoved i den tidlige middelalder? Var det en landingsplads, hvorfra man sejlede ud og fiskede?

Udover Limfjorden og jorden havde befolkningen på Fur også andre naturressourcer at drage nytte af, som

f.eks. tørv og tømmer. Tømmer kunne fældes på øens nordlige bakkede del, mens tørvnen sikkert også kunne graves her og i Vojel Kær. Sandstenen har også været en ressource, der blev gjort brug af både på og uden for øen i 1100-tallet i kirkebyggeri. Der var således en stor bevidsthed om de forhåndenværende ressourcer på øen. Sammenhængen mellem det bakkede nord og det flade syd virkede helt naturligt i den tidlige middelalder. Der var en viden om landskabet og dets ressourcer.

Engang i løbet af 1100-tallet påbegyndtes den første stenkirke på øen, den blev placeret i et område omgivet af bebyggelse. Kirken blev placeret på et højt punkt i landskabet og kan også i dag tydeligt ses fra Salling. Omkring 1200 eller på et tidspunkt i første halvdel af 1200-tallet blev sammenhængen mellem bebyggelse og kirke opløst, og kirken kom til at ligge for sig selv i landskabet. Årsagen til flytningen er ukendt, sandsynligvis blev bebyggelsen nedlagt og flyttet et andet sted hen. I 1120'erne var kirken blevet givet til bispens i Viborg, og i 1166 gav den daværende bisp kirken til domkapitlet, som disponerede over kirken til engang i slutningen af 1600-tallet. Indtægterne af kirkens tiende og retten til at udvælge præst blev fjernet fra øen og lagt i hænderne på en gejstlig institution. Kirkens overdragelse knyttede øen og domkapitlet tættere sammen end før og fik på længere sigt betydning for øens befolkning. Det ændrede forholdet mellem befolkning og kirke på øen. Fra at kirken havde været et anliggende for de tre mænd, der overdrog kirken til bispens, blev det religiøse ansvar i høj grad flyttet væk fra øen og overladt til domkapitlets administration. For de tre stiftere må overdragelsen have givet en betydelig social status blandt øens befolkning, såvel som uden for øen.

I den tidlige middelalder færdedes mennesket nærmest overalt på øen, måske oftere i de bebyggelses-nære områder end i skoven. Befolkningen levede sandsynlig-

vis af jorden og må også have været tilsvarende tæt knyttet til den. Kirken var et relativt nyt element i bebyggelsen og blev omkring eller lidt efter 1200 yderligere isoleret fra bebyggelsen, da denne forsvandt eller flyttede væk, og området omkring kirken blev mark. På den måde kom øens religiøse centrum til at fremstå fysisk løsrevet fra bebyggelsen, selvom man altid kunne se kirken og høre dens klokker.

1100-tallet var altså karakteriseret af bruddet mellem bebyggelse og kirke, både fysisk og med hensyn til ejerforhold. Ejerforholdet blev ændret ved overdragelsen fra de tre stiftere i 1120'erne, og omkring 1200 efter to til tre generationer var bebyggelsen ved kirken flyttet væk eller nedlagt.

Perioden fra 1200 til 1400: højmiddelalder

De arkæologiske fund fra denne periode er meget sparsomme. Fundene begrænser sig til en stubmølle (fig. 5, trekant med nr. 30-31) og et par detektorfund. Møllens datering hviler delvist på skriftlige kilder, idet der ikke blev fundet daterende materiale ved udgravningen af denne. Der nævnes en vindmølle på Fur i 1440, og en gammel møllehøj nævnes i 1530 som tingsted. John Brinch Bertelsen mener, den ældste mølle sandsynligvis blev anlagt i 1300-tallet, og at den yngste mølle må være nedlagt før 1530, hvorefter en ny mølle kan være blevet flyttet sydpå.⁵¹ I området ved møllen er der med metaldetektor fundet et rembeslag eller måske et bæltespænde, som må være tabt af enten hest eller mand (fig. 5, stjerne med nr. 8).⁵²

I forbindelse med et mindre anlægsarbejde på Fur Kirkegårde i 1995 påviste Fur Museum to udvidelser af kirkegårdens afgrænsning mod nord. Måske en af disse udvidelser skete i perioden mellem 1200 og 1400?⁵³ Det er også i denne periode, at kirkens skib sandsynligvis blev udvidet mod vest, måske endda med et tårn.⁵⁴ I

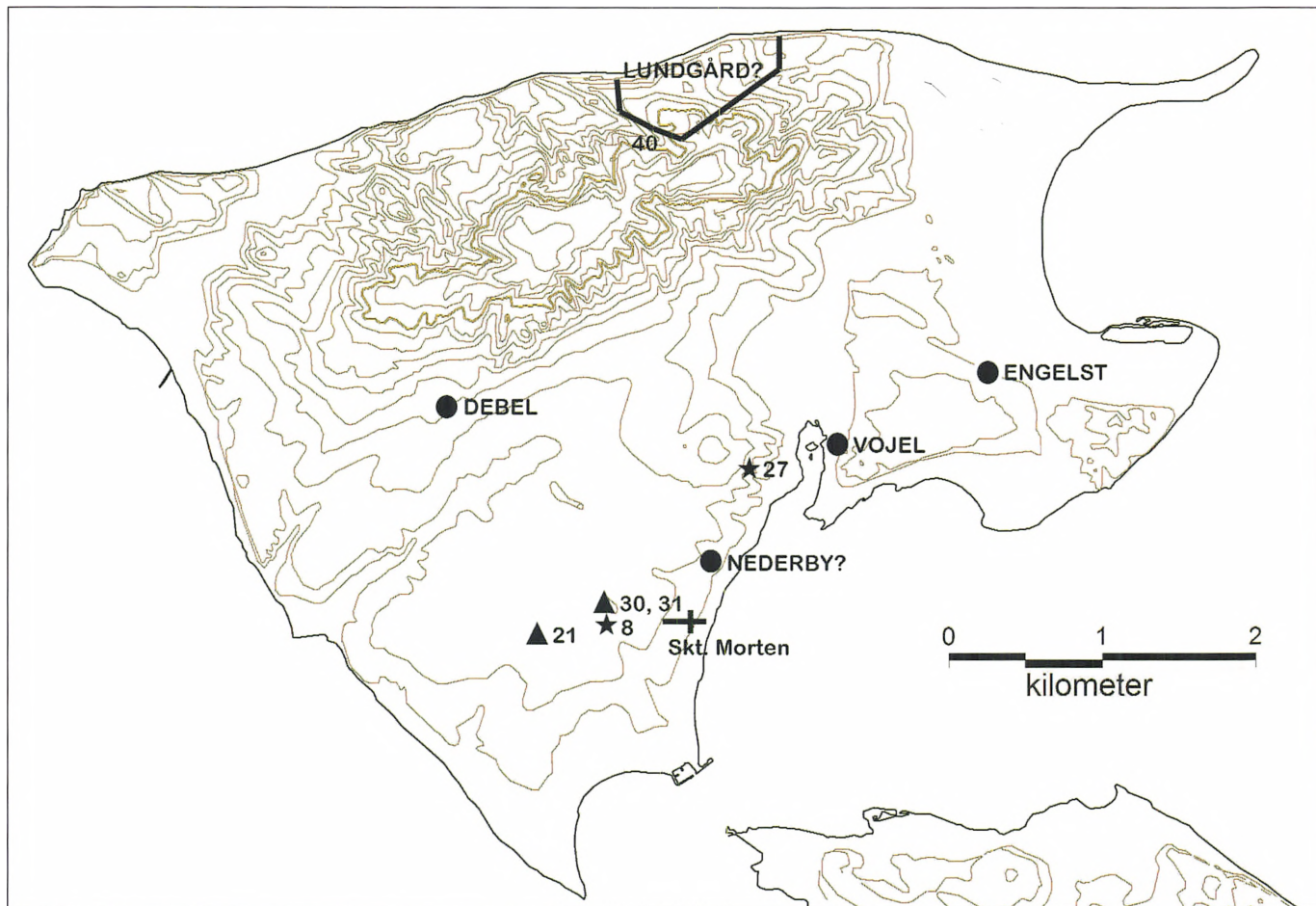

Fig. 5. Kildematerialet på Fur 1200-1400. Numre ved firkanter og trekanter henviser til numre i tabel 1. Numre ved stjernerne henviser til numrene i tabel 2. Baseret på arkæologiske udgravninger, skriftlige kilder, stednavne og detektorfund. Tegnet af forfatteren.

Lund stift blev der i 1100-tallet opført romanske vesttårne på mange af de kirker, der tilhørte domkapitlet i Lund, og måske er det også tilfældet på Fur?⁵⁵

Et par arkæologisk erkendte vejforløb vest for Nederby kan også have eksisteret i denne periode (fig. 5, nr. 21). Vejforløbene bestod af hjulspor, der sikkert forbandt Nederby med kysten eller i det mindste Nederby

med de marker, der lå vest for byen. Fra perioden er der ved Hvirp fundet en dansk mønt fra omkring 1340 (fig. 5, stjerne med nr. 27).⁵⁶

Bebyggelsen vides der ikke meget om i denne periode. Gårdene omkring kirken forsvandt i løbet af 1200-tallet, og det er som ovenfor nævnt usikkert, hvor gårdene flyttede hen. Landsbyerne Debel og Engelst nævnes i 1440

i domkapitlets statutter og kan meget vel være anlagt i perioden mellem 1200 og 1400. Som sagt mangler de arkæologiske vidnesbyrd, og det er derfor usikkert, hvornår landsbyerne er anlagt.

Engelst og Debel er såkaldte topografiske stednavne, og disse dateres normalt til tiden efter 1200. Debel betyder »sump i marken og/eller lavning der ikke kan pløjes«. ⁵⁷ Landsbyen er egentlig forholdsvist højtliggende på grænsen mellem det flade land mod syd og bakkerne mod nord. Her var placeringen optimal for dyrkning på morænefladen og græsning i bakkelandet, men stedet var sikkert ofte sumpet efter navnet at dømme. Området øst for Debel blev antageligt først afvandet i nyere tid. ⁵⁸ Engelst kan betyde 'krog' eller 'hjørne', og landsbyen ligger på en mindre hævet moræneflade på øens sydøstlige del. Både Engelst og Debel blev placeret på en måde i landskabet, som især var gunstig i forhold til de dyrkbare områder, men forholdsvist tæt på vandet. I statutterne nævnes gårde, hvoraf de fleste også er kendt i senere kilder fra 1600-tallet. En af disse lå efter middelalderen i Nederbys østlige del, og et par gårde lå fordelt på strækket mellem Nederby, Hvirp og Vojel langs med kysten. Det kan altså diskuteres om Nederby faktisk var en landsby eller 'bare' en samling af gårde i perioden mellem 1200 og 1400.

I modsætning til de arkæologiske fund bliver de skriftlige kilder flere i perioden. Den første fra perioden er Kong Valdemars Jordebog fra 1231. I den såkaldte ø-liste står Fur optegnet med »hus og hare«. ⁵⁹ Hvad denne beskrivelse helt præcist betyder, kan diskuteres, men mon ikke man forsigtigt kan antage, at »hus« må betyde, at øen var beboet. Noget, som de arkæologiske fund understøtter. Det er lidt mere mærkværdigt, at »hare« nævnes i ø-listen. Det er det eneste sted, der omtales harer på Fur i det middelalderlige kildemateriale, så har det noget med tilstedeværelsen af vildt at gøre? Hvis

man tænker på, at det nordlige bakkeland for en stor del højst sandsynligt var dækket af skov, og udkanten af de dyrkede områder måske også var dækket af skov, er det måske rimeligt at antage, at der kunne have været vildt på Fur. Men den helt præcise betydning af »hus og hare« er desværre svær at blive klog på.

En skriftlig kilde fra perioden har relation til domkapitlet og drejer sig om jord på Fur. Brevet er fra omkring 1278-79 og omtaler en hr. Jens Andersen, der indgår forlig med domkapitlet om noget jord på Fur. I brevet nævnes en strid mellem provsten og Jens Andersen om jord, som Jens Andersen havde købt af en mand, Peder Rød. Striden gik på, at Jens Andersen af en eller anden grund efterfølgende ikke ville tilskøde provsten denne jord. Sagen afsluttes i domkirken foran de forsamlede prælater, hvor hr. Jens Andersen vedkendte sig afgørelsen »i mange gode mænds nærværelse«, hvorpå han skødede jorden til domprovsten Troels. ⁶⁰ Forud for brevet lå sikkert en aftale eller lignende mellem domprovsten og Jens Andersen, som sidstnævnte ikke i første omgang ønskede at overholde. Proceduren minder om en form for retsstridigheder, såkaldte »calumniæ«, som for eksempel Esrums kloster var involveret i 1100- og 1200-tallet. ⁶¹ Forhaling med efterfølgende voldgift var en 'almindelig' fremgangsmåde ved disse calumniæ, hvor rettigheder og ejerskab til jordejendom blev bestredt af giverne for at opnå mere af modtageren. På den måde kunne begge parter indgå i en socialt givende relation. Det kaldes også for en »do-ut-des« relation. Det er latin og betyder »jeg giver, for at du kan give«. Det indebar, at giveren Jens Andersen tilskødede domprovsten noget jord, og at Jens Andersen på grund af denne gave knyttedes til domkapitlet og til gengæld fik den sociale status, der har været forbundet med at kunne give en gave. Det er en mulig fortolkning af brevet og dets ordlyd, for det er kun dette ene brev, der er bevaret

Fig. 6. Johannes Michelsuns segl med hoved set i profil og med krøllet hår. Efter: Petersen 1897 nr. 566.

i sagen. Det vides desværre ikke, hvilken jord Jens Andersen solgte på Fur, men jorden blev givet til provstestillingen, da det er provsten, der står som modtager i brevet. Hvem Jens Andersen var, er også uvist, men helt ubetydelig var han nok ikke.

I 1300-tallet nævnes to adelsmænd på øen i de skriftlige kilder for første gang.

I 1319 vidner Michel Agisun de Fuur (på dansk: Mikkel Ovesen af Fur) i et tingsvidne på Åbo sysselting (på Århus-egnen) om en overdragelse af jord.

I 1365 nævnes sønnen Iohannis Michelsun de Fwr (på dansk: Jens Mikkelsen af Fur) i to skriftlige kilder. I begge breve vidnede han om godsoverdragelser. Både

far og søn skrev sig til Fur, men kun sønnen brugte titlen 'militum', dvs. ridder, hvad der giver indtryk af en vis social position.

De to breve er dateret henholdsvis 21. april og 2. maj 1365, men desværre er kun det ene angivet med sted. Det første retterting i 1365 foregik på gården Torp i Hillerslev Herred i Thy, hvor arvegods på Mors og Thy blev afstået til kong Valdemar Atterdag.⁶² Det andet brev omtaler gods på Øland og Rosholm i Thy, og måske blev brevet skrevet på Mors eller i Thy, siden det er gods i disse landsdele, der omtales. Også i det andet brev blev godset afstået til kong Valdemar Atterdag.⁶³

I 1393 optrådte Jens Mikkelsen af Fur som vidne på, at der ikke var klager vedrørende Næsbækgård, der lå i Balling sogn i Salling. Hvad der var den bagvedliggende årsag til tingsvidnet vides ikke, men Jens Mikkelsen var på tinget det pågældende sted og vidnede i sagen. Et aftryk af hans segl er bevaret og viser en mand i profil indsat i et våbenskjold (fig. 6). Langs seglets kant står der læst med uret rundt efter korset: 'S. Iohannis michils'. S'et i starten af indskriften står for sigillum, latin for 'segl'.

Det er svært at sige, hvor betydningsfuld slægten var i 1300-tallet. Dog peger ridder-betegnelsen på en vis form for social status og økonomisk formåen, men hvor slægten præcis befandt sig i det adelige hierarki er ukendt. Under alle omstændigheder havde slægten en regional betydning i Limfjordsområdet, og det afspejles i retsdokumenterne og de forbindelser med andre adelslægter, den indgik i.

Slægten ejede i 1300-tallet en del jord på Fur, for i 1410 skødede Fru Maren som en sjælegave til domkaptitlet alt sit gods med hovedgården Lundgård på Fur. Fru Maren var datter af ovennævnte Jens Mikkelsen.⁶⁴ Krabbeslægten var efterkommere af Fru Maren og dermed adelslægten på Fur. Krabbe-slægten ejede i 1500-

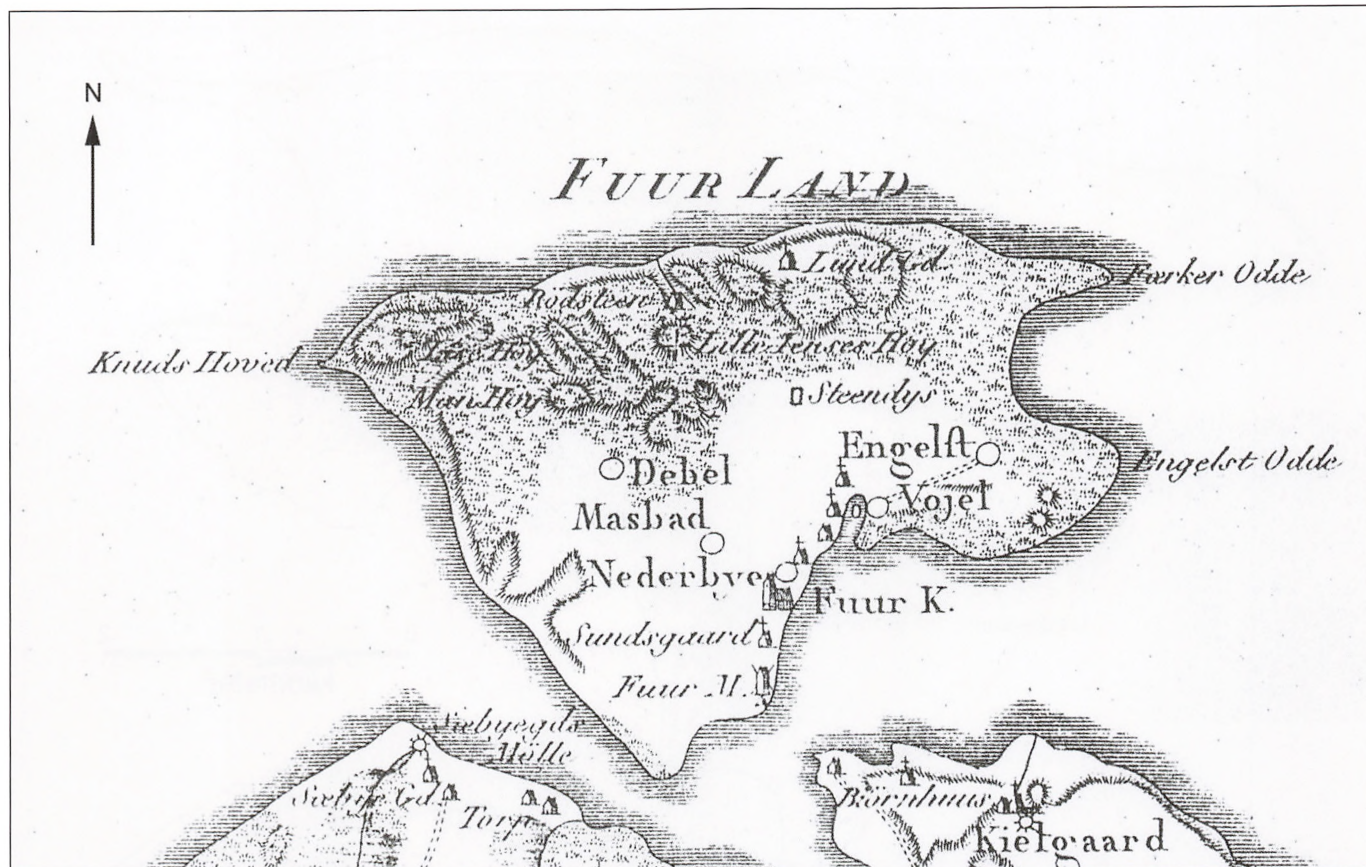

Fig. 7. Videnskabernes Selskabs kort over Fur fra 1795. Bemærk placeringen af Lundgård.

tallet især jord på Salling og er vel nok mest kendt på grund af Iver Krabbe, der påbegyndte bygningen af herregården Krabbesholm uden for Skive i 1500-tallet.

Slægtens hovedgård på Fur, Lundgård,^{64A} nævnes første gang i forbindelse med sjælegaven i 1410. Navnet Lundgård betyder gården i skoven: lund betyder lysåben skov. Gården kan være anlagt før 1400, hvis man holder sig til stednavnets datering. Samtidig vidner navnet om tilstedeværelsen af skov på øen på dette tidspunkt.⁶⁵ Det er usikkert, hvor på Fur gården lå i middelalderen. På

Jens Sørensens kort fra 1680'erne og Videnskabernes Selskabs kort fra slutningen af 1700-tallet (fig. 1, 7) er Lundgård afsat med den placering, som den også har i dag: nemlig i det nordlige bakkeland. I følge 1683-matriklen lå størstedelen af Lundgårds jord i det nordlige bakkeland omkring gården og var indhegnet af et tørvedige (fig. 5, nr. 40).⁶⁶

Der er desværre aldrig foretaget udgravninger på stedet, så om den nuværende placering af Lundgård stemmer overens med den middelalderlige, er en åben mulig-

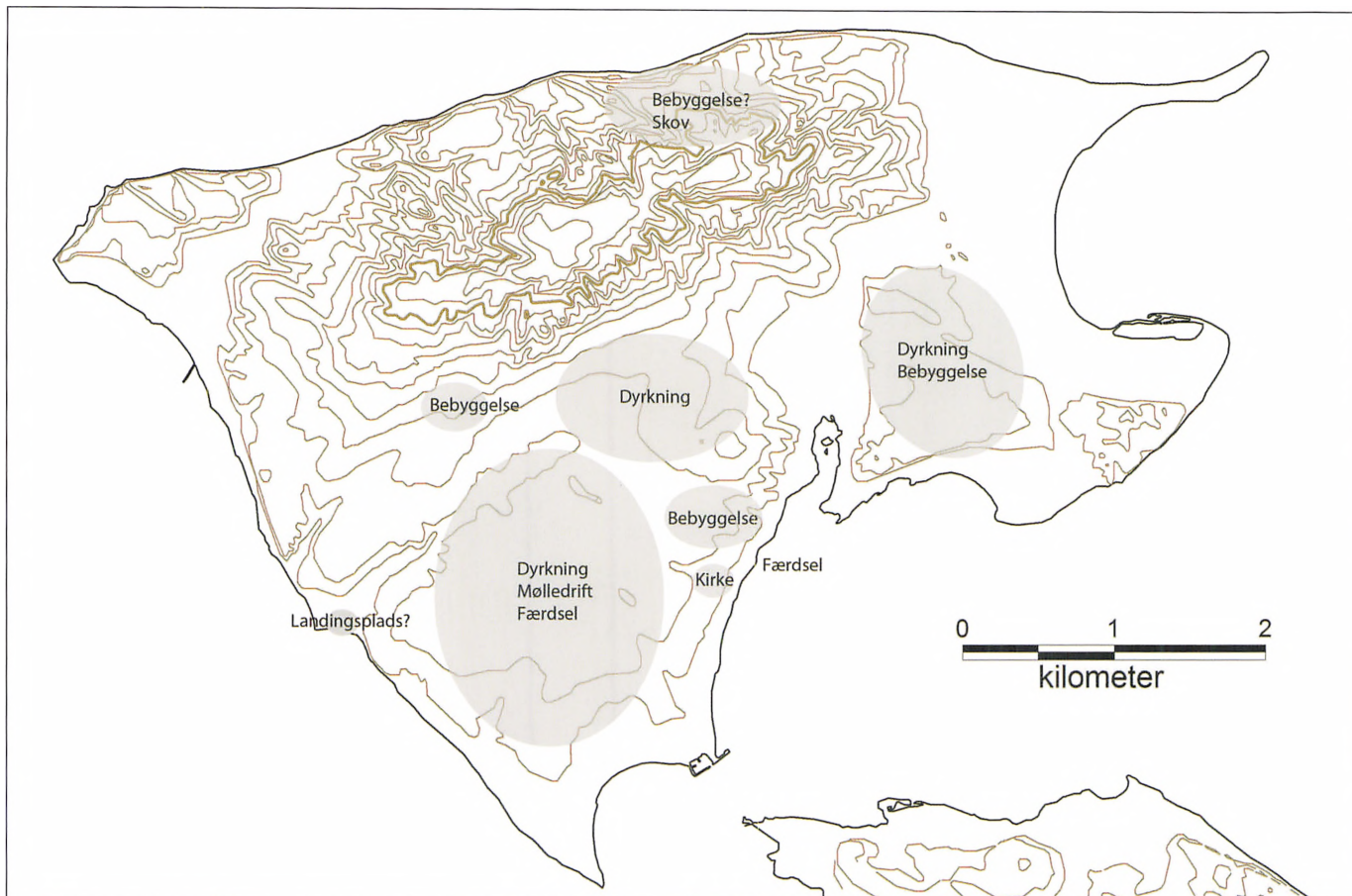

Fig. 8. Landskabsrum på Fur fra omkring 1200 til 1400. Se fig. 5 for kildematerialets præcise fordeling. Tegnet af forfatteren.

hed. Der har været gravet et par tværgående snit gennem det 1,8 km lange tørvedige, der indkredser gårdens indmark, og intet har givet en datering af diget. Men udgraveren foreslår en datering til middelalderen på baggrund af gavebrevet fra 1410.⁶⁷ En anden mulighed er, at Lundgård kan være flyttet til bakkelandet efter 1410 af domkapitlet. En arkæologisk udgravning på stedet kunne afklare, hvornår gården blev anlagt på stedet og dermed, hvordan gårdens anlæggelse forholder sig til de skriftlige kilder.

Sammenhænge i materialet

Kildematerialet fra perioden er ikke stort, og det gør det svært at give nogle mere nuancerede betragtninger over udviklingen i perioden. De arkæologiske fund og de skriftlige kilder er repræsenteret nogenlunde ligeligt, men er få. De giver kun glimt af, hvilke sammenhænge der kunne have været. På fig. 8 har jeg forsøgt at definere landskabsrummene på øen ud fra kildematerialet.

I forhold til den tidlige middelalder må bebyggelsen have bredt sig mere ud over øens sydlige moræneflade.

De to landsbyer Debel og Engelst blev anlagt længere inde på øen uden direkte adgang til vand. Placeringen kunne i sig selv pege på en mere dyrkningsbaseret økonomi, som må have øget det dyrkede areal på øen. Det var måske i tidsrummet, at dyrkningen af jorden for alvor slog igennem på øen? Eventuelt på grund af, at Limfjordens blev fersk? Det var også i denne periode, stubmøllen vest for Nederby blev anlagt. Det understøtter hypotesen om korndyrkningens vigtighed på øen i perioden, selvom vi faktisk ikke ved, hvornår møllen helt præcist blev bygget. Kun fremtidige arkæologiske undersøgelser kan gøre os klogere på, hvad der skete med bebyggelsen på øen i denne periode.

I 1300-tallet hører vi for første gang om to stormænd på Fur, der agerer i forskellige retslige sammenhænge i Limfjordsområdet og en enkelt gang i nærheden af Århus. Både far og søn kaldte sig »til Fur« og havde altså en tilknytning til stedet. Det må være helt evidenti og med, at datteren i 1410 donerede alle slægtens besiddelser på Fur til domkapitlet (se nedenfor). Brevet nævner Lundgård som slægtens hovedgård. Det skal vi vel forstå som, at slægten også var bosat på øen og dermed havde en fysisk tilknytning til området. De skriftlige kilder siger ikke noget om, hvilke sammenhænge adelen på øen indgik i. Men de senere kilder fra 1400-tallet lader dog ane, at slægtens besiddelse af jord og gårde på øen må have haft en betydning for bebyggelsen og befolkningens tjenesteforhold. Adelen må i 1300-tallet have været knyttet til bebyggelsen og de mennesker, der tjente under dem.

Kun brevet fra 1278/79 vidner om, at der kom mere jord til domkapitlet, som sammen med kirken og dens tilliggende øgede domkapitlets ejendom på øen. Om domkapitlet udvidede sine jordtilliggende på øen udover Jens Andersens jord, vides ikke.

Perioden fra 1400 til 1550: senmiddelalder

I senmiddelalderen er det arkæologiske materiale ikke stort, og de fleste fund har ofte en meget bred datering. Det gælder især for vejforløbene, der dateres til middelalder af udgraveren.⁶⁸ Adskillige af de hidtil omtalte vejforløb var sikkert i brug igennem mange år, men én vej er blevet mere præcist dateret. Denne vej fra renæssancen (1500-1600-tallet) blev fundet i 1995 ved Madsbad og havde et noget andet udseende end de hidtil kendte vejforløb på øen i middelalderen, der oftest bare bestod af hjulspor. Vejen var bred og afgrænset af grøfter på hver side (fig. 9, trekant med nr. 29).⁶⁹ Vejen minder i sit udseende om adelveje, der findes beskrevet i Jyske Lov fra 1241. Her står, at en adelvej skal være 8 m bred.⁷⁰ Alle de andre hidtil omtalte veje, der er fundet på Fur, bestod udelukkende af hjulspor og havde ikke grøfter, der afgrænsede vejen til siderne.

Til perioden skal også regnes stubmøllerne vest for kirken på Møllehøjen, der i 1530'erne nævnes som tingsted (fig. 9, trekant med nr. 30-31).⁷¹ Den yngste stubmølle på dette sted var allerede nedlagt før 1530 og var derefter måske blevet flyttet til det sydvestlige Fur. På Johannes Meyers kort fra 1650'erne kan man se en mølle placeret på det sydvestlige Fur (fig. 1), som måske var efterfølgeren til stubmøllen vest for Nederby?

Mange af de endnu synlige anlæg (kaldes også for 'fossile levn') på Fur er også henført til denne periode. Problemet er, at de ikke med sikkerhed kan henføres til middelalderen, men der er en sandsynlighed for, at de kan være opført og også anvendt i denne periode. De har alle en tæt relation til bakkelandet mod nord. Dette område er mindre forstyrret af menneskets spor end den sydlige moræneflade. Bakkerne har vanskeliggjort dyrkning i større stil, dog undtaget omkring Lundgård, og området stod da også skovklædt helt op i 1600-tallet (se nedenfor), mens bakkerne i århundrederne efter 1600-

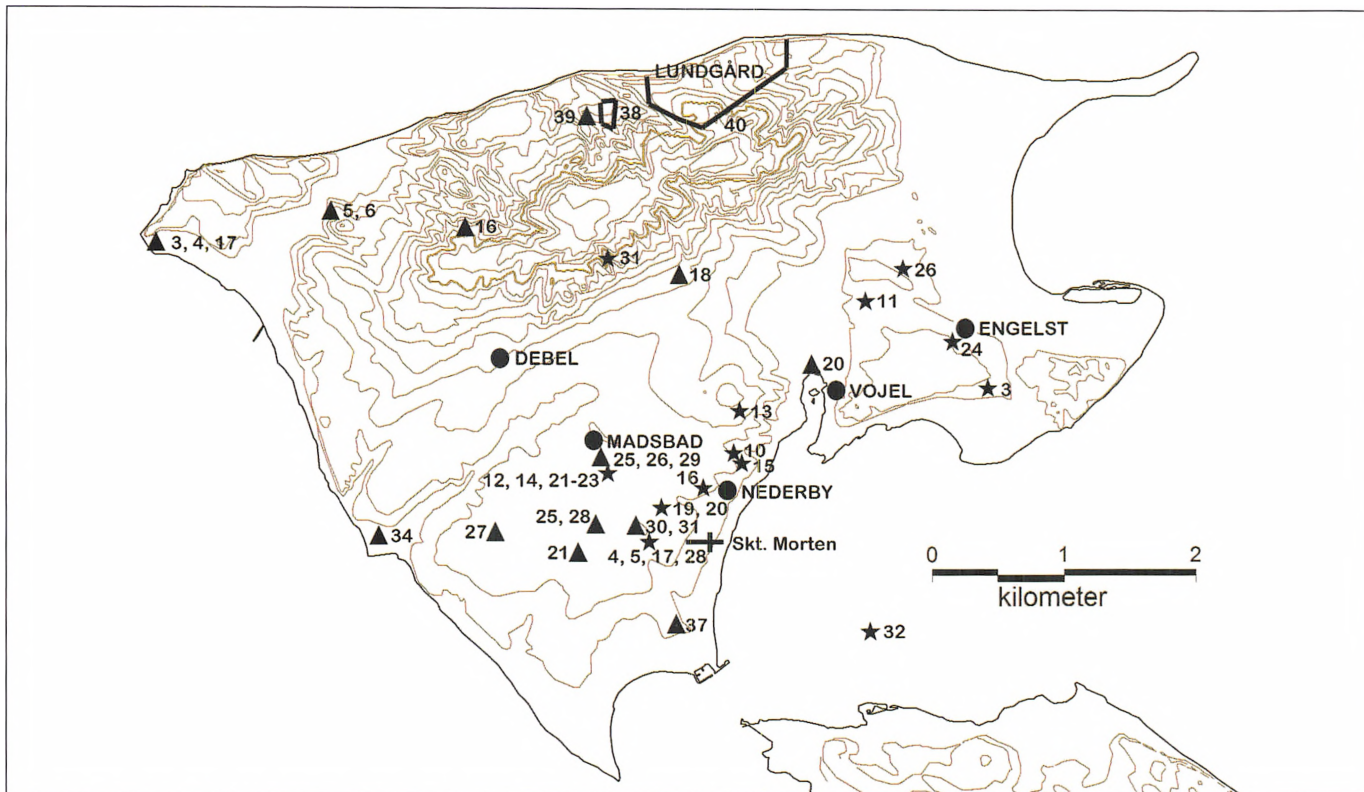

Fig. 9. Kildematerialet på Fur 1400-1550. Numre ved firkanter og trekanten henviser til numrene i tabel 1. Numre ved stjernerne henviser til numre i tabel 2. Baseret på arkæologiske udgravninger, skriftlige kilder, detektorfund og fossile levn. Tegnet af forfatteren.

tallet stod lyngklædte og ikke med skov (fig. 7). En fårefold, tørvediget omkring Lundgård med tilhørende grav og et par løkker vest derfor med en hulvej kan være fossile levn fra middelalderen (fig. 9, trekant med nr. 39, indhegning med nr. 38).⁷² Disse fossile anlæg (undtagen hulvejen) er alle tørvebyggede og er henført til denne periode, selvom de kan være yngre, måske endda ældre (fig. 9, trekanten med nr. 16, 39, 40, nr. 38). Alle anlæggene var oprindeligt højere end i dag og har kunnet indhegne og afgrænse.

Et af de mystiske anlæg på Fur er en stenrække ved Faskær (fig. 9, trekant med nr. 5-6).⁷³ Det blev registre-

ret ved Nationalmuseets søgeberejsning i 1929 og igen i 1979, men det er aldrig blevet arkæologisk undersøgt, og det er usikkert, hvad det egentlig er. Måske rester af en landingsplads? En anden undersøgt lokalitet er Koldkilde på Furs vestkyst (fig. 9, trekant med nr. 34). Koldkilde er kendt som landingsplads i 1800- og 1900-tallet, og lokaliteten kan være ældre. De veje, der fører mod Koldkilde, er muligvis ældre end 1800-tallet, og er dermed måske udtryk for, at Koldkilde som landingsplads kan føres længere tilbage i tid.

Bebyggelsens udseende og udstrækning i perioden mellem 1400 og 1550 er et ret uoplyst kapitel i Furs histo-

rie. Der er kun de skriftlige kilder og kortmaterialet fra 1600-årene at støtte sig til. Debel og Engelst nævnes første gang i 1440, men de må begge være blevet anlagt før 1440, hvor landsbyerne nævnes i forbindelse med størrelsen på den kornafgift, som landsbyerne skulle betale til domkapitlet. Landsbyerne må altså have haft en vis størrelse. Den skriftlige kilde giver således et vidnesbyrd om eksistensen af landsbyerne, og at de dyrkede korn i et sådant omfang, at de kunne betale deres landgilde (en skat) i enten byg eller rug. Denne landgilde skulle betales en gang om året.⁷⁴

I markbogen fra matriklen i 1683 kan man se, at bønderne i Debel dyrkede en del jord med Nederby, og Engelst dyrkede en del jord sammen med Vojel. Måske rækker denne deling længere tilbage i tid, hvorved muligheden står åben for, at Engelst og Debel kunne være etableret af bønder fra de to landsbyer ved kysten. Det kan være én mulig forklaring på, hvorfor de to landsbyer delte jord i 1680'erne. Der er ingen fund fra landsbyerne, og de kan i princippet være lige så gamle som både Nederby og Vojel. På grund af manglende arkæologiske fund fra tiden efter 1200 er det vanskeligt at sige noget mere konkret om udviklingen af bebyggelsen på Fur i perioden.

Til gengæld ved vi lidt mere om ejendomsforholdene på Fur. Fru Maren skænkede i 1410 al slægtens jord på Fur, herunder også det øde gods, med hovedgård til domkapitlet i Viborg mod, at der blev afholdt sjælemesser i Fur kirke for hendes sjæls frelse til evig tid.⁷⁵ Det må have øget domkapitlets ejendom på øen ganske betydeligt. Domkapitlet ejede i forvejen noget jord og kirken på øen, men hvor stort dette gods var før 1440, vides ikke.

Det er i domkapitlets statutter (regelsæt) fra 1440, at dets besiddelser specifikt omtales.⁷⁶ Her blev alle domkapitlets indtægter på øen delt mellem to af domkapit-

lets fornemste embeder (på latin: prælaterer): ærkedegnen og kantoren. Hvert embede blev tildelt indtægter (præbender) af besiddelserne. Ærkedegnen tildeltes øens hovedgård: curiam principalem (en hovedgård), kirken på Fur, vindmøllen, birketinget, samt landgilde fra Debel (en læst), og fra Vojel, Grisselgård og Engelst (to læster hver).⁷⁷ Det er interessant, at der på Fur i 1440 var en hovedgård mere udover den 'gamle' hovedgård Lundgård. Der vides intet om, hvor denne gård lå eller hvornår den var blevet oprettet.

Kantoren fik Fru Marens hovedgård Lundgård og gården Wargård (som kan være identisk med den senere kendte Bjerregård) med deres tilhørende rettigheder.⁷⁸ Udover Bjerregård nævnes ingen besiddelser i Nederby, tilhørende domkapitlet. Domkapitlet havde altså i 1440 en del rettigheder og indtægter af Fur. I tiden mellem 1440 og 1625 blev der lagt flere gårde til domkapitlets ejendom, og man talte nu i gårde og huse, ikke i størrelse af landgilden. I følge en jordebog fra 1625 ejede domkapitlet:

»Erkedegnen Kirken med jus patronatus; 7 Gaarde i Debel, 3 i Hvirp, Griselgaard, Præstegaard, 4 Gaarde i Vøjl, 5 i Engelst, Dalsgaard, 1 Gaard i Sunde; i alt 23 Gaarde, desuden 28 Huse.(...) Kantoren Lundegaard, 4 Gaarde i Kubdal (?), 16 Gaarde i Nederby; i alt 21 Gaarde; desuden 14 Huse. Hele Øen skulde saaledes den Gang have haft 44 Gaarde og 42 Huse.«⁷⁹

Det var ikke kun jord, domkapitlet ejede på Fur i senmiddelalderen. Foruden kirken havde domkapitlet i 1456 yderligere birkeret på øen. Birketinget omtales også i statutterne fra 1440, men i 1442 omtales denne rettighed som værende gammel.⁸⁰ Domkapitlet kan altså have haft denne ret forud for 1440, men ingen bevarede dokumenter kan bevidne dette.

Domkapitlets vragret på Furs strande nævnes første

gang i forbindelse med et fredebrev i 1569, hvor en fredløs mand blev givet fred (dvs. benådet). Hans brøde bestod i, at han havde taget et stykke vragsfjæl, dvs. tømmer, på stranden.⁸¹ Vragretten var oftest en rettighed, kongen havde, men den kunne overdrages - i dette tilfælde til domkapitlet. Selvom det er første gang, retten til vrag eller andet opskyl på øens strande omtales, kan domkapitlets vragret sagtens være ældre, men det er kun en løs formodning. For hvis domkapitlet havde haft vragretten i 1440, ville det nok have stået i statutterne. Retten til at tage vrag kan altså være blevet overdraget til domkapitlet i anden halvdel af 1400-tallet eller i første halvdel af 1500-tallet.

Fra en enkelt skriftlig kilde ved vi, at også andre end domkapitlet havde besiddelser på Fur i senmiddelalderen: I et brev fra 1500 remser Albrett Skeel til Jungetgård (i Salling) sin gårds besiddelser op på Fur: et fald, en ager og en otting jord på Stisager (på søndermark vest for Nederby); en otting agerjord på Lille Wolkiers ager og en otting på Store Wolkiers ager (ligger i Nørre-mark, øst for Nederby) og til sidst nævnes to otting agerjord på Store Fur og to otting på Bosager, som muligvis var marker på Fur.⁸²

Der kan til gengæld findes mange oplysninger om øens dyrkningsforhold, dyrehold og andre ressourcer i de skriftlige kilder. Sammen med de mange arkæologiske fund af agerrener og agerskel rundt omkring på øen henviser de skriftlige kilder til, at dyrkning var en ret vigtig del af befolkningens levevej i senmiddelalderen. Møllerne vidner om behovet for at forarbejde korn til mel. Hvad der måske virker lidt besynderligt er, at nærmest intet nævnes i de middelalderlige kilder om fiskeri på Fur. Hugo Matthiessen refererede i sin bog om Limfjorden en skriftlig kilde fra 1500-tallet, hvor omtalen af Fur hæftede sig ved de 'herlige skove' og 'rig ålefangst'.⁸³ Det er den eneste henvisning til fiskeri og skov

i perioden, som jeg har fundet. I 1682 betalte furboerne stadig deres landgilde i byg, til forskel fra Mors og den vestlige del af Salling, der betalte med ål ved siden af byg og rug.⁸⁴ Det kunne tyde på, at korndyrkningen var meget vigtig på Fur i senmiddelalderen og ind i 1600-tallet.

Ved Stisager fandt museet i 1995 en ager, der var bearbejdet med hjulplov (fig. 9, trekant med nr. 25).⁸⁵ Ageren var overlejret af op til 110 cm muld. Ved flere af udgravningerne vest for Nederby og ved Debel er også påvist ret tykke muldlag, som er dateret til 1500-tallet.⁸⁶ Det kan være brug af det såkaldte blandingsmøg, der har skabt disse tykke muldlag. I 1600-tallets Salling blev tang blandet med husdyrgødning og efterfølgende spredt ud på markerne for at øge muldlagets tykkelse og tilføre næring, som det måske også skete på Fur.⁸⁷ Det organiske materiale fra den sløjfede agerren blev dateret til 1525-1630 e. Kr.⁸⁸ Marken blev overlejret af det 110 cm tykke muldlag på et tidspunkt mellem 1525 og 1630, og marken var altså i brug før det tidspunkt. Fundet leverer også et håndfast bevis på, at hjulploven blev anvendt på Fur i den sene middelalder.

I et tingsvidne fra 1531 omtales øens 'badhe vong digier' = begge vanges diger, som skulle være klargjorte senest 8 dage efter Valborgs dag (1. maj). Det vil sige, at det var ved at være sidste frist til at få sat digerne, da tingsvidnet blev udstedt.⁸⁹ En form for tovangsbrug blev altså praktiseret i 1530'erne, men det er usikkert, hvornår det kan være indført på øen. I markbogen fra 1683-matriklen beskrives øens tovangsbrug, og hvordan rotationen af afgrøder skiftede mellem sønder- og nørre-mark henholdsvis nord og syd for Nederby.⁹⁰ Tovangsbruget betød, at befolkningen på øen indgik i et mark- og dyrkningsfællesskab med lovbestemte regler om for eksempel hegning, såning og høst mv.⁹¹ Igen et udtryk for, hvor vigtig dyrkning af jorden var på Fur.

Man kan spekulere på, om korndyrkningen på øen i senmiddelalderen og op i 1600-tallet måske kunne være et udtryk for en markedsintegreret produktion på øen. Bjørn Poulsen har påpeget, at der i senmiddelalderens Danmark var en tendens til opdeling i specialiserede landbrugsegne. Han bemærker, at trafikken i 1500- og 1600-tallet over Kattegat mellem Halland, Norge og Danmark bevirkede, at man i bytte for tømmer solgte korn til bådene, der løb ind i Limfjorden fra disse fjerne egne.⁹² Måske havde Fur også sin plads i dette handelsnetværk i 1500- og 1600-tallet. Især da skoven mere eller mindre var væk på øen i 1600-tallet, var det nødvendigt med træ udefra.

Derudover findes i tingsvidnet fra 1531 også omtale af husdyrholdet på øen: får med lam, svin, øksne i skoven og tyrekoer i marken.⁹³ I dette tingsvidne nævnes skoven på Fur for første gang, hvis man ser bort fra stednavnet Lundgård. I tingsvidnet er det måske nok især skovene i bakkelandet, der hentydes til.

Fur var altså sandsynligvis ikke et åbent agerbrugslandskab på dette tidspunkt, hvor den sydlige moræneflade var relativt velopdyrket og det nordlige bakkeland for en stor dels vedkommende må have været dækket af skov. I bebyggelsens yderområder og på de sumpede områder lige syd for bakkerne voksede der skov i 1600-tallet og sikkert også i 1500-tallet. Et par marknavne fra 1683 nævner skovfald lige syd for bakkerne, men også syd for Engelst var der skovfald. Desuden er der en del skriftlige kilder, der omtaler skov på øen, men disse er hovedsageligt fra tiden efter 1550 og handler om ret til at fælde og bruge skov på øen. I 1600-tallet blev den sidste skov antageligt fældet, hvorefter heden gjorde sit indtog på de tidligere skovområder. I 1641 omtaltes stadig »en del gode skove«, da lensmanden Jørgen Rosenkrantz af Christian IV får lov at fælde skoven for at kunne dyrke jorden.⁹⁴ Ifølge Videnskabernes Selskabskort

fra slutningen af 1700-tallet henlå det nordlige bakkeland som hede (fig. 7).

I tingsvidnet fra 1531 udstedtes et forbud mod at grave i eng eller grønmarksjord, og sandsynligvis var dette et forbud mod at grave tørv på dyrket jord eller på enge, der ofte blev brugt som græsningsarealer. Forbuddet er interessant, fordi det viser, at der var en bevidsthed om ressourcernes skrøbelighed, og at man af erfaring vidste, at det skadede den fremtidige dyrkning, hvis man fjernede muldlaget på den dyrkede jord. Forbuddet måtte også være en reaktion på, at det var sket. Det vidner også om, at dyrkningsfællesskabet var uomgængeligt for at sikre de flest muliges overlevelse. På Fur var der måske mulighed for tørvegravning i Vojelkær, hvor man gravede i 1600-tallet. Bakkelandet med erosionsdalene og kilderne var måske også et sted, hvor der kunne graves tørv.

På øens birketing blev den 21. april 1531 bilagt en strid mellem kantorens og ærkedegnens tjenere på øen. De havde åbenbart chikaneret hinanden i længere tid ved at føre dyr gennem hinandens marker og enge. Den, der efter tingsvidnet forbrød sig mod forliget, ville miste sin gård og bol. Ligeledes kunne noget tyde på, at der også var problemer med at åbne markerne for hinandens dyr, når høsten var forbi.⁹⁵ For at forstå denne konflikt skal man vide, at ærkedegnen, Anders Skovgaard, stadig bekendte sig åbent til den gamle tro, mens kantoren, Niels Friis, var lutheraner.⁹⁶ At forholdet mellem lutheranere og katolikker udmøntede sig i direkte chikane i et relativt lille samfund som Fur, var måske ikke et særsyn på Reformationstiden, hvor underliggende sociale konflikter ofte fik ekstra kraft på grund af de religiøse overbevisninger.

I 1532 nævnes kornmarker på Fur i forbindelse med Iver Krabbe og Hans van Wisch's jagt.⁹⁷ I juli måned drev de jagt med hunde hen over navngivne bønders

kornmarker, for eksempel Christen Pedersens og Grauers Krabbes korn på Engelst Mark, og flere bønder klagede efterfølgende på tinget den 19. juli over, at korn var trådt ned og hundene havde bidt nogle får og lam ihjel.⁹⁸ Fra den 21. juli 1532 ligger et sognevidne, udstedt af præsten mfl., at Iver Krabbe og Hans van Wisch med deres følge havde redet frem og tilbage i Poul Grieses korn og havde ødelagde hans dige og digelukket.⁹⁹

Iver Krabbe var efterkommer af Fru Maren, og det er nok også i dette slægtsforhold, at grunden til jagten skal findes. Iver Krabbes utidige jagt på domkapitlets ejendom skal nok ses i lyset af slægtens utilfredshed med domkapitlets forvaltning af sjælegaven. I 1499 havde Iver Krabbes far, Glob Krabbe, taget retsligt vidnesbyrd om, at messerne på Fur ikke var blevet holdt ved lige. Det var sikkert denne sag, Iver Krabbe førte i ly af reformationsrøret. Sagen lå dog stille efter jagten i 1532 og indtil 1546. Ærkedegnen Anders Skovgaard havde efter jagten skrevet til Glob Krabbe om hans søns 'ukristelige adfærd mod de fattige bønder på Fur', og det stoppede formentlig Iver Krabbes chikaner. Ærkedegnen spildte ikke tiden: i 1534 udstedte han et retsligt vidnesbyrd om, at messen, der skulle afholdes i Fur kirke, blev af- og opretholdt i Dueholm kloster i stedet for Viborg domkirke.¹⁰⁰ Messen skulle have været holdt i Fur kirke ifølge testamentet, men på et tidspunkt inden 1534 var den blevet flyttet til domkirken i Viborg, hvorfra den igen blev flyttet til Dueholm kloster på Mors, hvor ærkedegnen opholdt sig på grund af reformationen.

Allerede i slutningen af 1520'erne var Viborgs borgere gået over til Luthers reformerte kristendom. Borgerkrigen i 1530'erne gjorde det nok ikke nemmere for ærkedegnen at opholde sig i byen, da han på dette tidspunkt stadig bekendte sig til den katolske tro. Hvorfor messen ikke kunne afholdes i kirken på Fur, står hen i det uvisse. Måske var der ingen præst i kirken på det tidspunkt,

som kunne holde messen? Eller var messen flyttet til domkirken før 1530'erne? I 1536 udstedtes et tingsvidne om, at præsten på Fur havde prædikeret, som han skulle.¹⁰¹ Et tydeligt vidnesbyrd om, at Fur sogn var overgået til Luthers lære. For domkapitlet og ærkedegnen gjaldt det om at sikre domkapitlets rettigheder på øen, og det gjorde de ved at få udstedt retslige dokumenter på, at de overholdt deres forpligtelser. I 1542 fik ærkedegnen Anders Skovgård brev på, at han og efterfølgende ærkedegne kvit og frit skulle nyde Fur kirke med tiende og alle de rettigheder og privilegier, som de havde haft 'siden arilds tid'.¹⁰²

I 1546 tog Iver Krabbe sagen op igen, og gejstligheden i Viborg bevidnede, at domkapitlet årligt gav betaling til en præst, der holdt en prædiken i stedet for de nedlagte messer, og på den måde overholdt sine forpligtelser overfor Krabbeslægten.¹⁰³ Sagen blev først afsluttet i 1549 ved kongeligt forlig, hvor domkapitlet beholdt sine ejendomme på Fur, mens Krabbeslægten til gengæld fik en daglig gudstjeneste i Viborg domkirke fem dage om ugen, som skulle afholdes hver dag kl. 6 om morgenen. Iver Krabbe og hans arvinger fik ret til at ansætte præsten, som domkapitlet skulle aflønne.¹⁰⁴ På den måde blev sjælegaven fra 1410 opretholdt og den middelalderlige messe ført videre efter reformationen i form af en daglig gudstjeneste.

Sagen giver et indblik i, hvordan den tids magtkampe mellem adel og gejstlighed kunne udarte sig. Gejstligheden forsøgte at fastholde deres ejendomme og rettigheder, mens adelen forsøgte at så tvivl om disse rettigheder på forskellig vis. Det fortæller også om, hvor lidt der egentlig blev ændret ved furboernes ejendomssituation ved overgangen fra katolsk til luthersk, for domkapitlet fik i perioden fra 1440 og frem til 1625 flere besiddelser på øen. Iver Krabbes problem var, at domkapitlet ikke blev ophævet ved reformationen, men blev ført videre i

reformeret luthersk form. Det blev ikke nedlagt, som en del andre gejstlige institutioner efter reformationen.

Tiendepligten var et af de forhold, der især blev klaget over i reformationstiden, og modstanden skal have været stærkest i Jylland. Den 26. maj 1531 blev der på Fur udstedt et tingsvidne om, at Store Søren, der var ærkedegnens tjener, nægtede at betale tiende til denne og kirken, men hvis kongen krævede noget af ham, da ville han give kongen den del, der var kongen pligtig.¹⁰⁵ Hvilken konge Store Søren henviste til, er uvist. Det kan have været Christian 2., der på dette tidspunkt var i landflygtighed, men det kan også have været Frederik 1. Ifølge A.C. Nielsen sluttede øboerne sig til Skipper Klement i Svenstrup,¹⁰⁶ dvs. de var tilhængere af Christian 2. I et brev til furboerne måtte kantoren understrege, at de skulle yde tiende og ikke holde noget igen for ærkedegnen, Anders Skovgaard, om de stadig ville have kantorens venskab. Her støttede kantoren ærkedegnens sag, som potentielt også kunne blive hans problem, selv om de tilhørte hver sit religiøse parti, men deres embeder betød, at de havde de samme økonomiske interesser på Fur. Reformationsrøret var kommet til Fur i 1531 - men allerede i første halvdel af 1520'erne havde luthersk reformerte præster gjort deres indtog i mange af Sallings kirker.¹⁰⁷ Måske også på Fur? Måske var det dette tomrum, som Iver Krabbe agerede i med jagten i 1532? Et tidspunkt, hvor domkapitlets autoritet måske stod svagt?

I senmiddelalderen udfoldede furboerne en omfattende byggeaktivitet på kirken (fig. 10). Der blev bygget ribbehvælv i koret med 8 hvælvkapper, og apsis blev skilt fra koret ved en mur, opført i munkesten, og fik en dør i den nordlige del af muren. Apsis blev derved et slags sakristi og bruges stadig som sådan i dag. Desuden blev alteret sat i munkesten. Disse begivenheder skal sikkert dateres til omkring 1450 i henhold til et par dendrokro-

nologiske dateringer fra korets tagværk, der ligger mellem 1431 og 1446.¹⁰⁸ På et senere tidspunkt, måske op mod 1500, blev våbenhuset bygget til ud for norddøren. I 1500-tallet blev tårnet bygget til kirkens skib mod vest.

I august 1874 besøgte arkitekten F. Uldall Fur kirke. Han tegnede blandt andet kirkens apsis og lavede en kort beskrivelse af kirken, hvor han omtaler en dør i skibets sydmur: »Saaledes er den sydlige Portal ganske ommuret med Murstene og danner nu kun en spidsbuget Blinding.«¹⁰⁹ Denne dør kan nu kun ses indefra, da skibets sydmur blev omsat i slutningen af 1800-tallet.

Af det senmiddelalderlige inventar i kirken findes stadig træfigurer fra en altertavle. Figurerne blev restaureret i 1948 og fik plads på alteret i et alterskab. Før restaureringen havde figurerne hængt på skibets mur.¹¹⁰ I kirken findes også to træfigurer, der forestiller en okse og en løve. De stammer måske fra en degnestol.¹¹¹ I korbhvælvet var der kalkmalerier fra 1500-tallet, der forestillede fire engle. Malerierne blev overkalket i slutningen af 1930'erne, fordi malerierne var truet af os fra ovnen i kirken.¹¹² Konservator Egmont Lind beskrev malerierne inden overkalkningen: fire engle, der holdt et skriftbånd mellem deres hænder, hvorpå var et citat fra Esajas kap. 6, vers 3. Lind vurderede, at de aldrig havde været overkalkede. Desuden var der i 1930'erne stadig bevaret noget kalkmalet bladværk på kormuren bag ved alteret, også dette kan dateres til 1500-tallet.

I navnestof fra perioden gemmer sig også mange små interessante oplysninger. I 1468 og 1471 støder vi i nogle retsdokumenter på en furbo i Viborg, Morten Furbo, der var kannik og i 1471 kantor i domkapitlet. Morten Furbo blev blandt andre brugt af bispem i Viborg til at tage lovhævd på stiftets gods,¹¹³ dvs. han udfyldte en administrativ stilling udover at være tilknyttet domkapitlet.

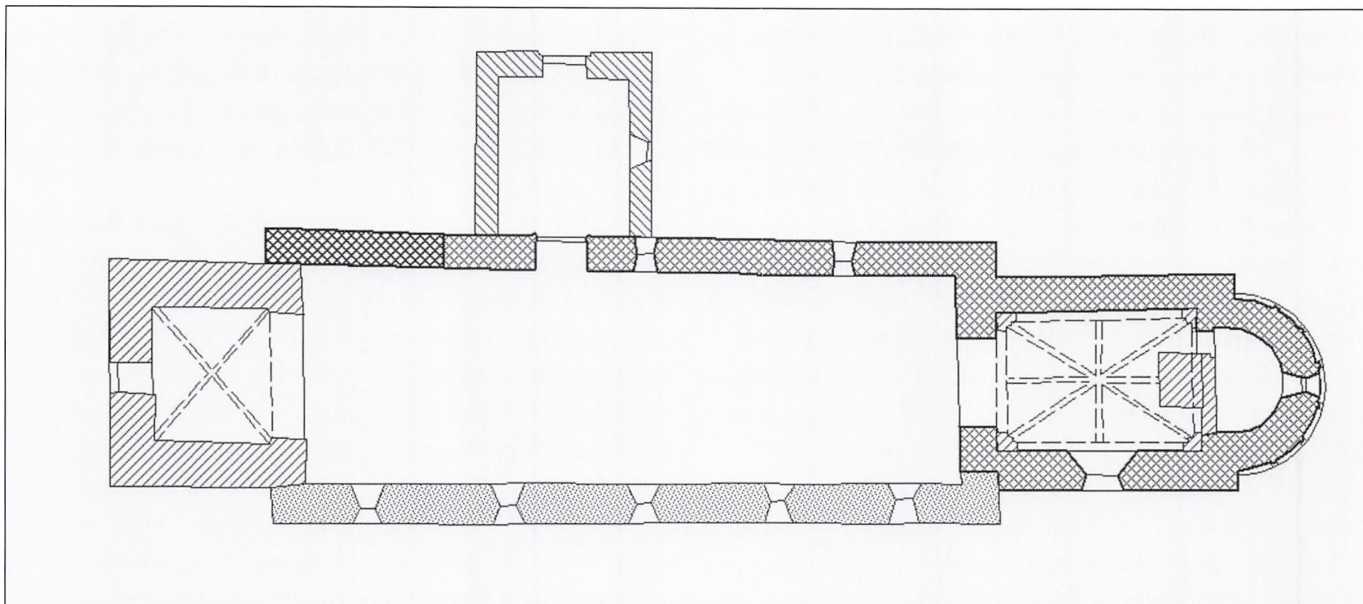

Fig. 10. Grundplan af kirken med markering af dens bygningshistorie. Krydsskraveret signatur betyder, at murene er bygget i romansk tid, ca. 1100-1250. Læg mærke til den vestlige del af nordmuren med en lidt tykkere krydsskravering. Denne del af muren virker til at være yngre end de andre romanske dele af kirkebygningen. Skrå skravering betyder, at murene er bygget i gotisk tid, ca. 1250-1550. Prikket betyder, at murene er bygget i tiden efter 1550. Tegnet af forfatteren. Bemærk: Tegningen er ikke målfast.

I 1475 nævnes Maren Mortensdatter, der var enke efter Nis Furbo. Hun lejede noget øde jord af domkapitlet i Skt. Nikolaj sogn i Viborg. Den samme enke møder vi igen i 1478 i forbindelse med et pantebrev på en gård i Vindblæs.¹¹⁴ Navnet furbo må i disse tilfælde være tilnavne, som både kan være givet, men lige såvel taget for at understrege deres herkomst. Også i middelalderen blev man ofte identificeret med, hvor man kom fra. De sporadiske oplysninger om Morten og Nis bevidner også, at furboer færdedes udenfor øen. Det er også pudsigt, at både Morten og Nis' enke havde en forbindelse til domkapitlet, selvom de ikke boede på Fur.

Til sidst vil jeg omtale nogle af de genstandsfund, der er fundet på øen, og som stammer fra 1400- og 1500-tallet. For næsten dem alle gælder, at de er fundet i

områder, hvor der sandsynligvis var mark. Den eneste undtagelse er måske de fire kobbersterlinger fra 1420-1440, der er fundet i området ved Møllehøj på Stisager (fig. 9, stjerner med 4, 5, 17, 28),¹¹⁵ og de kunne være tabt ved besøg på møllen, der jo stod på stedet. Møller var mødested for mange mennesker, der skulle have malet deres korn og måtte lægge betaling til mølleren for tjenesten. I området omkring Nederby er fundet et par fingerbøl og en klædeplombe fra Wrochlaw i Polen (fig. 9, stjerner med nr. 10, 15, 16).¹¹⁶ Desuden er der fundet klædeplomber fra Frankrig, Tyskland og Nederlandene (fig. 9, stjerner med nr. 11, 13).¹¹⁷ Klædeplomberne, der dateres til 1500-1600-tallet, var et slags garanti- og toldmærke, så man kunne se, at der var betalt afgift af klædet. Det er uvist, hvilken slags klæde

plomberne var sat på. En forgyldt broche ved Stendal i bakkelandet mod nord dateres til 1500-tallet (fig. 9, stjerne med nr. 31).¹¹⁸ På en mark ved Engelst blev i 1998 fundet to kobbersterlinger med få centimeters mellemrum, og begge var slået i Næstved under Erik af Pommern (1420-1440) (fig. 9, stjerne med nr. 3).¹¹⁹ Desuden blev der i området ved Engelst fundet et trearmet rembeslag af bronze, som dateres bredt til middelalderen (fig. 9, stjerne med nr. 24).¹²⁰ Det var del af et seletøj til en hest og fortæller om hestens færden i området som enten træk- eller ridedyr.

Sammenhænge i kildematerialet

På fig. 11 vises de landskabsrum, som det er muligt at definere ud fra kildematerialet. Der er mange usikre sammenhænge i materialet, som gør det svært at få et præcist overblik over udviklingen i perioden. De mange bredt daterede anlæg - især de fossile levn er problematiske, men også vejforløbene gør det vanskeligt at få hold på, hvilke anlæg, der var i brug i perioden og hvilke, der ikke var. Præmissen for fig. 11 er, at disse anlæg kan være anlagt og i brug i senmiddelalderen, men at der er dateringsproblemer ved denne tolkning.

De skriftlige kilder udgør et andet problem for at forstå sammenhængen med landskabet. De skriftlige kilder kan ofte ikke stedfæstes nærmere end til selve øen eller til et udefinerbart rum. For eksempel nævnes øens to vange i 1531, men hvor lå de helt præcist? Det er først med matriklen i 1680'erne, at det bliver muligt at finde ud af, hvor vangene var placeret i slutningen af 1600-tallet, men var det nødvendigvis samme placering som i 1500-tallet? Et andet eksempel er tingsvidnerne. De blev taget og udfærdiget på tinget, som lå på/ved Møllehøj vest for Nederby, men forhold som for eksempel øksne i skoven og grønmarksjord er straks mere vanskelige at stedfæste helt præcist på øen. Selvom der kan

være mere eller mindre oplagte mulige placeringer, giver det selvsagt en usikkerhed i forståelsen af sammenhængene.

De skriftlige kilder giver gode oplysninger, når de kombineres med de arkæologiske kilder og løsfundene. Sammenhængen mellem bebyggelse, dyrkning, færdsel og hushold dokumenteres også gennem fundene af forskellige slags genstande i markområder (mønter, fingerbøl, klædeplomber), agerrenner og skel, vejforløb, og især i tingsvidnerne fra 1530'erne. Det er muligvis også i denne periode, dyrkning kan være foregået i bakkelandet på de mere flade dele. Man skal måske nok forestille sig, at bakkelandet mest blev brugt til husdyrhold, som fårefolden dokumenterer, og øksnene i skoven henviser sandsynligvis også til bakkelandet.

Helt markant er selvfølgelig forbindelsen mellem bebyggelse, befolkning og domkapitlet i 1400- og 1500-tallet. En forbindelse, som bestod i kraft af rettigheder og forpligtelser mellem befolkningen på Fur og domkapitlet. Sammenhængen omfattede mange forhold. Domkapitlet havde ret til landgilde fra blandt andet forskellige gårde på øen imod at sørge for en årlig sjælemesse i kirken. Det havde rettigheder i forhold til tinget på øen. Det ejede møllen og kirken, og fra engang i 1500-tallet havde domkapitlet også vragretten på Fur. Domkapitlet var fra 1410 en helt uundgåelig del af dagligdagen på Fur. Men hvad enten øens befolkning tjente under domkapitlet eller ej, så betalte alle tiende til kirken, og via dyrkningsfællesskabet var befolkningen også indbyrdes knyttet til hinanden.

De urolige tider i 1530'erne slog også igennem på Fur og udartede sig til en konflikt, der udspandt sig mellem henholdsvis ærkedegnens og kantorens tjenere. Sammenhængen mellem dyrkning og tjenesteforhold blev draget ind i en måske religiøs konflikt mellem Luthers tilhængere og de ikke-reformerte. Eksemplet er Store

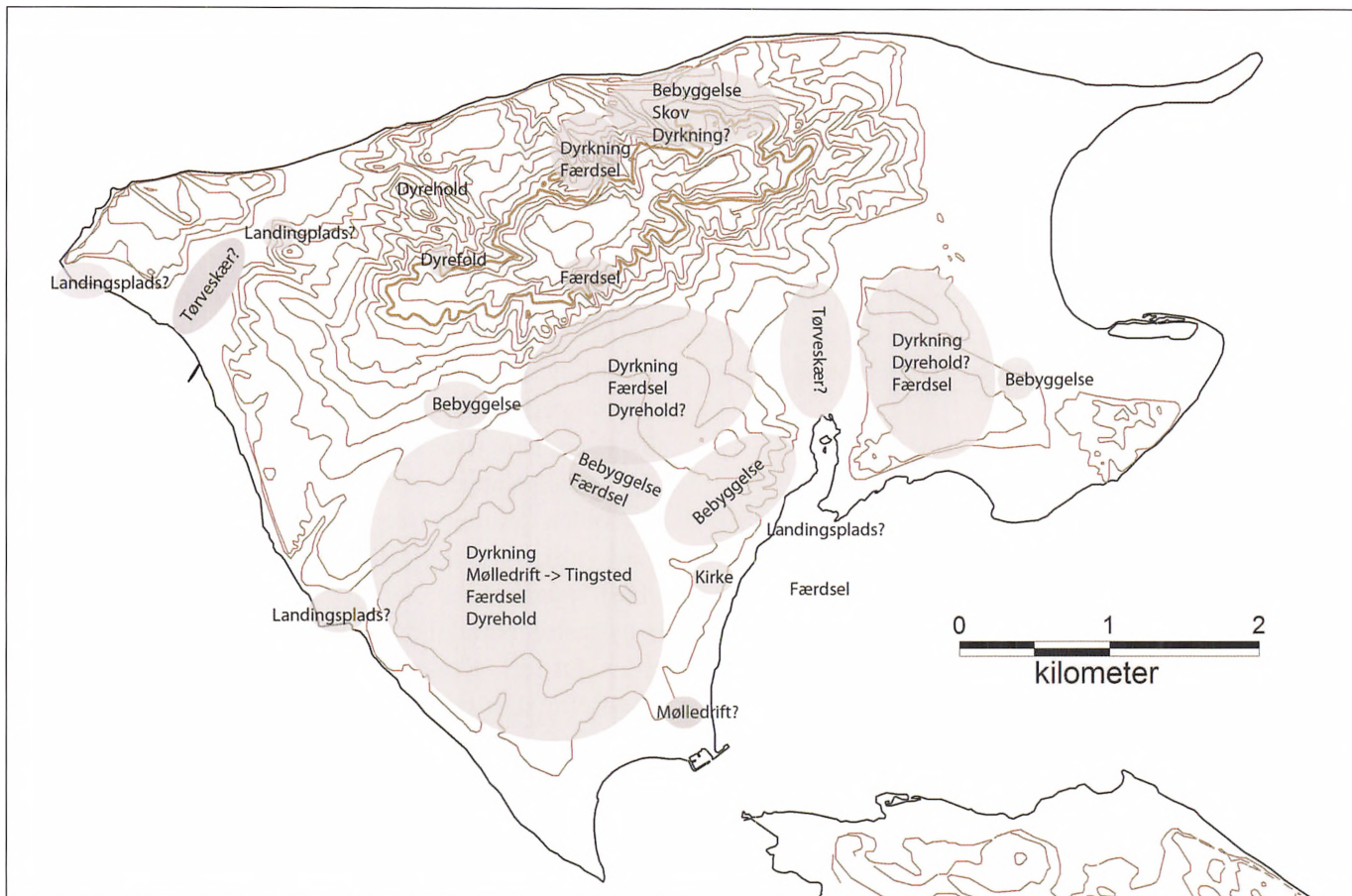

Fig. 11. Landskabsrum på Fur fra omkring 1400-1550. Se fig. 10 for kildematerialets præcise fordeling. Tegnet af forfatteren.

Søren fra tingsvidnet i 1531, der nægtede at betale tiende til kirken, men ville give kongen sin ret, hvis han ville have den.

En anden interessant sammenhæng i kildematerialet er den mellem Iver Krabbe og slægtens gave fra 1410. Fru Marens gave til domkapitlet var et konkret bevis på en aftale. Hvis ikke modtageren ærede den aftale, der var blevet indgået ved gavens overrækkelse, kunne den trækkes tilbage. Domkapitlet havde i princippet kun ret

til gaven, så længe det overholdt aftalen. Hvis Iver Krabbe havde været i stand til at bevise, at sjælømmessen ikke var blevet afholdt, var sagen måske faldet anderledes ud i sidste ende. Forbindelsen mellem domkapitlet i Viborg og Fur blev opretholdt efter reformationen i 1530'erne og et godt stykke ind i 1600-tallet.

Til sidst vil jeg knytte en lille kommentar til området vest for Nederby, der i løbet af senmiddelalderen ændrede betydning fra at have været møllested til at blive

tingsted senest i 1520'erne. Møllen forbindes med dyrkning og forarbejdning af korn, og da møllen blev nedlagt, blev stedet til tingsted, og dermed stedet, hvor loven blev håndhævet på øen. Det er også meget interessant, at navnet Møllehøj stadig nævnes i 1530'erne, selvom det var tingsted. Stedet fik en slags historie bag navnet, fordi der sikkert var nogen på øen, der stadig kunne huske, at der havde stået en mølle på dette sted.

Landskab og menneske i middelalderen på Fur

Igennem middelalderen indgik hele øen i furboernes forskellige aktiviteter. Hele landskabet blev brugt. I det foregående har jeg forsøgt at udskille forskellige landskabsrum af mere eller mindre velafgrænset udstrækning (fig. 4, 8, 11). Udstrækningen af rummene er omtrentlige og må forstås som min tolkning af det forhåndenværende kildemateriale. Dette afsnit handler om relationen mellem kildematerialet og selve landskabet gennem hele middelalderen, fordi denne relation afspejler forholdet mellem menneske og landskab.

Landskabet på Fur præges i hele perioden af bebyggelsen og de dyrkede arealer på øens sydlige dele. Den naturlige frugtbare moræneflade egnede sig til dyrkning, og bebyggelsen blev i den tidlige middelalder lagt i udkanten af morænefladen tæt på Limfjorden og den sydvendte kyst. Det er blevet foreslået af John Brinch Bertelsen, at det var tætheden til vand og ikke til dyrkbart land, der kan have været grunden til, at bebyggelsen blev anlagt på det sted i vikingetid og tidlig middelalder (se afsnittet om perioden 1000-1200). De detektorfundne genstande fra den tidlige middelalder findes for en dels vedkommende i områder, der må have været dyrket mark. Genstandene kan være havnet på fundstederne på grund af dyrkningsaktiviteter, for eksempel ved pløjning eller udkørsel af møg fra møddinger tæt ved bebyggelsen. Desuden er der fundet spor af jordbear-

bejdning med en ard på en toft ved kirken, hvilket viser, at i det mindste noget jord må have været dyrket.

Måske var det først i perioden efter 1200, at dyrkningen af korn blev mere vigtig for opretholdelsen af livet. Måske endda var det indirekte en af grundene til anlæggelsen af Debel og Engelst i udkanten af de dyrkbare områder med adgang til både græsningsarealer for husdyr, skov og dyrkbart land på morænefladen? Møllerne er de helt konkrete beviser på kornets vigtige rolle på øen. Limfjordens ændrede fauna kan også have haft væsentlig betydning for livsvilkårene på øen gennem middelalderen - der er bare ikke spor efter det i kildematerialet. Hvis man tolker kildematerialet i den retning, så må man forestille sig, at bebyggelsen på øen bredte sig i løbet af 1100- og 1200-tallet, og at bebyggelsen i en stor del af perioden var agrart baseret med dyrkning af jorden. Mennesket var tæt knyttet til landskabet især gennem dyrkning af jorden. Det var vel den primære brug af landskabet, og det skabte en livgivende forbindelse mellem landskab og menneske, som også må have eksisteret middelalderen ud, selvom kildematerialet er dårligt dateret og i den tidlige middelalderlige periode ret dårligt repræsenteret. Husdyrholdet var muligvis også en ret vigtig del af husholdningen på øen i den tidlige middelalder.

Man kan så spekulere på, hvilken funktion Knudshoved kunne have haft i den tidlige middelalder? Naustet er ikke dateret, men der er fundet kulturspor fra 900-tallet på stedet (stighbøjlen, gruber, keramik). Måske var det en slags landingsplads? Eller var det bare et ideelt sted at sejle ud fra, når der skulle fiskes? I det hele taget var Limfjorden uomgængelig. Kontakten til de omkringliggende områder foregik af vandvejen, og måske skal vi forestille os, at fiskeriet var en ekstra måde at skaffe mad på for befolkningen, selvom de fleste furboere i 1400-tallet betalte landgilde i korn. Relationen mellem

land og vand og befolkningen var ikke til at komme udenom, og det må have præsenteret furboerne for bestemte betingelser for færdsel og kontakt udadtil. Man kunne tænke sig, at ikke alle på øen for eksempel ejede en båd.

En anden meget vigtig relation mellem landskab og menneske blev skabt i 1100-tallet. Engang i 1100-tallet anlagdes stenkirken på den sydlige del af øen på en skrænt ud til vandet, hvorfra den tydeligt kunne ses fra Salling og af forbipasserende på vandet. På det tidspunkt lå en del af bebyggelsen stadig ved kirken, men omkring 1200 blev bebyggelsen nedlagt og formentlig flyttet et andet sted hen. Det betød, at kirken fik en mere markant og isoleret placering på øen. I 1120'erne var kirken blevet overdraget til bispem i Viborg, der ca. 40 år senere overdrog kirken til domkapitlet. Med kirken må have fulgt noget jord udover tienden til præstens underhold og kirkens bygninger. Domkapitlets rettigheder til kirken strakte sig over en 500-års periode til helt ind i 1600-tallet. Senest i 1100-tallet blev kirken som helligt sted etableret og skabte dermed et helligt rum i landskabet. Selve kirkebygningen blev i 1100-tallet rejst af sandsten fra Fur og var på den måde fysisk knyttet til øen. Via den røde sandsten var landskabets ressourcer også knyttet til domkapitlet og domkirken i Viborg. Kirkegården var i middelalderen afgrænset af grøfter, der markerede grænsen mellem helligt og profant. Det religiøse fandtes imidlertid også uden for kirkegårdens grøfter. De to spænder fra 1000-1100-tallet med henholdsvis korslammet og urnes-dyret viser, at et par mennesker på deres dragter bar synlige beviser på deres tro i andre end direkte religiøse sammenhænge, som for eksempel i kirken. De religiøse mennesker færdedes også på de dyrkede marker og i bebyggelsen.

Forholdet mellem menneske og landskab var nok også påvirket af ejerforholdene i den tidlige middelalder. Kil-

dematerialet giver imidlertid kun ganske få og indirekte oplysninger. De tre stiftere, der overdrog kirken til bispem, var sikkert ikke 'hvem-som-helst' og må have haft en mere fremtrædende position blandt øens øvrige indbyggere. En del af deres jord samt kirken og rettighederne knyttet til den, må de have taget fra deres egne besiddelser og på den måde banet vejen for en udefrakommende gejstlig institution.

Kirken var i forhold til bebyggelsen et specielt sted i landskabet. I kirken blev kontakten til det guddommelige formidlet, og kirken skabte en fysisk ramme for et andet slags fællesskab end dyrkningsfællesskabet. Sikkert har de to fællesskaber givet mening til hinanden, idet arbejdet med jorden blev forstået indenfor religionens rammer. Kirken var det sted i landskabet, hvor tiden var en anden: her herskede evigheden, Guds tid, synd og frelse. Det var her sjælemesserne blev indstiftet i 1410 for, at Fru Marens sjæl skulle opholde sig så lidt tid som muligt i skærsilden. Det var her alle øens sociale klasser mødtes for at få del i det evige formidlet af en præst, ansat af domkapitlet. Kirkens fysiske udvidelse i 1200-tallet omfattede en udvidelse af skibet mod vest og formentlig også en øgning af selve kirkegårdens areal mod nord. På den måde blev det hellige religiøse rum større og større i løbet af middelalderen og manifesterede sig yderligere i landskabet og i menneskenes fysiske hverdag. Relationen mellem menneske og landskab blev dermed også en religiøs relation knyttet til det bestemte sted og område i landskabet.

Formentlig blev hovedgården Lundgård anlagt i det nordlige bakkeland på et nogenlunde jævnt plateau på et tidspunkt mellem 1200 og 1400. Desværre er stednavnet den eneste indikation på hovedgårdens mulige placering. Kilder fra 1600-tallet placerer gården entydigt på det sted, den ligger i dag. Hvad grunden var til at placere hovedgården på dette sted og eventuelt bygge tørve-

diget rundt om for at indhegne indmarken, står hen i det uvisse. Var begrundelsen et adeligt ønske om at skille sig ud fra den almene bebyggelse og befolkning? Kunne placeringen have været motiveret af muligheden for direkte adgang til græsgange for husdyr i bakkelandet, der dengang må have været dækket af skov?

Hvordan ejendomsforholdene i 1200- og 1300-tallet var, vides der desværre ikke rigtig noget om, men man skal måske forestille sig, at Fru Marens slægt øgede sine besiddelser i tidsrummet og fik flere tjenere under sig. Hvordan adelens forhold til denne jord gav sig udtryk i landskabet, er svært at sige, men adelen definerede sig gennem deres jordejendom og rettighederne, der hørte til. Det gav status at eje jord, og at kunne kalde sig selv for 'ridder' vidnede om en økonomisk formåen, da en ridder skulle kunne udstyre hest og rytter og være i stand til at drage i kamp. For de af øens befolkning, der sandsynligvis tjente under Jens Mikkelsen (og måske også hans far Mikkil Ovesen) og senere under Fru Maren, må det også have haft en betydning, hvem man tjente under. Tjenesteforholdet var et gensidigt forhold mellem bonde og adelsmand, hvor adelsmanden mod en afgift havde ansvar for at beskytte bondens interesser og jord især.

I 1278-79 udvidede domkapitlet sine jorder på Fur, men det er først i 1410, at domkapitlet tilsyneladende får så mange gårde lagt til, at det i 1440 har birketetinget på øen og senest i løbet af 1500-tallet også får vragretten. Domkapitlet overtog nærmest adelens stilling på øen i 1410 med Fru Marens sjælegave og hævdede derefter sine rettigheder over jord, mølle, birkeret og tjenere i resten af middelalderen. Skiftet i ejerforholdene fra en adelsslægt til domkapitlets ærkedegn og kontor må have været en form for brud, hvor nærheden mellem herre og tjener blev afløst af, hvad der må have været en noget større distance end førhen.

Men hvad betød ejerforholdene for forholdet mellem menneske og landskab?

I tingsvidner fra 1530'erne bevidnes, hvordan ejerforholdene skabte konflikter på øen. Iver Krabbes jagt udløste konflikter i dyrkningsfællesskabet, og konflikten mellem Iver Krabbe og domkapitlet blev ført ud i øens rum på de dyrkede arealer og på tingstedet. Konflikterne udspillede sig i landskabet: om det var Iver Krabbe, som red rundt på kornmarker med hunde, der bed får ihjel eller Store Søren, der nægtede at betale tiende. Handlingerne, der fulgte af konflikten, skete i landskabet, og det var nok ikke tilfældigt, hvorhenne i landskabet handlingerne blev udført. Som Iver Krabbes jagt på Furs kornmarker, hvor domkapitlets landgilde kom fra. Relationen mellem landskab og menneske kunne antage mange former, og nogle af disse udsprang altså af ejerforhold og adkomst til jord.

I senmiddelalderen virker det, som om relationen mellem befolkningen på øen og landskabet på en måde bliver mere intens og mere udfyldt med aktiviteter end de tidligere perioder. Det må skyldes, at der er flere skriftlige kilder fra perioden, og at de fossile levn muligvis kan henregnes til perioden. Udnyttelsen af det nordlige bakkeland til husdyrhold, fårefolden og græsning af øksne vidner sammen med mulig tørveskær og dyrkning om en ret alsidig brug af området i senmiddelalderen, som ikke i samme omfang kan påvises i perioden før 1400. Det bakkede landskab mod nord på øen indgik altså i høj grad i befolkningens dagligdag og livets opretholdelse. Furboerne brugte bakkelandet på forskellige måder gennem senmiddelalderen: Lundgård med indmark, indhegninger til husdyr, tørveskær, måske endda en landingsplads på Knudshoved eller ved Faskær? I tiden før 1400 vidner kildematerialet også om, at området opfyldte mange funktioner for befolkningen på Fur, for eksempel rødstenen, skoven som stednavnet Lund-

gård minder om, eventuelt selve Lundgårds anlæggelse i 1300-tallet og landingspladsen ved Knudshoved.

Det sydlige flade moræneland fremstod stadig som dyrket og som det sted, hvor bebyggelsen fandtes sammen med alle de andre funktioner, der hørte sig til: Møllen vest for Nederby, der på et tidspunkt før 1520'erne blev til tingsted og kirken med kirkegård. Hvor det førhen var møllen, der lå ude på marken, blev det nu tingstedet, som fik en placering i markområdet. Hver tingdag kunne freden sænke sig over stedet, og alle kunne uden at frygte for liv og lemmer indfinde sig og være en del af det retslige fællesskab på øen. I senmiddelalderen fremstår dyrkning af korn som en ret vigtig del af landbruget på øen. I 1600-tallet var byg dyrket i tovangsbrug stadig øens primære afgift. Var det en bevidst produktionsstrategi i et område med adgang til vand og fisk? Morænefladen er karakteriseret ved, at kildematerialet vidner om mange forskelligartede aktiviteter ligesom i bakklandet. Forholdet mellem landskab og menneske fremstår komplekst og mangfoldigt og ladet med mange forskellige funktioner.

Hele øen var en del af furboernes landskab, som de færdedes i, levede i, skændtes i og døde i. Mange funktioner kunne findes i det samme landskab og inden for det samme område. Der har nærmest ikke været en plet på øen, som furboerne ikke kendte til og brugte. Relationen mellem menneske og landskab på Fur var tæt gennem middelalderen, og vi har set, at landskabet både blev brugt til at leve af og til at optrappe konflikter. Livet blev levet i landskabet med landskabet.

Afslutning

Denne artikel er forhåbentlig kun et skridt på vejen til at forstå perioden bedre, for en landskabsanalyse er kun så god, som kildematerialet er. Der er stadig mange åbne spørgsmål om middelalderen på Fur. Hvad skete der i

højmiddelalderen på Fur med bebyggelsen, der havde ligget omkring kirken? Hvor lå Lundgård, og hvornår blev gården anlagt i bakklandet?

Arkæologien er et af de eneste redskaber til at skaffe mere viden om samfundet på Fur i middelalderen, selv om det arkæologiske materiale er fragmenteret og ikke altid er så godt bevaret, som man kunne tænke sig. Uanset hvilken slags kilder man arbejder med, er der altid forbehold og begrænsninger. I det foregående har jeg forsøgt at danne en syntese om udviklingen, men der er stadig en del huller i vores viden om Fur i middelalderen, huller som en landskabsanalyse ikke kan udfylde.

En landskabsanalyse er en rekonstruktion, hvor landskabets kulturhistoriske udvikling er udgangspunktet. Ønsket om at forstå anvendelser af landskabet i en bestemt historisk kontekst styrer analysen: man mener, at menneskers handlinger og måder at leve på kan rekonstrueres ved at studere de menneskelige levn, deres betydning og fordeling i landskabet. Landskabets betydning fremhæves og får en mere fremskudt plads i forståelsen af kulturhistorien. Jeg tror, at det ligeså meget er det, der er vigtigt at understrege for de, der arbejder med landskabsanalyser. For ofte bliver de historiske begivenheder skilt fra det landskab, menneskene levede og færdedes i. En landskabsanalyse giver kulturhistorien en mere fysisk forankring og betydning. Om det er retfærdigt overfor kildematerialet og forståelsen af alle aspekter af livet på Fur i middelalderen, kan selvfølgelig diskuteres og afhænger af øjnene, der ser. Men det kan ikke diskuteres, at landskabet er en del af os og vores forfædre, hvad enten vi tænker bevidst over det eller ej.

Tabel 1:

Fortegnelse over arkæologiske udgravninger og registreringer på Fur indtil 2007. (Fortsættes næste side)

Nr.	Rapport	Sb.nr.	År	Sted	Beskrivelse	Datering	Ansv.	AUD	AUD nr.	Natm us. Journalnr
1		0A	1871	Fur	Sognebørsning v H.C. Strandgaard		Natrus			
2		0A	1910	Fur	Sognebørsning v Aa. Busendorff		Natrus			
3		116	1981	Lille Knudshoved	Oxal græsstensvold registreret		Natrus			NMI 745/61
4	FUM 116	116	1990	Lille Knudshoved	Registrering, opmåling og snit gennem formodet naustanlæg	JA/MA/NYT	JBB			
5		136	1929	Faskær	Sognebeskrivelse: Stenkrede	Udateret	Natrus			NMI 176/29
6		136	1979	Faskær	Sognebeskrivelse: Stenrække (anløbsbro?) for fodan af en skrænt	Udateret	Natrus			NMI 2798/79
7	FUM 35	139	1984	Fur Kirkevej	Besigtigelse/rekognoscering af areal efter grundudgravning					
8	FUM 35	139	1986	Fur Kirkevej	Prøvegravning forud for byggen: 2 m bred, 28 m lang anlagt gruber mm	Y JA/VIK	JBB	1986	nr. 279	
9	FUM 35	139	1987	Fur Kirkevej	Udgravning forud for byggen: boplads med huse og gruber	Y JA-TMA	JBB	1987	nr. 232	
10	FUM 35	139	1988	Fur Kirkevej	Fortsat undersøgelse: grubehuse, gruber m jemslette mm	VIK-TMA	JBB	1988	nr. 211	
11	FUM 35	139	1989	Fur Kirkevej	Fortsat undersøgelse: grubehuse, jemslette. Sidste år.	7-12. Årh.	JBB	1989	nr. 237	
12	FUM 35	139	1989	Fur Kirkevej	Kulstof-14 dateringer af grubehusfyld		JBB	1989	s. 237-238	
13	FUM 35	139	1995	Fur Kirkevej	Fund af bebyggelsesspor (fjemvæmmer?)	TMA?	JBB	1995	nr. 264	
14	FUM 36	140	1986	Bjeregårdsbakke	Søgegrøfter i forbindelse med husbyggen: grubehuse, gruber mm	7-10. Årh.	JBB	1986	nr. 280	
15	FUM 36	140?	1988	Bjeregårdsbakke	Undersøgelse forud for byggen: grubehuse, vævete mm	GJA-VIK	JBB	1988	nr. 210	
16	FUM 54	154	1975-1991	Whistelstowen	Besigtigelse: Fårefold 15x17 m stor m. 2-3 m brede vægge af græsstøv	JA-HIST. TID	JBB			
17	FUM 59	MA.3	1985-1991	Lille Knudshoved	Rekognosceringer i tidsrummet 2-3 kulturlag erkendes og en stigsøjle fra 900-tallet fandtes	VIK	JBB			
18	FUM 101	200	1992	Blegager	Agerender erkendes ved udgravning af bronzealder bebyggelse	MA	JBB	1992	nr. 241	
19	FUM 102	201	1993	Vøjle IV	Undersøgelse af 1000m ² areal med bebyggelsesspor og gruber mm	TMA	JBB	1993	nr. 285	
20	FUM ?		1993	Vøjlekær	Skelet af en kronhjort blev fundet i fossilt løndøb, overlejret af ca. 80 cm marint sediment. Kulstof-14 datering	1490-1610 e.Kr.	JBB	1993	s. 293	
21	FUM 108	205	1994	Stisager	Vejforløb vest for Nederby, agerener	MA	JBB	1994	nr. 345	
22	FUM 35,36,127		1995	Fur	Nedlægningskontrol af fjemvæmmedning: 8 km lang med stikledninger. Vejkiste, grøftesystemer, grubehuse mm	VIK-NYT	JBB	1995	nr. 264	
23	FUM 36	140	1995	Bjeregårdsbakke	9 grubehuse og grøfter i forbindelse med nedlægningskontrol af fjemvæmmer	VIK	JBB	1995	nr. 264	
24	FUM 127	213	1995	Skt. Mortens kirke	Ledningsarbejde på kirkegården: begravelse og skeletgrøfter mod nord. Omkring kirken også grubehuse og stolpehuller	MA	JBB	1995	nr. 264, 267	
25	FUM 116/95,137 mfl.		1995	Stisager	2 km lang, 2 m bred grøft: agersystem, vejforløb	VIK-MA	JBB	1995	nr. 268	
26	FUM 139x2		1995	Stisager	Kulstof-14 datering af opfyldt agerene	1525-1625 e.Kr.	JBB	1995	s. 302	
27	FUM 115	210	1995	Boager	Snit gennem vej med flere faser, førte fra Nederby til vestkysten	MA	JBB			
28	FUM 116/95	209	1995	Stisager	Vej med hjulspor, vejen førte fra Nederby ud til vestkysten	JA/MA	JBB			
29	FUM 137	211	1995	Wadsbad	Snit gennem bred vej, med grøfter på begge sider. Vegen førte fra Nederby/Wadsbad til Debel.	REN	JBB			
30	FUM 141	202	1996	Møllehøj	Korsformet fundamentsgrøft til stubmølle fundet i forbindelse med gravhøj	MA	JBB	1996	nr. 250	
31	FUM 141	202	1997	Møllehøj	I alt to stubmøllefundamenter fundet, de to anlæg har afløst hinanden i tid	1300-tallet	JBB	1997	nr. 269	

Tabel 1:

Fortegnelse over arkæologiske udgravninger og registreringer på Fur indtil 2007. (Fortsat fra forrige side)

Nr.	Rapport	Sb nr.	År	Sted	Beskrivelse	Datering	Ansv.	AUD	AUD nr.	Natm us. Journalnr
32	FJM 184	204	1999	Smøde Ager	Undersøgelse forud for anlægsarbejde: 2000m ² areal med bopladrester, Grubehuse, langhuse, grøfter, veje.	GJA-TMA	JBB	1999	nr. 362	
33	FJM 184	204	2000	Smøde Ager	Fortsat undersøgelse, skelgrøfter, langhuse, grubehuse, vejforløb med hjulspor.	VIK-1200	JBB	2000	nr. 342	
34		223	2001	Koldkilde	Formodet haveantæg på vestkysten.	HIST. TID	SNS			
35		233	2004	Nørre Lundgård	Kultursnitsareal: enestegård på nordsiden af åben med dige, tøveskær, græsningssnitsarealer og vejsystemer	MA	IKK			
36		232	2005	Hvirp, Nederby, Vojel	Kultursnitsareal: Langs øens sydøstvendte kyst handelsplads, møntfund, veje mm	550-1200	IKK			
37	FJM 239	234	2005	Sunde/Stenøre	Prægraving pga. lokalplan, 40 m lang søgegrøft. Ågerskel i begge ender af grøften.	MA/NYT	JBB	2001	nr. 311	
38		235	2005	Lundehaven	Tøvedige, der indhegner et område på 220x130 m. Græsningssnitsareal.	MA/NYT	JBB			
39		236	2005	Rødstensområdet	Tø tornter af formodede kreaturhuse og en hulvej.	MA/NYT	JBB			
40		237	2005	Lundgård	1,8 km langt dige rundt om indmarksjorden til Lundgård. Et snit af diget opmålt.	MA	JBB			
41										

Forkortelser Datering:

JA	Jernalder (500 f. Kr. - 1050 e. Kr.)
GJA	Germansk Jernalder (ca. 400-800)
VIK	Vikingetid (800-1050)
TMA	Tidlig middelalder (1050-1200)
MA	Middelalder (1050-1550)
NYT	Nyere tid (1550-1800)
HIST. TID	Historisk tid (1050-)

Forkortelser Ansv' (ansvarlig):

Natrus	Nationalmuseet
JBB	John Brinch Bertelsen, Fur Museum
IKK	Inge I. Kjær, Skive Museum
SNS	Skov og Naturstyrelsen

Tablet 2: Løsfund fra Fur indtil 2007.

Nr	Rapport	SB nr	Fundår	Sted	Beskrivelse	Datering	Danfæ	Natmus Journalnr.	Fundnr.
1	FUM 116	116	1984	Knudshoved	Stigbøjle	900-tallet			
2	FUM 45	147	1990	Hvirpgade	Overdelen af en drejsekærn fundet	VIK			
3	FUM 150	226	1998	Mark v. Engelst	Pommern. Fundet med få centimeters mellemrum.	1420-1440	x	KMM 12/99-4084	FP 5939
4	FUM 151	221	1998	Stisager	Kobbersterling, Erik af Pommern, ubestemt mærket	1420-1440	x	KMM 12/99-4084	FP 5940
5	FUM 152	221	1998	Stisager	bestemmelige. Fundet lidt nordvest for FUM 151	1420-1440	x	KMM 12/99-4084	FP 5940
6	FUM 153		1998	Brun Bak	Skrinoverfald i bronze i urnestil	TMA	x	NM II 33/99	D112/1999
7	FUM 154	227	1998	Hvirp	Negle af bronze med åbent, rudeformet skaft	TMA	x	NM II 36/99	D114/1999
8	FUM 157		1998	Møllehøj Ager	Bæltespænde/remspænde	1200-t			
9	FUM 159	221	1998	Stisager	Sølvmerit, Otto-Adelheid, Sachsen, Tyskland.	990-1040	x	KMM 12/99-4084	FP 5940
10	FUM 162		1998	Bjerregårdsbakke	Klædeplombe fra Wrocław	REN			
11	FUM 163		1998	Kønsborg	Klædeplombe fra Frankrig	REN			
12	FUM 164		1998	Lergrav	Manperle	MA?			
13	FUM 165		1998	Dalager	Klædeplombe fra Zwolle	REN			
14	FUM 167		1998	Lergrav	Bogbeslag?	MA			
15	FUM 170		1998	Bjerregårdsbakke	Fingerbøl	SMA			
16	FUM 171		1998	GI. Sparekasse	Fingerbøl af bronze, konisk form med afrundet spids	SMA	x	NM II 45/99	D117/1999
17	FUM 172	221	1998	Stisager	bestemmelige.	1420-1440	x	KMM 12/99-4084	FP 5940
18	FUM 173	221	1998	Kirkeager	Seletøjsbeslag med mandshoved	TMA	x	NM II 48/99	D118/1999
19	FUM 178		1998	Kirkeager	Klædeplombe fra Wrocław	REN			
20	FUM 179		1998	Kirkeager	Klædeplombe med kors (2 styk?)	REN			
21	FUM 180		1998	Lergrav	Manperle	MA?			
22	FUM 181		1998	Lergrav	Manperle	MA?			
23	FUM 182		1998	Lergrav	Klædeplombe fra Zwolle	REN			
24	FUM 183	215	1998	Engelst	Trearmet rembeslag af bronze.	MA	x	NM II 59/2000	D122/2000
25	FUM 189	214	1999	Kønsborg	Krognagle til skrin	1100	x	NM II 62/00	D100/2000
26	FUM 190	214	1999	Kønsborg	Kobbersterling, Erik af Pommern	1420-1440	x	KMM 12/01-4084	FP 6314
27	FUM 191	220	1999	Hvirp	Ubestemt type fra Danmark	ca. 1340	x	KMM 12/01-4084	FP 6315
28	FUM 193	221	1999	Stisager	Kobbersterling, Erik af Pommern	1420-1440	x	KMM 12/01-4084	FP 6316
29	FUM 212	224	2001	Husvej	Fragment af cirkulær dyrespænde af bronze	1100	x	NM II 107/2001	D1096/2001
30	FUM 220	224	2001	Husvej	Fragment af Urnesspænde af sølv, _ x _ cm	1100	x	NM II 107/2001	D1097/2001
31	FUM 249	229	1950	Stendal	Forgylt broche	MA/REN			
32	FUM ?		1998?	Fur	Klædeplombe fra Tyskland	REN			

Forkortelser 'Datering':

VIK Vikingetid (800-1050)
 MA Middelalder (1050-1550)
 TMA Tidlig middelalder (1050-1200)
 SMA Senmiddelalder (1400-1550)
 REN Renæssance (1550-1660)

Kildeskrifter

DCP = Diplomatarium Christierni Primi, v. Hans Knudsen, København 1856.

DGL = Danmarks gamle Love paa Nutidsdansk, v. Erik Kroman, København 1945-1948.

DH = Diplomatarium Hornumense. Tingsvidner, breve og andre dokumenter fra Hornum herredsting, Nibe og Nørholm birketing 1216-1636, v. Ole Færch, Aalborg 2004.

DKR = Danske Kancelliregistranter 1535-50, v. Kristian Erslev & W. Møllerup, København 1881.

DRB = Danmarks Riges Breve, København 1938-2000, herefter på internettet: <http://drb.dsl.dk>

DV = Diplomatarium Vibergense. Breve og Aktstykker fra ældre viborgske Arkiver til Viborg Bys og Stifts Historie 1200-1559, v. A. Heise, København 1879.

KB = Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold, 1885-2005.

KHS = Kirkehistoriske Samlinger, København 1849ff.

REP = Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis, I række: v. Kristian Erslev med William Christensen og Anna Hude, København 1894-1912; II række: v. William Christensen, København 1928-1939.

ÆDA = De ældste danske Archivregistraturer, v. T. A. Becker og William Christensen, Kjøbenhavn 1854-1910.

Litteratur

Brugte forkortelser:

AUD = Arkæologiske Udgravninger i Danmark, København 1985-2002. Henvisninger til AUD i noteapparatet henviser til årgangen, ikke udgivelsesåret.

KLNM = Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingetid til reformationstid, København 1980-82.

Aakjær, Svend: »Kong Valdemars Jordebog«, bind 1-3, København 1926-1944.

Andersen, Steen & Steen Sjørring (red.): »Geologisk set: Det nordlige Jylland«, Skive 1992.

»AUD« 1984-2001, København 1985-2002.

Brinch Bertelsen, John: Fur – mennesker og landskab, i: »Bygd« nr. 2 oktober 1990, 1990.

- : Nederby på Fur – en landsby grundlagt i yngre jernalder, i: »Kuml« 1990, 1992, s. 99-117.

- : Her på Fur, i: »Fur Menighed« nr. 76, 1999 s. 3-4.

- : En overraskelse, i: »Skive-egnens Jul« '99, 1999, s. 20-21.

Dahlerup, Troels: Sogn og Pastorat, i: »Fra Viborg Amt« 1956, s. 5-87.

- : Viborg Stifts Officialer, i: »Kirkehistoriske Samlinger« vol. 4, 1960, s. 171-205.

»Danmarks Stednavne«, Nr. 9: Viborg Amts Stednavne, København 1948.

»De danske kirker« (red. Erik Horskjær), København 1969.

Esmark, Kim: Godsgaver, calumniae og retsantropologi, i: »Ett annat 1100-tal« (red. Peter Carelli, Lars Hermanson & Hanne Sanders), Göteborg & Stockholm 2004, s. 143-180.

Fabech, Charlotte: Centrality in sites and landscapes, i: »Settlement and Landscape« (red. Charlotte Fabech & Jytte Ringtved), Århus 1999, s. 455-473.

Fabech, Charlotte & Jytte Ringtved: Gemt, glemt, men ikke forsvundet. Forhistorien i landskabet, i: »Aktører i landskabet« (red. Per Grau Møller, Poul Holm & Linda Rasmussen), Odense 2000, s. 137-164.

Frandsen, Karl-Erik: »Vang og tægt. Studier over dyrkningssystemer og agrarstrukturer i Danmarks landsbyer 1682-83«, Esbjerg 1983.

- : 1536-1810, i: »Det danske landbrugs historie II« (red. Claus Bjørn), Odense 1988, s. 11-209.

Gelting, Michael H.: Det komparative perspektiv i dansk højmiddelalderforskning, i: »Historisk tidsskrift« vol. 99:2, 1999, s. 146-188.

Gry, Helge: »Beskrivelse til Geologisk Kort over Danmark. Kortbladet Løgstør«. DGU (Danmarks Geologiske Undersøgelser) 1. række, nr. 26, København 1979.

Hald, Kristian: »Stednavne og kulturhistorie«, København 1969.

Heise, A: Kirkelige Forhold i Viborg Stift, navnlig i Salling paa Reformationstiden, i: »Ny Kirkehistoriske Samlinger« 5. bind, København 1869-71, s. 522-581.

Hoff, Annette: »Lov og landskab«, Århus 1997.

Hylleberg Eriksen, Orla: NNU rapport blad ohe 4, 2000.

- : Dendrokronologisk undersøgelse af tømmer fra Sct. Mortens Kirke, Fur, i: »NNU rapport nr. 17«, 2005.

- : Dendrokronologisk undersøgelse af tømmer fra Sct. Mortens Kirke, Fur, i: »NNU rapport nr. 24«, 2008.

Kristensen, Peter, Susanne Heier-Nielsen & Jørgen Hylleberg: Late-Holocene salinity fluctuations in Bjørnsholm Bay, Limfjorden, Denmark, as deduced from micro- and macrofossil analysis, i: »The Holocene« 5,3 1995, s. 313-322.

Matthiessen, Hugo: »Limfjorden. Fortøninger og Strejflys«, (2. udgave) København 1941.

Mejer, Johannes: »Kort over danske Rige«, udgivet af N.E. Nørlund, 1942.

Nielsen, A. C: »Om Fuur og Fuurboere i gamle dage«, Fur 1955.

Nyborg, Ebbe: Enkeltmænd og fællesskaber i organiseringen af det romanske kirkebyggeri, i: »Strejflys over Danmarks bygningskultur« (red. Robert Egevang), København 1979, s. 37-64.

- : Den tidlige sognekirke-inkorporation, i: »Festskrift til Troels Dahlerup på 60-årsdagen den 3. december 1985«, Århus 1985, s. 17-35.

Olsen, Jens V.: »Furs historie fra middelalder til udskiftning. Fuur Ø's spare- og laanekasse gennem 100 aar«, 1973.

- : Bjerregård på Fur – fra hovedgård til villakvarter, i: »Skive-egnens jul« 1988, 1988 s. 41-43.

- : »Marknavne på Fuur, Rapport nr. 3 fra Fuur Samlingen« (for-

tryk), Veddelev 1992. (Eksemplaret ligger på Institut for Navneforskning, Københavns Universitet).

Petersen, Henry: »Danske adelige Sigiller fra det 13. og 14. Aarhundrede«, København 1897.

Pontoppidan, Erich: »Annales Ecclesiae Danicae Diplomatici«, København 1744.

- : »Den Danske Atlas«, København 1968. Fotografisk genoptryk af original trykt i København 1768.

Poulsen, Bjørn: Marked og agrar regionalisering i Danmark 1100-1660, Bygder. Regionale variationer i det danske landbrug. Fra jernalder til 2000 (red. Per Grau Møller & Mette Svart Kristiansen), Gl. Estrup 2006, s. 105-118.

Resen, Peder Hansen: »Atlas Danicus«, Tomus IV, B: Viborg Bispedømme (oversat af Chr. Behrend, udgivet af Gunnar Knudsen), København 1934.

Ringtved, Jytte: Settlement organisation in a time of war and conflict, i: »Settlement and Landscape« (red. Charlotte Fabech & Jytte Ringtved), Århus 1999, s. 361-381.

Sundnér, Barbro: Medeltida byggnadsteknik. En kronologisk studie av Ystadsområdet kyrkor, i: »By, huvudgård och kyrka. Studier i Ystadsområdets medeltid« (red. Hans Andersson & Mats Anglert), Stockholm 1989, s. 183-210.

Trap, J.P.: »Danmark«, 4. udgave 1925.

- : »Danmark«, 5. udgave København 1962.

Uldall, F.: Om de danske Landsbykirker, vol. II: Fuur kirke ved Skive, 1874, s. 86-87: nr. 331. Håndskrift i Antikvarisk-Topografisk Arkiv på Nationalmuseet København.

Ulriksen, Jens: »Anløbspladser. Besejling og bebyggelse i Danmark 200 og 1100 e. Kr.«, Roskilde 1998.

von Heijne, Cecilia: »Särpräglat. Vikingetida och tidigmedeltida myntfynd från Danmark, Skåne, Blekinge och Halland (ca 800-1130)«, Stockholm 2004.

Wienberg, Jes: »Den gotiske labyrint. Middelalderen og kirkerne i Danmark«, Stockholm 1993.

Hjemmesider:

Dansk Kulturhistorisk Centralregister:

<http://www.dkconline.dk>

Danmarks Riges Breve:

<http://drb.dsl.dk>

Noter

1. Denne artikel er en omskrevet version af mit kandidatspeciale, som jeg afleverede i middelalderarkæologi i foråret 2007.

2. Fabech & Ringtved 2000 s. 142; For eksempler på landskabsanalyser, se for eksempel: Ringtved 1999 s. 361-381; Fabech 1999 s. 455-473.

3. Tallene på figurene henviser til tabel 1: arkæologisk kendte lokaliteter og dateringer; Tabel 2 er løsfund, oftest fundet med metaldektorer. Tal efter firkant eller trekant henviser til tabel 1. Tal efter stjerner henviser til tabel 2.

4. Sognebeskrivelsesnumrene refererer til et nationalt registrerings-system af lokaliteter med kulturhistorisk interesse. Hver lokalitet, dvs. udgravning, fund eller lignende får et nummer indenfor et sogn, som registreres i DKC – Det Kulturhistoriske Centralregister. DKC findes også på internettet: www.dkconline.dk

5. Gry 1979 s. 36-38.

6. Andersen & Sjørring 1992 s. 140.

7. Pontoppidan 1768/1968 s. 770.

8. Kristensen mfl. 1995 s. 319. 1825 blev Limfjorden salt igen efter en stormflod gennembrød Agger Tange, og det salte vand fra Nord-søen strømmede ind.

9. Brinch Bertelsen 1992 s. 116.

10. KLNMB bind IV sp. 318-320.

11. Fordelingen afspejler i høj grad nutidige forhold som især byggeaktivitet, og hvorhenne, der er blevet gået med metaldektorer på øen.

12. Tabel 1 nr. 36. Dette område er også blevet erklæret for kulturarvsareal på grund af de arkæologiske fund, der strækker sig fra yngre germansk jernalder og ind i 1200-tallet.

13. Pontoppidan 1744 bind 2 s. 575-576. De er alle nævnt første gang i 1440, Danmarks Stednavne 1948, s. 48-50.

14. AUD 1995 nr. 264.

15. Danmarks Stednavne 1948 s. 48-50.

16. Brinch Bertelsen 1992.

17. AUD 1987 nr. 232; AUD 1989 nr. 237; AUD 1999 nr. 362; AUD 2000 nr. 342.

18. Ulriksen 1998 s. 154-155.

19. Brinch Bertelsen 1992 s. 113-115.

20. Brinch Bertelsen 1990 s. 14-22.

21. Brinch Bertelsen 1990 s. 14-22.

22. AUD 1986 nr. 279; AUD 1987 nr. 232; AUD 1988 nr. 211; AUD 1989 nr. 237. Datering: AUD 1989 s. 237-238. Resultaterne er fremlagt i artikelform af John Brinch Bertelsen 1992 s. 99-117.

23. AUD 1995 nr. 264.

24. AUD 1995 nr. 264.

25. AUD 1999 nr. 362; AUD 2000 nr. 342.

26. AUD 1993 nr. 285.

27. Tabel 2 nr. 2.

28. AUD 1999 nr. 362; AUD 2000 nr. 342.

29. AUD 1992 nr. 241; AUD 1994 nr. 345; AUD 2001 nr. 311.

30. Stigbøjlen: Brinch Bertelsen 1992 s. 114. Tabel 2 nr. 1. Seletøjsbeslag med mandshoved: AUD 1999 s. 263. Tabel 2 nr. 18; Rembeslag: AUD 2000 s. 288. Tabel 2 nr. 24.

31. Brinch Bertelsen 1992 s. 116, note 15.

32. Manperler: 164, 180, 181. Tabel 2 nr. 12, 21, 22.

33. AUD 1993 nr. 285.

34. AUD 1994 nr. 345.

35. AUD 1999 nr. 362; AUD 2000 nr. 342.

36. Dendrokronologisk datering foregår ved at tælle årringe på et stykke træ (oftest eg), man ønsker at datere. Hylleberg Eriksen 2000, 2005, 2008.

37. Brinch Bertelsen 1999 s. 4-5.

38. Venligst meddelt af Hans Krongaard Kristensen.
39. Sundnér 1989 s. 203.
40. DRB II 1 nr. 171, 172.
41. Wienberg 1993 s. 171. Eksempler på flere stiftere kendes fra Danelagen, hvor alt fra 2 til 20 mænd kunne gå sammen om at stifte en kirke. Wienberg 1993 s. 148.
42. DRB I 5 nr. 86.
43. Wienberg 1993 s. 174.
44. Wienberg 1993 s. 127.
45. DV nr. 265.
46. Dahlerup 1956 s. 72.
47. Nyborg 1979 s. 41; Nyborg 1985 s. 20; Wienberg 1993 s. 171.
48. AUD 1999 s. 262. Tabel 2 nr. 6 (skrinoverfald), 7, 25 (nøglerne), 29 (urnesspænde), 30 (korslamspænde).
49. Tabel 2 nr. 9.
50. Von Heijne 2004 s. 109–113.
51. Brinch Bertelsen 1999 s. 20-21.
52. Tabel 2 nr. 8.
53. AUD 1995 nr. 264, 267.
54. Trap bind 4 1925 s. 111, Trap bind 7 1962 s. 192; De danske kirker 1969 s. 82; Wienberg 1993 s. 72.
55. Wienberg 1993 s. 172.
56. Tabel 2 nr. 27.
57. Danmarks Stednavne 1948 s. 49.
58. AUD 1995 nr. 264.
59. Aakjær bind 1 1944 s. 30.
60. DRB II 2 nr. 346.
61. Esmark 2004 s. 143-180; Gelting 1999 s. 163-166.
62. DRB II 8 nr. 140. I 1500-tallet omtales gården som en hovedgård og hed Nørtorp.
63. DRB III 7 nr. 237, 243.
64. DRB II 8 nr. 140; DRB III 7 nr. 237; DRB III 7 nr. 243; DRB IV 5 nr. 68; ÆDA II s. 353.
64A. Lundgårds navn findes stavet på flere forskellige måder i dokumenterne fra 1400- og 1550-tallet: 3.2. 1410: Lundegordt, 16.4. 1440: Lundgaard, 7.1. 1547: Lundegaard, 6.2. 1549: Lundegaardt. Viborg Amts Stednavne 1948, s. 49. Artiklen tager ikke højde for de forskellige stavemåder, men bruger konsekvent »Lundgård« som navnet på gården i bakkelandet.
65. Hald 1969 s. 12.
66. Olsen 1992 s. 12-14.
67. SB nr. 237 i Fur sogn, undersøgelsen blev foretaget i 2005 af John Brinch Bertelsen, Fur Museum. Tabel 1 nr. 40.
68. AUD 1994 nr. 345; AUD 1995 nr. 268; SB nr. 210.
69. SB nr. 211. Tabel 1 nr. 29.
70. Hoff 1997 s. 289.
71. AUD 1996 nr. 250; AUD 1997 nr. 269; DV 237, 238.
72. En løkke er en indhegnet mark. SB nr. 154; SB nr. 40; SB nr. 38, 39.
73. SB nr. 136. Tabel 1 nr. 5, 6.
74. Pontoppidan bind 2 1744 s. 575-576; Tabel 1 nr. 35.
75. DRB IV 12; DV 13, 30.
76. Pontoppidan 1744 bind 2 s. 571-585.
77. En læst korn svarede i senmiddelalderen til 24 tdr. korn, enten byg eller rug. KLNLM XI sp. 133.
78. Pontoppidan 1744 bind 2 s. 575-576; Olsen 1988 s. 41.
79. Heise 1869-71 s. 530. 'Jus patronatus' er retten til at udpege præsten i kirken. Det var sikkert denne ret, som domkapitlet havde haft siden 1166.
80. DV tillæg II; DH s. 71.
81. REP II 1 nr. 633; DH s. 71.
82. REP II 5 s. 327.
83. Matthiessen 1941 s. 25, med henvisning til note 62.
84. Frandsen 1988 s. 19-20, 58-59.
85. AUD 1995 nr. 268.
86. AUD 1995 nr. 264; AUD 1995 s. 302.
87. Resen 1934 s. 114.
88. AUD 1996 s. 302.
89. DV nr. 237.
90. Olsen 1992; Frandsen 1983 fig. 52; Frandsen 1988 s. 35.
91. Hoff 1997 s. 107.
92. Poulsen 2006 s. 113-115.
93. DV nr. 237.
94. KB 1641 15. oktober s. 581.
95. I overensstemmelse med Jyske Lovs forordninger om agerfred og agergærder, DGL bind II, Jyske Lov III. Bog kap. 47-48, 57-59. Valborgs dag 1. maj var kanoniseringsdagen: KLNLM bind XIX sp. 454-455. Skriftlige kilder og begivenheder i 1530'erne er beskrevet mere udførligt i: Olsen 1973 & Nielsen 1955.
96. Heise 1869-71 s. 569.
97. Hans van der Wisch benævnes i vidnerne 'mand', han var antagelig en adelsmand.
98. DV nr. 248. Heise 1869-71 s. 574. For at læse hele historien se: Olsen 1973 og Nielsen 1955.
99. DV nr. 249.
100. DV nr. 258.
101. DV nr. 258, 265, 266.
102. DKR nr. 238-239.
103. DV nr. 325.
104. DV nr. 348; KHS 289-293.
105. DV nr. 238.
106. Hvorfra han har oplysningen vides ikke: Nielsen 1955.
107. Heise 1869-71 s. 522-581.
108. Hylleberg Eriksen 2005, 2008.
109. Uldall 1874 s. 86.
110. Restaureringsrapport i Antikvarisk-Topografisk Arkiv, Nationalmuseet.
111. Fotos i Antikvarisk-Topografisk Arkiv.
112. Anbefaling fra Egmont Lind 31. januar 1935, i Antikvarisk-topografisk Arkiv, Nationalmuseet.
113. Dahlerup 1960 s. 184.
114. DCP nr. 141; DV Tillæg II; DV nr. 79; ÆDA II s. 331-332, 333.

115. AUD 1999 s. 280. Tabel 2 nr. 4, 5, 17, 28.

116. AUD 1999 s. 263. Tabel 2 nr. 10, 15, 16.

117. Tabel 2 nr. 11, 13, 32. Nr. 32 er jeg ikke sikker på placeringen af, derfor er stjernen placeret udenfor øen.

118. Tabel 2 nr. 31.

119. Tabel 2 nr. 3.

120. Tabel 2 nr. 24.

Historisk Samfund for Skive og Omegn 2009-2010

Af Poul Tolstrup, formand for Samfundet

Historisk vandring omkring Grynderup sø NØ for Glyngøre

Udflugten – den sidste søndag i august 2010 - startede som vanligt fra p-pladsen ved Skives kirker. Turen var tilrettelagt af foreningens kasserer Per Mouritsen. Han medbragte fra Glyngøre kirke to fortællere, gdr. Niels Frederik Kristensen og lokalhistorikeren Kristian (Barber) Pedersen.

Niels Frederik Kristensens slægt har gennem generationer drevet landbrug i området, hvor Grynderup sø skal genskabes.

Ad smalle veje gik busturen rundt om arealet, hvor der snart genskabes en 140 ha stor sø omgivet af ca. 280 ha vådområde. Altså en sø dobbelt så stor som Brokholm sø længere mod øst i Salling, som Historisk Samfund beså sidste år.

Flere steder kunne vi fra vor høje bus få et godt kik ind i området hen over de 2,5 meter høje majsmarker, som tilhører et hollandsk ejet industrilandbrug nær søarealet. Kristensen fortalte, at den ca. en meter dybe sø vil blive omgivet af en cykel- og gangsti, bl.a. med træbroer til en holm i søen. Det vil blive en fin attraktion for naturelskere bl.a. fra det nærliggende sommerhusområde ved Grynderup strand.

Udtørringen af søen foregik over en længere periode fra 1885 til 1924, hvor Hedeselskabet hjalp med at lave planer for den endelige afvanding. I dag er det Natur & Miljø Rådgivningen, der laver planerne for genopretningen af søen.

Niels Frederik Kristensen redegjorde på skrift og i tale

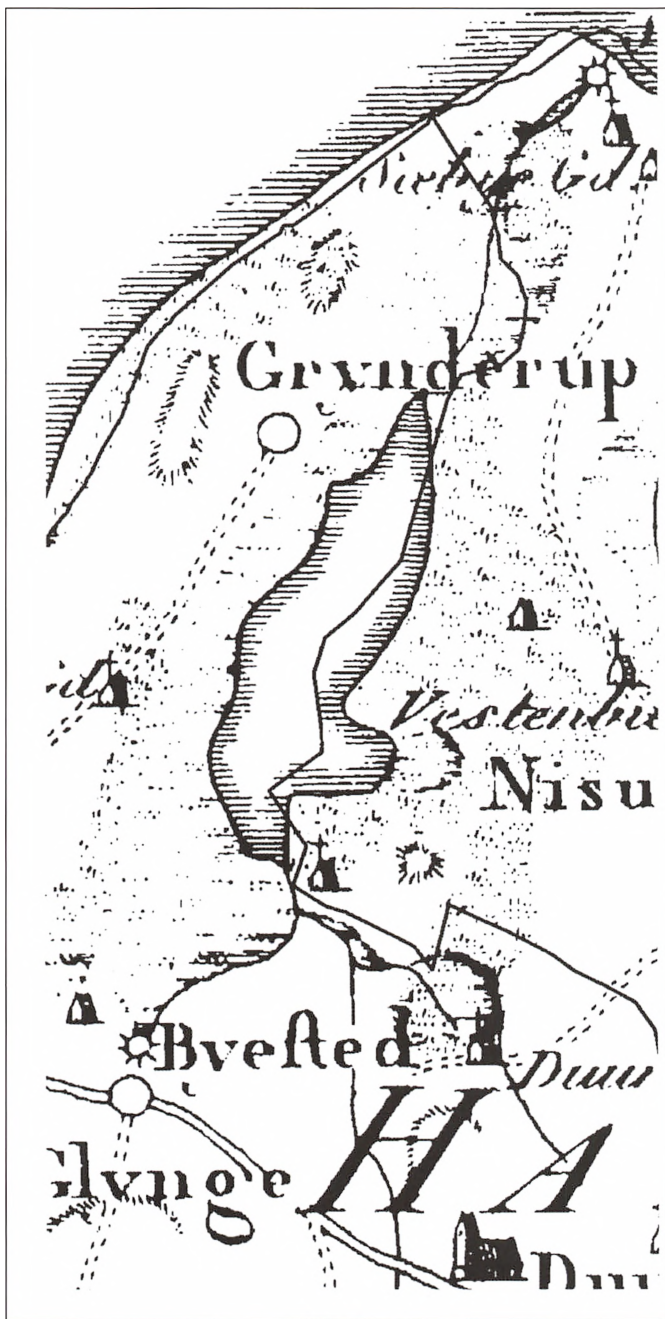
om projekterne gennem tiderne. Under kultivering af den våde mosejord i 1920'erne var det f.eks. et stort problem, at hestene trådte ned i jorden, selv om de var forsynede med »Dyndsko« (nogle træplader med et beslag, som man spændte på hestens hove, for at fordele vægten på et større areal). Et eksemplar af en »Dyndsko« blev forevist i bussen. Man forsøgte sig endog med at genoptage den ældgamle skik med at gøre stude kørevant, da de bedre end hestene kunne holde sig oppe på den bløde bund.

Ved Nørre Mølle steg selskabet ud af bussen og nød udsigten over det kommende søareal og ikke mindst udsigten over Fursund med udblik til Fur, Mors og Hanherred. Vi fik også at vide, at der er fundet en del »Danefæ« i Grynderup sø i forbindelse med tørvegravning. Bl.a. fandt man i 1842 21 mønter, heraf 13 halvbrakteater fra Hedeby (900-tallet) og 7 arabiske dirheme, slået 892-907, foruden en lille sølvbarre og 18 perler af bjergkrystal. Der er også fundet halsringe fra yngre bronzealder og et to-hånds sværd, som nu er på Skive museum.

Glyngøre by

Kristian (Barber) Pedersen fortalte levende og spændende om Glyngøre bys udvikling, da bussen nåede frem hertil.

Byens første hus er blot fra 1843. Jernbanen kom hertil i 1884 og blev afgørende for byens udvikling. Fiskeeksportører kunne afsætte deres produkter ad banen. På havnen blev fisken bl.a. i »Æ Kassehus« nedkølet med

Matriklens minorerede kort fra 1795 over området ved Grynderup sø.

is fra fjord og sø. Isen var for at holde sommeren over isoleret med tang. Færgen til Nykøbing Mors blev etableret i 1873. En kort tid fra 1918 var her skibsværft, der nåede at bygge tre tremastede skibe og en fiskekutter. Byen fik egen skole i 1892 og kirke i 1919. Fiskere og arbejdere ved banen og på fabrikkerne kom til sætte deres præg på den nye by, hvor der i en lang periode var flere arbejdspladser end derboende voksne mænd. Ud over fiskeindustrien byggede man på Jamo højtalere og firmaet Bodilsen gav mange arbejdspladser. I dag er der en lidt mere trist nedgang i Glyngøres industriudvikling.

Senere fortalte Kristian Pedersen meget spændende om dengang under 1. Verdenskrig, hvor hele Glyngøre var befæstet med skyttegrave og pigtråd for at hindre en eventuel tysk overgang over Limfjorden til Mors og Vendsyssel. Man havde ligeledes planer om at flytte alle skibe væk fra Sallingsiden.

Generalforsamling på Roslev kro

Formandens beretning startede med omtale af foreningens deltagelse i fortælleaftner på Skive Museum. Indkomne manuskripter til Skivebogen blev nævnt, samt tak til byarkivar Niels Mortensen for beredvillig hjælp til Historisk Samfund. Ligeledes tak til Birger Schütte, Eskjær og statsaut. ejendomsmægler Per Mouritsen for to vellykkede historiske vandringer. Foreningen har lovet støtte til Rud Kjems' bog om Niels Sørensen, Lem, som for 100 år siden var en inspirerende igangsætter af det lokalhistoriske arbejde på Skiveegnen.

Valg til bestyrelsen

På valg til bestyrelsen var Bodil Hansen, Per Mouritsen og Poul Tolstrup. De blev genvalgt.

Revisorer er fortsat Oda Thomsen, Kjeldbjerg, og fuldmægtig Jørgen Nielsen, Skive.

Regnskab

Per Mouritsen forelagde regnskabet, der balancerer med 84.770 kr. Årets overskud er på 1.031 kr. Regnskabets status udviser aktiver på 236.340 kr. heraf 169.172 kr., indestående i BG Bank.

Kontingentet blev fastsat til 75 kr. plus portobidrag 20 kr.

Eventuelt

Bestyrelsesmedlem pastor Henrik Formann foreslog, at bestyrelsen tog kontakt til Museum Sallings direktør for at foreslå en planlægningskalender for kulturelle arrangementer på egnen, idet mange arrangementer p.t. foregår på samme tid.

En mødedeltager foreslog annoncering af Historisk Samfunds vandring i Radio Skive og Radio Midt-Vest. Begge forslag tages op i bestyrelsen.

Lokalhistoriske udgivelser

Skiveegnens Jul 2010. Udgivet af de lokalhistoriske Arkiver i Salling, Fjends og på Fur. 2010.

Niels Mortensen: Skive Fjernvarme – historien om et halvt århundredes arbejde for billig varme, for miljøet og for forsyningssikkerheden. I/S Skive Fjernvarme 2010.

Karla Bak: Hjemme og ude – en sønderjysk bondepige fortæller om et begivenhedsrigt liv. Eget forlag. 2010.

Indhold

Willy Vestergaard Christensen: Journalist, fotograf og motorcykelbud	5
Finn Christiansen: Skive Handelsskoles historie og udvikling 1884-2010	14
Svend Laustsen: Estvad by - Træk af landsbyens historie gennem 400 år	31
Else Theill Sørensen: Direktør i Skive Bank, Frederik Petersens breve til teglværksejer, fru K. Sørensen, Højslev Teglværk 1928-1933	54
Camilla Post: Menneske og landskab på Fur i middelalderen	112
Poul Tolstrup: Historisk Samfund for Skive og Omegn 2009-2010	148

ISBN 978-87-87346-20-